Hermanas Hesė
Stepių vilkas

LEIDĖJO PRATARMĖ

Šioje .knygoje spausdinami mums likę užrašai žmogaus, kurį mes, naudodamiesi jo paties ne kartą pavartotu posakiu, vadinome „Stepių Vilku". Sunku pasakyti, ar reikia jo rankraščiui įvadinio žodžio; aš, šiaip ar taip, jaučiu poreikį prie Stepių Vilko lapų pridėti keletą savų, kuriuose mėginu užrašyti savo prisiminimus apie jį. Aš nedaug apie jį težinau, o jo praeitis ir kilmė man visai nežinoma. Bet jo asmenybė man padarė stiprų ir, turiu pasakyti, malonų įspūdį.

Stepių Vilkas buvo arti penkiasdešimties metų žmogus, kuris kartą prieš keletą metų užėjo į mano tetos namus, ieškodamas mebliuoto kambario. Išsinuomojęs palėpėje mansardą ir gretimą miegamąjį kambarėlį, jis po kelių dienų vėl pasirodė su dviem lagaminais, didžiule knygų dėže ir išgyveno pas mus devynis ar dešimt mėnesių. Gyveno jis labai tyliai, užsisklendęs, ir jei mūsų miegamieji nebūtų buvę greta, jei dėl to mums nebūtų reikėję kai kada susitikinėti ant laiptų ir koridoriuje, mes gal ir nebūtume susipažinę, nes bendrauti šis žmogus nemėgo, tokio bendrauti nemėgstančio žmogaus aš kaip gyvas nebuvau matęs, jis iš tiesų buvo Stepių Vilkas, kaip retkarčiais save vadindavo — svetima, laukinė ir baugšti, netgi labai baugšti būtybė iš kitokio pasaulio, negu mano. Kaip jis buvo apsipratęs su savo vienišumu dėl-savo charakterio ir savo likimo ir kad jis sąmoningai priėmė šį vienišumą kaip savo likimą, aš sužinojau tik iš jo čia paliktų užrašų; bet ir anksčiau, trumpų susitikimų ir pokalbių dėka, aš jį šiek tiek pažinau ir manau, kad paveikslas, kurį susikūriau iš jo užrašų, iš esmės sutampa su tuo, tiesa, blyškesniu ir ne tokiu pilnu vaizdu, kurį susidariau iš mūsų asmeninės pažinties.

Atsitiktinai aš buvau tuo metu namie, kai Stepių Vilkas

pirmą kartą peržengė mūsų slenkstį k iš mano tetos išsinuomojo butą. Jis atėjo pietų laiku, lėkštės dar tebestovėjo ant stalo, o man dar buvo likę pusvalandis, kol reikėjo į kontorą. Aš nepamiršau keisto ir labai prieštaringo įspūdžio, kurį jis man padarė per pirmąjį susitikimą. Įėjo pro stiklines duris, pirma prie jų paskambinęs, ir apytamsiame prieškambaryje teta paklausė, ko jam reikia. O jis, Stepių Vilkas, užvertė uostydamas pailgą trumpai nukirptą galvą, truktelėjo nervinga nosim aplink save orą ir, prieš atsakydamas ir pasakydamas savo pavardę, tarė:

— O, čia gerai kvepia.

Ir nusišypsojo, ir mano geroji teta taip pat nusišypsojo, o man šie pasisveikinimo žodžiai pasirodė gana juokingi, ir aš jam pajutau tarsi kokią antipatiją.

— Taigi,— tarė jis,— aš atėjau dėl kambario, kurį jūs išnuomojate.

Kai mes visi trys laiptais kopėme į mansardą, aš galėjau vyriškį geriau apžiūrėti. Jis nebuvo labai aukštas, bet vaikščiojo ir laikė galvą kaip augaloti žmonės, vilkėjo madingą patogų žieminį paltą, o ir šiaip buvo padoriai, bet nerūpestingai apsirengęs, švariai nusiskutęs, visiškai trumpai nukirpti plaukai vienur kitur buvo žilstelėję. Iš pradžių man nepatiko jo eisena, joje buvo kažkokios įtampos ir neryžtingumo, nesiderinančio su aštriu, griežtu profiliu, jo kalbos tonu ir temperamentu. Tik vėliau pastebėjau ir sužinojau, kad jis serga ir kad jam sunku vaikščioti. Su keista šypsenėle, kuri tada man taip pat buvo nemaloni, jis apžiūrinėjo laiptus, sienas, langus ir senas aukštas spintas laiptinėje, visa tai jam, regis, patiko ir kartu jį vis dėlto kažkodėl juokino. Apskritai tas žmogus darė tokį įspūdį, tarsi būtų pas mus atėjęs iš svetimo pasaulio, iš kažkokių užjūrio kraštų, ir nors viskas čia jam atrodo gražu, bet truputį ir juokinga. Jis elgėsi, ar šiaip, ar taip įsakyk, mandagiai, net maloniai, jam iš karto patiko namas, kambarys, jis nesiderėdamas sutiko su nuompinigiais, įskaitant ir sumą už pusryčius, ir vis dėlto šį Žmogų gaubė, kaip man atrodė, negera ar priešiška atmosfera. Jis išsinuomojo kambarį, kartu išsinuomojo ir miegamąjį kambarėlį, pasiteiravo apie šildymą, vandenį, paslaugas ir namų vidaus tvarką, viską išklausė atidžiai ir maloniai, su viskuo sutiko, išsyk pasiūlė rankpinigių, ir vis dėlto atrodė, tarsi visa tai jį nelabai tedomintų, tarsi" pats sau būtų juokingas dėl tokio

savo elgesio ir nelaikytų jo rimtu, tarsi jam būtų keista ir nauja nuomotis kambarį ir šnekėti vokiškai su žmonėmis, kai sielos gilumoje iš tikrųjų rūpi visiškai kas kita. Maždaug toks buvo mano įspūdis, jis ir būtų likęs nelabai geras, jei jo nebūtų pagerinę, ir pataisę visokiausi smulkūs bruožai. Pirmiausia — tai vyriškio Veidas, kuris man iš pat pradžių patiko; jis man patiko, nepaisant kažkokios neįprastos išraiškos, tai buvo gal šiek tiek savotiškas ir liūdnas, bet gyvas; labai mąslus, ištreniruotas ir įdvasintas veidas. Palankiau mane nuteikė ir tai, jog jo mandagumas ir nuoširdumas, nors jie, rodės, iš jo reikalavo šiek tiek pastangų, neturėjo nė lašo išdidumo—atvirkščiai, juose buvo beveik kažin kokio graudulio, kažin kokio maldavimo; visa tai man paaiškėjo kiek vėliau, bet dėl to aš jam iš- karto pajutau šiokią tokią simpatiją.

Dar neapžiūrėjus abiejų kambarių ir nebaigus kitų derybų, praėjo mano pietų pertrauka, ir aš turėjau eiti j darbą. Atsisveikinau ir jį palikau tetos globai. Kai vakare grįžau, ji man papasakojo, kad atvykėlis išsinuomojęs butą ir šiomis dienomis atsikraustysiąs, jis tik prašęs neregistruoti jo policijoje,, nes jis ligotas žmogus ir negalįs pakęsti visokių formalumų, vaikščiojimo po policijos kanceliarijas ir taip toliau. Gerai prisimenu, kaip tąsyk apstulbau ir kaip perspėjau tetą nesutikti su šia sąlyga. Kaip tik tai, ką šis žmogus turėjo neįprasto ir svetimo, labai derinosi su policijos baime ir beveik atrodė įtartina. Aš tetai paaiškinau, kad, susidūrus su visiškai svetimu žmogum, jokiu būdu negalima sutikti su šiuo ir taip keistoku reikalavimu, kurį įvykdžiusi ji tam tikromis aplinkybėmis galinti turėti gana nemalonių pasekmių. Bet čia paaiškėjo, kad teta jau pažadėjo išpildyti jo pageidavimą ir kad ją apskritai pavergė ir apžavėjo tas nepažįstamas žmogus; juk ji niekuomet neįsileisdavo nuomininkų, jei jiems nepajusdavo kokio nors žmogiško, draugiško, giminiško ar net motiniško jausmo, kuriuo ir kai kurie ankstesnieji nuomininkai ligi valios naudodavosi. Taip jau susiklostė, kad pirmomis savaitėmis aš daug ką prikišdavau mūsų naujajam nuomininkui, o teta jį kiekvieną kartą karštai užstodavo.

Kadangi man nepatiko šis nesiregistravimas policijoje, panorau bent sužinoti, ką teta žino apie šį nepažįstamąjį, apie jo kilmę ir ketinimus. O ji jau šį' bei tą apie jį žinojo, nors jis, man per pusiaudienį išėjus, tik labai trumpai teužtruko. Jis

sakėsi ketinąs mūsų mieste išbūti keletą mėnesių, pasinaudoti bibliotekomis ir apžiūrėti miesto senienas. Tetai, teisybę sakant, nebuvo paranku, kad nuomininkas žada taip trumpai tepagyventi, bet jis, matyt, jau palenkė ją į savo pusę, nors elgėsi, ir keistokai. Trumpai tariant, kambariai buvo išnuomoti, ir mano prieštaravimai pavėlavo.

— Bet kodėl gi jis pasakė, kad čia gerai kvepia? — paklausiau aš.

Tuomet teta, kuri retkarčiais pasižymi gana gera nuovoka, tarė:

— Man tai visiškai aišku. Pas mus čia kvepia švara ir tvarka, jaukiu ir padoriu gyvenimu; ir tai jam patiko. Atrodo, kad jis prie to nepripratęs ir viso šito jam trūksta.

Ką gi, pamaniau, visiškai galimas daiktas.

— Tačiau,-"- tariau aš,— jei jis nepripratęs prie tvarkingo ir padoraus gyvenimo, tai kaipgi tuomet bus? Ką tu darysi, jei jis nevalyvas ir viską apibjauros arba naktimis grįš girtas?

— Pamatysim,— tarė ji ir nusijuokė, ir aš daugiau neliečiau šios temos.

Ir iš tiesų, mano nuogąstavimai pasirodė nepagrįsti. Nuomininkas, nors anaiptol negyveno tvarkingo ir protingo gyvenimo, mums nei įkyrėjo, nei pridarė žalos, mes ir šiandien jį mielai prisimename. Tačiau viduje, širdyje, šis žmogus mums, tetai ir man, labai trukdė ir kėlė rūpesčių, ir, atvirai pasakius, aš dar toli gražu juo neatsikračiau. Naktimis kartais jį sapnuoju ir jaučiu, kad jau vien šio žmogaus egzistavimas, iš esmės imant, man trukdo ir kelia nerimą, nors aš jį tiesiog pamilau.

Praslinkus dviem dienom, vežėjas atgabeno nepažįstamojo, kuris vadinosi Haris Haleris, daiktus. Labai gražus odinis lagaminas man padarė gerą įspūdį, o didelė plokščia drabužių skrynia liudijo apie buvusias tolimas keliones, bent jau buvo apklijuota įvairių šalių, netgi užjūrio, pageltusiomis firminėmis viešbučių ir transporto kompanijų etiketėmis.

Paskui atsirado jis pats, ir prasidėjo tas laikas, kai pamažu ėmiau pažinti šį keistą žmogų. B pradžių aš pats nieko šia " prasme nedariau. Nors mane Haleris sudomino pačią pirmąją akimirką, kai jį pamačiau, tačiau pirmąsias savaites nė karto nemėginau su juo susitikti ar pradėti pokalbį. Tačiau, prisipažinsiu,

jau iš pat pradžių aš truputį stebėjau šį žmogų, o kai jo nebūdavo, retkarčiais netgi įeidavau į jo kambarį ir apskritai iš smalsumo mažumėlę šnipinėjau.

Apie Stepių Vilko išvaizdą jau šį tą papasakojau. Jis, žinoma, iš pat pirmo žvilgsnio darė įžymaus, reto ir nepaprastai gabaus žmogaus įspūdį; jo veidas buvo protingas, be galo švelnus ir gyvas bruožų žaismas atspindėjo įdomų, didžiai sujaudintą, nepaprastai trapų ir jautrų sielos gyvenimą. Kai jis, o tai būdavo ne visada, kalbėdamasis peržengdavo konvencionalumo ribas ir, tarsi atsikratęs savo keistumu, pasakydavo ką nors grynai sava, tokiems, kaip mes, nieko daugiau nebelikdavo, tik jam paklusti, jis mąstė daugiau, negu kiti žmonės, ir dvasiniuose dalykuose buvo kone santūriai objektyvus, turėjo gerai apgalvotų žinių, kurių turi tik dvasinio gyvenimo žmonės, netrokštantys garbės, niekada nesistengiantys pasižymėti arba įtikinti kitų, arba apginti savo tiesas.

Prisimenu vieną tokį pasakymą iš paskutinių jo gyvenimo pas mus dienų, po teisybei tai buvo netgi ne pasakymas, o vien žvilgsnis. Universiteto aktų salėje turėjo skaityti paskaitą vienas žymus istorijos filosofas ir kultūros kritikas, žmogus, turintis europinį vardą, ir man pavyko prikalbinti Stepių Vilką nueiti į šią paskaitą, nors iš pradžių jis neparodė nė mažiausio noro. Mes nuėjome kartu ir salėje sėdėjome šalimais. Užlipęs ant pakylos ir pradėjęs savo paskaitą, kalbėtojas daugelį klausytojų, kurie tikėjosi išvysti vos ne pranašą, apvylė savo kažkokia dabitiška tuščio žmogaus išvaizda. Kai jis pagaliau ėmė kalbėti ir klausytojams pasakė keletą įsiteikiančių žodžių, padėkojo už gausų dalyvavimą, Stepių Vilkas į mane metė trumpą žvilgsnį, žvilgsnį, reiškiantį kritišką pažiūrą į šiuos žodžius ir apskritai į patį kalbėtoją,— o, neužmirštamą ir baisų žvilgsnį, apie kūno prasmę būtų galima parašyti ištisą knygą! Šis žvilgsnis kritikavo ne vien kalbėtoją, žlugdė įžymųjį žmogų įtikinama, nors ir švelnia ironija, tai dar niekis. Žvilgsnis buvo greičiau liūdnas, negu ironiškas, jis buvo netgi begaliniai ir beviltiškai liūdnas; tyli, jau kone įpročiu ir forma tapusi desperacija buvo šio žvilgsnio esmė. Desperatiška šviesa jis peršvietė ne vien tuščio kalbėtojo asmenybę, ironizavo ir nuvainikavo akimirkos situaciją, publikos i lūkesčius ir nuotaiką, truputį pretenzingą skelbtos paskaitos pavadinimą — ne, Stepių Vilko žvilgsnis pervėrė visą mūsų

laiką, visą uolų ir betikslį pasipūtusio, lėkšto dvasingumo triūsą, visą karjerizmą, visą tuštybę, visą paviršutinišką žaidimą — ak, šis žvilgsnis, deja, smigo dar giliau, aprėpdamas dar daugiau ne vien mūsų laiko, mūsų dvasios, mūsų kultūros trūkumus ir beviltiškumą. Jis smigo į visos žmonijos širdį, per vieną vienintelę sekundę jis iškalbingai pasakė visas mąstytojo, galbūt išminčiaus abejones apskritai žmogaus gyvenimo orumu ir jo prasme. Šis žvilgsnis sakė: „Žiūrėk, kokie mes kvailiai! Žiūrėk, koks žmogus!",— ir visoks išgarsėjimas, visoks protas, visokie sielos laimėjimai, visokios pastangos pasiekti žmogišką didingumą, didybę ir tvarumą ėjo niekais ir buvo juokų krėtimas!

Aš gerokai užbėgau už akių ir po teisybei prieš savo sumanymą ir valią iš tikrųjų pasakiau apie Halerį visą esmę, nors anksčiau ketinau atskleisti jo paveikslą tik pamažu, nuosekliai pasakodamas apie mudviejų pažintį.

Jei jau taip užbėgau už akių, tad neverta toliau bekalbėti apie paslaptingąjį Halerio „keistumą" ir smulkiai pasakoti, kaip pamažu pajutau ir sužinojau šio keistumo, šio nepaprasto ir baisaus vienišumo priežastis ir prasmę. Taip bus geriau, nes savo paties asmenį norėčiau kiek galint palikti antroje vietoje. Aš neketinau rašyti savo išpažinties, pasakoti istorijų ar leistis į psichologiją, tik noriu kaip liudininkas keliais štrichais papildyti portretą savotiško žmogaus, palikusio šiuos Stepių Vilko užrašus.

Jau iš paties pirmo žvilgsnio, kai jis įžengė pro stiklines tetos duris, tarsi paukštis užvertė galvą ir pagyrė gerą mūsų namo kvapą, man kažkodėl krito į akis šio žmogaus nepaprastumas, ir mano pirmoji naivi reakcija buvo pasibjaurėjimas. Aš pajutau (ir mano teta, kuri, priešingai negu aš, yra visiškai neintelektualus žmogus, pajuto beveik tą pat) — aš pajutau, kad tas žmogus ligotas, lyg sirgtų kokia dvasios, proto ar charakterio liga, ir sveiko žmogaus instinktas mane vertė gintis. Ilgainiui ši gynyba virto simpatija, pagrįsta didžiuliu gailesčiu tam nuolatos kenčiančiam žmogui, kurio vienišumą ir dvasinį merdėjimą aš pats regėjau. Tuo laikotarpiu man vis labiau ir labiau aiškėjo, kad šio kankinio liga priklauso ne nuo kažkokių jo prigimties trūkumų, bet, priešingai, nuo nepasiekusių harmonijos didžiulių jo gabumų ir jėgos. Aš supratau, kad Hale-ris — kančios genijus, kad jis, pasak kai kurių Nyčės sentencijų,

išsiugdė savyje genialų, beribį, baisų sugebėjimą kentėti. Kartu supratau, kad jo pesimizmo pamatas — ne pasaulio niekinimas, bet panieka siu, nes, nors ir kaip negailestingai ir žiauriai jis kalbėdavo apie-įstaigas ir asmenis, niekada nelaikė savęs išimtimi, visada savo strėles pirmiausia laidė į save patį, neapkentė savęs paties, neigė save...

Čia aš turiu įterpti vieną psichologinę pastabą. Nors ir labai, nedaug ką težinau apie Stepių Vilko gyvenimą, tačiau turiu visišką pagrindą spėti, kad mylintys, bet griežti ir labai' dievobaimingi tėvai ir mokytojai jį auklėjo tokia dvasia, kuri auklėjimo pamatu laiko „valios palaužimą". Vis dėlto sunaikinti šio mokinio asmenybės ir palaužti valios nepavyko jis buvo tam perdaug stiprus ir tvirtas, perdaug išdidus ir protingas. Užuot sunaikinus jo asmenybę, tepavyko jį išmokyti nekęsti paties savęs. Prieš save, prieš šį nekaltą ir kilnų objektą jis visą gyvenimą kreipė visą savo genialią fantaziją, visą savo proto jėgą. Kaip tik tuo, nepaisant visko, jis buvo tikras krikščionis ir tikras kankinys, nes kiekvieną šiurkštų žodį, kiekvieną kritiką, kiekvieną piktumą, kiekvieną neapykantą, kuriai galėjo ryžtis, jis pirmų pirmiausia skirdavo pats sau. O dėl kitų, dėl aplinkos, tai jis nuolatos labai didvyriškai ir kuo rimčiausiai stengdavosi juos pamilti, būti jiems teisingas, nesukelti jiems skausmo, nes įsakymas „mylėk savo artimą" jam buvo lygiai taip pat giliai įkaltas į galvą, kaip ir neapykanta sau pačiam, ir todėl visas jo gyvenimas buvo tarsi pavyzdys, kad, nemylėdamas savęs, negali mylėti nė artimo, kad ir neapykanta sau yra lygiai tas pat ir galų gale sukelia tą patį baisų izoliuotumą ir nusiminimą, kaip ir ryškus egoizmas.

Bet jau metas palikti savo mintis ir prašnekti apie tikrovę. Taigi pirmas dalykas, kurį aš sužinojau apie poną Halerį iš dalies savo šnipinėjimo, iš dalies mano tetos pastabų dėka, yra susijęs su jo gyvenimo būdu. Greitai paaiškėjo, kad jis proto ir knygų žmogus ir neturi jokio praktinio užsiėmimo. Jis visuomet ilgai gulėdavo lovoje, dažnai atsikeldavo tik prieš pat pietus ir, apsisiautęs chalatu, žengdavo tuos pora žingsnių iš miegamojo į kambarį. Sis kambarys, didelė ir jauki. mansarda su dviem langais, jau po kelių dienų kitaip atrodė, negu tais laikais, kai joje gyveno kiti nuomininkai. Jis prisipildė ir ilgainiui darėsi vis pilnesnis. Ant sienų buvo kabinami paveikslai, prismeigiami

piešiniai, kartkarčiais — iš žurnalų iškirptos iliustracijos, kurios būdavo dažnai keičiamos. Ten kabojo pietietiškas peizažas, nuotraukos kažkokio Vokietijos provincijos miestelio, greičiausiai Halerio gimtinės, tarp jų — spalvingos, žėrinčios akvarelės; mes tik vėliau sužinojome, kad jis pats jas nupiešė. Toliau — žavios jaunos moters ar jaunos mergaitės nuotrauka. Kurį laiką ant sienos kabojo Siamo Buda, jį pakeitė Mikelandželo „Nakties" reprodukcija, paskui Mahatmos Gandžio portretas. Knygų buvo prikrauta ne tik didžiulė knygų spinta, jos gulėjo visur — ant stalų, ant gražaus seno sekretero, ant sofos, ant kėdžių, ant grindų, knygos su įdėtomis popieriaus juostelėmis, nuolat keičiamomis. Knygų nepaliaujamai daugėjo, nes jis parsinešdavo ištisus ryšulius ne tik iš bibliotekų, bet labai dažnai gaudavo siuntinių ir paštu. Žmogus, gyvenantis šiame kambaryje, galėjo būti mokslininkas. Šiam įspūdžiui tiko ir cigaro dūmas, kuris viską gaubė, ir aplinkui išmėtytos cigarų nuorūkos, peleninės. Tačiau daugelis knygų buvo ne mokslinio turinio, didžiuma — visų epochų ir tautų rašytojų kūriniai. Kurį laiką ant sofos, kur jis dažnai tysodavo ištisas dienas, gulėjo visi šeši stori aštuonioliktojo amžiaus pabaigos raštų tomai, antrašte „Sofijos kelionė iš Klaipėdos į Saksoniją". Gerokai nučiupinėti atrodė Gėtės ir Žano Polio raštai, taip pat Novalio, Lesingo, Jakobio ir Lichtenbergo. Keletas Dostojevskio tomų buvo perdėm prikaišioti prirašytų lapelių. Ant didelio stalo tarp daugybės knygų ir rankraščių dažnai stovėdavo gėlių puokštė, ten prisiglausdavo ir etiudininkas su akvareliniais dažais, visada pilnas dulkių, šalia jo — peleninės ir, neslėpsiu, įvairiausi buteliai su gėrimais. Šiaudais apipintas butelis dažniausia būdavo pilnas raudonojo itališko vyno, kurio jis parsinešdavo iš krautuvėlės netoliese, retkarčiais galėjai pamatyti ir butelį burgundiškojo ar malagos, o storas butelis vyšninės, kaip pastebėjau, per gana trumpą laiką beveik ištuštėjo, bet paskui pradingo kažkuriame kampe ir dulkėjo ten, likučiui toliau nemažėjant. Neteisinsiu savo šnipinėjimo ir atvirai prisipažinsiu, jog iš pat pradžių visos šios žymės, nors ir kupinos dvasinių interesų, bet vis dėlto liudijančios gana lengvapėdišką ir palaidą gyvenimą, man kėlė pasibjaurėjimą ir nepasitikėjimą. Aš esu

nė vien taisyklingai gyvenantis miesčionis, įpratęs prie darbo ir tikslaus laiko suskirstymo, aš esu abstinentas, nerūkau, ir tie buteliai Halerio kambaryje man dar labiau nepatiko, negu visa vaizdinga netvarka.

Valgė ir gėrė nepažįstamasis taip pat nereguliariai ir įnoringai, kaip miegojo ir dirbo. Kai kuriomis dienomis jis apskritai neišeidavo iš namų ir nieko neimdavo į burną, išskyrus rytinę kavą, kartkarčiais teta rasdavo numestą banano žievelę — vienintelį jo valgio likutį, tačiau kitomis dienomis jis valgydavo restoranuose, kai kada geruose ir prašmatniuose, kai kada nedidelėse priemiesčio smuklėse. Jo sveikata, rodos, nebuvo labai gera; be nesveikuojančių kojų, kuriomis jis dažnai gana sunkiai kopdavo laiptais, jį, rodos, kamavo ir kitokios negalės, ir kartą jis tarp kitko užsiminė, jog jau daugelį metų nežinąs, kas yra normalus virškinimas ir normalus miegas. AŠ pagalvojau, kad pirmiausia dėl to kaltas gėrimas. Vėliau, kai su juo retkarčiais užsukdavau į kurią nors jo užeigų, pastebėjau, kaip jis greitai ir įnoringai kliukina vyną, bet kaip reikiant pasigėrusio nei aš, nei kas kitas jo nematė.

Niekada neužmiršiu mūsų pirmojo asmeniškesnio susitikimo. Mudu buvom tiek tepažįstami, kiek esti pažįstami kaimynai, gyvenantys viename name. Kartą vakare, grįžęs iš kontoros namo, labai nustebau, radęs poną Halerį, besėdintį laiptų aikštelėje tarp antrojo ir trečiojo aukšto. Jis sėdėjo ant viršutinės pakopos ir pasitraukė į šalį, kad mane praleistų. Aš paklausiau, ar jam negera, ir pasisiūliau palydėti į patį viršų.

Haleris pažvelgė į mane, ir aš supratau, kad jį pažadinau „ iš kažkokios sapno būsenos. Jis pamažu nusišypsojo savo gražia ir graudžia šypsena, kuri man taip dažnai nueidavo per širdį, paskui pakvietė atsisėsti šalia jo. Aš padėkojau ir pasakiau, kad nepratęs sėdėti ant laiptų priešais kitų žmonių butus,

— Ak, taip,—tarė jis ir dar labiau nusišypsojo, -jūsų tiesa. Bet luktelėkit valandėlę, aš jums vis dėlto parodysiu, kodėl čia trumpam prisėdau.

Ir jis mostelėjo į aikštelę priešais antrojo aukšto butą, kur gyveno viena našlė. Mažytėje parketu išklotoje aikštelėje tarp laiptų, lango ir stiklinių durų stovėjo prie sienos aukšta raudonmedžio spinta, apkrauta senoviniais alaviniais indais, o priešais spintą ant grindų dideliuose puoduose ant dviejų

nedidelių žemų pastovėlių stovėjo du augalai — azalija ir arau-karija. Augalai gražiai atrodė, jie visada buvo laikomi be galo švariai, ir man tai jau buvo maloniai kritę į akis.

— Matote,— tęsė Haleris, — ši mažytė aikštelė su araukarija, ji taip pasakiškai kvepia, jog aš dažnai stačiai negaliu pro ją praeiti, valandėlę nestabtelėjęs. Pas jūsų tetulę irgi gerai kvepia, viešpatauja tvarka ir nepaprasta švara, bet štai šitoji aikštelė su araukarija, ji taip tviska, taip iššluostyta, išvaškuota ir išplauta, tokia švarutėlė, jog tiesiog spinduliuoja. Aš čia visada noriu prisikvėpuoti kiek lenda — argi jūs neužuodžiate, kaip kvepia? Kaip šis grindų vaško kvapas ir silpnas terpentino dvelksmas kartu su raudonmedžiu, nuplautais augalų lapais ir viskuo kitu sukuria aromatą, sudaro aukščiausią miesčioniško švarumo, kruopštumo ir tikslumo, pareigos atlikimo ir ištikimybės mažmožiams išraišką. Nežinau, kas čia gyvena, bet už šių stiklinių durų turi būti rojus, švarumo ir išdulkinto miesčioniškumo, tvarkos ir baugiai jaudinančio atsidavimo mažiems įpročiams ir pareigoms rojus.

Kadangi aš tylėjau, jis kalbėjo toliau:

— Prašom nemanyti, jog aš ironizuoju! Mano mielas, aš anaiptol nenoriu pasišaipyti iš šio miesčioniškumo ir tvarkos. Tiesa, aš pats gyvenu kitame pasaulyje, ne šitame, ir galbūt vienut vienos dienos neištverčiau bute su tokiomis araukarijomis. Bet nors aš ir senas, šiek tiek nusišėręs stepių vilkas, vis dėlto esu motino? sūnus, o mano motina irgi buvo miesčionė ir augino gėles, prižiūrėjo kambarį ir laiptus, baldus ir užuolaidas ir stengėsi savo butui ir savo gyvenimui suteikti kiek galint daugiau švarumo, tyrumo ir tvarkingumo. Visa tai man primena terpentino dvelksmas, primena araukarija, ir štai aš čia retkarčiais sėdžiu, žvelgiu į šį tylų tvarkos sodelį ir džiaugiuosi, jog dar esama tokių dalykų.

Jis norėjo atsistoti, tačiau jam buvo sunku, ir jis manęs neatstūmė, kai truputį padėjau. Aš tebetylėjau, bet pasidaviau, kaip anksčiau mano teta, kažkokiems kerams, kurių retkarčiais paskleisdavo tas keistas žmogus. Mes lėtai užkopėme laiptais į viršų, ir prie$ savo duris* jau laikydamas rankoje faktą, jis vėl tiesiai ir labai maloniai pažvelgė man į veidą ir tarė:

— Jūs grįžote S savo kontoros? Na taip, aš nieko apie tai neišmanau, aš gyvenu, žinote, truputį nuošaliai, truputį

atokiai. Bet manau, kad jūs irgi domitės knygomis ir panašiais dalykais, jūsų teta man kartą sakė, jog baigėte gimnaziją ir gerai mokėjote graikų kalbą. Šiandien rytą kaip tik radau vieną Novalio frazę, ar galėčiau jums ją parodyti? Jums tai irgi bus malonu.

Jis įsivedė manė į savo kambarį, kur smarkiai atsidavė tabaku, ištraukė iš šūsnies kažkokią knygą, vertė, ieškojo...

— Ir tai gerai, labai gerai,—- tarė jis;— paklausykite šio sakinio: „Reikėtų didžiuotis skausmu — kiekvienas skausmas primena mūsų aukštą paskirtį. Puiku! Aštuoniasdešimt metų prieš Nyčę! Bet tai ne ta sentencija, kurią turėjau galvoje, luktelkit, štai ji. Taigi: „Daugumas žmonių tol nenori plaukti, kol neišmoksta." Argi tai ne sąmojinga? Žinoma, jie nenori plaukti! Juk jie gimę žemei, o ne vandeniui. Ir, suprantama, jie "nenori galvoti, jie sukurti gyventi, o ne mąstyti! Na, o kas galvoja, kas mąstymą laiko pagrindiniu dalyku, tas gali čia, tiesa, labai pažengti į priekį; bet jis vis dėlto maišo žemę su vandeniu ir kada nors prigers.

Dabar jis mane pakerėjo ir sudomino, ir aš pas jį užtrukau trumpą valandėlę, ir nuo to laiko dažnai, susitikę ant laiptų, ar gatvėje, truputį pasišnekučiuodavome. Iš pat pradžių, kaip ir prie araukarijos, aš vis negalėjau atsikratyti jausmu, kad jis mane ironizuoja. Bet buvo ne taip. Jis jautė man, kaip ir araukarijai, tiesiog pagarbą, jis buvo taip įsisąmoninęs, kad esąs vienišas, kad plaukiojąs vandenyje, netekęs pagrindo po kojomis, jog kartais iš tikrųjų be jokios pašaipos jį galėdavo sužavėti koks kasdieniškas miesčioniškas poelgis, pavyzdžiui, punktualumas, kurio aš laikiausi, eidamas į savo kontorą, arba kokio tarno ar tramvajaus konduktoriaus žodžiai. Iš pradžių man visa tai atrodė gana juokinga ir perdėta, savotiška ponų ir dykaduonių užgaida, koketiškas sentimentalumas. Bet vis labiau ir labiau įsitikinau, kad, žvelgdamas iš savo beorės erdvės, iš savo keistumo ir stepių vilko izoliuotumo į mūsų mažytį miesčionišką pasaulį, jis iš tikrųjų juo žavėjosi, jį mylėjo tarsi kažką tvirto ir tikro, tarsi kažką jam tolimo ir nepasiekiamo, tarsi tėvynę ir ramybę, į kurias jam užkirstas kelias. Prieš mūsų durininke, šaunią moterį, jis kiekvieną kartą su tikra pagarba nusikeldavo skrybėlę, ir kai mano teta kartais su juo truputį paplepėdavo arba primindavo jam, kad reiktų pataisyti marškinius, kad pames palto sagą,

jis klausydavosi jos nuostabiai atidžiai ir rimtai, tarsi kaip įmanydamas, tačiau beviltiškai stengtųsi pro kažkokį plyšį pralįsti į šį mažytį ramų pasaulį ir jame apsiprasti, nors tai gal tetruktų tik valandą.

Jau per pirmą pokalbį prie araukarijos jis save pavadino Stepių Vilku, tai mane irgi šiek tiek nustebino ir nemaloniai paveikė. Kas čia per žodžiai?! Bet aš ne vien pamažu apsipratau su šiuo vardu, o ir pats mintyse greitai ėmiau šį žmogų vadinti ne kaip kitaip, kaip Stepių Vilku, ir dabar nerasčiau tinkamesnio žodžio jam apibūdinti. Stepių Vilkas, atklydęs pas mus į miestus, į kaimenės gyvenimą — joks kitas vaizdas taip įtikinamai neparodys, koks šis žmogus baugščiai vienišas, koks laukinis, neramus, kaip pasiilgęs tėvynės ir kaip jam jos trūksta.

Kartą man pasitaikė jį stebėti visą vakarą, simfoniniame koncerte, jis, mano nuostabai, sėdėjo visai netoliese, bet manęs nepastebėjo. Iš pradžių buvo grojamas Hendelis, kilni ir graži muzika, ~ bet Stepių Vilkas sėdėjo paskendęs savo mintyse, abejingas ir muzikai, ir aplinkiniams. Jis sėdėjo užsimiršęs, vienišas ir svetimas, šaltu, bet susirūpinusiu veidu, nudelbęs akis. Paskui prasidėjo kita pjesė, nedidelė Fridemano Bacho simfonija, ir aš labai nustebau pamatęs, kaip po keleto taktų mano atsiskyrėlis pradėjo šypsotis ir atsidavė muzikai, visiškai pasinėrė į save ir gal dešimt minučių atrodė laimingas, nugrimzdęs ir paskendęs gerose svajonėse, ir aš daugiau stebėjau jį, negu klausiausi muzikos. Kai pjesė pasibaigė, jis nubudo, atsisėdo tiesiau, tarytum buvo bekyląs išeiti, bet vis dėlto liko sėdėti ir išklausė dar ir paskutinę pjesę — tai buvo Reperio variacijos, muzika, kuri daugeliui truputį prailgo ir pasirodė varginanti. Ir Stepių Vilkas, iš pradžių dar atidžiai ir nuolankiai klausęs, vėl atitrūko nuo muzikos, susikišo rankas į kišenes, vėl pasinėrė į save, tik šįkart nepanėšėjo į laimingą ir įsisvajojusi žmogų, o į liūdną ir galiausiai piktą, jo veidas vėl tarsi išbluko, papilkėjo ir užgeso, jis atrodė senas, ligotas, nepatenkintas.

Po koncerto aš jį vėl pamačiau gatvėje ir nusekiau jam iš paskos; susisiautęs paltą, nelinksmas ir pavargęs jis žingsniavo link mūsų kvartalo, bet, stabtelėjęs prie nedidelio senamadžio restorano, neryžtingai žvilgtelėjo į laikrodį ir įėjo vidun. Pagautas akimirkos įnorio, aš pasukau paskui jį. Jis sėdėjo prie mažo

miesčioniško staliuko, šeimininkė ir kelnerė pasveikino jį kaip pažįstamą svečią, aš pasisveikinau ir atsisėdau šalia jo. Mes ten išsėdėjome valandą, ir, kol aš išgėriau dvi stiklines mineralinio vandens, jam atnešė pusę litro, o paskui dar ketvirtį litro raudonojo vyno. Aš pasakiau, jog buvau koncerte, bet ta tema jis nesileido į kalbas. Perskaitęs etiketę ant mano butelio su vandeniu, jis paklausė, ar nenorėčiau išgerti vyno: jis mane vaišina. Kai išgirdo, kad aš apskritai negeriu vyno, jo veidas vėl įgavo bejėgišką išraišką, ir jis tarė:

— Taip, jūsų tiesa. Aš irgi metų metus gyvenau saikingai ir ilgai pasninkavau, bet dabar vėl atsidūriau po Vandenio ženklu, tai neaiškus ir drėgnas ženklas.

O kai aš juokais nusitvėriau šios užuominos ir pasakiau, jog man keista, kad būtent jis tikįs astrologija, jis vėl perėjo į tą mandagų toną, kuris mane dažnai užgaudavo, ir tarė:

— Tikra teisybė, ir šiuo mokslu aš, deja, negaliu tikėti.

Aš atsisveikinau ir išėjau, o jis grįžo namo tik labai vėlai naktį, bet jo eisena buvo įprastinė, ir kaip visada jis ne iš karto atsigulė (aš visa tai mūsų kaimynystės dėka puikiausiai girdėjau), bet dar kone visą valandą išbuvo kambaryje su šviesa.

Ir kito vakaro neužmiršau. Aš vienas sėdėjau namuose, teta buvo kažkur išėjusi, kažkas paskambino prie laukujų durų, ir aš atidariau: ten stovėjo jauna, labai žavi dama, o kai ji paklausė pono Halerio, aš ją atpažinau: tai buvo toji, kurios fotografija kabojo jo kambaryje. Aš jai parodžiau jo duris ir pasišalinau, ji valandėlę užtruko viršuje, bet greitai išgirdau, kaip jie kartu lipa laiptais ir išeina, gyvai ir labai linksmai juokaudami ir šnekučiuodamiesi. Mane labai nustebino, jog mūsų atsiskyrėlis turi mylimąją, ir net tokią jauną, žavią ir elegantišką, ir visi mano spėliojimai apie jį ir jo gyvenimą vėl pasidarė netikri. Bet neilgai trukus jis vėl grįžo namo, vienas, sunkiu, liūdnu žingsniu, vargais negalais užlipo laiptais ir paskui valandų valandas tyliai vaikščiojo iš kampo į kampą po savo kambarį, tarsi vilkas po narvą, visą naktį vos ne iki ryto jo kambaryje degė šviesa.

Aš ničnieko nežinau apie šiuos santykius ir tik pridursiu: dar vieną kartą mačiau jį su ta moterim kažkurioje miesto gatvėje. Jie ėjo, susikabinę už parankių, ir jis atrodė laimingas, aš vėl nusistebėjau, koks meilus, netgi vaikiškas kartais gali

būti jo susirūpinęs, atšiaurus veidas, ir supratau tą moterį, ir supratau užuojautą, kurią mano teta rodė šiam žmogui. Bet ir tą dieną jis vakare grįžo namo liūdnas ir nelaimingas; aš jį sutikau prie laukujų durų, po paltu jis nešėsi, kaip jau ne kartą, butelį itališko vyno ir prie jo išsėdėjo pusę nakties savo irštvoje. Man buvo jo gaila, kokį nykų, pražudytą ir bejėgį gyvenimą jis gyveno!

Na, užteks plepėti. Nereikia daugiau nieko pasakoti ir aprašinėti, norint parodyti, kad Stepių Vilkas gyveno savižudžio gyvenimą. Bet vis dėlto netikiu, kad jis nusižudė, kai netikėtai ir net neatsisveikinęs, bet apmokėjęs visas skolas, vieną gražią dieną paliko mūsų miestą ir dingo. Mes nieko daugiau apie jį nebegirdėjome ir vis dar saugome keletą laiškų, atėjusių jo vardu. Jis nieko daugiau nepaliko, kaip tik rankraštį, kurį parašė čia gyvendamas ir kurį, brūkštelėjęs keletą eilučių, paskyrė man, pažymėdamas, kad aš galįs su juo daryti ką tinkamas.

Aš negalėjau patikrinti, ar tikri tie įvykiai, apie kuriuos pasakoja Halerio rankraštis. Neabejoju, kad didžioji jų dalis sukurta, bet tai ne savavališkas prasimanymas, o kažkoks mėginimas pavaizduoti giliai išgyventus sielos procesus, įvilktus į matomų įvykių rūbą. Iš dalies fantastiški nutikimai Halerio kūryboje priklauso tikriausiai paskutiniam jo čionykščio gyvenimo laikui, ir aš neabejoju, kad jie pagrįsti kai kuriais tikrais išoriniais išgyvenimais. Tuo metu mūsų svečio elgesys ir išvaizda iš tikrųjų pasikeitė, jo dažnai, kartais ištisom naktim, nebūdavo namuose, ir jo knygos gulėdavo nepaliestos. Kai jį tuomet kelis sykius buvau sutikęs, jis atrodė nepaprastai pagyvėjęs ir atjaunėjęs, kartais net linksmas. Paskui, tiesa, iš karto užėjo nauja sunki depresija, jis dienų dienom gulėjo lovoje, nieko nevalgė, ir kaip tik tuo metu kilo su vėl pasirodžiusia jo mylimąja nepaprastai smarkus, netgi brutalus kivirčas, kuris papiktino visą namą ir dėl kurio Haleris kitą dieną atsiprašė mano tetą.

Ne, esu įsitikinęs, kad jis nenusižudė. Jis tebegyvena, pavargusiom kojom kažkur tebelaipioja svetimų namų laiptais, kažkur įsmeigia akis į žibantį parketą ir į gerai prižiūrėtas araukarijas, dienomis tebesėdi bibliotekose, o naktimis — smuklėse arba guli ant išsinuomotos kanapos, girdi, kaip už langų gyvena pasaulis ir Žmonės, ir žino, kad yra nuo jų atsiskyręs, bet

nesižudo, nes tikėjimo likutis jam sako, jog turi širdimi iki galo patirti šią kančią, šią baisią kančią ir jog mirti turi nuo šios kančios. Aš dažnai apie jį galvoju, jis nepalengvino mano gyvenimo, jis nesugebėjo manyje palaikyti ir paskatinti stiprybės ir džiaugsmo, o ne, atvirkščiai! Bet aš esu ne jis, ir aš gyvenu ne jo gyvenimą, o savo, mažą ir miesčionišką, bet garantuotą ir pilną pareigų. Ir mes prisimename jį ramiai ir draugiškai, aš ir mano teta, kuri apie jį galėtų daug daugiau pasakyti, negu aš, bet tai liks paslėpta jos geroje širdyje.

Dėl Halerio užrašų, šių keistų, iš dalies liguistų, iš dalies gražių ir giliaminčių fantazijų, tai turiu pasakyti, kad šiais lapais, jei jie būtų atsitiktinai pakliuvę į mano rankas ir jei nebūčiau pažinojęs jų autoriaus, būčiau, žinoma, pasipiktinęs ir. juos išmetęs. Bet dėl savo pažinties su Haleriu galiu juos iš dalies suprasti, net pateisinti. Aš nebūčiau ryžęsis jų atskleisti kitiems, jei čia būčiau matęs vien patologines kažkokio vienišo, nelaimingo psichinio ligonio fantazijas. Bet jose aš įžvelgiu kažką daugiau, epochos dokumentą, nes Halerio sielos liga — šiandien aš tai žinau — ne kažkokio pavienio žmogaus kaprizas, bet pačios epochos liga, tos generacijos, kuriai priklauso Haleris, neurozė, kuria, rodos, serga anaiptol ne silpni ir menkaverčiai individai, o kaip tik stiprūs, protingiausi, gabiausi.

Šie užrašai — nesvarbu, kiek jie pagrįsti realiais įvykiais,— yra mėginimas įveikti didžiulę epochos ligą, ne išsilenkiant jos ir ją pagražinant, bet bandant pačią tą ligą paversti vaizdavimo objektu. Jie reiškia, tikrąja šio žodžio prasme, žengimą per pragarą, čia baimingą, čia drąsų žengimą per aptemusių sielų pasaulio chaosą, žingsniuojant su viltimi pereiti pragarą, pasigalynėti su chaosu, iki galo iškentėti blogį.

Raktą šiam supratimui man davė viena Halerio pastaba. Kartą po mūsų pokalbio apie vadinamuosius viduramžių žiaurumus jis man pasakė:

— Iš tiesų tai jokie žiaurumai. Viduramžių žmogus pasibjaurėtų visu mūsų šiandieninio gyvenimo būdu, kuris jam atrodytų ne vien tik žiaurus, o pasibaisėtinas ir barbariškas! Kiekviena epocha, kiekviena kultūra, kiekvienas paprotys ir tradicija turi savo būdą, turi jai tinkantį švelnumą ir griežtumą, grožį ir žiaurumą, tam tikras kančias laiko natūraliu dalyku,

kantriai pakelia tam tikras blogybes. Tikra kančia, pragaru žmogaus gyvenimas virsta tik tuomet, kai susikerta dvi epochos, dvi kultūros ir religijos. Jei antikos žmogus būtų turėjęs gyventi" viduramžiais, jis, vargšas, būtų užtroškęs, lygiai taip pat užtrokštų laukinis žmogus mūsų civilizacijoje. Bet būna epochų, kai visa karta taip pakliūna tarp dviejų epochų, tarp dviejų gyvenimo būdų, kad praranda visokį natūralumą visokius papročius, visokį saugumą ir nekaltumą. Žinoma, ne kiekvienas vienodai stipriai tai jaučia. Toks žmogus, kaip Nyčė, mūsų dienų bėdą iškentėjo daugiau kaip viena karta anksčiau, negu kiti,— tai, ką jis, vienišas ir niekieno nesuprastas, patyrė, šiandien kenčia tūkstančiai.

Skaitydamas tuos užrašus, aš dažnai prisimindavau šiuos žodžius. Haleris yra iš tų, kurie atsidūrė tarp dviejų epochų, kurie nebuvo saugūs ir prarado nekaltumą, jis iš tų, kurių likimas — ypač stipriai patirti visą žmogaus gyvenimo abejotinumą kaip asmeninę kančią ir pragarą.

Čia, man atrodo, ir yra ta prasmė, kurią mums turi jo užrašai, ir todėl ryžausi juos paskelbti. O apskritai aš nenoriu nei jų ginti, nei jų smerkti, tegu kiekvienas skaitytojas padaro taip, kaip jam liepia sąžinė!

HARIO HALERIO UŽRAŠAI

Tik bepročiams

Diena praėjo, kaip apskritai praeina dienos; aš ją prastūmiau, švelniai nustūmiau į nebūtį savo primityviu ir droviu gyvenimo menu; keletą valandų dirbau, rausiausi senose knygose, dvi valandas kenčiau skausmus, kokius apskritai kenčia senyvi žmonės, išgėriau miltelių ir apsidžiaugiau, kad apgavau skausmą, pagulėjau karštoje vonioje, traukdamas į save malonią šilumą, tris kartus gavau paštą, peržiūrėjau visus tuos man nereikalingus laiškus ir spaudinių banderoles, padariau kvėpavimo pratimus, o mąstymo pratimus šiandien praleidau iš tingumo, valandą buvau išėjęs pasivaikščioti ir danguje mačiau nupieštą gražų, švelnų, nuostabų plunksninių debesų raštą. Tai buvo labai žavu, kaip ir senų knygų skaitymas, kaip gulėjimas šiltoje vonioje, bet, apskritai paėmus, tai buvo visai ne puiki, ne spindinti laimės ir džiaugsmo diena, o būtent viena tų dienų," kurios man jau seniai normalios ir įprastos: saikingai malonios, visiškai pakenčiamos, pusėtinos, abejingos senyvo, nepatenkinto pono dienos: be ypatingų skausmų, be ypatingų rūpesčių, be tikro sielvarto, be nevilties, tai dienos, kuriomis net klausimas, ar ne metas pasekti Adalberto Štifterio pavyzdžiu ir besiskutant mirtinai įsipjauti, apsvarstomas dalykiškai, ramiai, be jaudinimosi ir baimės.

Kas yra matęs kitokių dienų, nelemtų, su podagros priepuoliais arba baisiu galvos skausmu, įsimetusiu už akių obuolių ir savo velniškais burtais paverčiančiu kančia kiekvieną veiklą, kuriai reikalingos rega ir klausa, arba tos dvasinės mirties dienos, tos bjaurios vidinės tuštumos- ir nevilties dienos, kai vidur nuniokotos ir akcinių bendrovių iščiulptos žemės žmonių pasaulis ir vadinamoji kultūra savo melagingu ir pigiu

mugių blizgesiu verčia mus vemti kiekviename žingsnyje, kaupiasi ir pasiekia nepakenčiamą laipsnį mūsų pačių sergančioje sieloje,— kas yra matęs tų pragariškų dienų, tas labai patenkintas tokiomis paprastomis, pusėtinomis dienomis, kaip ši diena, jis dėkingas sėdi prie šiltos krosnies, skaitydamas rytinį laikraštį, dėkingai konstatuoja, kad šiandien vėl nekilo jokio karo, neįvesta nauja diktatūra, neišaiškinta jokios ypatingai ryškios kiaulystės politikoje ir ekonomikoje, savo surūdijusios lyros stygas jis suderina santūriai, saikingai džiugiai, kone linksmai padėkos psalmei, kuria įvaro nuobodulį savo tyliam, švelniam, šiek tiek bromu apkvaitintam pusėtinam pasitenkinimo dievui, ir tvankiame šio patenkinto nuobodulio, šio labai dėkingo neskausmingumo ore abu jie, Gusčiai linksintis pusėtinas dievas ir žilstelėjęs, tylią psalmę giedantis pusėtinas žmogus, atrodo panašūs vienas į kitą tarsi dvyniai.

Puikus dalykas — pasitenkinimas,- neskausmingumas, šios pakenčiamos, romios dienos, kai nei skausmas, nei džiaugsmas nedrįsta suklykti, kai viskas vien šnabždasi ir sėlina ant pirštų galų. Bet man, deja, taip atsitinka, kad aš visiškai nepakenčiu kaip tik šio pasitenkinimo, kad neilgai trukus jis man pasidaro bjauriai nepakenčiamas ir koktus, ir aš nusiminęs turiu bėgti į kitų temperatūrų juostas, geriausiu atveju džiaugsmų keliu, o blogiausiu — skausmų keliu. Tereikia man valandėlę pabūti be džiaugsmo ir be skausmo ir pakvėpuoti drungnu, nuobodžiu vadinamųjų gerų dienų pakenčiamumu, ir mano vaikiška siela taip prisipildo begalinės gėlos, jog aš sviedžiu surūdijusią dėkingumo lyrą mieguistam pasitenkinimo dievui į patenkintą veidą, ir manyje degantis tikrai pragariškas skausmas man mielesnis, negu ši sveika kambario temperatūra. Tuomet manyje suliepsnoja klaikus noras stiprių jausmų, sensacijų, įtūžis ant šio nusistovėjusio, banalaus, normuoto ir sterilizuoto gyvenimo ir pašėlęs troškimas ką nors sudaužyti į šipulius,— sakysim, kokią universalinę parduotuvę, katedrą ar patį save,— iškrėsti kokią nutrūktgalvišką kvailystę, nuplėšti perukus nuo kokių nors garbinamų stabų, parūpinti geidžiamus bilietus iki Hamburgo kokiems nors maištingiems mokinukams, suvedžioti mergaitę ar nusukti sprandą keliems miesčioniško gyvenimo būdo atstovams. Juk kaip tik tai aš kuo nuoširdžiausiai niekinau ir keikiau — šį pasitenkinimą, šią sveikatą, jaukumą, šį išpuo-

selėtą miesčionio optimizmą, šį trąšų, tarpų pusėtinumo, normalumo, vidutinybės ugdymą.

Štai tokios nuotaikos apimtas, slenkant sutemoms, užbaigiau šią pakenčiamą eilinę dieną. Užbaigiau ją ne taip', kaip priderėtų ir būtų naudinga liguistam žmogui: nesusivįliojau paklota lova, į kurią tarsi jaukas mane traukė šildomoji pūslė, bet, nepatenkintas ir pasišlykštėjęs savo nedideliu dienos darbu, paniuręs apsiaviau batus, apsivilkau paltą ir per sutemas ir rūką patraukiau į miestą — išgerti „Plieno šalmo" viešbutyje tai; ką geriantys vyrai pagal seną paprotį vadina „stikleliu vyno".

Taigi iš savo mansardos ėmiau leistis laiptais, šiais sunkiai užkopiamais svetimais laiptais, šiais perdėm "miesčioniškais, išblizgintais, svariais laiptais itin padoraus trijų butų nuomojamojo namo, kurio palėpėje buvo mano būstas. Nežinau, kodėl taip atsitinka, bet aš, benamis Stepių Vilkas ir vienišas miesčioniško pasaulio priešas, visada gyvenu tikruose miesčioniškuose namuose, tai mano sena silpnybė. Aš gyvenu ne rūmuose ir ne proletarų namuose, bet kaip tyčia vis šiuose labai padoriuose, labai nuobodžiuose, nepriekaištingai laikomuose miesčioniškuose lizduose, kur truputį kvepia terpentinu ir muilu ir kur išsigąsti, jei. kada garsiai trinkteli laukujėmis durimis arba įeini purvinais batais. Aš mėgstu šią atmosferą, be abejo, nuo vaikystės, ir mano slaptas ilgėjimasis kažko nelyginant tėvynės kaskart beviltiškai mane veda šiais senais kvailais keliais. Bet man patinka kontrastas tarp mano gyvenimo, tarp -mano vienišo, rūstaus, užguito, perdėm netvarkingo gyvenimo ir šios šeimyniškos, miesčioniškos aplinkos. Man patinka ant laiptų įtraukti į krūtinę šio tylos, tvarkos, švaros, padorumo ir romumo kvapo, kuris, kad ir kaip neapkenčiu miesčionių/ visada mane kažkaip jaudina, ir man patinka peržengti savo kambario slenkstį, kur visa tai pasibaigia, kur tarp knygų šūsnių mėtosi cigar4 nuorūkos ir stovi vyno buteliai, kur viskas netvarkinga, nejauku, apleista ir kur, viskas — knygos, rankraščiai, mintys — y paženklinta ir prisigėrę vienišųjų bėdų, žmogaus būties problematikos, troškimo iš naujo įprasminti žmonių gyvenimą, pasidariusį beprasmišką.

Ir štai aš praėjau pro araukariją. Kaip tik antrajame šio namo aukšte laiptai sukasi pro nedidelę aikštelę priešais vieną butą, kuris, be abejonės, yra dar nepriekaištingesnis, švares-

nis ir labiau iššveistas, negu visi kiti, nes ši nedidelė aikštelė spindi antžmogiška priežiūra, tai — mažytė šviečianti tvarkos šventovė. Ant parketo grindų, kuriomis bijai žengti, stovi ten du dailūs suoleliai, o ant kiekvieno suolelio — po didelį gėlių puodą, viename auga azalija, kitame — gan graži araukarija, sveikas, tiesus, be galo tobulas medelis, ir kiekvienas spygliukas, kiekviena šakelė spindi šviežiai nuplauti. Kartkartėmis, kai žinau, jog niekas manęs nemato, aš naudojuosi šia vieta tarsi šventykla, sėduosi ant pakopos virš araukarijos, truputį pasilsiu, susineriu pirštus ir pagarbiai žvelgiu žemyn į šį tvarkos sodelį, kurio jaudinantis vaizdas ir juokingas vienišumas kažkaip graudina man širdį. Už šios aikštelės, tarsi šventajame araukarijos šešėlyje, aš įsivaizduoju butą, pilną spindinčio raudonmedžio, gyvenimą, trykštantį padorumu ir sveikata; čia žmonės anksti keliasi, atlieka savo pareigas, santūriai linksminasi šeimos šventėse, sekmadieniais eina į bažnyčią ir anksti gula. Dėdamasis žvalus, skubėjau drėgnu -skersgatvių asfaltu, ašarojančios, blandžios žibintų šviesos žvelgė pro vėsią, rūškaną dulksną ir siurbė blausius atspindžius iš šlapios žemės. Prisiminiau pamirštus jaunystės metus — kaip tuomet mėgau tokius tamsius, rūškanus vėlaus rudens ir žiemos vakarus, kaip godžiai ir svaigiai tuomet sugerdavau vienišumo ir melancholijos nuotaikas, kai iki pusiaunakčių per lietų ir audrą klaidžiodavau, susisiautęs paltą, po priešišką, belapę gamtą, vienišas jau ir tuomet, bet kupinas didelės laimės ir sklidinas eilių, kurias vėliau užrašydavau prie žvakės, sėdėdamas ant lovos krašto savo kambarėlyje! Ką gi, tai praėjo, ši taurė buvo- išgerta, ir daugiau niekas man jos nebepripylė. Ar buvo šito gaila? Man šito nebuvo gaila. Man nieko nebuvo gaila, kas praėjo. Gaila buvo dabarties ir šios dienos, visų tų nesuskaičiuojamų valandų ir dienų, kurias praradau, kurias tik iškentėjau, kurios man neatnešė nei dovanų, nei sukrėtimų. Bet, ačiū Dievui, būdavo ir išimčių, būdavo kai kada, tiesa, retai, ir kitokių valandų, jos atnešdavo sukrėtimų, atnešdavo dovanų, pralauždavo sienas ir grąžindavo mane, paklydėlį, prie gyvos pasaulio širdies. Nuliūdęs ir vis dėlto didžiai susijaudinęs stengiausi prisiminti paskutinį tokį išgyvenimą. Tai atsitiko viename koncerte, buvo atliekama puiki senoviška muzika, ir tarp dviejų! piano taktų, pagrotų medinių pučiamųjų, man staiga vėl atsivėrė

durys į aną pasaulį, aš perskridau dangų ir pamačiau dirbantį Dievą, kenčiau palaimingus skausmus ir nuo nieko daugiau pasaulyje nesigyniau, nieko daugiau pasaulyje nebijojau, su viskuo sutikau, viskam atidaviau širdį. Tai truko neilgai, gal kokį ketvirtį valandos, bet tą pačią naktį sugrįžo sapne ir nuo tol kartkartėmis paslapčia sublyksėdavo per visas tas tuščias dienas, kartais aš tai ryškiai matydavau keletą minučių tarsi auksinį dievišką pėdsaką, einantį per mano gyvenimą: jis beveik visada apdrabstytas purvu ir apneštas dulkėmis, bet vėl sutviska auksinėmis kibirkštimis, ir tuomet atrodo, kad jo niekada daugiau nebepamesi, o jis vis dėlto vėl greitai pranyksta. Kartą naktį, negalėdamas užmigti, aš staiga prakalbau eilėm, perdaug gražiom ir keistom eilėm, kad dingtelėtų mintis jas užrašyti, o rytą aš jų visai neatsiminiau, bet jos vis dėlto manyje tūnojo tarsi sunkus riešutas sename, suaižėjusiame kevale. Kitą kartą tai užeidavo beskaitant kokį poetą, begalvojant apie kokią Dekarto, Paskalio mintį, o kitą kartą tai vėl suspindėdavo ir auksine gija vesdavo tolyn į padebesius, kai būdavau pas mylimąją. Ak, sunku rasti šį dievišką pėdsaką tokiame gyvenime, kurį mes gyvename, tokioje patenkintoje, tokioje miesčioniškoje, tokioje pilkoje epochoje, matant šią architektūrą, šiuos verslus, šią politiką, šiuos žmones! Ir kaip aš nebūsiu Stepių Vilkas ir pasigailėtinas atsiskyrėlis šiame pasaulyje, kurio tikslams nepritariu, kurio jokie džiaugsmai manęs nejaudina! Aš negaliu ilgai ištverti nei teatre, nei kine, vos įstengiu paskaityti laikraštį, retai perskaitau šiuolaikinę knygą, aš nesuprantu, kokio malonumo ir džiaugsmo žmonės ieško perpildytuose traukiniuose ir viešbučiuose, sausakimšose kavinėse, skambinant kvaitinančiai, įkyriai muzikai, elegantiškų, ištaigingų miestų baruose ir varjetė, pasaulinėse parodose, kortuose, paskaitose smalsuoliams, dideliuose -stadionuose — visų šių džiaugsmų, kurie man juk būtų pasiekiami ir dėl kurių tūkstančiai kitų grumiasi ir stumdosi, aš nesuprantu, jiems nepritariu. O tai, kas man atsitinka retomis mano džiaugsmo valandomis, kas man yra palaima, įvykis, ekstazė ir pakilumas,— pasaulis tai žino, to ieško ir tai mėgsta daugių daugiausia poezijoje, o gyvenime tai laiko pamišimu. Ir iš tiesų, jei pasaulis teisus, jei ši kavinių muzika, šios masinės pramogos, šie suamerikonėję, tokiu nedideliu trupučiu patenkinti

žmonės teisūs, tuomet aš — neteisus, tuomet aš — pamišėlis, tuomet aš iš tikro esu tas Stepių Vilkas, kuriuo save dažnai vadindavau, žvėris, pasiklydęs jam svetimame ir nesuprantamame pasaulyje ir nerandantis nei savo tėvynės, nei oro, nei maisto.

Apniktas šių įprastų minčių, ėjau tolyn šlapia gatve, vienu tyliausių ir seniausių miesto kvartalų. Priešais, kitoje skersgatvio pusėje, tamsoje dunksojo sena, pilka mūrinė siena, į kurią aš visada mėgau žiūrėti, ji visados ten dunksojo, tokia sena ir nerūpestinga tarp nedidukės bažnyčios ir senos ligoninės, jos grublėtame paviršiuje dienomis dažnai ilsėdavosi mano akys, juk nedaug buvo tokių tylių, gerų, nebylių vietų miesto centre, kur paprastai kas pusė kvadratinio metro rėkia savo vardus tai krautuvė, tai advokatas, tai išradėjas, tai gydytojas, tai barzdaskutys ar nuospaudų gydymo meistras. Ir dabar mačiau šią seną, tylios ramybės apgaubtą sieną, ir vis dėlto kažkas joje buvo pasikeitę, aš suglumau, ties sienos viduriu pamatęs nedidelį gražų portalą su gotišku skliautu, nes iš tikrųjų nebežinojau, ar tas portalas ten buvo visada, ar pastatytas dabar. Jis atrodė, be abejo, senas senas, tikriausiai šie užrakinti varteliai su tamsiomis medinėmis durimis jau prieš šimtmečius vedė į kažkokį apsnūdusį vienuolyno kiemą, ir šiandien dar ten tebeveda, nors vienuolyno jau seniai nebėra, ir galbūt aš šimtus kartų mačiau šiuos vartus, bet niekada jų nepastebėjau, tikriausiai juos naujai nudažė, ir todėl jie man krito į akis. Vis dėlto sustojau ir ėmiau atidžiai juos apžiūrinėti, bet kiton pusėn neperėjau — gatvė buvo be galo šlapia ir pažliugusi; aš stovėjau ant šaligatvio ir tiktai žvelgiau ton pusėn, buvo jau labai tamsu, ir man pasirodė, jog vartai apipinti vainiku ar kažkuo margu. Geriau įsižiūrėjęs, pamačiau virš vartų šviesią iškabą, kurioje, man atrodė, buvo kažkas parašyta. Aš įtempiau akis ir galų gale, nepaisydamas purvo ir balų, perėjau į kitą pusę. Čia, virš portalo, ant senos, pilkai žalios sienos pamačiau blausiai apšviestą dėmę, kuria greitai bėgiojo margos raidės, jos tuoj pat pradingdavo, vėl pasirodydavo ir išnykdavo. Še tau, pagalvojau, dabar ir šią seną gerą sieną subjaurojo šviečiančia reklama! Tuo tarpu skaičiau keletą švystelėjančių žodžių, juos buvo sunku perskaityti, reikėjo kone spėlioti, raidės pasirodydavo nevienodais atstumais, tokios blyškios ir vos įžiūrimos, ir labai

greitai užgesdavo. Žmogus, ketinęs iš to padaryti biznį, sumanumu nepasižymėjo, jis buvo Stepių Vilkas, vargšelis; kodėl turėjo jo raidės žaisti čia, ant šios sienos, tamsiausioje senamiesčio gatvelėje, šiuo paros metu, lietingu oru, kur niekas čion neužklysta, ir todėl jos buvo tokios bėglios, tokios skraidžios, tokios aikštingos ir neįskaitomos? Bet štai pagaliau man pavyko, paeiliui sugavau keletą žodžių, kurie reiškė:

Magiškasis teatras
Įeiti leidžiama ne visiems
— ne visiems

Aš pamėginau atidaryti vartus, sunki sena rankena, kad ir kiek spaudžiau, nepajudėjo. Raidžių žaismas pasibaigė, liovėsi jis staiga, liūdnai įsitikinės savo nereikalingumu. Aš žengtelėjau keletą žingsnių atgal, giliai nuklimpau į purvą, raidės daugiau nebepasirodė, jų žaismas užgeso, aš ilgai stovėjau purve ir laukiau, bet veltui.

Ir tuomet, kai lioviausi laukes ir vėl grįžau ant šaligatvio, priešais mane, atsispindėdamos asfalte, nuvirvėjo keletas spalvotų šviečiančių raidžių.

Aš perskaičiau:

Tik bepročiams!

Peršlapau kojas ir sušalau, bet dar ilgokai pastovėjau, palaukiau. Daugiau nieko. Ir kol aš stovėjau ir galvojau, kaip gražiai ant drėgnos sienos ir juodo žvilgančio asfalto šmėsčioja klaidžiojančių trapių raidžių žiburėliai, man staiga vėl atėjo į galvą ankstesnių minčių nuotrupa — palyginimas su auksiniu šviečiančiu pėdsaku, kuris vėl taip greitai tolsta ir išnyksta.

Sušalau ir patraukiau tolyn, svajodamas apie šį pėdsaką, ilgėdamasis vartų į stebuklingąjį teatrą, skirtą tik bepročiams. Tuo tarpu įėjau į turgaus rajoną, kur netrūko vakarinių pramogų, kas žingsnis kabojo plakatai ir masino užrašai: moterų kapela — varjetė — kinas — šokiai,— bet visa tai buvo ne man, tai buvo „visiems", normaliems, kurie iš tikrųjų visur, kaip mačiau, miniomis grūdosi pro vartus. Vis dėlto mano liūdesys truputį praskaidrėjo, mane juk palietė kito pasaulio sveikinimas, keletas spalvotų raidžių šoko ir grojo mano sieloje ir užgavo slaptas stygas, vėl sužėrėjo auksinis pėdsakas.

Aš susiradau nedidelę prieštvaninę smuklę, kur nuo mano pirmo apsilankymo šiame mieste, prieš kokius dvidešimt penkerius metus, niekas nepasikeitė, ir šeimininkė vis dar ta pati, ir kai kurie šios dienos lankytojai sėdėdavo čia ir anuomet tose pačiose vietose, su tais pačiais stiklais. Aš įėjau į kuklią smuklę, čia buvo mano prieglobstis. Tiesa, tai buvo toks pat prieglobstis, kaip ant laiptų, priešais araukariją, ir čia aš neradau nei tėvynės, nei draugijos, o radau vien tylią žiūrovo vietą priešais sceną, kur svetimi žmonės vaidino svetimas pjeses, bet netgi ši tyli vietą buvo šio to verta: nei žmonių minios, nei riksmo, nei muzikos, vien keletas ramių miestiečių prie neužties-tų medinių stalų (nei marmuro, nei emalio, nei pliušo, nei vario!), ir prieš kiekvieną — vakarinis gėrimas, geras, išlaikytas vynas. Galbūt šie keli nuolatiniai lankytojai, kuriuos visus pažinojau iš matymo, buvo tikri filisteriai, ir jų namuose, jų filisteriškuose butuose stovėjo nuobodūs namų altoriai prieš bukus pasitenkinimo stabus, o galbūt ir jie, kaip ir aš, buvo vieniši, iš kelio iškrypę bursai, tylūs, susimąstę girtuokliai, vyne skandinantys subankrutavusius idealus, stepių vilkai ir vargšai, kaip aš; šito nežinojau. Kiekvieną jų čion traukė kažkokia nostalgija, kažkoks nusivylimas, kažkoks pakaitalo poreikis; vedęs čia ieškojo savo viengungiškų laikų atmosferos, senas valdininkas — studentiškų metų atgarsių, visi jie buvo tylūs ir visi gėrė, ir mieliau sėdėjo, kaip ir aš, priešais puslitrį elzasietiškojo, negu priešais damų kapelą. Čia aš nuleidau inkarą, čia galėjai ištverti valandą, o gal ir dvi. Gurkštelėjęs elzasietiškojo, pajutau, kad nuo pusryčių šiandien dar nieko nevalgiau.

Keista, ko tik žmogus nepraryja! Gal dešimtį minučių skaičiau kažkokį laikraštį, pro akis įsileisdamas į save protą kažkokio neatsakingo žmogaus, kuris pilna burna žiaumoja, o paskui išvemia kitų žodžius, juos apseiliojęs, bet nesuvirškinęs. Aš jų suvalgiau visą skiltį. O po to surijau didoką gabalą kepenų, išpjautų iš užmušto veršiuko kūno. Keista! Geriausias daiktas buvo elzasietiškasis. Aš nemėgstu, bent jau šiokiadieniais, padūkusių, stiprių vynų, greitai mušančių į galvą ir garsių savo ypatingu skoniu. Man labiausiai patinka visiškai gryni, lengvi, paprasti vietiniai vynai be ypatingų pavadinimų, jų galima daug Išgerti, ir jie taip jaukiai ir maloniai atsiduoda kaimu, žeme, dangum ir mišku. Taurė elzasietiškojo, riekė geros duo-

nos — tai visų geriausias valgis. Bet jau suvalgiau kepenų porciją — man tai ypatingas malonumas, aš retai kada valgau mėsą,— ir prieš mane stovėjo antra taurė. Keista buvo ir tai, jog kažkur žaliuose slėniuose sveiki, šaunūs žmonės augina vynuoges ir spaudžia vyną, kad įvairiuose pasaulio kampeliuose, toli toli nuo jų, keletas nusivylusių, tyliai gurkšnojančių miestiečių ir bejėgių stepių vilkų, ištuštinę taures, šiek tiek padrąsėtų ir pralinksmėtų.

Na ką gi, tegul tai buvo keista! Tai buvo gerai, tai pagelbėjo, nuotaika pagyvėjo. Žodinė to laikraščio straipsnio koše man sukėlė pavėluotą palengvėjimo juoką, ir staiga aš vėl prisiminiau užmirštą ano pučiamųjų piano melodiją, ji iškilo manyje tarsi nedidelis blizgantis muilo burbulas, sužibėjo, ryškiai atspindėdama sumažintą pasaulį, ir vėl švelniai pranyko. Jei ši dangiška trumputė melodija slapčia suleistų šaknis į mano sielą ir vieną dieną manyje vėl pražystų visomis mielomis spalvomis jos graži gėlė, negi aš tuomet būčiau visiškai žuvęs? Tegu aš būsiu pasiklydęs žvėris, nesupratęs savo aplinkos, tačiau mano paikas gyvenimas turėjo kažkokią prasmę, kažkas manyje priiminėjo tolimų, aukštų pasaulių šauksmą ir atsakinėjo į jį, mano smegenyse buvo sukrauta tūkstančiai paveikslų.

Pulkai Džoto angelų iš mažo žydro Padujos bažnyčios skliauto, o greta jų žengė Hamletas ir užsidėjusi vainiką Ofelija — puikūs viso pasaulio liūdesio ir visų nesusipratimų simboliai, degančiame balione stovėjo oreivis Džanocas ir pūtė ragą, Atila Šmelclė nesėsi rankoje savo naują skrybėlę, Borobudūras kėlė į dangų kalną savo skulptūrų. Nesvarbu, kad visos šios figūros gyvena tūkstančiuose kitų širdžių; yra dar dešimt tūkstančių kitų, nežinomų paveikslų ir garsų, kurių vienintelė tėvynė, reginčios akys, girdinčios ausys buvo mano siela. Sena ligoninės siena, nusėta senom, dūlančiom, pilkai žaliom dėmėm, kurios plyšiuose ir sprogiuose galėjai nujausti esant tūkstančius freskų — kas jai atsiliepė, kas įsileido ją į savo sielą, kas ją mylėjo, kas juto jos pamažu nykstančių spalvų žavesį? Senos vienuolių knygos su švelniai švytinčiomis miniatiūromis, prieš du šimtmečius ir šimtmetį gyvenusių vokiečių poetų knygos, kurias užmiršo jų tauta, visi tie nučiupinėti ir apipelijię tomai, senųjų muzikų spaudiniai ir rankraščiai, kieti pageltę natų lapai su savo sustingusiomis garsų vizi-

jomis — kas išgirdo jų protingus, šelmiškus ir ilgesingus balsus, kas nešė kupina širdim jų dvasią ir žavesį kitais, jiems svetimais laikais? Kas beprisiminė tą mažą atkaklų kiparisą ant kalno virš Gubijo, kiparisą, kurį palaužė ir perskėlė akmenų griūtis, o jis vis. dėlto išlaikė gyvybę ir išleido naują, nors ir ne tokią vešlią viršūnę? Kas įvertino stropią antrojo aukšto šeimininkę ir jos tviskančią araukariją? Kas skaitė naktimis virš Reino debesėtą plaukiančio rūko raštą? Stepių vilkas. O kas ieškojo po savo gyvenimo griuvėsius pasklidusios prasmės, kentė tai, kas iš pažiūros beprasmiška, gyveno tuo, kas iš pažiūros beprotiška, paskučiausioje maišaty ir chaose dar slapčia vylėsi apreiškimo ir dievo artumo?

Aš suturėjau taurę, kurią šeimininkė man vėl norėjo pripilti, ir pakilau. Daugiau vyno man nebereikėjo. Auksinis pėdsakas blykstelėjo, primindamas man amžinybę, Mocartą žvaigždes. Aš vėl galėjau kurį laiką kvėpuoti, galėjau gyventi, turėjau drąsos egzistuoti, man nereikėjo kankintis, bijoti, gėdintis.

Smulkus lietus, šalto vėjo taškomas, žvagėjo į žibintus ir blizgėjo stikliniu tvaskesiu, kai išėjau į nutilusią gatvę. Kurlink dabar? Jeigu šią akimirką įvyktų stebuklas ir išsipildytų mano noras, prieš mane dabar atsirastų nedidukė graži Liudviko XVI stiliaus salė, kurioje keletas gerų muzikantų man pagrotų dvi tris Hendelio ir Mocarto pjeses. Dabar tai atitiktų mano nuotaiką, ir aš siurbčiočiau šią vėsią, kilnią muziką, tarsi dievai nektarą. O jei dabar turėčiau draugą kokioje palėpės kamarėlėje, jis sėdėtų susimąstęs prie žvakės, o Šalia gulėtų smuikas! Aš atsėlinčiau pas jį, į jo nakties tylą, be garso užlipčiau kampuotais laiptais, netikėtai jį užklupčiau, ir mes pašnekesiais ir muzika atšvęstume keletą nežemiškų valandų! Kažkada, prieš daugelį metų, aš dažnai mėglaudavausi šia laime, bet ir tai ilgainiui nuo manęs nutolo ir dingo, tarp anų laikų ir šios dienos įsiterpė nuvytę metai.

Pasistatęs palto apykaklę ir lazda bilsnodamas į šlapią grindinį, neskubėdamas patraukiau namo. Kad ir kaip lėtai eidamas, vis tiek pernelyg greitai vėl sėdėsiu savo mansardoje, savo tariamoje nedidelėje tėvynėje, kurios nemylėjau, tačiau be kurios negalėjau apsieiti, nes tie laikai man jau praėjo, kai galėdavau išvaikščioti visą lietingą žiemos naktį. Ką gi, galimas daiktas, niekas man nesugadins geros šio vakaro nuotaikos,

nei lietus, nei podagra, nei araukarija, ir nors nebuvo kamerinio orkestro ir vienišo draugo su smuiku, toji miela melodija vis dėlto tebeskambėjo manyje, ir aš galėjau, tyliai niūniuodamas, bet ritmingai kvėpuodamas, ją maždaug pakartoti. Susimąstęs žingsniavau tolyn. Ne, gyventi buvo galima ir be kamerinės "muzikos, ir be draugo, ir atrodė juokinga bejėgiškai kamuotis, ištroškus šilumos. Vienatvė — tai nepriklausomybė, aš jos norėjau ir įsigijau per ilgus metus. Ji buvo šalta, o taip, bet ji buvo ir tyli, nepaprastai tyli ir didelė tarsi šalta nebyli erdvė, kurioje sukasi žvaigždės.

Kai ėjau pro kažkokį restoraną su šokių aikštele, į mane siūbtelėjo tranki džiazo muzika, karšta ir grubi, tarsi žalios mėsos garai. Aš stabtelėjau; šitokia muzika, nors ir labai jos nekenčiau, visada man turėjo slapto žavesio. Džiazas man buvo atgrasus, bet jis buvo dešimt kartų mielesnis, negu visa šiandieninė akademinė muzika, jo linksmas, grubus laukinumas giliai paliesdavo mano instinktus ir alsuodavo naiviu, nuoširdžiu geidulingumu.

Valandėlę pastovėjau, uostydamas kruviną, šaižią muziką, piktai ir gašliai traukiau šių salių atmosferą. Viena šios muzikos pusė, lyriškoji, buvo šleikšti, saldi ir perdėm sentimentali, kita pusė buvo laukinė, aikštinga ir energinga, ir vis dėlto abi pusės naiviai ir taikiai jungėsi į darnią visumą. Tai buvo pražūties muzika, panaši muzika turbūt skambėjo paskutinių imperatorių laikais Romoje. Žinoma, palyginti su Bacho, Mocarto ir tikrąja muzika ji buvo kiaulystė, tačiau toks buvo visas mūsų menas, visas mūsų mąstymas, visa mūsų tariamoji kultūra, jei lyginsime juos su tikrąja kultūra. O ši muzika buvo pranašesnė dideliu atvirumu, mielu nemeluotu negriškumu ir linksma, vaikiška nuotaika. Ši muzika kažkuo priminė negrą ir kažkuo amerikietį, kuris, kad ir galingas, mums, europiečiams, atrodo toks berniokiškai žvalus ir vaikiškas. Ar Europa irgi pasidarys tokia? Ar ji jau eina šiuo keliu? Ar nebuvome mes, senieji ankstesnės Europos, ankstesnės tikrosios muzikos, ankstesnės tikrosios poezijos žinovai ir gerbėjai, ar mes nebuvome vien nedidelė kvaila mažuma komplikuotų neurotikų, kuriuos rytoj užmirš ir išjuoks? Ar tai, ką mes vadinome „kultūra", dvasia, siela, tai, ką mes vadinome gražiu, šventu dalyku, nebuvo vien šmėkla, ar nebuvo tai seniai miręs ir tik mums,

keletui kvailių, dar atrodė tikra ir gyva? O galbūt tai iš viso niekada nebuvo tikra ir gyva? Galbūt tai, ko mes, kvailiai, siekėme, visada tebuvo fantomas?

Mane priėmė senas miesto kvartalas, pilkoje migloje stovėjo apmirusi ir nereali bažnytėlė. Staiga vėl prisiminiau vakaro įvykį, mįslingus vartus po gotišku skliautu, virš jų mįslingą iškabą, pašaipiai šokančias šviečiančias raides. Kokie buvo jų užrašai? „Įeiti leidžiama ne visiems." Ir: „Tik bepročiams." Aš tiriamai pažvelgiau į seną sieną, slapčia trokšdamas, kad vėl prasidėtų burtai, mane, beprotį, pakviestų užrašas, įleistų mažos durelės. Ten galbūt buvo tai, ko aš troškau, ten galbūt grojo mano muzika?

Tamsi akmeninė siena ramiai žiūrėjo į mane pro sutemas, uždara, giliai nugrimzdusi į savo sapną. Ir jokių vartų, jokio gotinio skliauto, vien tamsi, tyli siena be jokios angos. Šypsodamasis ėjau tolyn, meiliai linktelėjau mūrui. „Miegok ramiai, siena, aš tavęs nežadinsiu. Ateis laikas, ir jie tave nugriaus arba apklijuos godžiom firmų iškabom, bet tu dar tebesi, dar tebesi graži ir tyli, tebesi man miela".

Mane išgąsdino, prieš pat mane iš tamsaus skersgatvio lyg iš tarpeklio išniręs kažkoks žmogus, kažkoks vienišas vėlyvas naktibalda pavargusiu žingsniu, su kepure ant galvos, mėlyna palaidine, ant peties jis nešėsi kartį su plakatu, ties pilvu ant diržėlio — atdarą skrynutę, kokias nešiojasi turgų prekiautojai. Pavargęs jis žingsniavo pirma manęs, neatsigręžė, šiaip aš būčiau pasisveikinęs ir pasiūlęs cigarą. Artimiausio žibinto šviesoje pamėginau perskaityti jo standartą, raudoną plakatą ant lazdos, bet plakatas siūbavo, aš nieko negalėjau perskaityti. Tuomet jam šūktelėjau ir paprašiau parodyti plakatą. Jis sustojo ir šiek tiek tiesiau palaikė savo lazdą, ir tada aš galėjau perskaityti šokinėjančias, svyrinėjančias raides:

Anarchistinės vakaro pramogos!
Magiškasis teatras! Įeiti
leidžiam ne vi..

— Aš jūsų kaip tik ir ieškojau,— sušukau džiaugsmingai.— Kokios tos jūsų vakaro pramogos? Kur jos bus? Kada? Jis vėl žengė tolyn.

— Ne visiems,— tarė jis abejingai, mieguistu balsu ir nuskubėjo tolyn. Jam buvo gana, jis norėjo namo.

— Palaukit,— sušukau ir pasileidau jam iš paskos.— Ką ten turite savo dėžėje? Aš noriu ką nors nusipirkti.

Nesustodamas žmogus mechaniškai kyštelėjo ranką į savo dėžę, ištraukė kažkokią knygutę ir atkišo man. Aš ją greitai čiupau ir įsidėjau į kišenę. Kol atsisegiojau paltą, norėdamas surasti pinigų, jis pasuko į šoną, į kažkokią tarpuvartę, uždarė paskui save vartus ir dingo. Kieme suaidėjo sunkūs jo žingsniai pirmiausia akmeniniu grindiniu, toliau mediniais laiptais, o po to nutilo. Ir staiga aš taip pat pasijutau labai pavargęs ir pamačiau, jog jau labai vėlu ir būtų gerai dabar eiti namo. Paspartinau žingsnį ir netrukus miegančiu priemiesčio skersgatviu pasiekiau savo rajoną tarp pylimo skverų, kur nedideliuose, švariuose nuomojamuose namuose už gazonų ir gebenių gyvena tarnautojai ir smulkūs pensininkai. Pro gebenę, veja, pro nedidukę eglaitę priėjau laukujės duris, radau rakto skylutę, radau mygtuką šviesai, prasėlinau pro stiklines duris, pro poliruotas spintas ir puodus su augalais ir atsirakinau savo kambarį, savo mažutę tariamą tėvynę, kur manęs laukė krėslas ir krosnis, rašalinė ir etiudininkas, Novalis ir Dostojevskis, laukė taip, kaip laukia kitų, tikrų žmonių, grįžtant namo motina ar žmona, vaikai, tarnaitės, šunys, katės.

Kai vilkausi šlapią paltą, man vėl į rankas pakliuvo maža knygutė. Aš ją ištraukiau, tai buvo plona, prastame popieriuje prastai atspausdinta turgaus knygiūkštė, panaši į brošiūras „Žmogus, gimęs sausio mėnesį" arba „Kaip per savaitę atjaunėti dvidešimčia metų?".

Tačiau, atsisėdęs krėsle ir užsidėjęs akinius, nustebęs ir apimtas staiga plykstelėjusios nuojautos, jog čia pats likimas, šios turgaus knygutės aplanke perskaičiau: „Traktatas apie Stepių Vilką. Ne visiems."

Štai kas buvo parašyta knygelėje, kurią aš, vis labiau domėdamasis, perskaičiau tuo pradėjimu:

TRAKTATAS
APIE
STEPIŲ VILKĄ

Tik bepročiams

Kartą gyveno toks padaras, vardu Haris, pramintas Stepių Vilku. Jis vaikščiojo dviem kojom, nešiojo drabužius ir buvo žmogus, bet iš tikrųjų vis dėlto buvo stepių vilkas. Jis daug ko išmoko iš to, ką gali išmokti galvoti žmonės, ir buvo gana protingas. Bet neišmoko vieno dalyko: būti patenkintas savimi ir savo gyvenimu. Tas jam nepavyko, jis buvo nepatenkintas žmogus. Tai atsitiko tikriausiai todėl, kad širdies gilumoje jis visada žinojo (arba tarėsi žinąs), jog iš tikrųjų esąs visai ne žmogus, o vilkas iš stepės. Tegul protingi žmonės ginčijasi, ar jis tikrai buvo vilkas, ar kadaise, galbūt dar prieš gimimą, iš vilko paverstas žmogum arba gimė žmogum, bet buvo apdovanotas stepių vilko siela ir jos apsėstas, ar šitas įsitikinimas, kad jis iš tikrųjų esąs stepių vilkas, buvo vien jo vaizduotės ir ligos vaisius. Juk, pavyzdžiui, visai galimas daiktas, kad šis žmogus gal savo vaikystėje buvo laukinis, nesuvaldomas ir netvarkingas, kad jo auklėtojai mėgino jame užmušti žvėrį ir tuo pačiu kaip tik jį privertė įsivaizduoti ir patikėti, kad jis iš tikrųjų žvėris, tik prisidengęs plonu auklėjimo ir žmoniškumo apvalkalu. Apie tai galima ilgai ir įdomiai kalbėti ir netgi šia tema parašyti knygų; tačiau Stepių Vilkui visa tai ničnieko neduotų, nes jam buvo visiškai tas pats, ar jame pabudino vilką kerai, mušimas ar jo paties vaizduotė. Kad ir ką apie tai galvotų kiti, kad ir ką apie tai galvotų jis pats, visa tai jam neturėjo jokios reikšmės, nes juk tuo vilko iš jo neišvarysi.

Taigi Stepių Vilkas turėjo dvi prigimtis, žmogišką ir vilkišką; toks buvo jo likimas, ir galbūt šis likimas nebuvo jau toks ypatingas ir retas. Sakoma, kad jau yra pasitaikę nemažai žmonių, turėjusių daug šunies ar lapės, žuvies ar gyvatės sa-

vybių, bet jie dėl to neturėję jokių ypatingų sunkumų. Šiuose žmonėse žmogus ir lapė, žmogus ir žuvis gyveno vienas greta kito, ir nė vienas neskriaudė kito, jie net vienas kitam padėdavo, ir ne vienam žmogui, kuris nemažai pasiekė ir kuriam visi pavydi, laimę dažniau atnešdavo lapė ar beždžionė, o ne žmogus. Tai juk žino kiekvienas. O Hariui darėsi kitaip, žmogus ir vilkas jame negyveno vienas greta kito ir dar mažiau padėdavo vienas kitam, bet nuolat mirtinai vaidijosi ir tik kankino vienas kitą, o kai viename kraujyje ir vienoje sieloje yra du mirtini priešai, tuomet gyvenimas prastus. Ką gi, kiekvienam sava dalia, ir niekam ji nėra lengva.

Nors mūsų Stepių Vilkas jautėsi ir gyveno čia tarsi vilkas, čia tarsi žmogus, kaip ir visi mišrūs padarai, tačiau, kai jis būdavo vilkas, jame nuolat budėdavo žmogus, stebėdamas, spręsdamas ir smerkdamas — o tuo metu, kai jis būdavo žmogus, lygiai taip pat elgėsi vilkas. Pavyzdžiui, jei Hariui kaip žmogui ateidavo į galvą graži mintis, jei jam kildavo subtilus, kilnus jausmas arba jei jis atlikdavo vadinamąjį gerą darbą, tuomet vilkas jame šiepdavo dantis, juokdavosi ir kruvina patyčia rodydavo, koks juokingas, koks nedegantis visas šis kilnus spektaklis stepių žvėriui, vilkui, kuris juk širdyje kuo puikiausiai žino, kas jam patinka, būtent — vienišam risnoti stepėmis, kartais lakti kraują ar vytis vilkę,— ir tuomet kiekvienas žmogiškas poelgis, žiūrint vilko akimis, pasidarydavo baisiai komiškas ir nepatogus, kvailas ir tuščias. Bet visiškai taip pat būdavo, kai Haris jausdavosi ir elgdavosi kaip vilkas, kai jis kitiems rodydavo dantis, kai jausdavo neapykantą ir mirtiną priešiškumą visiems žmonėms, jų melagingoms ir išsigimusioms manieroms, jų papročiams. Tuomet jam budėdavo žmogus, jis stebėdavo vilką, vadindavo jį gyvuliu, žvėrim ir gadindavo, ir nuodydavo visus jo paprastus, sveikus ir laukinius vilkiškos būtybės džiaugsmus.

Tai tokie buvo Stepių Vilko reikalai, ir galima įsivaizduoti, kad Hario gyvenimas nebuvo perdaug malonus ir laimingas. Bet tai dar nereiškia, kad jis buvo pernelyg nelaimingas (nors jam pačiam, tarp kitko, taip atrodę, bet juk kiekvienas žmogus jam tekusias kančias laiko didžiausiomis). Taip ne-

pasakysi apie jokį žmogų. Netgi tas, kuriame nėra vilko, dėl to nebūtinai bus laimingas. Ir netgi nelaimingiausiam gyvenime pasitaiko saulėtų valandų ir mažyčių laimės gėlių tarp smėlio ir akmenų. Taip buvo juk ir Stepių Vilkui. Jis dažniausiai būdavo labai nelaimingas, šito nepaneigsi, ir galėdavo nelaimingus padaryti kitus — kai jis juos mylėdavo, o jie jį. Mat, visi, kurie jį pamildavo, visada matydavo tik vieną jo pusę. Daugelis jį mylėjo kaip subtilų, protingą ir savotišką žmogų, o paskui pasibaisėdavo ir nusivildavo, kai staiga atrasdavo jame vilką. O neaptikti jo negalėdavo, nes Haris, kaip ir kiekviena būtybė, norėjo, kad jį mylėtų visą, ir todėl negalėdavo nuneigti ir paslėpti vilko kaip tik nuo tų, kurių meilę labai brangino. Tačiau būdavo ir tokių, kurie jame mylėjo kaip tik vilką, kaip tik laisvę, laukinumą, nesuvaldomumą, pavojingumą ir stiprumą, ir jie vėlgi nepaprastai nusivildavo ir susisielodavo, kai staiga pasirodydavo, kad laukinis, piktas vilkas yra dar ir žmogus, kad jis dar ilgisi gėrio ir švelnumo, dar nori klausytis Mocarto, skaityti eiles ir turėti žmonijos idealų. Kaip tik pastarieji dažniausiai būdavo ypač nusivylę ir pikti, ir todėl Stepių Vilkas įmiešdavo savo dvilypumo ir prieštaringumo taip pat į visus svetimus likimus, su kuriais susiliesdavo.

Bet kas dabar mano, jog pažįsta Stepių Vilką ir gali įsivaizduoti jo graudų, prieštaravimų suardytą gyvenimą, tas vis dėlto klysta, jis toli gražu visko nežino. Jis nežino, kad (juk nėra taisyklės be išimties, ir vienas nusidėjėlis tam tikromis aplinkybėmis mielesnis Dievui, negu devyniasdešimt devyni teisuoliai) — kad ir Hariui vis dėlto taip pat pasitaikydavo išimčių ir laimingų dienų, kad jame kartais vilkas, o kartais žmogus lygiai ir netrikdomas kvėpuodavo, mąstydavo ir jausdavo, kad kartkarčiais, labai retom valandėlėm, jie sudarydavo taiką ir gyvendavo vienas su kitu santarvėje, ne vien tik vienas miegodavo, o kitas tuo tarpu budėdavo, bet vienas kitą stiprindavo ir vienas kitą paremdavo. Kartais šio žmogaus gyvenime, kaip ir visur pasaulyje, visa, kas įprasta, kasdieniška, pažįstama ir dėsninga, rodės, teturėjo vienintelį tikslą — akimirką atsikvėpti, nutrūkti ir užleisti vietą kažkokiam nepap-

rastam dalykui, stebuklui, malonei. Ar šios trumpos, retos laimės valandos palengvindavo, ar sušvelnindavo varganą Stepių Vilko dalią, ar laimė pagaliau atsverdavo kančią, o gal trumpa, bet stipri tų nedaugelio valandų laimė sugerdavo ir viršydavo visą kančią, bet tai vėlgi kitas klausimas, ir tegu apie jį lig valios pamąsto žmonės, neturintys ko veikti. Stepių Vilkas irgi dažnai apie tai mąstydavo, ir tos jo dienos būdavo beprasmiškos ir nenaudingos.

Čia reikėtų pasakyti dar vieną dalyką- Tokio tipo žmonių, kaip Haris, yra gana daug, šiam tipui priklauso ypač daug menininkų. Visi šie žmonės savyje turi dvi sielas, dvi esybes, dieviškas ir velniškas pradas, motiniškas ir tėviškas kraujas, sugebėjimas džiaugtis ir sugebėjimas kentėti juose susimaišę ir susiraizgę lygiai taip pat priešiškai ir padrikai, kaip Haryje vilkas ir žmogus. Ir šie žmonės, kurių gyvenimas labai neramus, kartais, retomis savo laimės akimirkomis, pajunta tokią jėgą ir tokį neapsakomą grožį, trumputės laimės puta kartais ištykšta virš kančių jūros taip aukštai ir akinamai, jog šie trumpai blykstelėję laimės spinduliai paliečia taip pat kitus ir juos užburia. Nelyginant brangi, skraji laimės puta virš kančių jūros gimsta visi tie meno kūriniai, kuriuose vienas kenčiantis žmogus vienai valandai taip aukštai pakilo virš savo likimo, jog jo laimė spinduliuoja tarsi žvaigždė, ir visiems, kas ją mato, atrodo tarsi kažkas amžina, tarsi savo paties laimės sapnas. Visi šie žmonės, kad ir kaip vadintųsi jų darbai ir kūriniai, iš esmės visai neturi gyvenimo, tai yra jų gyvenimas nėra būtis, jis neturi pavidalo, jie nėra herojai, menininkai, mąstytojai ta prasme, kaip kiti yra teisėjai, gydytojai, batsiuviai ar mokytojai, bet jų gyvenimas — amžinas, sopulingas judėjimas ir vilnijimas, jis nelaimingas ir skausmingai sužalotas, jis baisus ir beprasmiškas, jei nelaikysime prasme kaip tik tų retų įvykių, darbu, minčių ir kūrinių, kurie sublyksi viršum tokio gyvenimo chaoso. Tarp šio tipo žmonių kilo pavojinga ir baisi mintis, kad galbūt visas žmogaus gyvenimas tėra didelė klaida, ūmus ir nepasisekęs promotės priešlaikinis gimdymas, klaikus ir šiurpiai nepavykęs gamtos eksperimentas- Bet tarp jų kilo ir kitokia mintis — kad žmogus galbūt yra ne vien tik pusiau

protingas gyvulys, bet ir dievų vaikas, kuriam skirtas nemirtingumas.

Kiekvienas žmonių tipas turi savo požymių, savo skiriamųjų bruožų, kiekvienas turi savo dorybių ir ydų, kiekvienas — savo mirtiną nuodėmę. Vienas Stepių Vilko bruožų tas, kad jis buvo vakaro žmogus. Rytas jam buvo netikęs paros laikas, kurio jis bijodavo ir kuris jam niekada nieko gero neatnešdavo. Niekada, nė vieną savo gyvenimo rytą jis nebuvo tikrai linksmas, nė karto priešpiečio valandom nepadarė nieko gero, neturėjo gerų sumanymų, nesuteikė džiaugsmo nei sau, nei kitiems. Tik popiečiais iš lėto atšildavo ir atgydavo, tik į vakarą, geromis savo dienomis, jis būdavo vaisingas, veiklus, o kartais karštas ir linksmas. Su tuo buvo susijusi ir jo vienatvės ir nepriklausomybės reikmė. Nė vienas žmogus niekada neturėjo didesnio, aistringesnio nepriklausomybės poreikio, kaip jis. Jaunystėje, kai dar buvo neturtingas ir sunkiai pelnydavo duoną, jis verčiau badaudavo ir vaikščiodavo nuplyšusiais drabužiais, kad tik išgelbėtų truputėlį nepriklausomybės. Jis niekada neparsidavė nei už pinigus, nei dėl gerovės, nei moterims, nei šio pasaulio galingiesiems ir, kad išsaugotų savo laisvę, tūkstančius kartų atmesdavo ir paneigdavo tai, ką visi laikė jo nauda ir laime. Nieko jis taip neapkentė ir nesibaisėjo, kaip minties eiti kažkokias pareigas, laikytis kažkokio dienos ir metų suskirstymo, paklusti kitiems. Kontoros, kanceliarijos, raštinės jis neapkentė lyg mirties, o baisiausia, kas jam galėjo prisisapnuoti, buvo kareivinių nelaisvė. Jis mokėjo išvengti visų tų dalykų, dažnai didelėmis aukomis. Čia slypėjo jo jėga ir dorybė, čia jis buvo nepalenkiamas ir nepaperkamas, čia jo charakteris buvo tvirtas ir tiesmukas. Tačiau su šia dorybe vėlgi buvo glaudžiausiai susijusi jo kančia ir likimas. Jam klojosi taip, kaip klojasi visiems: tai, ko atkakliausiai ieškojo ir siekė visu savo esybės potraukiu,— tai gaudavo, bet tokiu dideliu kiekiu, kuris žmogui jau nebeeina į sveikatą. Iš pradžių tai buvo jo svajonė ir laimė, vėliau — jo kartus likimas. Trokštantis valdžios žūsta nuo valdžios, piniguočius — nuo pinigų, vergas — nuo vergovės, trokštantis malonumų — nuo malonumų. Taip ir Stepių Vilkas žuvo nuo savo nepriklausomy-

bės- Jis pasiekė 'savo tikslą, jis darėsi vis nepriklausomesnis, niekas negalėjo jam įsakinėti, prie nieko jam nereikėjo taikytis, pats vienas laisvai apspręsdavo savo poelgius. Juk kiekvienas stiprus žmogus neišvengiamai pasiekia tai, ko verčia ieškoti tikras jo esybės potraukis. Tačiau, pasiekęs laisvę, Haris staiga pajuto, kad jo laisvė — mirtis, kad jis vienas, kad pasaulis kažkaip kraupiai davė jam ramybę, kad jam daugiau neberūpi nei žmonės, nei jis pats, kad jis pamažu dūsta, vis labiau ir labiau retėjant izoliuotumo ir vienatvės orui. Dabar pasirodė, kad vienatvės ir nepriklausomybės jis jau nebetrokšta ir nebesiekia, kad tai — tik jo lemtis, jo pasmerkimas, kad magiškas troškimas sumanytas ir jau nebeatšaukiamas, kad niekas nebepadės, nors ir kaip ilgesingai, kupinas geriausios valios jis tiestų rankas ir būtų pasiruošęs jungtis ir bendrauti: dabar jį paliko vieną. Kartu žmonėms jis visai nekėlė neapykantos ir pasibjaurėjimo. Atvirkščiai, jis turėjo labai daug draugų. Daugeliui jis patiko. Bet visada susilaukdavo tiktai simpatijos ir draugiškumo, būdavo kviečiamas, jam dovanodavo dovanas, rašydavo mielus laiškus, bet niekas su juo nesuartėdavo, niekada neatsirasdavo saitų, niekas nenorėjo ir nesugebėjo dalytis su juo gyvenimu. Dabar jį gaubė vienišųjų oras — toji tyli atmosfera, tas išslydimas iš aplinkos, tas nesugebėjimas bendrauti, prieš kurį ir valia, ir troškimas buvo bejėgiai. Tai ir buvo vienas reikšmingiausių jo gyvenimo bruožų.

Kitas bruožas buvo tas, kad jis priklausė savižudžiams. Čia reikia pridurti, jog klaidinga vadinti savižudžiais tik tuos žmones, kurie iš tikrųjų nusižudo. Tarp pastarųjų yra netgi daug tokių, kurie savižudžiais tampa, taip sakant, atsitiktinai, polinkio į savižudybę jie gali ir neturėti. Tarp žmonių, nepasižyminčių ryškia asmenybe, ryškiu likimu, tarp eilinių ir bandos žmonių pasitaiko tokių, kurie nusižudo, bet pagal visą savo charakterį anaiptol nepriklauso savižudžių tipui, kai tuo tarpu vėlgi daugelis, galbūt dauguma iš tų, kurie pagal savo esybę priklauso savižudžiams,— iš tikrųjų niekada nepakelia prieš save rankos. Savižudis — o Haris toks buvo — nebūtinai turi gyventi, ypač glaudžiai susijęs su mirtimi — taip galima gyventi ir nebūnant savižudžiu. Bet savižudžiui būdinga tai,

kad jis savąjį „aš",*— nesvarbu, teisėtai ar neteisėtai,— junta tarsi ypač pavojingą, nepatikimą ir nesaugų gamtos daigą, kad pats sau jis atrodo toks begaliniai nesaugus ir paliktas pavojui, tarsi stovėtų ant siaurutėlės uolos viršūnės, kur tereikia mažiausio išorinio stumtelėjimo arba menkiausio vidinio silpnumo, kad nukristų į tuštumą. Šio tipo žmonių likimui būdinga tai, kad savižudybė jiems yra visų tikėtiniausią mirties rūšis, bent jau jų pačių supratimu. Šią nuotaiką, kuri beveik visada pastebima dar ankstyvoje jaunystėje ir lydi šiuos žmones visą gyvenimą, sukelia ne kažkokia ypatingai silpna gyvybinė jėga, atvirkščiai, tarp „savižudžių" pasitaiko nepaprastai atkaklių, godžių ir drąsių natūrų. Bet lygiai taip pat, kaip yra žmonių, kurie, nors truputį sunegalavę, karščiuoja, taip ir šie žmonės, kuriuos vadiname „savižudžiais" ir kurie visuomet labai jausmingi ir jautrūs, nuo menkiausio sukrėtimo linkę intensyviai pasiduoti savižudybės minčiai. Jei turėtume mokslą, kuris drąsiai ir su didele atsakomybe nagrinėtų žmogų, o ne vien gyvenimo reiškinių mechanizmus, jei turėtume kažką panašaus į antropologiją, psichologiją, šie faktai būtų žinomi kiekvienam.*

Tai, kas čia mūsų buvo pasakyta apie savižudžius, liečia, žinoma, tik paviršių, tai psichologija, vadinasi, fizikos dalis. Panagrinėjus metafiziškai, reikalas atrodo kitaip ir daug aiškiau, nes, šitaip svarstant, savižudžiai mums išryškėja kaip žmonės, jaučią kaltę už savo suindividualėjimą, kaip sielos, kurių gyvenimo tikslas — ne tobulėti ir vystytis, o irti, grįžti prie motinos, prie Dievo, į visatą. Daugelis tokių natūrų visiškai nepajėgia kada nors baigti gyvenimo tikra savižudybe, nes jie giliai suvokė jos nuodėmingumą. Vis dėlto mums jie yra savižudžiai, nes išganymą regi mirtyje, o ne gyvenime, jie pasiruošę nusižeminti ir išsižadėti, sunaikinti save ir grįžti į pradžią.

Kaip kiekviena jėga gali (o tam tikromis aplinkybėmis ir turi) pavirsti silpnybe, taip tipiškas savižudis, atvirkščiai, gali savo tariamą silpnybę paversti jėga ir atspara, o šitai jis daro labai dažnai. Toks yra ir Haris, Stepių Vilkas. Kaip ir tūkstančiams tokių, kaip jis, mintis, kad kiekvieną minutę gali

laisvai mirti, jam pasidarė ne vien jaunatviškai melancholiškas fantazijos žaismas, ne, šita mintis jam virto paguoda ir atspara. Tiesa, kaip ir visiems jo tipo žmonėms, kiekvienas sukrėtimas, kiekvienas skausmas, kiekviena bloga gyvenimo situacija jam tučtuojau pažadindavo norą jų išvengti mirtimi. Bet pamažu iš šio polinkio jis susikūrė kaip tik naudingą gyvenimui filosofiją. įsisąmoninta mintis, kad šis atsarginis išėjimas visados atdaras, jam teikė jėgų, leido smalsiai patyrinėti skausmus ir negandas, ir kai jam visiškai prastai sekdavosi, jis retkarčiais, apimtas nuožmaus džiaugsmo, savotiškos piktdžiugos, galvodavo: „Vis dėlto įdomu pažiūrėti, kiekgi iš tikrųjų gali žmogus pakelti! Kai kantrybė pasibaigs, tereiks atsidaryt duris, ir viso labo". Yra labai daug savižudžių, kuriems ši mintis teikia nepaprastą jėgą.

Antra vertus, visiems savižudžiams taip pat yra pažįstama kova su savižudybės pagunda. Kažkokiame savo sielos kamputyje kiekvienas puikiausiai žino, kad nors savižudybė ir yra išeitis, bet vis dėlto ji tėra tik šiek tiek menkas ir neteisėtas atsarginis išėjimas, kad iš esmės daug kilniau ir gražiau, kai tave nugali ir patiesia gyvenimas, o ne tavo paties ranka. Šis žinojimas, ši nešvari sąžinė, kurios šaltinis tas pats, kaip ir negrynos onanistų sąžinės, didžiumą „savižudžių" pastūmėja nuolatinėn kovon su jų pagunda. Jie grumiasi taip, kaip kleptomanas grumiasi su savo yda. Stepių Vilkui taip pat buvo gerai žinoma šita kova, jis grūmėsi, visaip keisdamas ginklus. Galų gale, nugyvenus apie keturiasdešimt septynerius metus, jam į galvą atėjo viena laiminga ir ne tokia jau nekalta mintis, kuri jam dažnai keldavo džiaugsmą. Jis nusprendė, kad penkiasdešimtasis gimtadienis bus toji diena, kurią galės nusižudyti. Tą dieną, taip jis susitarė su savimi, jam bus valia pasinaudoti ar nepasinaudoti atsarginiu išėjimu, nelygu nuotaika. Ir tegu dabar jam kad ir kas atsitinka, tegu jis suserga, nuskursta, susilaukia kančių ir kartėlio — viskas terminuota, viskas tegali trukti daugių daugiausia tik šiuos keletą metų, mėnesių, dienų, kurių skaičius kasdien mažėja! Ir iš tikrųjų dabar jis kur kas lengviau pakeldavo visokius nemalonumus, kurie anksčiau jį būtų smarkiau ir ilgiau kankinę, galbūt netgi sukrėtę

iki sielos gelmių. Kai jam dėl ko nors būdavo ypač sunku, kai prie jo gyvenimo tuštumo, vienišumo ir sulaukėjimo dar prisidėdavo ypatingų skausmų ir netekčių, jis galėdavo skausmams tarti: „Luktelkit, dar dveji metai — ir aš jus pergalėsiu!" Ir tuomet jis meiliai vaizduodavosi, kaip penkiasdešimtąjį savo gimtadienio rytą plauks laiškai ir sveikinimai, o jis, pasikliaudamas savo skustuvu, atsisveikins su visais skausmais ir uždarys paskui save duris. Tegu tuomet pašvilpia podagra kauluose, melancholija, galvos sopuliai ir skrandžio skausmai.

Dar lieka individualų Stepių Vilko fenomeną, o ypač jo savotišką santykį su miesčionija, vadinasi, abu šiuos reiškinius, paaiškinti jų pagrindiniais dėsniais. Imkime išeities tašku, kadangi tai savaime prašyte prašosi, kaip tik jo santykį su „miesčioniškąja" sferą!

Jo paties supratimu, Stepių Vilkas gyveno visiškai už miesčioniško pasaulio ribų, nes neturėjo šeimyninio gyvenimo ir nepažino socialinio garbės troškimo. Jis jautėsi kartais esąs tik vienišius, kartais originalas ir liguistas atsiskyrėlis, kartais pernelyg normalus, turįs genijaus duomenų, pakilęs virš mažučių eilinio gyvenimo normų individas. Jis sąmoningai niekino miesčionį ir didžiavosi, jog pats ne toks. Vis dėlto tam tikra prasme gyveno visiškai miesčioniškai: turėjo banke pinigų ir rėmė neturtingus giminaičius, rengėsi nors ir nerūpestingai, bet padoriai, taip, kad nekristų į akis, stengėsi sugyventi su policija, mokesčių valdybomis ir kitokiais valdžios organais. O be to, kažkokia stipri, paslaptinga aistra jį nuolat traukė į siaurutį miesčionišką pasaulį, į tylius, padorius šeimyninius namus su švariais sodeliais, išblizgintomis laiptinėmis ir visa jų kuklia tvarkos ir padorumo atmosfera. Jam patiko turėti nedidelių ydų ir būti ekstravagantiškam, jaustis pašaliniu miesčioniškoje sferoje, keistuoliu arba genijum, tačiau jis niekada nebuvo įsikūręs ir negyveno, jei taip galima pasakyti, gyvenimo provincijose, kur nebėra miesčioniškumo. Jis laisvai nesijautė nei tarp žmonių, sudarančių išimtis ir vartojančių prievartą, nei tarp nusikaltėlių ar beteisių, bet niekada nepaliko miesčionių provincijos, visada buvo susijęs su jų normomis

ir atmosfera, nors šis ryšys ir reiškė prieštaravimą ir maištą. Be to, jis buvo smulkiaburžuaziškai auklėjamas ir nuo tada išlaikė daugybę sąvokų ir šablonų. Teoriškai jis nė kiek nebuvo nusistatęs prieš prostituciją, bet pats nebūtų galėjęs rimtai žiūrėti į prostitutę ir iš tikrųjų laikyti ją sau lygia. Politinį nusikaltėlį, revoliucionierių ar dvasinį suvedžiotoją, kurį boikotuodavo valstybė ir visuomenė, jis galėjo pamilti kaip brolį, bet vagiui, įsilaužėliui, žudikui jis nebūtų pajutęs nieko daugiau, kaip tik gana miesčionišką gailestį.

Taigi viena savo esybės ir elgsenos dalimi jis nuolat pripažino ir teigė tai, su kuo antrąja kovojo ir ką neigė. Užaugęs išpuoselėtuose miesčioniškuose namuose, kur tvirtai laikytasi formos ir papročių, jis viena savo sielos dalimi visada buvo ištikimas šito pasaulio tvarkai, nors jau seniai individualiavosi, peržengdamas galimą miesčioniškumo ribą, ir seniai išsivadavo nuo miesčioniško idealo ir miesčioniško tikėjimo esmės.

O „miesčioniškumas", ši nuolat egzistuojanti žmogaus būsena, yra ne kas kita, kaip mėginimas rasti kompromisą, kaip siekimas pusiausviro vidurio tarp daugybės kraštutinumų ir prieštaringų žmogaus elgesio polių. Panagrinėkime kaip pavyzdį vieną šių polių, kad ir priešingumą tarp šventojo ir ištvirkėlio, ir mūsų palyginimas greitai bus suprantamas. Žmogus gali visiškai atsiduoti dvasiniam gyvenimui, priartėti prie dieviško prado, šventojo idealo. Jis, atvirkščiai, gali visai atsiduoti savo instinktams, savo jusliniams norams ir sutelkti visas savo pastangas akimirksnį trunkančiam džiaugsmui pasiekti. Vienas kelias veda link šventojo, link dvasios kankinio, link atsidavimo Dievui. Kitas kelias veda link ištvirkėlio, link instinktų kankinio ir link atsidavimo dūlėjimui. Taigi miesčionis stengiasi gyventi tarp abiejų kelių, saikingam vidury. Jis niekada savęs neišsižadės, neatsiduos nei svaiguliui, nei askezei, jis niekada nebus kankinys, niekada nesutiks žūti — atvirkščiai, jo idealas — ne atsidavimas, bet savojo „aš" *išlaikymas, jis nesiekia nei šventumo, nei jo priešybės, būtinybė jam nepakenčiama, jis, tiesa, nori tarnauti Dievui, bet nori tarnauti ir svaiguliui, jis, tiesa, nori būti dorybingas, bet ir žemėje nori tru-*

putelį pagyventi savo malonumui. Trumpai tariant, jis mėgina įsikurti viduryje, tarp kraštutinumų, nuosaikioje ir sveikoje zonoje, be smarkių vėtrų ir audrų, ir tai jam pasiseka, tačiau tik atsisakius gyvenimo ir jausmo intensyvumo, kurį teikia į būtinybę ir kraštutinumus atgręžtas gyvenimas. Intensyviai gyventi galima tik savojo „aš" kaina. O miesčionis nieko labiau nevertina, kaip savojo „aš" *(tarp kitko, tik rudimentiškai teišsivysčiusį „aš"). Vadinasi, intensyvumo kaina jis laimi išsilaikymą ir saugumą, vietoj atsidavimo Dievui gauna sąžinės ramybę, vietoj džiaugsmo — pasitenkinimą, vietoj laisvės — patogumą, vietoj mirtinos kaitros — malonią temperatūrą. Todėl miesčionis iš esmės yra būtybė su silpnu gyvenimo impulsu, baugšti, bijanti bent kiek savęs išsižadėti, lengvai valdoma. Todėl ir vietoj valdžios jis pastatė daugumą, vietoj prievartos — įstatymą, vietoj atsakomybės — balsavimo procedūrą.*

Aišku, kad ši silpna ir baikšti būtybė, nors ir kažin kiek jų tokių būtų, negali išsilaikyti, kad dėl savo ypatybių ji negali pasaulyje atlikti kito vaidmens, kaip ėriukų banda tarp besibastančių vilkų. Vis dėlto matome, kad tais laikais, kai valdo labai stiprios natūros, miesčionis, nors ir priremiamas prie sienos, tačiau niekada nežūva, retkarčiais, regis, net viešpatauja pasauly. Kaipgi taip atsitinka? Nei gausi jo banda, nei dorybė, nei sveikas protas, nei organizacija neįstengtų išgelbėti jo nuo pražūties. Tiems, kurių gyvenimo intensyvumas nuo pat pradžių labai susilpnintas, gyvybės nepalaikys jokie pasaulio vaistai. Ir vis dėlto miesčionija gyvena, ji stipri, ji klesti. Kodėl?

Atsakymas: dėl stepių vilkų. Iš tikrųjų, gyvybinė miesčionijos jėga visiškai priklauso ne nuo normaliųjų jos narių savybių, bet nuo gausybės autsaiderių, kuriuos ji prisitraukia savo idealų miglotumo ir begalinio lankstumo dėka. Miesčionijoje visuomet gyvena daugybė stiprių ir laukinių natūrų. Mūsų Stepių Vilkas Haris — charakteringas pavyzdys. Nors jo individualybės išsivystymas gerokai peržengė galimą miesčioniui ribą, nors meditacijos palaima jam žinoma ne blogiau, kaip niūrus neapykantos ir savęs nerentimo džiaugsmas, nors jis niekina įstatymą, dorybę ir sveiką protą, vis dėlto jis yra miesčionijos kalinys ir negali nuo jos pabėgti. Taigi tikrosios mies-

čionijos masę supa platūs žmonijos sluoksniai, daugybė tūkstančių gyvybių ir intelektų, nors ir peraugusių miesčioniją ir linkusių laisvai gyventi ir siekti absoliuto, bet prisirišusių prie miesčionijos infantiliniais jausmais ir truputį per daug užsikrėtusių jos gyvenimo intensyvumo silpninimu, tačiau vis dėlto kažkaip sustingusių miesčioni joje, kažkaip jai priklausomų, įsipareigojusių ir jai tarnaujančių. Mat, miesčioniją laikosi principo, priešingo didžiųjų principui: kas ne prieš mane, tas už mane!

Jei, tuo remdamiesi, panagrinėsime Stepių Vilko sielą, tai pasirodys, kad jis jau vien dėl aukšto jo individualybės lygio nėra miesčionis — nes bet kokia labai išsivysčiusi individualybė atsigręžia prieš savąjį „aš" *ir linksta vėl jį sunaikinti. Mes matome, kad jame glūdi vienodai stiprūs ir šventojo, ir ištvirkėlio impulsai, tačiau dėl kažkokio silpnumo ar vangumo jis negalėjo nuskrieti į laisvą laukinę visatą, negalėjo įveikti sunkios, motiniškos miesčionijos žvaigždės traukos. Tai tokia jo padėtis pasaulio erdvėje, tai toks jis suvaržytas. Daugelis intelektualų, didžiuma meno žmonių priklauso šiam tipui. Tik stipriausi iš jų išsiveržia iš miesčioniškos žemės atmosferos ir patenka į kosmosą, o visi kiti rezignuoja arba eina į kompromisus, nekenčia miesčionijos ir vis dėlto jai priklauso, ją stiprina, šlovina ir galų gale turi ją pripažinti, kad kaip nors galėtų gyventi. Tragizmui šios nesuskaičiuojamos egzistencijos dar nepribrendusios, bet jos pribrendusios vis dėlto gana didelei nesėkmei ir piktai lemčiai, kurios pragare talentai visai išverda ir pasidaro vaisingi. Tie nedaugelis, kurie išsiveržia, pasiekia absoliutą ir šlovingai žūva, jie tragiški, jų skaičius nedidelis. O kitiems, neišsiveržusiems, kurių talentus miesčioniją dažnai labai pagarbiai vertina, atdara trečioji karalystė, įsivaizduojamas, bet suverenus pasaulis — jumoras. Nerimastingi stepių vilkai, šie nuolat ir baisiai kenčiantys, kuriems neskirta galios, būtinos tragizmui, išsiveržimui į žvaigždėtą erdvę, kurie jaučia pašaukimą absoliutui ir vis dėlto absoliute negali gyventi,— jiems, jei jų dvasia užsigrūdino kančiose ir pasidarė elastinga, yra taiki išeitis — jumoras. Jumoras kažkodėl visuomet lieka miesčioniškas, nors tikras miesčionis nesugeba jo suprasti. Jo įsivaizduojamoje sferoje*

įsikūnija painus, daugialypis visų stepių vilkų idealas: čia galima tuo pačiu metu ne tik pritarti šventajam ir ištvirkėliui, prilenkti plonus prie vienas kito, bet ir miesčionį įjungti į šį pritarimą. Juk atsidavusis Dievui visiškai gali pritarti nusikaltėliui, ir atvirkščiai, bet jie abu, o ir visi kiti žmonės absoliutai, negali pritarti netgi tam neutraliam, abejingam viduriui, miesčioniškumui. Tik vienas jumoras, puikiausias išradimas tų, kurių maksimalizmas sukaustytas, tų, kurie beveik tragiški, tų, kurie labai gabūs, bet nelaimingi, tik vienas jumoras (galbūt savičiausias ir genialiausias žmonijos laimėjimas) pasiekia tai, kas neįmanoma, aprėpia ir sujungia savo prizmių spinduliavimu visas žmonijos gyvenimo sritis. Gyventi pasaulyje, tarsi tai nebūtų pasaulis, gerbti įstatymą ir vis dėlto jį pranokti, turėti, „tarsi neturėtum", atsisakyti, tarsi tai būtų joks atsisakymas,— įgyvendinti visus šiuos mėgstamus ir dažnai formuluojamus didžios gyvenimo išminties reikalavimus tegali vien jumoras.

Ir jeigu tik Stepių Vilkui, kuris tam turi ir talentą, ir polinkį, tvankiame savo pragaro chaose pasisektų išspausti, išsunkti šį stebuklingą gėrimą, jis būtų išgelbėtas. Bet jam dar daug ko trūksta. Tačiau galimybė, viltis yra. Kas jį myli, kas jį užjaučia, tepatinki jam šio išsigelbėjimo. Tuomet jis, žinoma, visam laikui sustingtų miesčioniškume, bet jo kančios būtų pakenčiamos, būtų vaisingos. Jo santykis su miesčionišku pasauliu, ir meilėje, ir neapykantoje, netektų sentimentalumo, ir jo susijimas su šiuo pasauliu nustotų jį nuolatos kankinęs tarsi gėda.

Kad tai pasiektų arba galų gale galbūt vis dėlto ryžtųsi šuoliui į visatą, toks Stepių Vilkas vieną kartą turėtų stoti akistaton pats su savimi, turėtų giliai pažvelgti į savo sielos chaosą ir visiškai suvokti patį save. Tuomet jo abejotina egzistencija jam atsiskleistų visu savo nepakeičiamumu, ir ateityje jis jau nebegalėtų pabėgti iš savo instinktų pragaro į sentimentalią paguodos filosofiją, o iš jos — vėl į aklą savo vilkiškumo svaigulį. Žmogus ir vilkas būtų priversti atpažinti vienas kitą be apgaulingų jausmo kaukių, tiesiai pasižiūrėti vienas kitam į akis. Čia jie arba sprogtų ir amžinai išsiskirtų, tada nebeliktų Stepių Vilko, arba, nušviesti jumoro šviesos, sukurtų santuoką iš išskaičiavimo.

Galimas daiktas, kad Hariui vieną dieną pasitaikys ši pasku-

tinė galimybė. Galimas daiktas, kad jis vieną dieną išmoks save pažinti, arba gavęs vieną iš mūsų mažųjų veidrodžių, arba susitikęs nemirtingąjį, arba galbūt viename iš mūsų magiškųjų teatrų suradęs tai, ko jam reikia, kad galėtų išlaisvinti savo apleistą sielą. Jo laukia tūkstančiai tokių galimybių, jo likimas jas magiškai traukia, visi šie miesčionijos autsaideriai gyvena šių magiškų galimybių atmosferoje. Tereikia menkniekio, ir žaibas trenkia.

Ir visa tai labai gerai žinoma Stepių Vilkui, net jeigu jis niekada neišvys šių savo vidinės biografijos metmenų. Jis jaučia savo padėtį visatoje, jis jaučia ir pažįsta nemirtinguosius, jis jaučia, jog gali susitikti su pačiu savimi, ir bijo to, jis žino, kad yra veidrodis, į kurį jam taip reiktų žvilgtelti ir į kurį pažvelgti jis taip mirtinai bijo.

Baigiant savo studiją, belieka atskleisti dar vieną, paskutinę fikciją, vieną principinę apgavystę. Visokie „paaiškinimai", visokia psichologija, visokie mėginimai suprasti reikalauja pagalbinių priemonių, teorijų, mitologijų, melo; ir padorus autorius, jei galima, savo dėstymo pabaigoje turėtų neužmiršti atskleisti šio melo. Jei aš sakau „viršuje" arba apačioje", tai čia juk jau bus tvirtinimas, kurį reikia paaiškinti, nes viršus ir apačia egzistuoja tik mąstyme, tik abstrakcijoje. Pasaulis savaime nežino nei viršaus, nei apačios.

Trumpai tariant, „Stepių Vilkas" — taip pat fikcija. Jei Haris jaučiasi esąs vilkžmogis ir tariasi esąs sudarytas iš dviejų priešiškų ir priešingų būtybių, tai tas viso labo tėra supaprastinta mitologija. Haris visai ne vilkžmogis, ir jei mes tartum patikėjome melu, kurį jis pats sugalvojo ir kuriuo tiki, ir jei iš tikrųjų mėginome jį nagrinėti ir interpretuoti kaip dvilypę būtybę, kaip Stepių Vilką, tai mes, vildamiesi, kad mus bus lengviau suprasti, pasinaudojome apgaule, kurią dabar bandysime atitaisyti.

Padalijimas į vilką ir žmogų, į instinktą ir dvasią, kurio Haris griebiasi, stengdamasis savo likimą padaryti suprantamesnį,— tai labai grubus supaprastinimas, tai tikrovės išprievartavimas, mėginant įtikinamai, bet klaidingai paaiškinti prieštaravimus, kurių šis žmogus suranda savyje ir kurie, jam atrodo,

yra jo nemenkų kančių šaltinis. Haris randa savyje „žmogų", tai yra minčių, jausmų, kultūros, sutramdytos ir rafinuotos prigimties pasaulį, šalia to jis savyje taip pat randa ir „vilką", tai yra tamsų instinktų, atšiaurumo, žiaurumo, nerafinuotos, grubios prigimties pasaulį. Nors iš pažiūros jo esybė buvo aiškiai padalyta į dvi viena kitai priešiškas sferas, jis nuolat pastebėdavo, kad vilkas ir žmogus kažkiek laiko, kažkokią laimingą akimirką sugyvena vienas su kitu. Jei Haris pamėgintų nustatyti, kiek dalyvauja žmogus ir kiek dalyvauja vilkas kiekvienu jo gyvenimo momentu, kiekviename jo poelgy, kiekviename jo pojūty, jis iš karto patektų į aklavietę, ir visa jo žavi vilko teorija nueitų vėjais. Juk nė vienas žmogus, net primityvus negras, net idiotas nėra taip maloniai paprastas, jog galima būtų paaiškinti, kad jo prigimtis sudaryta tik iš dviejų ar trijų pagrindinių elementų sumos; o jau paaiškinti tokį diferencijuotą žmogų, kaip Haris, naiviai jį *dalijant į vilką ir* žmogų, yra visai *beviltiškai vaikiškas bandymas. Haris sudarytas ne iš dviejų būtybių, o iš šimtų, iš tūkstančių. Jo gyvenimas (kaip ir kiekvieno žmogaus gyvenimas) vyksta ne tik tarp dviejų polių, maždaug tokių, kaip instinktas ir dvasia arba šventasis ir ištvirkėlis, jis vyksta tarp tūkstančių, tarp galybės porų polių.*

Nesistebėkime, 'kad toks išmaningas ir protingas žmogus, kaip Haris, laiko save Stepių Vilku", kad jis tariasi išreiškiąs turtingą ir sudėtingą savo gyvenimo sandarą tokia paprasta, tokia grubia, tokia primityvia formule. Žmogus tesugeba mąstyti labai nedideliu mastu, ir net intelektualiausias ir labiausiai išsimokslinęs žmogus pasaulį ir save visada mato pro labai naivių, supaprastinančių ir melagingų formulių akinius — bet dažniausiai save! Juk tai, matyt, įgimtas ir visiškai natūraliai kylantis kiekvieno žmogaus poreikis — įsivaizduoti save kaip vienovę. Nors ir labai dažnai, nors ir labai stiprių smūgių yra susilaukusi ši iliuzija, ji vėl ir vėl atgyja. Teisėjas, sėdintis priešais žudiką ir žiūrintis jam į akis, akimirką išgirsta žudiką kalbant jo (teisėjo) balsu ir savo viduje taip pat atranda visus žudiko polėkius, sugebėjimus, galimybes,— o jau kitą akimirką jis vėl vienovė, vėl tampa teisėju, įsitraukia į savo įsivaizduoto ,,aš" kiautą, atlieka savo pareigą ir nuteisia žudiką mirti.

O jeigu ypač gabiose ir jautriai organizuotose žmonių sielose blyksteli daugialypumo nuojauta, jeigu jie, kaip ir kiekvienas genijus, sugriauna asmenybės vienovės iliuziją ir pasijunta esą daugialypiai, pasijunta tarsi daugelio „aš" kamuolys, ir tereikia tik jiems apie tai išsitarti, ir dauguma juos tučtuojau įkalina, pasišaukia į pagalbą mokslą, konstatuoja šizofreniją ir apsaugoja žmoniją, kad neišgirstų tiesos šauksmo iš šių nelaimingųjų lūpų. Tačiau kam čia aušinti burną, kam sakyti dalykus, kurie kiekvienam mąstančiam ir taip žinomi, bet kuriuos neįprasta sakyti? Taigi, jeigu jau koks nors žmogus ryžtasi įsivaizduotą „aš" *vienovę praplėsti iki dualizmo, tai jis jau beveik genijus, šiaip ar taip, reta ir įdomi išimtis. Bet iš tikrųjų joks „aš", net naiviausias, nėra vienovė, o labai įvairiapusiškas pasaulis, nedidelis žvaigždėtas dangus, formų, pakopų ir būsenų, paveldėjimų ir galimybių chaosas. O kad kiekvienas skyrium stengiasi šį chaosą laikyti vienove ir kalba apie savo „aš", tarsi tai būtų paprastas, tvirtai suformuotas ir aiškiai apibrėžtas reiškinys, tai ši apgaulė, įprasta kiekvienam žmogui (netgi turinčiam didžiausių siekimų), atrodo tokia pati būtinybė, toks pat gyvenimo reikalavimas, kaip kvėpavimas ir valgis.*

Apgaulė ši pagrįsta paprasta metafora. Kūnu kiekvienas žmogus vientisas, o siela — ne. Ir poezijoje, net rafinuočiausioje, pagal tradiciją nuolat operuojama tariamai vientisais, tariamai vieningais veikėjais. Ligšiolinėje poetinėje kūryboje specialistai, žinovai labiausiai vertina dramą, ir teisėtai, nes ji teikia (arba galėtų teikti) didžiausią galimybę pavaizduoti „aš" kaip kažkokią daugybę — jei tam neprieštarautų grubi išorė, kuri kiekvieną dramos veikėją apgaulingai parodo kaip vienovę, kadangi jis glūdi neabejotinai unikaliame, vieningame, užbaigtame kūne. Labiausiai naivioji estetika vertina vadinamąją charakterių dramą, kurioje kiekvienas veikėjas reiškiasi kaip kažkokia gana išryškinta ir izoliuota vienovė. Tik neaiškiai ir pamažu kai kuriems smilkteli nuojauta, kad visa tai galbūt tėra pigi ir paviršutiniška estetika, kad mes klystame, taikydami didiesiems mūsų dramaturgams puikias, bet mums neįgimtas, o vien įbruktas grožio sąvokas, antiką, kuri, visur remdamasi matomu kūnu, iš tikrųjų ir pramanė „aš" *fikciją, veikėjo fikciją. Poeti-*

niuose senovės Indijos kūriniuose ši sąvoka visiškai nežinoma, indų epų herojai — ne veikėjai, o minios veikėjų, eilės inkarnacijų. Ir mūsų šiuolaikiniame pasaulyje yra poetinių kūrinių, kuriuose, prisidengiant veikėjų ir charakterių žaismu, mėginama, autoriui galbūt ir ne visiškai tai įsisąmoninus, pavaizduoti sielos įvairumą. Kas nori tai suprasti, turi vienąkart ryžtis pažvelgti į tokio poetinio kūrinio veikėjus ne kaip į atskiras būtybes, bet kaip į kažkokios aukštesnės vienovės (kad ir poeto sielos) dalis, puses, įvairius aspektus. Kas šitaip vertins, sakysim, „Faustą", tam Faustas, Mefistofelis, Vagneris ir visi kiti bus kažkokia vienovė, kažkoks superveikėjas, ir tik šioje aukštesniojoje vienovėje, ne atskiruose personažuose, yra kažkokia tikrosios sielos esmės užuomina. Kai Faustas ištaria posakį, pagarsėjusį tarp mokytojų, keliantį baimę susižavėjusiam filisteriui: „Deja, dvi sielos manyje gyvena!", tuomet pamiršta Mefistofelį ir daugelį kitų sielų, kurios taip pat yra jo krūtinėje. Juk ir mūsų Stepių Vilkas mano, kad savo krūtinėje nešiojasi dvi sielas (vilko ir žmogaus) ir kad dėl to jo krūtinėje jau baisiai ankšta. Krūtinė, kūnas juk visada vienas, bet sielų juose gyvena ne dvi ar penkios, o nesuskaičiuojama daugybė; žmogus — svogūnas, susidedantis iš šimtų lukštų, audinys, susidedantis iš daugybės siūlų. Tai suprato ir tiksliai žinojo senieji azijiečiai, o budistų jogai yra išradę tikslią techniką, kaip demaskuoti asmenybės iliuziją. Linksmas ir įvairiapusis žmonijos žaidimas: iliuzija, kuriai demaskuoti Indija plūkėsi tūkstantį metų,— tai ta pati iliuzija, kuriai stiprinti ir palaikyti tiek pat pastangų reikėjo Vakarams-

Jeigu šiuo požiūriu panagrinėsime Stepių Vilką, tai mums bus aišku, kodėl jis taip kenčia dėl savo juokingo dvilypumo. Jis, kaip ir Faustas, mano, kad dviejų sielų vienai vienintelei krūtinei esą jau per daug ir kad nuo jų krūtinė turėtų plyšti. Bet jų, priešingai, jam dar per maža, ir Haris baisiai prievartauja savo vargšę sielą, mėgindamas ją suvokti kaip tokį primityvų vaizdą. Haris, nors ir labai išsilavinęs žmogus, elgiasi lyg koks laukinis, temokantis suskaičiuoti tik iki dviejų. Vieną dalį savęs jis vadina žmogum, kitą vilku ir mano, kad tai jau viskas ir nieko nebepridursi. į „žmogų" jis kemša visa, ką randa

savyje dvasiška, rafinuota arba bent kultūringa, o į vilką — visa, kas instinktyvu, atšiauru ir chaotiška. Bet gyvenime ne taip jau paprasta viskas, kaip mūsų mintyse, ne taip grubu, kaip mūsų skurdžioje idiotų kalboje, ir Haris dvigubai apsigauna, naudodamasis šiuo laukiniu vilko metodu. Haris, nuogąstaujame, jau priskiria „žmogui" ištisas savo sielos sritis, kurioms dar toli iki žmogaus, o vilkui priskiria tokias savo būdo dalis, kurios seniai pranoko vilką.

Kaip ir visi žmonės, Haris mano gana gerai žinąs, kas yra žmogus, tačiau iš tikrųjų visiškai šito nežino, nors neretai, sapnuose ir kitose, sunkiai sukontroliuojamose sąmonės būsenose, tai nujaučia. O kad jis neužmirštų šių nuojautų, kad jas kaip galima geriau įsimintų! Juk žmogus — ne sustingęs ir pastovus pavidalas (toks buvo antikos idealas, nors jos išminčiai ir kitaip spėliojo), o greičiau kažkoks mėginimas, kažkoks perėjimas, jis ne kas kita, kaip siauras, pavojingas tiltas tarp gamtos ir dvasios. Link dvasios, link Dievo stumia jį slapčiausias pašaukimas, atgal prie gamtos, prie motinos traukia nuoširdžiausias ilgesys: tarp abiejų jėgų, baugščiai virpėdamas, švytuoja jo gyvenimas. Tai, kaip kiekvienu momentu žmonės supranta sąvoką „žmogus", visada tėra vien laikinas miesčioniškas susitarimas. Ši konvencija neigia ir smerkia kai kuriuos grubiausius instinktus, reikalauja kažkiek sąmonės, kultūros, reikalauja įveikti gyvuliškus pradus, ne tik leidžia truputį dvasios, bet ir reikalauja. Šios konvencijos ‚žmogus", kaip ir kiekvienas miesčioniškas idealas, yra kompromisas, drovus ir naiviai gudrus mėginimas apgauti ne tik pikčiurną gamtą, bet ir įkyruolę dvasią ir pagyventi tarp jų abejingame viduryje. Todėl miesčionis leidžia ir pakenčia tai, ką jis vadina „asmenybe", bet kartu atiduoda asmenybę „valstybės" Molochui ir nuolat kiršina abu vienas prieš kitą. Todėl šiandien miesčionis degina tarsi eretiką, karia tarsi nusikaltėlį tą, kuriam poryt statys paminklus.

Nuojauta, kad „žmogus" dar ne visiškai sukurtas, o tėra dvasios reikalavimas, tolima, tiek pat trokštama, kiek ir baugi galimybė ir kad tas kelias į ją nueinamas visada tik labai palengva ir baisių kančių bei ekstazių kaina, ir keliauja ten tie

reti pavieniai žmonės, kurių šiandien laukia ešafotas, rytoj paminklas,— ši nuojauta gyvena ir Stepių Vilko širdyje. Bet tai, ką jis, priešingai savo „vilkui", vadina savyje „žmogum", tai iš esmės ne kas kita, o kaip tik tas pats vidutiniškas miesčioniškos konvencijos „žmogus". Taip, Haris gana gerai jaučia, kad yra kelias į tikrąjį žmogų, kelias į nemirtinguosius, retkarčiais jis nedrąsiai paeina šiokį tokį galelį šiuo keliu ir už tai moka sunkiom kančiom, skaudžiu vienišumu. Bet pripažinti tą aukščiausiąjį reikalavimą ir siekti tikro, sielos trokštamo sužmogėjimo, eiti vieninteliu, siauru keliu į nemirtingumą — šito jis vis dėlto širdies gelmėse bijo. Jis labai gerai jaučia: tai lems dar didesnes kančias, ištrėmimą, išsižadėjimą visko, galbūt ešafotą,— ir nors šio kelio gale vilioja nemirtingumas, jis vis dėlto nenori kentėti visų tų kančių, mirti visom tom mirtim. Nors žmogėjimą kaip tikslą jis suvokia labiau, negu miesčionys, vis dėlto užmerkia akis ir nenori žinoti, kad padūkusiai kabintis į savąjį „aš", padūkusiai nenorėti mirti yra tikriausias kelias į amžiną mirtį, o tuo tarpu mokėjimas numirti, nusimesti apvalkalą, amžinai išsižadėti savojo „aš" *kitimo labui artina nemirtingumą. Tarp nemirtingųjų garbindamas savo numylėtinius, sakysim Mocartą, jis galų gale žiūri į jį vis dėlto dar miesčionio akimis ir, visai kaip mokyklos mokytojas, Mocarto tobulumą yra linkęs aiškinti vien dideliu specialisto talentu, o ne jo pasiaukojimo didybe, pasiruošimu kentėti, abejingumu miesčionių idealams ir pakentimu tos didžiulės vienatvės, praretinančios, paverčiančios lediniu visatos eteriu visokią miesčionišką atmosferą aplink tuos, kurie kenčia, kurie žmogėja, tos Getsemanės sodo vienatvės.*

Vis dėlto mūsų Stepių Vilkas savyje atrado bent Fausto dvilypumą, jis aptiko, kad jo kūno vienybei nebūdinga sielos vienybė, kad jis geriausiu atveju tik tebekeliauja ilgą piligrimo kelią link šios harmonijos idealo. Jis norėtų arba savyje nugalėti vilką ir visiškai tapti žmogumi, arba išsižadėti žmogaus ir bent jau kaip vilkas gyventi vieningą? ne dvilypį gyvenimą. Tikriausiai jis niekada kaip reikiant nestebėjo tikro vilko — galbūt tuomet būtų pamatęs, kad ir žvėrys neturi vieningos sielos, kad juose po gražia, stamantria kūno forma gyvena daugybė

siekimų ir būsenų, kad ir vilkas savyje turi vidinių bedugnių, kad ir vilkas kenčia. Juk sakydamas: „Atgal į gamtą!", žmogus visada eina skausmingu ir beviltišku klystkeliu. Haris niekada vėl nebus perdėm vilkas, o jei juo ir būtų, pamatytų, kad ir vilkas vėlgi nėra paprasta ir elementari būtybė, o net labai daugialypė ir sudėtinga. Ir vilkas savo vilkiškoje krūtinėje turi dvi ir daugiau negu dvi sielas, ir kas trokšta tapti vilku, tas lygiai toks pats užuomarša, kaip žmogus, kuris dainuoja: „O kokia laimė dar kartą būt vaiku!" Simpatingas, bet sentimentalus žmogus, dainuojantis dainą apie laimingą vaiką, irgi norėtų grįžti į gamtą, į nekaltumą, prie pradžios, tačiau jis visiškai pamiršo, kad vaikai anaiptol nėra laimingi, kad jie sugeba turėti daug konfliktų, daug prieštaringumų, daugybę visokiausių kančių.

Atgal nėra apskritai jokio kelio — nei į vilką, nei į vaiką. Daiktų pradžia neturi nei nekaltumo, nei paprastumo; visa, kas sukurta, net tai, kas iš pažiūros paprasčiausia, jau yra kalta, jau yra įvairu, įmesta į purviną tapsmo srovę ir niekad, niekad negali plaukti prieš srovę. Kelias į nekaltumą, į tai, kas nesukurta, į Dievą veda ne atgal, o pirmyn, bet ne į vilką ar vaiką, o vis toliau į kaltę, vis giliau į žmogėjimą. O savižudybė tau, varganas Stepių Vilke, irgi rimtai nebepadės, tu eisi tik ilgesnį, sunkesnį ir labiau varginantį žmogėjimo kelią, tu dar dažnai būsi priverstas didinti savo dvilypumą, dar labiau komplikuoti savo sudėtingumą. Užuot siaurinęs savo pasaulį, prastinęs savo sielą, turėsi skaudžiai ją išplėsti, vis labiau atverti pasauliui ir galų gale į ją priimti visą pasaulį, kad galbūt kažkada pasiektum pabaigą ir ramybę. Šiuo keliu ėjo Buda, juo ėjo kiekvienas didelis žmogus, vienas sąmoningai, kitas nesąmoningai, nelygu, kaip kam pavykdavo išdrįsti. Kiekvienas gimimas yra atitolimas nuo .visatos, atsiribojimas, atsiskyrimas nuo Dievo, skausmingas tapsmas iš naujo. Grįžti atgal į visatą, atsisakyti skausmingo individualumo, tapti Dievu — tai reiškia taip išplėsti savo sielą, kad ji vėl pajėgtų aprėpti visatą.

Čia kalbama ne apie žmogų, kuriuo domisi mokykla, nacionalinė ekonomika, statistika, ne apie žmogų, kurių milijonai vaikščioja gatvėmis, apie kurį galima pasakyt tą pat, ką ir apie

smėlį prie jūros arba bangų mūšos purslus: milijonu kitu daugiau ar mažiau — jokio skirtumo, jie — medžiaga, ir daugiau niekas. Ne, mes čia kalbame apie žmogų didžiąja prasme, apie ilgo žmogėjimo kelio tikslą, apie karališkąjį žmogų, apie nemirtingąjį. Genialumas — ne toks jau retas reiškinys, kaip mums dažnai atrodo, žinoma, ir ne toks dažnas, kaip mano literatūros ir pasaulio istorija, o juo labiau laikraščiai. Stepių Vilkas Haris, mūsų akimis, pakankamai genialus, kad galėtų ryžtis mėginimui sužmogėti, užuot dėl kiekvieno sunkumo verksmingai atsikalbinėjęs, nurodinėdamas savo kvailą stepių vilką.

Jeigu tokių galimybių žmonės išsiverčia su nuorodomis į stepių vilkus ir į „deja, dvi sielos", tai šitai lygiai taip pat keista ir liūdna, kaip ir jų dažnai baili meilė miesčioniškumui. Žmogus, sugebantis suvokti Budą, žmogus, nusimanantis apie žmonijos aukštybes ir bedugnes, neturėtų gyventi pasaulyje, kuriame viešpatauja sveikas protas, demokratija ir miesčioniškas švietimas. Jis gyvena jame vien iš bailumo, ir kai jį slegia jo dimensijos, kai jam ankštas miesčioniškas kambarys pasidaro per ankštas, tada jis visą kaltę suverčia „vilkui" ir nenori žinoti, kad vilkas kartais yra geriausia jo dalis. Visa tai, kas jame atšiauru, jis vadina vilku ir pajunta tai kaip kažką pikto, pavojingo, kaip miesčionišką baimę — ir nors jis laiko save menininku, nors yru įsitikinęs savo jausmų subtilumu, jam nė į galvą neateina, kad be vilko, už vilko jame dar gyvena ir daug kas kita, kad ne viskas vilkas, kas kandžiojasi, kad ten dar gyvena *lapė, drakonas, tigras, beždžionė ir* rojaus paukštis. *Jam nė į galvą neateina, kad visą šį pasaulį, visą šį žavių ir. baisių, didelių ir mažų, stiprių ir silpnų kūrinių rojaus sodą nuslopina ir paima į nelaisvę pasaka apie vilką lygiai taip pat, kaip žmogų jame nuslopina ir paima nelaisvėn tariamas žmogus, miesčionis.*

Įsivaizduokime sodą su šimtais visokiausių medžių, tūkstančiais visokiausių gėlių, šimtais visokiausių vaismedžių, šimtais visokiausių žolių. Ir jeigu šio sodo sodininkas nežino jokio kito botaninio skirtumo, kaip tik „valgomas" ir „piktžolė", jis neišmanys, ką daryti su devyniomis dešimtosiomis savo sodo, išraus nuostabiausias gėles, iškirs tauriausius medžius arba galų

gale jų nekęs ir į juos šnairuos. Taip elgiasi Stepių Vilkas su tūkstančiais savo sielos gėlių. Kas netinka rubrikoms „žmogus" arba „vilkas", to jis tiesiog nemato. Ir ko tik jis nepriskiria „žmogui"! Visą bailumą, visą beždžioniškumą, visą kvailumą ir smulkmeniškumą, jei tik tai ne vilkiška, jis priskiria „žmogui", o visą stiprybę ir taurumą, vien dėl to, kad jam dar nepavyko savęs įveikti, jis priskiria vilkiškam savo pradui.

Mes atsisveikiname su Hariu, paliekame jį vieną eiti toliau savo keliu. Jei jis būtų atsidūręs tarp nemirtingųjų, jei jau būtų ten, kur, atrodo, suka jo sunkus kelias, kaip nustebęs žvelgtų į šiuos vingius, į šį klaikų, neryžtingą savo kelio zigzagą, kaip drąsinamai, priekaištingai, užjaučiamai, linksmai šypsotųsi šiam Stepių Vilkui!

Perskaitęs iki galo, prisiminiau, kaip prieš keletą savaičių, vieną naktį parašiau keistoką eilėraštį, kuriame taip pat buvo kalbama apie Stepių Vilką. Aš išrausiau šūsnis popierių mano kimšte prikimštame rašomajame stale, radau jį ir perskaičiau:

Aš, Stepių Vilkas, bėgu, vis risnoju,
Pasaulis guli, apneštas sniegu,
Iš beržo varnos nuvasnoja,
Nė jokio kiškio, stirnos nėr — tyku!
O stirna man mieliausia iš visų,
Kad nors viena pasimaišytų po akim!
Pastverčiau letenom, sukąsčiau ją dantim,—
Juk ko pasaulis vertas be gražių daiktų?—
Giliai sulįstų iltys į jos švelnų šoną,
Meilutei tai aš būčiau geras iš širdies,
Lig soties gerčiau kraują jos raudoną
Ir vienišas sau kaukčiau nykumoj nakties.
Užtektų net ir vieno kiškio man,
Labai gardi šilta mėsytė naktį —
Ak, negi viskas čia užginta alkanam,
Kas džiugina šiek tiek vienatvę?
Jau mano uodega visai pabalo
Ir nebe tokios stiprios akys,
Prieš daugel metų mano vilkė gavo galą,
Galvoju apie stirnas, bėgu lyg patrakęs,
Risnoju kupinas svajonių apie porą kiškių,
Girdžiu, kaip vėjas staugia tarp šakų,
Sniegu suvilgęs degančius nasrus, per mišką
Vargšelę savo sielą velniui aš nešu.

Ir štai dabar mano rankose buvo du mano portretai, vienas jų — autoportretas iš rimuotų dolnikų, liūdnas ir bailus, kaip ir aš, kitas — šaltokas, nupieštas pašaliečio iš pažiūros labai objektyviai, atskleistas ir iš išorės, ir iš vidaus, parašytas to, kuris žinojo daugiau, bet vis dėlto ir mažiau, negu aš pats. Ir abu šie portretai, mano melancholiškai švebeldžiuojantis eilėraštis ir protinga nežinomo autoriaus studija, abu man jie kėlė skausmą, abu buvo teisūs, abu be pagražinimų piešė nykią mano būtį, abu aiškiai rodė, kokia nepakenčiama ir nepastovi mano būsena. Šis Stepių Vilkas turėjo mirti, jis turėjo savo paties rankom padaryti galą nekenčiamam gyvenimui — arba, ištirpęs naujo savęs pervertinimo mirtinoje ugnyje, keistis, nusiplėšti kaukę ir žengti į naują savąjį „aš". Ak, šis procesas man nebuvo naujas ir nežinomas, aš jį žinojau, aš jį jau daugkart išgyvenau, kiekvienąkart didžiausios nevilties laikais. Kiekvienąkart po šio giliai viską sujaukusio išgyvenimo mano ligtolinis „aš" sudužbeing į druzgus, kiekvienąkart giluminės jėgos jį supurtydavo ir sunaikindavo, kiekvienąkart kažkokia brangi ir ypač mylima mano gyvenimo dalis pasidarydavo neištikima ir žūdavo. Vieną kartą aš netekau savo miesčioniškos reputacijos, turto ir turėjau išmokti atsisakyti pagarbos tų, kurie lig šiol nusikeldavo prieš mane skrybėlę. Kitą kartą staiga iširo mano šeimyninis gyvenimas; psichiškai susirgusi žmona išvijo mane iš namų, ir aš praradau jaukumą, meilė ir pasitikėjimas staiga pavirto neapykanta ir mirtina kova, užjaučiamai ir niekinamai žvelgė įkandin kaimynai. Tuomet ir prasidėjo mano vienišumas. Ir vėl po kelerių metų, po kelerių sunkių, karčių metų, atšiaurioje vienatvėje, sunkios saviauklos dėka susikūriau naują, asketišką dvasinį gyvenimą ir idealą ir, atsiduodamas abstrakčioms mąstymo pratyboms ir griežtai sureguliuotai meditacijai, vėl pasiekiau tam tikrą gyvenimo ramybę ir aukštumą, tačiau ir šitaip susiklostęs gyvenimas vėl žlugo ir staiga neteko savo taurios, aukštos prasmės; aš vėl blaškiausi po pasaulį, leisdamasis į klaikias, varginančios keliones, kaupėsi naujos kančios ir nauja kaltė. Ir kiekvienąkart prieš nuplėšiant kaukę, prieš sudūžtant idealui stodavo šita šiurpi tuštuma ir tyla, atsirasdavo ši mirtina izoliacija, vienatvė ir nutolimas, šis tuščias, nykus abejingumo ir nevilties pragaras, kurį aš dabar vėl ką tik perėjau.

Per kiekvieną tokį mano gyvenimo sukrėtimą aš galų gale

šį tą laimėdavau, ir to nepaneigsi, šiek tiek laisvės, dvasios, gelmės, bet taip pat dariausi ir vienišesnis, nesuprantamesnis, šaltesnis. Miesčionišku supratimu, nuo sukrėtimo prie sukrėtimo mano gyvenimas nuolat smuko, vis labiau tolo nuo to, kas normalu, leistina, sveika. Metams bėgant, likau be profesijos, šeimos, tėvynės, nepriklausiau jokioms socialinėms grupėms, buvau vienas, niekieno nemylimas, daugelio įtarinėjamas, nuolat nuožmiai kivirčijaus su viešąja nuomone ir morale, ir nors vis dar gyvenau miesčioniškoje aplinkoje, vis dėlto šiame pasaulyje buvau svetimas visais savo jausmais ir mintimis. Religija, tėvynė, šeima, valstybė man neteko vertės ir nė kiek nerūpėjo, nuo mokslo, cechų, meno pasipūtimo man darėsi stačiai koktu; mano pažiūros, mano skonis, visas mano mąstymas, kuriais aš kadais stebindavau visus kaip gabus ir mėgstamas žmogus, dabar buvo apleisti, sulaukėję ir žmonėms įtartini. Jeigu per visas skausmingas permainas aš ir laimėdavau kažko nematomo ir nepasveriamo — tai brangiai už tai mokėjau, ir mano gyvenimas kaskart darėsi vis vargesnis, sunkesnis, vienišesnis, pavojingesnis. Iš tiesų nebuvo jokios prasmės norėti, kad ir toliau eitų šis kelias, kuris vedė mane į vis retesnes sferas, panašias į tą dūmą iš Nyčės rudens dainos.

Ak, taip, aš žinojau šituos išgyvenimus, šiuos pakitimus, kuriuos lėmė likimas savo sunkiems vaikams, savo opiausiems vaikams, pernelyg gerai aš juos žinojau. Aš žinojau juos, kaip garbėtroška, bet nelaimingas medžiotojas žino medžioklės žygio etapus, kaip senas biržos verteiva žino spekuliacijos, laimėjimo, netikrumo, svyravimo, bankroto etapus. Nejaugi man iš tikrųjų dar kartą teks visa tai išgyventi? Visą šią kančią, visą šį blaškymąsi, visą savojo „aš" niekšiškumo ir niekingumo pažinimą, visą šią baisią pralaimėjimo baimę, šią mirties baimę? Argi ne protingiau ir paprasčiau būtų apsisaugoti nuo tiekos kančių pasikartojimo ir leistis į kojas? Žinoma, tai būtų paprasčiau ir protingiau. Kad ir ką apie „savižudžius" tvirtina knygiūkštė apie Stepių Vilką, niekas man neatims malonumo anglies dujomis, skustuvu ar pistoletu išvengti pasikartojančio proceso, kurio kartų skaudį esu patyręs iš tiesų gana dažnai ir giliai. Ne, velniai griebtų, jokia jėga pasaulyje manęs neprivers dar kartą drebėti prieš jo mirtiną šiurpą ir dar kartą įsikūnyti, įgyti naują pavidalą, o viso to galutinis tikslas, beje, ne taika ir ramybė,

bet vien naujas savęs sunaikinimas, vis naujas savęs sukūrimas! Tebūnie savižudybė — kvailas, bailus ir menkas dalykas, tebūnie negarbingas ir gėdingas atsarginis išėjimas — bet kokio, netgi gėdingiausio išėjimo iš šio kančių malūno gali tik širdingai trokšti, čia jau nebepažaisi kilnumu ir heroizmu, čia aš tiesiog turiu rinktis — nedidelį, trumpą skausmą ar neapsakomai deginančią, begalinę kančią. Savo tokiame sunkiame, tokiame beprotiškame gyvenime aš gana dažnai buvau kilnus Don Kichotas, teikiau pirmenybę garbei, o ne patogumui, heroizmui, o ne protui. Gana, užteks viso to!

Rytas jau žiovavo pro langus, švininis, prakeiktas lietingos žiemos dienos rytas, kai pagaliau atsiguliau. lovą pasiėmiau ir savo apsisprendimą. Bet pačioje sąmonės periferijoje, ties paskutine jos riba, akimirką prieš užmiegant, sekundės greitumu prieš mane žybtelėjo ana keista vieta iš knygiūkštės apie Stepių Vilką, kur buvo kalbama apie „nemirtinguosius", ir staiga prisiminiau, kad kartais, ir netgi visai neseniai, jaučiausi beveik kaip nemirtingasis, nes viename senos muzikos takte mėgavausi visa vėsia, šviesia, rūsčiai šypsančia nemirtingųjų išmintim. Tai išniro, sublizgėjo, užgeso, ir sunkus it kalnas miegas užgulė man kaktą.

Atsibudęs apie pietus, vėl pajutau situacijos aiškumą, maža knygelė ir mano eilėraštis gulėjo ant naktinio stalelio, ir mano apsisprendimas, subrendęs ir prinokęs per naktį ir miegą, žvelgė maloniai į mane šaltu žvilgsniu iš paskutinio mano gyvenimo chaoso. Skubintis nereikėjo, mano apsisprendimas mirti nebuvo valandos kaprizas, tai buvo nokus, patvarus vaisius, palengva užaugęs ir sunokęs, lengvai siūbuojamas likimo vėjo, kurio sekantis gūsis privers jį nukristi.

Kelioninėje vaistinėlėje aš turėjau puikų, skausmus malšinantį medikamentą, labai stiprų opiumo preparatą, kurio griebdavausi tik labai retais atvejais ir dažnai susilaikydavau mėnesių mėnesiais; šį labai anestezuojamąjį vaistą aš vartodavau tik tada, kai užeidavo nepakenčiami fiziniai skausmai. Savižudybei jis, deja, netiko, prieš daugelį metų tai išmėginau. Kartą, pagautas nevilties, prarijau didoką jo kiekį, kurio užtektų numarinti šešetui žmonių, bet manęs tas vis dėlto nenumarino. Aš, žinoma, užmigau ir keletą valandų išgulėjau visiškai apsvaigęs, bet paskui, baisiam savo nusivylimui, pusiau atsibudau

nuo stiprių skrandžio spazmų, išvėmiau, dar kaip reikiant neatsipeikėjęs, visus nuodus ir vėl užmigau, o apie kitos dienos vidurį galutinai atsibudau šiurpiai išblaivėjęs, išdegintom, tuščiom smegenim ir beveik be atminties. Jokių kitų pasekmių, išskyrus nemigos ir įkyrių skrandžio skausmų periodą, nuodai nesukėlė.

Taigi Šis būdas atkrito. Bet mano apsisprendimas dabar įgavo tokią formą: jei. mano reikalai vėl taip pakryptų, kad tektų griebtis šio opiumo preparato, man turėtų būti leista šį trumpą išsigelbėjimą pakeisti dideliu išsigelbėjimu — mirtimi, ir būtent tikra, patikima mirtimi, nuo kulkos arba nuo skustuvo ašmenų. Dabar padėtis aiški — laukti savo –penkiasdešimtojo gimtadienio, kaip. siūlė juokingos knygiūkštės apie Stepių Vilką receptas, man atrodė vis dėlto pernelyg ilgu, iki jo buvo likę dar dveji metai. Nesvarbu, ar bus tai po metų, po mėnesio, ar net ir rytoj — vartai buvo atdari.

Nepasakyčiau, kad „apsisprendimas" būtų smarkiai pakeitęs mano gyvenimą. Jis padarė mane šiek tiek abejingesnį negalavimams, šiek tiek nerūpestingesnį vartojant opiumą ir vyną, šiek tiek smalsesnį, iki kokios ribos galima kentėti, štai ir viskas. Stipriau Veikė kiti ano vakaro įspūdžiai. Traktatą apie Stepių Vilką aš kartais dar paskaitinėdavau, tai susižavėjęs ir dėkingas, tarsi žinočiau, kad kažkoks nematomas magas išmintingai vadovauja mano likimui, tai su pašaipa ir panieka žiūrėdamas į blaivumą traktato, kuris, kaip man atrodė, visiškai nesuprato specifinės mano gyvenimo nuotaikos ir įtampos. Visa tai, kas ten parašyta apie stepių vilkus ir savižudžius, galbūt buvo visiškai gera ir protinga, bet tai tiko tam tikrai kategorijai, tam tikram tipui, buvo sąmojinga abstrakcija; o mano asmenybės, mano sielos esmės, mano unikalaus pavienio likimo tokiu grubiu < tinklu, kaip man atrodė, negalima pagauti.

Bet labiau negu visa kita mane domino ta haliucinacija ar vizija ant bažnyčios sienos, daug žadantis tų šokančių ir šviečiančių raidžių skelbimas, kuris sutapo su traktato užuominomis. Daug man. ten buvo žadama, smarkiai kurstė ano svetimo pasaulio balsai mano smalsumą dažnai aš valandų valandas, viską pamiršęs, apie tai galvodavau. Ir vis aiškiau girdėdavau anų užrašų perspėjimą: „Ne visiems!" ir „Tik bepročiams!“.

Vadinasi, aš turėjau būti beprotis ir gerokai nutolęs nuo „visų", jei anie balsai mane pasiekia, jei anie pasauliai į mane prakalba. Dieve mano, argi nepakankamai nutolau nuo visų gyvenimo, nuo normalių žmonių būties ir mąstymo, argi aš nepakankamai atsiskyręs ir pamišęs? Ir vis dėlto sielos gelmėse aš puikiai Supratau tą šūksmą, tą reikalavimą tapti bepročiu, tą raginimą atmesti protą, tvardymąsi, miesčioniškumą, atsiduoti siautulingam, nepažįstančiam įstatymų sielos ir fantazijos pasauliui.

Vieną dieną, vėl veltui ieškojęs po gatves ir aikštes žmogaus su plakatais ir daug kartų smalsiai praslinkęs pro sieną su nematomais vartais, šv. Martyno priemiestyje sutikau laidotuvių procesiją. Žiūrinėdamas veidus gedinčiųjų, kurie ėjo paskui katafalką, pagalvojau: kur šiame mieste, kur šiame pasaulyje gyvena žmogus, kurio mirtis man būtų skaudi? Ir kur tasai žmogus, kuriam mano mirtis ką nors reikštų? Buvo, tiesa, Erika, mano mylimoji, na, žinoma; bet "mūsų santykiai jau seniai buvo labai netvirti, mes retai matydavomės be vaidų, o dabar aš 'net nežinojau, kur ji gyvena. Ji retkarčiais pas mane atvažiuodavo arba aš nuvažiuodavau pas ją, o kadangi mes abu vieniši ir sunkūs žmonės, kažkaip giminingi vienas kitam siela ir sielos liga, tarp mūsų vis dėlto egzistavo kažkoks, ryšys. Bet ar ji neatsidustų su dideliu palengvėjimu, išgirdusi apie mano mirtį? Aš šito nežinojau, kaip nieko nežinojau ir apie tai, Kiek patikimi mano paties jausmai. Reikia gyventi normaliai ir taip, kaip galima, kad šiek tiek išmanytum apie tokius dalykus.

Tuo tarpu, paklusęs kažkokiai užgaidai, aš prisidėjau prie laidotuvių procesijos ir nutraukiau paskui gedinčiuosius į kapines, modernias cementines puikias-kapines su krematoriumu ir visokiom prašmatnybėm. Bet mūsų velionis nebuvo sudegintas, jo karstą nuleido prie kuklios duobės, ir aš ėmiau stebėti pastoriaus ir kitų maitvanagių, laidotuvių biuro tarnautojų, veiksmus, kuriais jie stengėsi suteikti iškilmingumo ir liūdesio įspūdį, bet sumišimas, teatrai ūmas ir apsimetimas juos taip priveikė, kad viskas atrodė bemaž komiška, mačiau, kaip link jų skubėjo juoda tarnybinė uniforma ir kaip jie nėrėsi iš kailio, mėgindami atitinkamai nuteikti laidotuvininkus ir juos paklupdyti prieš mirties- didybę. Tai buvo bevaisės pastangos, niekas neverkė, velionis, rodos, niekam nebuvo reikalingas. Nė vieno nebuvo

apėmusi pamaldi nuotaika, ir kai pastorius be perstogės kreipėsi į susirinkusius „mieli broliai krikščionys", tylūs vertelgiški visų šių pirklių ir kepėjų bei jų žmonų veidai, pagauti konvulsyvios rimties, tyliai žiūrėjo žemyn susidrovėję, melagingi, kupini vienintelio noro, kad ši nemaloni procedūra kuo greičiau baigtųsi. Ką gi, ji pasibaigė, du pačiame priekyje stovintys broliai krikščionys paspaudė oratoriui ranką, nusibraukė į artimiausio gazono kraštą batus, aplipusius drėgnu moliu, į kurį jie paguldė savo velionį, veidai netrukus vėl įgavo įprastą žmogišką išraišką, ir vienas iš jų staiga man pasirodė pažįstamas — tai buvo, kaip man pasirodė, tasai žmogus, kuris tada nešėsi plakatą ir man į rankas įbruko knygelę.

Tą akimirką, kai tariausi jį atpažinęs, jis nusigręžė, pasilenkė, ėmė taisytis juodas kelnes, rūpestingai jas pasiraitojo ir greitai nuskubėjo šalin, pasibrukęs po pažastimi skėtį. Aš puoliau jam iš paskos, prisivijau, linktelėjau, bet jis, rodos, manęs nepažino.

— Ar šiandien nebus vakaro pramogų? — paklausiau ir pamėginau jam pamerkti, kaip kad daro sąmokslininkai. Bet aš jau seniai buvau atpratęs nuo tokių mimikos pratimų, juk taip gyvendamas beveik buvau užmiršęs ir kalbėti; pats pajutau, jog padariau tik kvailą grimasą.

— Vakaro pramogų? — sumurmėjo vyriškis ir nustebęs pažvelgė man į veidą.— Eikit, broliuk, į „Juodąjį erelį", jei turite tokį poreikį.

Aš dabar jau ir nebuvau tikras, kad tai jis. Nusivylęs ėjau tolyn, nežinodamas kur, man nebeegzistavo jokie tikslai, jokie siekiai, jokios pareigos. Gyvenimas buvo bjauriai kartaus skonio, jutau, kaip seniai susikaupęs koktumas pasiekė aukščiausią tašką, kaip gyvenimas mane išstumia ir išmeta. Įtūžęs vaikščiojau po pilką miestą, viskas, rodės, kvepėjo drėgna žeme ir laidotuvėm. Ne, prie mano kapo nestovės nė vienas šitas varnas su toga ir sentimentaliais krikščioniškais tauškalais! Ak, kur tik pažvelgdavau, kur tik nukrypdavau mintimis, niekur manęs nelaukė džiaugsmas, niekas manęs nešaukė, niekas nemasino, viskas dvokė supuvusiu palaikumu, supuvusiu pusiniu pasitenkinimu, viskas buvo sena, suvytę, pilka, išglebę, išsekę. Dieve mano, kaipgi čia atsitiko? Kaip tai galėjo man nutikti, man, sparnuotam jaunuoliui, poetui mūzų draugui, klajūnui po pasaulį, liepsningam idealistui? Kaip galėjo visa tai pamažu prišliaužti ir užval-

dyti mane, šis sustingimas, ši neapykanta sau ir visiems, šis Visų jausmų atbukimas, šis gilus ir piktas nepasitenkinimas, šis purvinąs širdies tuštumo ir nevilties pragaras?

Eidamas pro biblioteką, susitikau vieną jauną profesorių, su kuriuo anksčiau retkarčiais pasikalbėdavau, kurį, paskutinįkart būdamas šiame mieste, prieš keletą metų, netgi daugelį kartų lankiau jo bute, norėdamas pasišnekėti su juo apie Rytų mitologijas — ši sritis mane tuomet labai domino. Mokslininkas ėjo man priešpriešiais, manieringas ir šiek tiek trumparegis, ir pažino mane tik tuomet, kai jau buvau bepraeinąs pro jį. Jis puolė prie manęs kuo širdingiausiai, ir aš, būdamas tokioj apverktinoj būsenoj, b J vau jam už tai kone dėkingas. Jis apsidžiaugė ir pagyvėjo, priminė kai kurias ankstesnių mūsų pokalbių smulkmenas, tikino, kad labai dėkingas už mano paskatas ir dažnai apie mane galvodavęs; nuo to laiko jam retai tepasitaikydavę taip įdomiai ir išsamiai padiskutuoti su kolegomis. Jis paklausė, ar seniai mieste (aš pamelavau: tik keletą dienų) ir kodėl jo neaplankiau. Aš žvelgiau į mokytoją, gerą šio mandagaus žmogaus veidą, jutau, kad iš tiesų juokinga ši susitikimo scena, bet vis dėlto mėgavausi lyg koks peralkęs šuo trupinėliu šilumos, gurkšniu meilės, gabalėliu pripažinimo. Stepių Vilkas Haris sujaudintas išsiviepė, išdžiūvusia rykle jam nubėgo seilės, sentimentalumas prieš jo valią lenkė jam nugarą. Taigi aš jam primelavau, kad čion atvažiavau neilgam, studijų tikslais ir kad nelabai kaip jaučiuosi, šiaip, žinoma, būčiau jį aplankęs. Ir kai jis mane nuoširdžiai pakvietė praleisti šį vakarą pas jį, aš dėkingai priėmiau pakvietimą, paprašiau pasveikinti jo žmoną, o nuo tokio uolaus šnekėjimosi ir šypsojimosi man įskaudo skruostai, visiškai atpratę nuo tokių pastangų. Ir tuo metu, kai aš, Haris Haleris, netikėtai užkluptas ir saldžialiežuvaujantis, mandagus ir atidus, stovėjau gatvėje, šypsodamasis šiam maloniam-žmogui ir žvelgdamas į trumparegį, gerą jo veidą, kitas Haris stovėjo šalia ir lygiai taip pat šiepėsi, stovėjo išsiviepęs ir galvojo, koks aš vis dėlto keistas, paikas ir melagingas tipas, jei prieš porą minučių piktai šiepiau dantis visam šiam prakeiktam pasauliui, o dabar, vos tik mane šūktelėjo, vos tik nuoširdžiai pasveikino garbingas ir doras žmogus, susijaudinęs ir pernelyg uoliai jam viską prižadėjau ir žeminausi lyg paršelis, suminkštėjęs nuo trupučio palankumo, pagarbos ir

malonumo. Taip abudu Hariai, abi nepaprastai nesimpatingos figūros, stovėjo priešais mandagų profesorių, tyčiojosi viena iš kitos, stebėjo viena kitą? spjaudė vieną kitai po kojom ir vėl, kaip visada tokiose situacijose, patys save klausė, ar čia tiesiog žmogiška kvailystė ir silpnumas, bendra žmogiška lemtis, ar šis sentimentalus egoizmas, šis silpnabūdiškumas, šis jausmų nevalyvumas ir dvilypumas tėra vien asmeniška Stepių Vilko savybė. Jei ši niekšybė yra bendra žmonėms, ką gi, tuomet mano neapykanta pasauliui galėjo ją užgriūti su nauju įkarščiu; jei tai vien mano asmeninis silpnumas, tai jis teikė progą savęs niekinimo orgijai.

Abiem Hariams besiginčijant, profesorius buvo kone pamirštas; staiga jis vėl man įkyrėjo, ir aš skubėjau juo nusikratyti. Ilgai žiūrėjau jam pavymui, kai jis tolo nuoga alėja idealisto, tikinčiojo eisena, geraširdiška ir kiek komiška. Mano širdyje smarkiai siautėjo mūšis, ir, mechaniškai gniauždamas ir vėl tiesdamas sustingusius pirštus, kovodamas su slapta kimbančia podagra, turėjau prisipažinti, kad leidausi apmaunamas, kad sau ant sprando užsikroviau kvietimą pusei aštuonių vakarienės bei įsipareigojau keistis meiliais žodžiais, moksliniais plepalais ir stebėti svetimą šeimos laimę. Piktas parėjau namo, susimaišiau konjako su vandeniu, užgėriau savo piliules nuo podagros, atsiguliau ant sofos ir pamėginau skaityti. Kai pagaliau pavyko šiek tiek įsiskaityti į „Sofijos kelionę iš Klaipėdos į Saksoniją", žavią aštuonioliktojo amžiaus lengvo žanro knygiūkštę, staiga vėl prisiminiau kvietimą ir tai, kad dar nesiskutęs ir turiu apsirengti. Vienas Dievas težino, kam aš taip padariau! Taigi, Hari, kelkis, dėk šalin knygą, išsimuilink, iki kraujų nusigremžk smakrą, apsirenk ir pajusk simpatiją žmonėms! Muilindamasis vis galvojau apie purviną, moliną duobę kapinėse, į kurią šiandien virvėmis nuleido nepažįstamąjį, ir apie pašaipos perkreiptus nuobodžiaujančių brolių krikščionių veidus ir netgi negalėjau iš viso šito pasijuokti. Ten, prie tos purvinos, molinos duobės, tarp kvailų, sutrikusių pamokslininko žodžių, šalia kvailų, sutrikusių laidotuvių dalyvių fizionomijų, tarp tų niūrių kryžių ir plokščių iš skardos ir marmuro, tarp visų tų netikrų gėlių iš vielos ir stiklo, ten, kaip man atrodė, priėjo savo kelio galą ne tik tas nepažįstamasis, užpiltas, užkastas į purvą sutrikusių ir melagingų laidotuvių dalyvių aki-

vaizdoje, rytoj ar poryt prieisiu kelio galą ne tik aš, ne, taip prieis kelio galą viskas, visi mūsų siekimai, visa mūsų kultūra, visas mūsų tikėjimas, visas mūsų. gyvenimo džiaugsmas, kuris labai ligotas ir greitai ten taip pat bus užkąstas. Kapinės buvo mūsų kultūros pasaulis, Jėzus Kristus ir Sokratas, Mocartas ir Haidnas, Dantė ir Gėtė čia buvo vien tik išblukę vardai rūdijančiose skardos plokštėse, o aplinkui stovėjo sutrikę ir nusimelavę laidotuvininkai, kurie daug duotų, jei dar galėtų tikėti kažkada jiems buvusiom šventom skardos lentom, kurie daug duotų, jei galėtų pasakyti apie šį pražuvusį pasaulį bent kokį nuoširdų, rimtą liūdesio ir nusiminimo žodį, ir kuriems nieko kito nebeliko, kaip suglumusiems, vypsantiems stoviniuoti aplink kapą. Iš įtūžio įsipjoviau smakrą, toje pačioje vietoje kaip visada, ir truputį prideginau žaizdelę, bet vis dėlto turėjau dar kartą pasikeisti ką tik užsidėtą švarią apykaklę, nors visiškai nežinojau, kam visa tai darau, nes nejaučiau nė mažiausio noro eiti ten, kur buvau pakviestas. Bet kažkokia Hario dalis vėl surengė spektaklį, pavadino profesorių simpatingu žmogum, užsimanė šiek tiek žmogiško kvapo, plepėjimo ir bendravimo, prisiminė žavią profesoriaus žmoną, mintį apie vakarą pas svetingus namų šeimininkus palaikė iš esmės gana padrąsinančia ir padėjo man užsilipinti ant smakro angliško pleistro, padėjo apsirengti, pasirišti padorų kaklaraištį ir švelniai atkalbėjo nuo tikrojo mano noro pasilikti namuose. Sykiu aš galvojau: taip, kaip aš dabar apsirengiu ir išeinu*, aplankau profesorių ir pasikeičiu su juo daugiau ar mažiau melagingomis mandagybėmis, iš tikrųjų viso šito nenorėdamas,— lygiai taip dienų dienom, valandų valandom gyvena ir elgiasi didžiumą žmonių, priversti, nors iš tikrųjų šito nenori, jie eina į svečius, kalbasi ir sėdi tarnybines ir darbo valandas, visada per prievartą, mechaniškai, nenoromis; visą šitą taip pat gerai galėtų atlikti mašinos arba iš viso niekas; ir visa šita nesibaigianti mechanika trukdo jiems, kaip ir man, kritiškai vertinti savo gyvenimą, pažinti ir pajusti jo kvailumą ir paviršutiniškumą, jo bjaurų, išsiviepusį abejotinumą, jo beviltišką liūdesį ir nuobodulį. O, ir jie, žmonės, teisūs, be galo teisūs, kad taip gyvena, kad žaidžia savo žaidimus ir ieško savo vertybių, užuot gynęsi nuo šios niūrios mechanikos ir padūkusiai spoksoję į tuštumą, kaip aš, iš tikro kelio iškrypęs žmogus. Jeigu aš retkarčiais šiuose

puslapiuose niekinu ir pašiepiu žmones, tegu niekas nepagalvoja, kad jiems noriu suversti kaltę, juos apkaltinti, kitiems užkrauti atsakomybe už savo paties bėdas! Bet aš, jau kartą šitaip toli nuėjęs ir stovintis ties gyvenimo pakraščiu, kuris krinta į bedugnę tamsą, aš elgiuosi neteisingai ir meluoju, mėgindamas prieš save ir kitus apsimesti, tarsi ši mechanika vis dar tebegaliotų ir man, tarsi aš vis dar priklausyčiau tam mielam, vaikiškam amžino žaidimo pasauliui!

Vakaras pasidarė taip pat įstabus. Priešais savo pažįstamojo namus aš stabtelėjau ir pakėliau akis į langus. Štai čia gyvena šis žmogus, pagalvojau, metų metus toliau dirba savo darbą, skaito ir komentuoja tekstus, ieško ryšio tarp Vakarų Azijos ir Indijos mitologijų ir- tuo patenkintas, nes tiki savo darbo verte, tiki mokslu, kuriam tarnauja, tiki grynojo žinojimo, kaupimo verte, nes tiki pažanga, vystymusi, jis nepajuto karo, nepajuto, kaip sukrėtė ligšiolinio mąstymo pagrindus Einšteinas (tai, mano jis, liečia vien matematikus), jis visiškai nemato, kaip aplink jį ruošiamas naujas karas, jis įsitikinęs, jog reikia neapkęsti žydų ir komunistų, jis geras, negalvojantis, patenkintas, labai vertinantis save vaikas, jam reikia labai pavydėti. 'Aš susitvardžiau ir įėjau, mane pasitiko kambarinė su balta prijuoste, lyg kažką nujausdamas, gerai įsidėmėjau, kur jį nunešė mano skrybėlę ir paltą, paskui nuvedė mane į šiltą šviesų kambarį ir paprašė palaukti, ir, užuot sukalbėjęs maldą arba truputį nusnūdęs, aš paklusau kažkokiam juokingam instinktui ir paėmiau į rankas pirmą pasitaikiusį daiktą, kuris man krito į akis. Tai buvo nedidelis įrėmintas paveikslėlis su tvirta kartonine atramėle, jis stovėjo ant apvalaus stalo. Ši graviūra vaizdavo poetą Gėtę, valingą, genialiai sušukuotą senį gražiai modeliuotu veidu, kuriame netrūko nei garsiosios degančios akies, nei dvariškio didybės kiek sušvelnintos vienatvės ir tragizmo bruožų, kuriems dailininkas ypač nepagailėjo pastangų. Jam pavyko šiam demoniškam seniui, nesumenkinant jo reikšmės, suteikti kažkokią lyg ir profesorišką, lyg ir artistišką santūrumo ir padorumo išraišką ir pavaizduoti jį apskritai kaip gražų seną poną, galintį papuošti kiekvieną miesčionio namą. Šis paveikslėlis tikriausiai nebuvo kvailesnis, negu visi tokios rūšies paveikslai, negu visi šie mieli išganytojai, apaštalai, herojai, dvasios titanai ir valstybės veikėjai, pagaminti

stropių meno amatininkų, mane tikriausiai taip suerzino vien tam tikras virtuoziškas meistriškumas; šiaip ar taip, šis tuščias ir savimi patenkintas seno Gėtės pavaizdavimas manyje tuoj pat rezonavo lyg fatališkas disonansas,— aš jau pakankamai buvau susierzinęs ir įelektrintas,— ir parodė man, jog ne ten pakliuvau. Čia buvo gražiai stilizuoti senieji menininkai ir tautinės įžymybės, o stepių vilkams'— čia ne vieta.

Jeigu dabar būtų įėjęs namų šeimininkas, man gal būtų pasisekę pasišalinti kokia nors tinkama dingstimi. Tačiau įėjo jo žmona, ir aš nusilenkiau likimui, nors ir jaučiau nelaimę. Mes pasisveikinome, ir po pirmojo disonanso sekė vis nauji. Ji pagyrė mane, kad gerai atrodau, o aš puikiausiai žinojau, kaip pasenau per tuos metus nuo paskutinio mūsų susitikimo; jau vien paspaudus jai ranką, man tai nemaloniai priminė podagros skausmai pirštuose. Taip, o. paskui ji paklausė, kaip gyvuoja mano miela žmona, ir aš turėjau pasakyti, kad žmona mane pametė, ir mūsų santuoka iširo. Mes apsidžiaugėme, kai įėjo profesorius. Jis su manim taip pat labai širdingai* pasisveikino, ir šios situacijos dviprasmiškumas bei komiškumas tučtuojau įgavo be galo žavią išraišką. Rankose jis laikė laikraštį, kurį prenumeravo, tai buvo militaristinės, karo kurstytojų partijos laikraštis, ir, paspaudęs man ranką, jis mostelėjo į laikraštį ir pasakė, kad jame parašyta apie vieną mano bendrapavardį, publicistą Halerį,— tai, matyt, nedoras, betautis žmogus, jis pasišaipė iš kaizerio ir pritarė nuomonei, jog dėl to, kad kilo karas, jo tėvynė ne ką mažiau kalta, negu priešų šalys. Na, matyt, ir tipas! Bet čia vyrukas gavo atkirtį, redakcija šauniai sudirbo šį kenkėją ir pastatė prie gėdos stulpo? Tačiau, kai profesorius pamatė, kad ši tema manęs nedomina, mes ėmėme kalbėti apie kitus dalykus, ir jiems iš tikrųjų net į galvą neatėjo, kad prieš juos galėtų sėdėti tas išgama, ir vis dėlto buvo taip, kad tas išgama buvau aš. Na kam gi kelti triukšmą ir erzinti žmones! Širdyje susijuokiau, bet dabar praradau viltį šį vakarą ko nors malonaus susilaukti. Gerai prisimenu tą akimirką. Juk kaip tik tą akimirką, kai profesorius prašneko apie tėvynės išdaviką Halerį, bjaurus depresijos ir nevilties jausmas, kaupęsis ir vis stiprėjęs manyje nuo laidotuvių scenos, susikondensavo į baisų spaudimą, į fiziškai (pilve) juntamą skausmą, į slogiai baimingą likimo jausmą. Kažkas, jaučiau,

manęs tykoja, kažkoks pavojus sėlina prie manęs iš už nugaros. Laimė, buvo pranešta, kad vakarienė jau ant stalo. Mes patraukėme į valgomąjį, ir kol aš vis stengiausi žūt būt pasakyti ar paklausti ko nors nekalto, suvalgiau daugiau, negu buvau įpratęs, ir kas minutę jaučiausi vis blogiau ir blogiau. Dieve mano, visą laiką galvojau, ko gi mes taip stengiamės? Aiškiai - jutau, kad ir mano šeimininkai nebuvo smagūs ir kad žvalumas jiems atsiėjo pastangų, gal todėl, kad aš juos nemaloniai varžiau, o gal šiaip dėl kokios blogos nuotaikos namuose. Jie klausinėjo mane tik tokių dalykų, į kuriuos tiesiai neatsakysi, aš greitai susipainiojau bemeluodamas ir kovojau su pasišlykštėjimu, tardamas kiekvieną žodį. Galų gale, norėdamas kitur nukreipti kalbą, ėmiau pasakoti apie laidotuves, kurių žiūrovas šiandien buvau. Bet neradau tinkamo tono, mano pastangos griebtis jumoro tik jaukė nuotaiką, mes vis labiau ir labiau tolome į skirtingas puses, manyje prašieptais nasrais juokėsi stepių vilkas, ir, valgydami desertą, visi trys buvome gana nešnekūs.

Grįžome į tą pirmąjį kambarį išgerti kavos ir degtinės, galbūt tai mums šiek tiek pagelbėsią. Bet čia man vėl į akis krito poetų karalius, nors jis jau buvo pastatytas ant komodos. Portretas nedavė man ramybės, ir, puikiai girdėdamas savyje perspėjančius balsus, aš jį vėl pasiėmiau ir pradėjau su juo aiškintis. Mane tarsi apsėdo jausmas, kad ši situacija nepakenčiama, kad dabar man turėtų pavykti arba sušildyti, sužavėti šeimininkus ir suderinti juos savaip, arba sukelti visišką sprogimą.

— Tikėkimės,— tariau,— kad Gėtė iš tikrųjų taip neatrodė! Ši tuštybė ir kilni poza, šis su gerbiamais žiūrovais koketuojantis orumas, šis žaviausio sentimentalumo pasaulis po vyriškumo priedanga! Galima, žinoma, jo labai nemėgti, ir aš dažnai labai nemėgstu šio seno pasipūtėlio, bet šitaip jį pavaizduoti, nė, to jau per daug.

Šeimininkė visiems įpylė kavos didžiai kenčiančia mina, paskui išskubėjo iš kambario, ir jos vyras truputį sutrikęs, priekaištingai man pasakė, kad šitas Gėtės portretas priklauso jo žmonai ir kad ji ypač jį mėgsta.

• — Net jeigu jūs grynai objektyviai būtumėte teisus, nors aš, tarp kitko, taip nemanau, neturėtute juk taip šiurkščiai kalbėti.

— Čia jūsų tiesa,— sutikau.— Deja, tai mano įprotis, mano yda — visada pasirinkti kiek galint grubesnius žodžius, tai, tarp kitko, geromis savo valandomis darė ir Gėtė. Šis saldokas miesčioniškas saloninis Gėtė, žinoma, niekada nebūtų pavartojęs tokio grubaus, tikro, nuoširdaus posakio. Aš labai atsiprašau jūsų ir jūsų žmonos,— pasakykite jai, kad aš šizofrenikas. Ir kartu leiskite atsisveikinti.

Apstulbęs šeimininkas dar, tiesa, mėgino prieštarauti, vėl prašneko apie tai, kokie puikūs ir įdomūs buvo ankstesni mūsų pašnekesiai, apie tai, kad mano spėliojimai apie Mitrą ir Krišną jam tuomet padarę didelį įspūdį ir kad jis vylęsis šiandien ir vėl... ir taip toliau. Aš padėkojau ir pasakiau, kad tai labai malonūs žodžiai, bet, deja, aš visiškai nebesidomiu Krišna ir nebenoriu leistis j mokslines šnekas, kad jam šiandien daug kartų pamelavau, pavyzdžiui, šiame mieste esu ne keletą dienų, o keletą mėnesių, bet gyvenu atsiskyręs ir negaliu lankytis padoriuose namuose, nes aš, pirmiausia, visada būnu blogai nusiteikęs ir sergu podagra ir, antra, dažniausiai esu girtas. Toliau, kad viskas būtų iki galo aišku ir bent jau neišeičiau kaip melagis, pasakiau turįs gerbiamam ponui pareikšti, kad jis mane šiandien iš tiesų labai įžeidęs. Jis gynęs kvailą, užsispyrusią, tinkančią dykinėjančiam karininkui, o ne mokslininkui reakcingo laikraščio poziciją Halerio nuomonių atžvilgiu. Bet šis Haleris, šis „tipas", šis betautis žmogus esąs aš, mūsų šalies ir pasaulio reikalai geriau klostytųsi, jei nors keletas mąstančių žmonių, užuot aklai ir su įniršiu siekę naujo karo, palaikytų protą ir meilę taikai. Tai šitaip, ir viso geriausio.

Aš pakilau, atsisveikinau su Gete ir profesorium, nusitraukiau nuo gembės savo paltą, skrybėlę ir išbėgau. Garsiai staugė' mano sieloje piktdžiugis vilkas, didžiulis skandalas, kilo tarp abiejų Hariu. Juk ši nemaloni vakaro valanda man turėjo, ir tai iš karto pasidarė, aišku, daug didesnę reikšmę, negu pasipiktinusiam profesoriui; jam ji buvo nusivylimas ir nedidelis apmaudas, man ji buvo paskutinė nesėkmė ir bėgimas, atsisveikinimas su miesčionišku, moraliniu, mokytu, pasauliu, visiška Stepių Vilko pergalė. Ir atsisveikinau aš tarsi bėglys ir nugalėtasis, prisipažinau subankrutavęs, atsisveikinau be paguodos, be pranašumo, be jumoro. Su savo ankstesniuoju pasauliu ir tėvyne, su miesčioniškumu, papročiais, erudicija aš atsisveiki-

nau lygiai taip pat, kaip atsisveikina su kiaulienos kepsniu skrandžio opa susirgęs žmogus. Įtūžęs bėgau po žibintais, įtūžęs ir mirtinai liūdnas. Kokia kraupi, gėdinga, pikta buvo ši diena, nuo ryto iki pat vakaro, nuo kapinių iki scenos-pas profesorių! Kam? Kodėl? Ar verta vėl krautis sau ant sprando tokias dienas, vėl kabinti tą pačią košę? Ne! Dar šiandien naktį aš padarysiu galą šiai komedijai. Eik namo, Hari, ir persipjauk gerklę! Užtektinai jau prisilaukei. ,

Negandos vejamas, blaškiausi gatvėmis. Žinoma, padariau kvailystę, apspjaudęs šių gerų žmonių salono puošmeną, tai buvo kvaila ir nepadoru, bet aš negalėjau kitaip pasielgti, negalėjau ilgiau pakęsti šio romaus, melagingo, padoraus gyvenimo. O kadangi, kaip man atrodė, jau nebegalėjau pakelti vienatvės, kadangi mano paties draugija man pasidarė tokia bjauriai neapkenčiama ir kokti, kadangi dusau ir plakiausi beorėje savo pragaro erdvėje, kokia gi dar man beliko išeitis? Nebuvo jokios. O tėve ir motina, o tolima, šventa mano jaunystės ugnie, o tūkstančiai mano gyvenimo draugų, darbų ir siekių! Nieko iš viso to man nebeliko, net gailesčio, vien pasibjaurėjimas ir skausmas. Pats būtinumas gyventi man, rodės, niekada nesukėlė tiek skausmo, kaip šią valandą.

Kažkokioje nykioje priemiesčio smuklėje valandėlę atsikvėpiau, išgėriau konjako su vandeniu, vėl pasileidau tolyn, velnio genamas, stačiomis kreivomis senamiesčio gatvelėmis aukštyn ir žemyn, alėjom, per stoties aikštę. Išvažiuoti! — pagalvojau, įėjau į geležinkelio stotį, paspoksojau į tvarkaraščius ant sienų, išgėriau truputį vyno, pamėginau atsipeikėti. Vis arčiau, vis aiškiau mačiau vaiduoklį, kurio bijojau. Tai buvo grįžimas namo, grįžimas i savo kambarį, būtinybė susitaikyti su neviltimi! Nuo jos nepabėgsi, nors ir kiek valandų lakstysi, nepabėgsi nei nuo grįžimo prie savo durų, prie stalo su knygomis, prie sofos, virš kurios kabo mano mylimosios portretas, nei nuo akimirkos, kai reikės atlenkti skustuvą ir persipjauti gerklę. Vis aiškiau prieš mane kilo šis paveikslas, ir vis aiškiau, pašėlusiai plakančia širdimi jaučiau visų baimių baimę — mirties baimę! Taip, aš siaubingai bijojau mirties. Nors ir nemačiau kitos išeities, nors mane iš visų pusių slėgė pasibjaurėjimas, kančia ir neviltis, nors niekas nebegalėjo manęs vilioti, sukelti džiaugsmą ir viltį, aš neapsakomai baisėjausi egzekucija, pas-

kutiniąja akimirka, šaltu, žiojėjančiu pjūviu savo kūne!

Nemačiau jokio būdo, kaip pabėgti nuo šios baisybės. Net jeigu, kovojant nevilčiai su bailumu, šiandien galbūt laimės bailumas, vis tiek rytoj, poryt — kasdien vėl stovės prieš mane neviltis, padidėjusi nuo paniekos sau. Aš tol imsiu į rankas skustuvą ir vėl jį numesiu, kol galų gale tai vis dėlto įvyks. Jau geriau šiandien pat! Aš protingai save įkalbinėjau tarsi įgąsdintą vaiką, bet vaikas neklausė, jis pabėgo, jis norėjo gyventi. Krūpčiodamas blaškiausi po miestą, sukau plačius lankstus apie savo butą, nuolat galvodamas apie grįžimą, nuolat jį vilkindamas. Kartais pasėdėdavau smuklėse, tai kol iš-.gerdavau vieną, tai kol dvi taureles, paskui toliau lakstydavau plačiais ratais aplink tikslą, aplink skustuvą, aplink mirtį. Mirtinai pavargęs, kartkartėm prisėsdavau ant suoliuko, ant šulinio krašto, ant pakelės stulpelio, girdėjau plakant širdį, braukiau nuo kaktos prakaitą, vėl bėgau toliau, pilnas mirtinos baimės, tvyksčiojančio gyvenimo ilgesio.

Vėlai naktį atsibasčiau į atkampų ir mažai man pažįstamą priemiestį, į restoraną, už kurio langų skambėjo tranki šokių muzika. Virš vartų įeidamas perskaičiau seną iškabą: „Juodasis erelis". Viduje virė naktinis gyvenimas — didelis triukšmas, dūmai, vyno tvaikas, riksmai, galinėje salėje šoko, ten siautėjo šokių muzika. Aš pasilikau priekinėje salėje, kur buvo susirinkę vien paprasti, iš dalies vargingai apsirengę žmonės, o tuo tarpu gilumoje, baliaus salėje, galėjai įžiūrėti ir elegantiškų svečių. Spūsties aš buvau stumdomas po salę, grūste prigrūstas prie stalo, stovinčio šalia bufeto, ant suolo prie sienos sėdėjo graži išblyškusi mergaitė plona, giliai iškirpta baline suknele, su nuvytusią gėle plaukuose. Mergaitė, pamačiusi mane prisiartinant, pažvelgė įdėmiai ir maloniai, šypsodamasi šiek tiek pasislinko į šalį ir padarė man vietos.

— Ar galima?.— paklausiau ir atsisėdau Šalia jos.

— Žinoma, galima,— tarė ji,—kas tu toks?

— Ačiū,— pasakiau,— aš niekaip negaliu eiti namo, aš negaliu, negaliu, aš noriu čia pasilikti, šalia jūsų, jei leisite. Ne, aš negalių grįžti namo.

Ji linktelėjo, tarsi būtų mane supratusi, o kai ji linktelėjo, aš apžiūrėjau garbaną, kuri krito nuo kaktos link ausies, ir pamačiau, kad nuvytusi gėlė — kameliją. Iš kitos salės griaudė

muzika, prie bufeto padavėjos skubiai šūkavo savo užsakymus.

— Lik čia,— tarė ji balsu, kuris mane veikė maloniai.— Kodėl gi negali eiti namo?

— Negaliu. Namuose manęs kažkas laukia... ne, aš negaliu, tai perdaug baisu.

— Tuomet luktelk ir pabūk čia. Tik nusišluostyk pirma akinius, tu juk ničnieko nematai. Va taip, duok nosine. Ko gersim? Burgundiškojo? *'

Ji nušluostė mano akinius; tik dabar aiškiai pamačiau jos blyškų tvirtą veidą ryškiai dažytom lūpom, šviesiom pilkom akim, lygia vėsia kakta, trumpa standžia garbana ties ausim. Ji maloniai ir šiek tiek pašaipiai rūpinosi manimi, užsakė vyno, susidaužė su manim ir žvilgtelėjo žemyn, į mano batus.

— Dieve mano, iš kurgi tu atėjai? Tu atrodai, tarsi būtum pėsčias atėjęs iš Paryžiaus. Juk taip niekas neina į balių.

Aš atsakiau ir taip, ir ne, truputėlį pasijuokiau, leidau jai kalbėti. Ji man labai patiko, ir tai mane nustebino, nes ligi šiol aš vengdavau tokių jaunų mergaičių ir žvelgiau į jas šiek tiek nepasitikėdamas. O ji elgėsi su manim kaip tik taip, kaip man reikėjo šią akimirką — o, ji ir vėliau visada su manim taip elgėsi. Ji laikėsi su manim taip atidžiai ir taip pašaipiai,' kaip man reikėjo. Ji užsakė sumuštinį ir liepė man jį suvalgyti. Ji man įpylė vyno ir liepė truputį išgerti, bet ne perdaug greitai. Paskui pagyrė mano klusnumą.

— Tu šaunus,— tarė ji drąsinamai,— su tavim lengva. Lažinamės, kad daug laiko prabėgo nuo to, kai paskutinįkart kažkam paklusai?

— Taip, jūs laimėjot lažybas. Bet iš kur jūs visa tai žinote?

— Nereikia jokio mokslo. Paklusti — tai kaip valgyti ir gerti; kas ilgai šito neturėjo, tam tai brangiau už viską. Tau patinka manęs klausyti, ar ne?

— Labai. Jūs viską žinote.

— Su tavim lengva. Galbūt, drauguži, aš tau galėčiau ir pasakyti, kas tavęs laukia namuose ir ko tu taip bijai. Bet tu juk pats tai žinai, kam gi mums apie tai kalbėti, ar ne? Kvailystė! Arba tu kariesi, ką gi, vadinasi, karkis, ir turi tam priežasčių. Arba gyveni toliau, ir tuomet reikia rūpintis vien tik gyvenimu. Paprasčiau ir būti negali.

— O,— sušukau,— kad tai būtų taip paprasta! Aš, dieva-

ži, užtektinai rūpinausi gyvenimu, bet iš to nieko gero. Pasikarti galbūt sunku, nežinau. Bet gyventi daug daug sunkiau! Dievas mato, kaip tai sunku!

— Na, pamatysi, kad tai labai lengva. Pradžią jau padarėme, tu nusišluostei akinius, pavalgei, išgėrei. Dabar eisime ir truputį pavalysime tavo kelnes ir batus, jiems labai šito reikia. O paskui tu su manim pašoksi šimį.

— Na, matote,— karštai sušukau,— vis dėlto mano buvo teisybė! Nieko man nėra skaudesnio, kaip neįvykdyti jūsų paliepimo. Bet šito aš negalėsiu atlikti. Aš nemoku šokti nei šimio, nei valso, nei polkos, ar kaip ten vadinasi visi šie dalykai, niekada kaip gyvas nesimokiau, šokti. Dabar matote, kad vis dėlto ne viskas taip paprasta, kaip jūs manote?

Gražioji mergaitė nusišypsojo ryškiai raudonom lūpom, papurtė tvirtą, sušukuotą kaip berniuko galvą. Žvilgtelėjus į ją, man pasirodė, kad ji panaši į Roza Kreisler, pirmą mergaitę, kurią kažkada dar vaikystėje buvau įsimylėjęs, bet ana juk buvo rusvo gymio ir tamsiaplaukė. Ne, aš nežinojau, ką man priminė ši nepažįstama mergaitė, tik žinojau, jog kažką iš labai ankstyvos jaunystės, iš vaiko dienų.

— Pala,— sušuko ji,— pala! Vadinasi, tu nemoki šokti? Visiškai nemoki? Netgi vanstepo? Ir dar tvirtini, kad dievaižin kaip rūpinaisi gyvenimu? Tu juk man dumi akis, drauguži, tavo metuose šitaip nederėtų daryti. Tai kaip tu gali sakyti, jog rūpinaisi gyvenimu, jei net neneri šokti?

— Bet jeigu aš nemoku! Aš šito niekada nesimokiau.

Ji nusijuokė.

— Bet skaityti ir rašyti tu išmokai, ar ne, ir skaičiuoti, ir tikriausiai dar mokeisi lotynų, prancūzų ir visokių kitokių dalykų? Galiu lažintis, kad dešimt ar dvylika metų išsėdėjai mokykloje, o paskui dar, ko gero, studentavai ir gal net turi daktaro vardą ir moki kiniškai ar ispaniškai. Ar ne? Na mat. Bet šiek tiek laiko ir pinigų keliom šokių pamokom tau neatsirado! Tai va!

— Tai mano tėvai,—- teisinausi,—jie vertė mane mokytis lotynų ir graikų, ir visokių kitokių niekų. O mokytis šokti jie manęs neleido, pas mus tai nebuvo priimta, mano tėvai patys niekada nešoko.

Ji pažvelgė į mane labai šaltai, su panieka, ir vėl jos veide kažkas man priminė ankstyvosios jaunystės laikus.

— Šit kaip, vadinasi, kalti tavo tėvai! O ar jų pasiklausei, _ ar tau šiandien vakar-e galima eiti į „Juodąjį erelį"? Pasiklausei? Sakai, jie jau seniai mirę? Na mat! Jei grynai dėl paklusnumo jaunystėje nenorėjai mokytis šokti — ką gi! Nors aš netikiu, kad tuomet buvai toks pavyzdingas vaikas. Bet paskui — ką veikei paskui visus tuos metus?

— Ak,— prisipažinau,— nebežinau jau nė pats. Studijavau, muzikavau, skaičiau knygas, rašiau knygas, keliavau...

— Ir keistos tavo pažiūros į gyvenimą! Vadinasi, visada užsiėmei sunkiausiais ir sudėtingiausiais dalykais, o paprastų nė neišmokai? Nebuvo laiko? Nebuvo noro? Ką gi; ačiū Dievui, nesu tavo motina. Bet paskui apsimesti, kad išmėginai gyvenimą ir ničnieko jame neradai,— ne, šitaip negalima!

— Nesibarkit! — paprašiau.— Aš juk žinau, kad esu "beprotis. '

— Visai ne, gali man nepasakoti! Tu visiškai ne beprotis,: ponas profesoriau, tu net per mažai pamišęs! Tu, man rodos, kažkaip kvailai protingas, kaip tikras profesorius. Eime, suvalgysi dar vieną sumuštinį! Paskui pasakosi toliau.

Ji dar kartą man parūpino sumuštinį, truputį pasūdė, užtepė garstyčių, atsipjovė sau gabalėlį ir liepė man valgyti. Aš valgiau. Būčiau viską padaręs, ką ji man būtų paliepus, viską, kad tik nereikėtų šokti. Buvo baisiai gera kam nors paklusti, sėdėti greta ko nors, kas-tave klausinėja, įsakinėja tau, bara tave. Jei prieš keletą valandų profesorius ir jo žmona būtų tai padarę, būčiau daug ko išvengęs. Bet ne, gerai, kad šitaip atsitiko, šiaip būčiau daug ko netekęs!

— Kuo gi iš tikrųjų tu vardu? — paklausė ji staiga.

— Haris.

— Haris? Vaikėzo vardas! O tu irgi vaikėzas, Hari, nors tavo plaukai daiktais pražilę. Tu vaikėzas, ir kažkas turėtų tave šiek tiek prižiūrėti. Apie šokius jau nekalbu. Bet kaipgi tu susišukavęs! Nejaugi neturi žmonos, mylimosios?

— Žmonos nebeturiu, mes išsiskyrėme. Mylimąją, žinoma, turiu, bet ji gyvena ne čia, aš ją tik retai kada matau, mes nelabai sutariame.

Ji tyliai švilptelėjo pro dantis.

— Matyt, tu esi iš tiesų sunkus ponas, jei visos tave pameta. Bet dabar pasakyk: kas tokio ypatingo atsitiko šiandien

vakare, kad tu lyg nesavas blaškeisi po pasaulį? Susipykai su kuo? Pralošei pinigus?

. Paaiškinti tai buvo sunku.

— Matote,— pradėjau,— viskas įvyko iš tikrųjų dėl smulkmenos. Aš buvau pakviestas į svečius, pas vieną profesorių — aš, tarp kitko, nesu profesorius,— ir man po teisybei nė nevertėjo ten eiti, aš atpratau sėdėti pas žmones ir plepėti, pamiršau tai. Ir į tuos namus jau įėjau, jausdamas, kad nieko gero nebus... kabindamas skrybėlę, pagalvojau, kad galbūt jos man greit vėl prireiks. Taigi, o pas tą profesorių ant stalo stovėjo toks paveikslas, kvailas paveikslėlis, ir jis mane supykdė...

— Koks paveikslėlis? Kodėl supykdė? — pertraukė ji mane.

— Na, tai buvo paveikslėlis, vaizduojantis Gėtę — žinote, poetą Gėtę. Bet čia jis buvo visai ne toks, kaip iš tikrųjų atrodė — tarp kitko, šitai apskritai niekas gerai nežino, nes jis mirė prieš šimtą metų. Tačiau kažkoks šiuolaikinis dailininkas suglostė Gėtę taip, kaip jį įsivaizduoja, ir šis paveikslas mane supykdė ir pasidarė man baisiai bjaurus — nežinau, ar jūs tai suprantate.

— Net labai gerai suprantu, nesirūpink. Toliau!

— Dar prieš tai aš nesutariau su profesorium; jis, kaip beveik visi profesoriai, didelis patriotas ir karo metu kiek įmanydamas padėjo šmeižti liaudį — žinoma, turėdamas geriausių norų. O aš esu karo priešininkas. Na, tiek to. Vadinasi, toliau. Man nevertėjo net ir žvilgtelt į šį paveikslėlį...

— Iš tikrųjų nevertėjo.

— Bet pirmiausia man pagailo Gėtės, juk jį aš labai labai myliu, o, be to, pagalvojau... na, pagalvojau ar pajutau kažką tokio, tarsi štai sėdžiu pas žmones, kuriuos laikau sau lygiais ir apie kuriuos maniau, kad ir jie myli Gėtę panašiai, kaip aš, ir įsivaizduoja jį maždaug taip, kaip aš, o štai pas juos stovi tas neskoningas, melagingas, nusaldintas paveikslas, ir jie laiko jį puikiu ir visiškai nepastebi, kad to paveikslo dvasia — tiesiog priešinga. Gėtės dvasiai. Jiems paveiksiąs atrodo nuostabus,-ir tiek to — čia jų reikalas,— bet aš nebejaučiu šiems žmonėms jokio pasitikėjimo, jokios draugystės, jokios giminystės ir bendrumo. Tarp kitko, draugystė ir taip jau buvo ne tokia didelė. Ir tuomet įtūžau, nuliūdau ir pamačiau, kad esu visiškai vienas ir niekas manęs nesupranta. Aišku?

— Kas čia bus neaišku, Hari.' O paskui? Ar neužtvojai jiems tuo paveikslu per galvas?

— Ne, aš ėmiau plūstis ir išbėgau, aš norėjau namo, bet...

— Bet nebūtų buvę motinos, kuri paguostų ir pabartų kvailą vaikėzą. Na, Hari, man beveik tavęs gaila, tu dar visiškai vaikas.

Žinoma, su tuo sutikau, kaip man atrodė. Ji davė išgerti taurę vyno. Ji iš tiesų elgėsi su manim lyg mama. Bet tarpais mačiau, kokia ji graži ir jauna.

— Vadinasi,— pradėjo ji vėl,— vadinasi, tas Gėtė mirė prieš šimtą metų, ir Haris jį labai myli, ir labai puikiai įsivaizduoja, kaip jis galėjo atrodyti, ir tam Haris turi teisę, ar ne? Bet dailininkas, kuris taip pat žavisi Gėte ir savaip jį įsivaizduoja, tokios teisės neturi, ir profesorius neturi, ir apskritai niekas, nes Hariui tas nepatinka, jis šito nepakenčia, tuomet jis išsiplūsta' ir išbėga! Jei būtų buvęs protingas, jis tik būtų pasijuokęs iš dailininko ir profesoriaus. Jei būtų buvęs pamišęs,-būtų sviedęs jiems į veidą jų Gėtę. Bet kadangi jis viso labo tėra mažas berniukas, bėga namo ir nori pasikarti... Aš gerai supratau tavo istoriją, Hari. Tai juokinga istorija. Ji mane juokina. Pala, negerk taip greitai! Burgundiškasis geriamas lėtai, nuo jo būna per karšta. Bet tau reikia viską pasakyti, malas berniuk.

Jos žvilgsnis buvo griežtas ir įspėjamas kaip šešiasdešimtmetės guvernantės.

— O taip,— paprašiau nudžiugęs,— tik sakykite man viską.

— Ką man tau sakyti?

— Viską, ką panorėsite...

— Gerai, aš tau kai ką pasakysiu. Jau visa valanda girdi, kad tau sakau „tu", o tu vis dar sakai man „jūs". Vis lotyniškai ir graikiškai, vis kiek galint sudėtingiau. Jeigu mergaitė sako „tu" ir ji tau nebjauri, tu irgi sakyk jai „tu". Na štai, šį tą tu jau išmokai. Ir antra: jau pusvalandis aš žinau, kad tavo vardas Haris. Aš tai žinau, nes tavęs paklausiau. O tu nenori žinoti, kuo aš vardu.

— Kurgi ne, labai noriu.

— Per vėlai, mažyli! Jei mes kada pasimatysim, galėsi vėl paklausti. Šiandien aš jau tau nepasakysiu. Taigi, o dabar aš noriu šokti.

Ji ketino stotis, ir mano nuotaika staiga krito, aš išsigandau,

kad ji nueis ir paliks mane vieną, ir tuomet viskas bus taip, kaip anksčiau. Kaip staiga vėl grįžta deginantis lyg ugnis trumpam praėjęs dantų skausmas, taip akimirką man vėl sugrįžo baimė ir siaubas. O Dieve, negi aš užmiršau, kas manęs laukia? Nejaugi kažkas pasikeitė?

— Palaukite,— sušukau maldaudamas,— neikite... neik! Žinoma, gali šokti, kiek nori, bet ilgai neužtruk, sugrįžk, sugrįžk!

. Ji juokdamasi atsistojo. Aš įsivaizdavau ją aukštesnę, ji buvo liekna, bet neaukšta. Ji vėl kažką man priminė —ką? Tai liko mįslė.

— Ar sugrįši?

— Sugrįšiu, bet ne taip-greitai, po pusvalandžio, gal netgi po valandos. Štai ką aš tau pasakysiu: užsimerk ir pamiegok truputėlį, tau šito reikia.

Aš ją praleidau, ir ji nuėjo, jos sijonėlis perbraukė man per kelius, eidama ji dirstelėjo į apvalų mažučiuką kišeninį veidrodėlį, kilstelėjo antakius, brūkštelėjo mažučiu pūkučių smakrą ir dingo šokių salėje. Aš apsidairiau: nepažįstami veidai, rūkantys vyrai, prilaistyta alaus ant marmurinio stalo, visur riksmas ir klyksmas, šalia šokių muzika. Man reiktų snūstelti, pasakė ji. Ak vaikeli, tu nieko nenutuoki apie mano miegą, jis baikštesnis ir už žebenkštį! Miegok šiame turguje, sėdėdamas prie stalo tarp skimbčiojančių alaus bokalų! Aš gurkštelėjau- vyno, išsiėmiau iš kišenės cigarą, pasidairiau degtukų, bet rūkyti man iš tikrųjų nesinorėjo, aš pasidėjau cigarą priešais save ant stalo. „Užsimerk",— pasakė ji man. Vienas Dievas težino, iš kur mergaitės toks balsas, šiek tiek žemas, geras balsas. Gera buvo paklusti šiam balsui, aš tuo įsitikinau. Klusniai užsimerkiau, atsirėmiau galva į sieną, girdėjau, kaip aplink mane ūžauja šimtas stiprių garsų, šypsojausi iš minties miegoti šioje vietoje, nusprendžiau nueiti prie salės durų ir žvilgtelti į šokių salę — aš juk turėjau pamatyti šokančią savo gražiąją mergaitę,— pajudinau po suolu kojas, tik dabar pajutau, koks be galo pavargęs nuo ilgų klaidžiojimo valandų, ir likau sėdėti. Ir štai aš jau miegojau, paklausas motiniško paliepimo, miegojau godžiai ir dėkingai ir sapnavau tokį aiškų ir gražų sapną, kurio seniai nebuvau sapnavęs. Sapnavau:

Sėdžiu ir laukiu senamadžiame prieškambaryje. Iš pradžių težinojau, kad apie mane pranešta kažkokiam ekscelencijai,

paskui man toptelėjo, kad juk mane turėtų priimti ponas fon Gėtė. Deja, aš čia buvau visai ne kaip privatus asmuo, o kaip kažkokio žurnalo korespondentas, tai man labai trukdė, ir negalėjau suvokti, koks velnias mane įvėlė į šią situaciją. Be to, mane neramino skorpionas, kurį ką tik mačiau ir kuris mėgino užsiropšti mano koja. Aš, tiesa, gyniausi nuo šio nedidelio juodo roplio, jį nupurčiau, bet nežinojau, kur jis dabar tūno, ir nedrįsau apsičiupinėti.

Netgi nebuvau visiškai tikras, ar per klaidą apie mane nepranešė ne Getei, o Matisonui, kuriam aš, per sapną sumaišęs jį su Biurgeriu, priskyriau eilėraščius, dedikuotus Molei. Tarp kitko, aš labai norėčiau susitikti su Mole, ją įsivaizdavau nuostabia moterim, švelnia, muzikalia, vakarine. Jei tik čia nesėdėčiau, tos prakeiktos redakcijos atsiųstas! Mano nepasitenkinimas vis didėjo ir didėjo ir pamažu nukrypo į Gėtę, kuriam staiga pajutau daugybę visokiausių abejonių ir priekaištų. Puiki galėtų būti audiencija! O skorpionas, nors ir pavojingas ir tikriausiai pasislėpęs kur nors netoliese, buvo galbūt ne toks jau blogas; jis galėjo, atrodė man, reikšti ir kažką malonaus, visai galimas daiktas, kad jis kažkaip susijęs su Mole, tarsi jos pasiuntinys ar heraldinis žvėris, gražus, pavojingas heraldinis moteriškumo ir nuodėmės žvėris. Gal šis žvėris vadinosi Vulpius? Bet čia tarnas atlapojo duris, aš pakilau ir įėjau.

Ten stovėjo senasis Gėtė, mažas ir labai manieringas, ir iš tikrųjų ant jo, klasiko, krūtinės kabėjo stora ordino žvaigždė. Atrodė, kad jis vis dar tebevaldo, vis dar tebeduoda audiencijas, vis dar tebekontroliuoja pasaulį iš savo Veimaro muziejaus. Nes, vos tik mane pamatęs, jis krestelėjo galva tarsi senas varnas ir iškilmingai tarė:

— Taigi, jaunuoliai, jūs, rodos, ne taip jau labai sutinkate su mumis ir mūsų pastangomis?

— Tikrai taip,— pasakiau aš, ir mane pervėrė šaltis nuo jo ministeriško žvilgsnio.— Mes, jauni žmonės, iš tikrųjų nesutinkame su jumis, senasis pone. Jūs, ekscelencija, mums perdaug iškilmingas, perdaug tuščias ir išdidus, per mažai nuoširdus. Tai turbūt svarbiausia: per mažai nuoširdus.

Senukas kiek palenkė į priekį savo griežtą galvą, jo tvirta, oficialiai susiraukšlėjusi burna atsileido nuo šypsenėlės ir nuostabiai pagyvėjo, ir man netikėtai suplakė širdis, aš staiga prisi-

miniau eilėraštį „Leidos sutemos padangių" ir kad šio eilėraščio žodžiai atėjo iš šio žmogaus, iš šių lūpų. Iš tikrųjų tą akimirką buvau visiškai nuginkluotas ir nugalėtas ir galėjau pulti prieš jį ant kelių. Bet išsilaikiau pasitempęs ir išgirdau iš jo šypsančių lūpų žodžius:

— Ė, jūs, atrodo, mane kaltinate nenuoširdumu? Kas per žodžiai! Gal smulkiau paaiškintumėte?

Aš labai norėjau tai padaryti, labai.

— Jūs, ponas fon Gete, kaip ir visi didieji protai, aiškiai supratote ir pajutote, koks abejotinas ir beviltiškas žmogaus gyvenimas, kokia žavinga yra akimirka ir kaip varganai ji vysta, kaip neįmanoma gražios jausmo viršūnės apmokėti kitaip, kaip kasdienybės kalinimu, supratote ir pajutote karštą sielos karalijos troškulį, amžinai ir žūtbūtinai kovojantį su lygiai tokia pat karšta ir lygiai tokia pat šventa meile prarastam gamtos nekaltumui, visą tą baisų kybojimą tuštumoje ir nežinioje, tą pasmerkimą laikinumui, amžinam netikrumui, pasmerkimą amžinai daryti kažkokius diletantiškus bandymus — trumpai tariant, visą žmogaus būties neviltį, nenatūralumą ir karštą desperatiškumą. Visa tai jūs žinojote, kartais net pripažindavote, ir vis dėlto visu savo gyvenimu skelbėte priešingą dalyką, reiškėte tikėjimą ir optimizmą, apsimetinėjote sau ir kitiems, tarsi mūsų dvasinės pastangos turi kažkokią trukmę ir kažkokią prasmę. Siekiančius gilumo, beviltiškos tiesos balsus jūs neigėte ir slopinote savyje taip, kaip Kleiste ir Bethovene. Jūs dešimtmečiais dėjotės, tarsi žinių, kolekcijų kaupimas, laiškų rašymas ir rinkimas, tarsi visa jūsų veimariškoji senatvės būtis iš esmės tebūtų būdas įamžinti akimirkai, kurią jūs tegalėjote vien mumifikuoti, įdvasinti gamtai, kurią jūs tegalėjote stilizuoti kaip kaukę. Tai ir yra nenuoširdumas, dėl kurio mes jums priekaištaujame.

Senas slaptasis tarėjas susimąstęs pažvelgė man į akis, jo lūpose dar tebežaidė šypsena.

Paskui, mane nustebindamas, paklausė:

— Tuomet Mocarto „Užburtoji fleita" jums tikriausiai labai šlykšti?

Ir, man net nesuspėjus užprotestuoti, Jis tęsė:

— „Užburtoji fleita" vaizduoja gyvenimą tarsi žavią giesmę, ji aukština mūsų jausmus — o juk jie trumpalaikiai — tarsi kažką amžina ir dieviška, ji nesutinka nei su ponu fon Kleistu,

nei su ponu Bethovenu, o skelbia optimizmą ir tikėjimą.

— Žinau, žinau! — sušukau įtūžęs.— Dievaži, kaip jums galėjo ateiti į galvą kaip tik „Užburtoji fleita", kurią aš mėgstu labiau už viską pasaulyje! Bet Mocartas neišgyveno aštuoniasdešimt dvejų metų ir savo asmeniniu gyvenimu nepretendavo į ilgą amžių, tvarką ir perdėtą orumą, kaip jūs! Jis taip nesididžiavo, kaip jūs! Jis dainavo savo dieviškas melodijas, buvo neturtingas ir anksti mirė, neturte, nepripažintas...

Man trūko oro. Tūkstančius dalykų dabar reikėjo pasakyti dešimčia žodžių, man ėmė rasoti kakta. Bet Gėtė labai draugiškai tarė:

— Tai, kad aš sulaukiau aštuoniasdešimt dvejų metų, vis dėlto gal ir neatleistina. Tačiau malonumo iš to turėjau mažiau, negu jūs manote. Jūsų tiesa: aš visada troškau ilgo amžiaus, visada bijojau mirties ir su ja kovojau. Aš manau, kad kova su mirtim, besąlygiškas ir atkaklus noras gyventi yra tas akstinas, kuris skatino veikti ir gyventi visus įžymius žmones. Bet kad galų gale vis dėlto reikia mirti, tai, jaunasis mano drauge, aš, būdamas aštuoniasdešimt dvejų metų, lygiai taip pat įtikinamai įrodžiau, tarsi būčiau numiręs, būdamas mokiniu. Jeigu tai mane kiek pateisina, pasakysiu dar štai ką: mano prigimtyje buvo daug vaikiškumo, daug smalsumo, polinkio žaisti, daug noro gaišti laiką. Todėl man ir prireikė truputėlį daugiau laiko, kol supratau, kad žaisti jau gana.

Šitaip kalbėdamas, jis -šypsojosi labai suktai, tiesiog išdykėliškai. Jis tarsi ūgtelėjo, dingo manieringa laikysena ir pasipūtimas veide. Ir oras aplink' mus dabar buvo kupinas melodijų, vien Gėtės dainų, aš aiškiai išgirdau Mocarto „Žibuoklę" ir Šuberto „Vėlei klonius ir girias". Ir Gėtės veidas dabar buvo rausvas ir jaunas ir juokėsi, ji-s panėšėjo tarsi brolis čia į Mocartą, čia į Šubertą, ir žvaigždė ant jo krūtinės buvo vien iš pievų gėlių, ir jos viduryje linksmai ir vešliai žydėjo geltona raktažolė.

Man ne visai patiko, kad senukas taip juokais norėjo išsisukti nuo mano klausimų ir kaltinimų, ir aš pažvelgiau į jį priekaištingai. Tuomet jis pasilenkė į priekį ir lūpas, kurios dabar pasidarė jau visai vaikiškos, prikišo visai prie pat mano ausies ir tyliai sušnabždėjo:

— Berniuk mano, tu žiūri į senąjį Gėtę perdaug rimtai. Į senus žmones, kurie jau mirę, nereikia žiūrėti rimtai, tai netei-

singa. Mes, nemirtingieji, nemėgstame, kad į mus žiūrėtu, rimtai, mes mėgstame juokus. Rimtumas, berniuk mano,— tai laiko dalykas; jis atsiranda, tiek tau tepasakysiu, kai pervertini laiką, Ir aš kažkada per daug vertinau laiką, todėl norėjau išgyventi šimtą metų. Bet, matai, amžinybėje nėra laiko; amžinybė tėra tik akimirka, kurios kaip tik gana juokui.

Ir iš tiesų kalbėti su juo rimtai daugiau nebuvo galima, jis linksmai ir vikriai šokčiojo, ir raktažolė jo žvaigždėje čia, žiūrėk, šauna iš jos tarsi raketa, čia sumažėja ir išnyksta. Kai jis demonstravo savo pa ir figūras, aš pagalvojau, kad šis žmogus bent jau nepraleido progos išmokti šokti. Jam tai puikiai pavykdavo. Čia aš vėl prisiminiau skorpioną, tikriau, Molę ir šūktelėjau Gėtei:

— Sakykite, ar Molės čia nėra?

Gėtė garsiai nusijuokė. Jis priėjo prie savo stalo, atsirakino vieną stalčių, išėmė kažkokią brangią odinę ar aksominę dėžutę, atidarė ją ir kyštelėjo man prie akių. Ten ant tamsaus aksomo žibėjo mažytė moteriška koja, puiki ir žavi kojytė, truputį sulenkta per kelį, su ištiesta žemyn pėda, kuri baigėsi be galo dailiais piršteliais.

Aš ištiesiau ranką, norėdamas paimti Šią kojytę, kurią jau pamilau, bet vos tik ketinau ją čiupti dviem pirštais, žaisliukas, rodos, tarsi šiek tiek suspurdėjo, ir man staiga kilo įtarimas, kad čia ir būsiąs tas skorpionas. Gėtė, rodos, tai suprato, rodos, net kaip tik norėjo ir siekė šio gilaus sumišimo, šio troškimo ir baimės, šio spurdančio priešingumo. Jis laikė žavų skorpioniuką visai man prie pat veido, matė mano norą, matė, kaip aš pasibaisėjęs atšokau, ir šitai, rodos, teikė jam didelį malonumą. Erzindamas mane šiuo puikiu, pavojingu daikčiuku, jis vėl pasidarė visiškai senas, baisiai senas, tūkstančio metų senumo, sniego baltumo plaukais, ir jo suvytęs veidas juokėsi tyliai ir be garso, juokėsi šaižiai ir paslaptingai su kažkokiu giliaprasmiu senio jumoru.

Atsibudęs sapną užmiršau, tik vėliau jis vėl man atėjo į galvą. Aš, matyt, išmiegojau apie valandą, grojant muzikai, erzeliuojant lankytojams prie restorano stalelio — niekada nebūčiau pamanęs, jog tai įmanoma. Miela mergaitė stovėjo priešais mane, uždėjusi ranką man ant peties.

— Duok man dvi ar tris markes,— tarė ji,— aš ten šio to užkandau.

Aš padaviau jai. savo piniginę, ji ją nusinešė ir greitai sugrįžo.

— Tai va, dabar aš truputėlį su tavim pasėdėsiu, o paskui man reikės eiti, turiu pasimatymą.

Aš išsigandau.

— Su kuo gi? — greitai paklausiau.

— Su vienu ponu, mažasis Hari. Jis pakvietė mane į „Odeono" barą.

— O, aš maniau, kad tu nepaliksi manęs vieno.

— Tuomet tau ir reikėjo mane pakviesti. Bet tave aplenkė kitas. Ką gi, sutaupysi gražaus pinigo. Ar žinai „Odeoną"? Po vidurnakčio — tik šampanas. Foteliai, negrų kapela, labai prašmatnu.

Visa tai aš nesumečiau.

— Ak,— paprašiau,— leisk vis dėlto man tave pakviesti! Aš maniau, jog tai savaime suprantamas dalykas, mes juk dabar draugai. Leisk pakviesti, kur tik. nori, prašau tave.

— Tu labai malonus. Bet matai, žodis yra žodis, aš sutikau ir eisiu. Nesistenk daugiau! Eikš, išgerk dar gurkšnelį, juk butelyje dar liko vyno. Tu jį išgersi ir droši namo kaip didelis, ir eisi gulti. Pažadėk man.

— Ne, klausyk, aš juk negaliu eiti namo.

— Ak, tos tavo istorijos! Ar vis dar nesusidorojai su tuo Gete? (Šią akimirką aš vėl prisiminiau sapną apie Gėtę. Bet jeigu iš tiesų negali eiti namo, lik čia, jie turi kambarių. Užsakyti?

Aš apsidžiaugiau ir paklausiau, kur galėčiau ją vėl pamatyti. Kur ji gyvenanti? Šito ji man nepasakė. Tereikią truputėlį paieškoti, ir aš ją surasiąs.

— Ar negalėčiau tave pakviesti kur nors?

— Kur?

— Kur tik nori ir kada tik nori.

— Gerai. Antradienį pavakarieniausim „Senajame pranciškone", antrajame aukšte. Iki pasimatymo!

Ji padavė man ranką, ir tik dabar man krito į akis šita ranka, kuri taip atitiko jos balsą,— graži ir putli, protinga ir gera. Jinai ironiškai nusišypsojo, kai pabučiavau jai ranką.

Ir paskutinę akimirką ji dar kartą atsisuko į mane ir tarė:

— Aš tau noriu dar kai ką pasakyti apie Gėtę. Supranti, tas pat, kas tau atsitiko su Gete, kai negalėjai pakęsti jo portreto, taip man kartais atsitinka su šventaisiais.

— Su šventaisiais? Negi tu tokia pamaldi?

— Ne, aš nesu pamaldi, deja, bet kažkada buvau pamaldi ir kada nors vėl būsiu. Juk pamaldumui nėra laiko.

— Nėra laiko? Argi tam reikia laiko?

— O taip. Pamaldumui reikia laiko, dar daugiau, reikia netgi nepriklausyti nuo laiko! Negalima būti rimtai pamaldžiai ir *kartu gyventi* tikrovėje, *rimtai žiūrėti* j *laiką, pinigus, į* „Odeono barą ir visa kita.

— Suprantu. Bet kas tau su šventaisiais?

— Taip, yra šventųjų, kurie man ypač patinka: Steponas, šventasis Pranciškus ir kiti. Ir štai kartais aš pamatau jų paveikslus, taip pat Išganytojo ir Dievo motinos, tokius melagingus, suklastotus, kvailus paveikslus, ir jų aš lygiai taip pat negaliu pakęsti, kaip tu ano Gėtės portreto. Kai pamatau štai tokį saldoką, kvailą Išganytoją ar šventąjį Pranciškų ir pamatau, kad kiti šiuos paveikslus laiko gražiais ir sielą taurinančiais, man tai atrodo kaip tikrojo Išganytojo įžeidimas, ir aš galvoju: ak, kam jis gyveno ir taip baisiai kentėjo, jei žmonėms jau pakanka ir tokio kvailo atvaizdo! Tačiau vis dėlto žinau, kad mano susidarytas Išganytojo ar Pranciškaus paveikslas tėra kažkokio žmogaus paveikslas ir neatitinka pirmavaizdžio, kad net pačiam Išganytojui mano vidinis Išganytojo paveikslas atrodytų lygiai toks pat kvailas ir nevykęs, kaip man tos saldokos kopijos. Aš sakau tau šitai ne todėl, kad pateisinčiau tavo blogą nuotaiką ir įtūžį ant Gėtės portreto, ne, tu čia apsirinki. Sakau tai vien todėl, kad parodyčiau, jog galiu tave suprasti. Juk jūsų, mokslininkų ir menininkų, galvose pilna visokiausių ypatingų dalykų, bet jūs tokie pat žmonės, kaip ir kiti, ir mes, tie kiti, taip pat turime galvoje savo svajonių ir žaidimų. Aš juk pastebėjau, mokytasis pone, kad truputį sutrikai, galvodamas, kaip man papasakoti savo istoriją apie Gėtę — turėjai stengtis savo aukštus dalykus padaryti suprantamus tokiai paprastai mergaitei. Na štai, aš ir noriu tau parodyti, kad neverta taip stengtis. Aš tave ir taip suprantu. Taigi, o dabar gana! Tau reikia miegoti.

Ji išėjo, o mane senas tarnas nuvedė į trečiąjį aukštą, tikriau sakant, pirmiau paklausė, ar turiu bagažą, ir, išgirdęs, kad neturiu, iš anksto paėmė tai, kas jo kalba reiškė „nakvynpinigiai". Paskui mes užlipome senais tamsiais laiptais, jis nuvedė mane į kažkokį kambarį ir paliko vieną. Ten stovėjo išklerusį medinė

lova, labai trumpa ir kieta, o ant sienos kabojo kardas ir spalvotas Garibaldžio portretas, taip pat nuvytęs vainikas, paliktas po kažkokios sąjungos šventės. Aš daug būčiau davęs, jei. būčiau gavęs naktinius marškinius. Visa laimė, kad čia buvo bent vandens ir nedidelis rankšluostis, aš nusiprausiau, paskui atsiguliau su drabužiais į lovą, palikęs degti šviesą. Dabar galėjau viską apmąstyti. Vadinasi, su Gete reikalas susitvarkė. Puiku, kad jis atėjo pas mane sapne! Ir ši nuostabi mergaitė... kad nors žinočiau jos vardą.! Nei iš šio, neįiš to gyvas žmogus sudaužė rūškaną stiklinį mano apmirimo gaubtą ir ištiesė man ranką, gerą, gražią, šiltą ranką! Nei iš šio, nei iš to vėl atsirado dalykai, kurie mane šiek tiek jaudino, apie kuriuos galėjau galvoti džiaugsmingai, susirūpinęs, susidomėjęs! Nei iš šio, nei iš to atsidarė durys, o pro jas pas mane įėjo gyvenimas! Gal aš vėl galėsiu gyventi, gal vėl galėsiu tapti žmogum. Mano siela, užmigusi šaltyje ir kone užšalusi, vėl atsikvėpė, mieguistai suplastėjo silpnais sparneliais. Gėtė buvo pas mane. Mergaitė liepė man valgyti, gerti, miegoti, buvo man draugiška, išjuokė mane, išvadino kvailu vaikėzu. Ir dar ji, ta nuostabi draugė, papasakojo apie šventuosius ir parodė, jog net keisčiausiose savo kraštutinybėse aš — visai ne vienišas ir nesuprastas ir nesu liguista išimtis, kad turiu brolių ir seserų, kad mane supranta. Ar ją vėl pamatysiu? Taip, žinoma, ja galima pasikliauti. „Žodis yra žodis."

Ir aš vėl užmigau, miegojau keturias, penkias valandas. Buvo jau po dešimtos, kai atsibudau — suglamžytais drabužiais, lyg sudaužytas, pavargęs, pilna galva prisiminimų apie kažką baisaus, kas atsitiko vakar, bet gyvas, kupinas vilčių, kupinas gerų minčių. Grįždamas namo į savo butą, nejutau nieko panašaus į tą baimę, kurią vakar man kėlė šis grįžimas.

Ant laiptų, virš araukarijos, susitikau „tetą", savo šeimininkę, kurią retai tematydavau, bet kurios malonus būdas man labai patiko. Šis susitikimas man buvo nesmagus, juk buvau šiek tiek netvarkingas ir pablyškęs, nesusišukavęs ir nesiskutęs. Aš pasisveikinau ir norėjau praeiti pro šalį. Apskritai ji visada atsižvelgdavo į mano norą — patikti mane vieną ir nepastebėtą,, bet šiandien, rodos, iš tikrųjų perplyšo uždanga, išnyko riba tarp manęs ir aplinkinio pasaulio—ji nusijuokė, ir sustojo.

—- Pasilinksminote, ponas Haleri, šiąnakt net nenakvojote namie. Įsivaizduoju, kaip jūs pavargęs!

— Taip,—.tariau aš ir taip pat nusijuokiau,— šiąnakt buvo gana linksma, ir, nenorėdamas nusižengti jūsų namų stiliui, nakvojau viešbutyje. Aš labai gerbiu jūsų namų ramybę ir padorumą, kartais čia jaučiuosi tarsi svetimkūnis.,

— Nesišaipykite, ponas Haleri!

— O, aš šaipausi tik iš savęs.

— Va šitaip ir nereikėtų daryti. Nesijauskit mano namuose kaip „svetimkūnis". Gyvenkite, kaip jums patinka, ir darykite, ką norite. Aš jau turėjau keletą labai labai padorių nuomininkų, ' neregėtai padorių, bet nė vienas nebuvo toks ramus ir taip mažai mums trukdė, kaip jūs. O dabar — norite arbatos?

Aš neatsisakiau. Arbata buvo paduota salone su gražiais senolių portretais ir senolių baldais, ir mes truputį, paplepėjome; visiškai neklausinėdama, ši maloni moteris šį tą sužinojo apie mano gyvenimą ir mintis, ji manęs klausėsi su ta pagarba ir motinišku paprastumu, su kuriuo protingos moterys žiūri į vyrų keistybes. Pasikalbėjom ir apie jos sūnėną, ir gretimame kambaryje ji man parodė naujausią jo laisvalaikio darbą — radijo aparatą. Štai tokią mašiną laisvais vakarais padarė šis darbštus jaunas žmogus, susižavėjęs beviele idėja, dievobaimingai melsdamasis , technikos dievui, kuriam reikėjo tūkstantmečių, kad atrastų ir visiškai netobulai pavaizduotų tai, ką visada žinojo ir kuo protingiau naudojosi kiekvienas mąstytojas. Mes apie tai pakalbėjome, nes teta yra šiek tiek linkusi į dievobaimingumą ir mėgsta pasikalbėti religinėmis temomis. Aš jai pasakiau, kad visų jėgų ir veiksmų buvimų visur puikiai žinojo senovės indai, o technika visų suvokiamą tepadarė tik nedidelę dalelę šio fenomeno, sukonstravusi jam, tai yra garso bangoms, kol kas dar baisiai netobulą imtuvą ir siųstuvą. Šio seno pažinimo esmė — laiko nerealumas— ligi šiol dar technikos nepastebėta, bet galų gale ir ji bus „atrasta" ir paklius į veiklių inžinierių nagus. Bus atrasta ir galbūt labai greitai, kad mus nuolatos supa ne vien dabartiniai, šią akimirką egzistuojantys paveikslai ir įvykiai,— panašiai kaip muzika iš Paryžiaus ir Berlyno dabar girdėti Frankfurte arba Ciuriche,— bet kad ir viskas, kažkada atsitikę; lygiai taip pat registruojama ir esama ir kad mes galbūt vieną dieną, naudodamiesi viela ar be jos, su pašaliniais trukdymais ar be jų, išgirsime kalbant karalių Saliamoną ir Valterį fon der Fogelveidę. Ir visa tai, kaip ir šiandieninės radijo užuomazgos, žmo-

nėms tarnaus vien tam, kad jie galėtų pabėgti nuo savęs ir savo tikslo ir apsisiausti vis tankesniu pramogų ir nereikalingo užsiėmimo tinklu. Bet apie visus šiuos gerai man žinomus dalykus aš kalbėjau ne įprastu savo tonu, kupinu įpykio ir pašaipos laikui ir technikai, o juokaujamai ir lengvai, ir teta šypsojosi, ir mes kartu išsėdėjome turbūt valandą, gurkšnojome arbatą ir buvome patenkinti.

Antradienio vakarui aš pakviečiau tą gražią, keistą mergaitę iš „Juodojo erelio", ir nustumti likusį laiką man atsiėjo nemažai pastangų. Kai antradienis pagaliau atėjo, man siaubingai paaiškėjo mano santykių su nepažįstama mergaite svarba. Aš galvojau vien apie ją, aš laukiau iš jos visko, aš buvau pasiryžęs viską jai paaukoti ir pulti po kojom, nors nė kiek nebuvau jos įsimylėjęs. Tereikėjo vien įsivaizduoti, kad ji sulaužys ar pamirš mūsų susitarimą susitikti, ir aš aiškiai mačiau, kaip tuomet pasijusiu; pasaulis vėl pasidarys tuščias, slinks pilkos ir bevertės dienos; aplink manę susikaups vėl visa šiurpi tyla ir apmirimas, ir neliks jokios kitos išeities iš šio tylaus pragaro, kaip skustuvas. O skustuvas per šias kelias dienas man nė kiek nepasidarė mielesnis, jis mane gąsdino nė kiek ne mažiau, kaip anksčiau. Kaip tik tai ir buvo bjauru: jutau didelę, širdį gniaužiančią baimę, bijojau persipjauti sau gerklę, bijojau mirti, priešinausi tam taip klaikiai, atkakliai, iš paskutiniųjų, tarsi būčiau sveikiausias žmogus, o mano gyvenimas — rojus. Puikiai, pasibaisėtinai aiškiai supratau savo būklę, supratau, kad ne kas kitas, o tik nepakenčiama įtampa tarp nesugebėjimo gyventi ir nesugebėjimo mirti daro tokią svarbią man šią nepažįstamąją, šią nedidukę dailią šokėją iš „Juodojo erelio". Ji buvo mažutis langelis, siaurutis šviesos plyšelis tamsioje mano baimės oloje. Ji buvo išsigelbėjimas, kelias į laisvę. Ji turėjo mane išmokyti gyventi arba išmokyti mirti, ji turėjo savo tvirta, dailia ranka paliesti mano sustingusią širdį, kad ji nuo gyvenimo prisilietimo arba sužydėtų, arba virstų pelenais. Iš kur ji traukę šių jėgų, iš kur ėmė šios magijos, dėl kokių paslaptingų priežasčių turėjo man tokią didelę reikšmę, apie tai aš negalvojau, tai buvo juk vis tiek; man buvo visiškai nesvarbu tai žinoti. Jokios žinios, joks supratimas man jau nieko nebereiškė, juk tuo aš jau buvau persisotinęs, juk tai man ir buvo didžiausia ir pikčiausia kančia ir gėda, jog taip aiškiai mačiau ir supratau savo būklę. Mačiau šį tipą, šį gy-

vulį Stepių Vilką tarsi musių voratinklyje, mačiau, kaip sprendėsi jo likimas, kaip jis kybojo įsipainiojęs į tinklą ir beginklis, kaip voras pasiruošęs į jį įsisiurbti, bet vis dėlto taip arti, rodos, buvo pagalbos ranka. Aš galėjau pasakyti protingiausių ir išmintingiausių dalykų apie savo kančios, savo dvasinės ligos, savo apkerėjimo ir neurozės sąsajas ir priežastis,— ši mechanika man buvo aiški. Bet man reikėjo ne žinių ir supratimo, ne jų aš taip nusiminęs troškau; o įspūdžio, sprendimo, postūmio ir šuolio.

Nors tas kelias laukimo dienas nė kiek neabejojau, kad mano draugė laikysis žodžio, bet paskutinę dieną vis dėlto labai jaudinausi ir nebuvau tikras; niekada kaip gyvas nebuvau taip nekantriai laukęs vakaro. Ir nors įtampa ir nekantra buvo beveik nepakenčiamos, bet kartu nepaprastai gerai mane veikė: man, nusivylusiam, seniai jau nieko nelaukiančiam, niekuo nesidžiaugiančiam buvo neįsivaizduojamai gražu ir nauja, tiesiog nuostabu visą dieną blaškytis kupinam nerimo, baimės ir karštligiško laukimo, iš anksto apgalvoti susitikimą, pokalbius, vakaro rezultatus, dėl jo nusiskusti ir apsirengti ypač rūpestingai: nauji marškiniai, naujas kaklaraištis, nauji batraiščiai). Kad ir kas būtų ši protinga ir paslaptinga mergaitė, kad ir kokie pasidarytų jos santykiai su manimi, man tai buvo vis viena; ji buvo, stebuklas įvyko, aš dar kartą radau žmogų, dar kartą iš naujo susidomėjau gyvenimu! Svarbu tebuvo vien tai, kad viskas tęstųsi, kad atsiduočiau šiam potraukiui, sekčiau šią žvaigždę.

Nepamirštama akimirka, kai vėl ją pamačiau! Sėdėjau prie nediduko seno, jaukaus restorano stalelio, kurį be reikalo buvau iš anksto užsisakęs telefonu, varčiau meniu, o stiklinėje su vandeniu stovėjo dvi gražios orchidėjos, kurias nupirkau savo draugei. Turėjau ilgokai jos palaukti, bet buvau tikras, kad ji ateis, ir jau nebesijaudinau. Ir štai ji atėjo, sustojo prie rūbinės ir pasisveikino su manim vien atidžių, šiek tiek tiriančiu šviesiai pilkų akių žvilgsniu. Nepasitikėdamas stebėjau, kaip su ja elgiasi kelneris. Ne, ačiū dievui, jokio intymumo, jokios distancijos stokos, jis buvo nepriekaištingai mandagus. Ir vis dėlto jie buvo pažįstami, ji vadino jį Emiliu.

Kai padaviau jai orchidėjas, ji apsidžiaugė ir nusijuokė.

— Tai labai malonu, Hari. Norėjai man kažką padovanoti, ar ne, ir gerai nežinojai, ką parinkti, nežinojai, ar iš tikrųjų turi teisę ką nors man dovanoti, ar aš neįsižeisiu, ir štai nupirkai

orchidėjų, juk tai tik gėlės, o vis dėlto jos labai brangios. Ačiū. Tarp kitko, iš karto pasakysiu, aš nenoriu, kad man ką dovanotum. Aš gyvenu vyrų pinigais, bet tavo pinigais aš nenoriu gyventi! Bet kaip tu pasikeitei! Tavęs pažinti nebegali. Neseniai atrodei, tarsi būtum ką tik ištrauktas iš kilpos, o dabar tu jau beveik žmogus. Beje, o ar įvykdei mano įsakymą?

— Kokį įsakymą?

— Nejau toks užuomarša? O dabar jau moki šokti fokstrotą? Man sakei, kad nieko taip nenorėtum, kaip gauti mano įsakymų, tau nieko nėra mielesnio, kaip man paklusti. Prisimeni?

— Žinoma, taip ir bus! Aš kalbėjau rimtai.

— Ir vis dėlto dar neišmokai šokti?

— Negi galima taip greitai, per keletą dienų?

— Žinoma. Foksą gali išmokti per valandą, bostoną — per dvi. Tango sunkiau, bet tau jo ir nereikia.

— Bet dabar pagaliau turiu sužinoti tavo vardą!

Ji valandėlę žvelgė į mane tylėdama.

— Galbūt tu jį atspėsi. Man būtų labai malonu, jei atspėtum. Susikaupk ir gerai į mane pažiūrėk. Ar dar nepastebėjai, kad mano veidas kartais būna kaip berniuko? Pavyzdžiui, dabar?

Taip, atidžiau įsižiūrėjęs į jos veidą, sutikau su ja, tai buvo berniuko veidas. Ir kai valandėlę padelsiau, šis veidas prakalbo ir priminė mano vaikystės dienas ir tuometinį mano draugą, jo vardas buvo Hermanas. Akimirką ji, rodės, visai pavirto tuo Hermanu.

— Jei būtum berniukas,— pasakiau nustebęs,— turėtum vadintis Hermanu.

— Kas žino, gal aš ir esu berniukas, tik persirengęs,— pajuokavo ji.

— Tavo vardas Hermina?

Ji nušvitusi linktelėjo, patenkinta, kad atspėjau, Kaip tik atnešė sriubą, mes ėmėme valgyti, ir ji buvo linksma lyg vaikas. Visų gražiausia ir keisčiausia, kas man joje patiko ir mane žavėjo, buvo tas jos sugebėjimas nuo didžiausio rimtumo visiškai netikėtai pereiti prie komiškiausio linksmumą ir atvirkščiai, nė kiek nepasikeičiant ir nesimaivant, tuo ji panėšėjo į gabų vaiką. Dabar ji buvo linksma, erzino mane fokstrotu, netgi stuktelėjo man koja, karštai gyrė valgį, pastebėjo, kad pasistengiau geriau apsirengti, bet mano išorei dar rado daug ko prikišti.

Mums bešnekant, aš jos paklausiau:

— Kaip čia tau taip pavyko, kad staiga pasidarei panaši į berniuką ir aš įspėjau tavo vardą?

— O, tu pats viską padarei. Kaipgi tu, mokytas pone, nesupranti, jog vien todėl tau patinku ir tau svarbi, kad esu tau 'tarsi veidrodis, kad manyje kažko yra, kas tau atsakinėja ir tave supranta? Apskritai visi žmonės vieni kitiems turėtų būti tokie veidrodžiai ir šitaip atsakinėti vieni kitiems, atitikti vieni kitus, bet tokie keistuoliai, kaip tu — retenybė ir lengvai susipainioja: lyg pakerėti jie kitų žmonių akyse nieko negali pamatyti ir perskaityti, jų niekas nebejaudina. Ir kai toks keistuolis staiga vis dėlto suranda veidą, kuris iš tikrųjų į jį žiūri, kuriame jis jaučia lyg ir atsakymą ir giminystę, tuomet jis, žinoma, džiaugiasi.

— Tu viską žinai, Hermina,— sušukau nustebęs.— Viskas yra lygiai taip, kaip tu sakai. Ir vis dėlto tu visiškai kitokia, negu aš! Tu juk mano priešybė; tu turi viską, ko man trūksta.

— Tau taip atrodo, — tarė ji lakoniškai,— ir tas gerai.
Ir čia jos veidą, kuris iš tikrųjų man buvo tarsi stebuklingas veidrodis, užslinko sunkus rimtumo debesis, staiga visas šis veidas padvelkė vien rimtumu, vien begaliniu tragizmu, tarsi tuščios kaukės akys. Iš lėto, lyg nenoromis spausdama žodį po žodžio, ji tarė:

— Klausyk, nepamiršk, ką man sakei! Tu sakei, kad turiu tau įsakinėti ir kad tu džiaugsies, galėdamas paklusti visiems mano įsakymams. Nepamiršk šito! Žinok, mažasis Hari: taip, kaip aš tave veikiu, kaip mano veidas duoda tau atsakymą ir kažkas manyje yra tau palanku ir kelia pasitikėjimą,— lygiai *taip pat ir tu veiki mane. Kai tave anądien pamačiau įeinant į* „Juodąjį erelį", tokį pavargusį ir išsiblaškiusį ir kone iš ano pasaulio, aš tuojau pajutau; jis man paklus, jis trokšta, kad jam įsakinėčiau! Ir aš taip darysiu, todėl tave užkalbinau ir todėl mes pasidarėme draugai.

Ji kalbėjo su tokia slogia rimtimi, su tokia didele sielos įtampa, jog aš ne visai ją supratau ir pamėginau nuraminti ir nukreipti jos mintis. Ji tik atmetė tuos mano ketinimus, kryptelėdama antakiais, pažvelgė į manė įtikinamai" ir tęsė visiškai šaltu balsu:

— Tu turi laikytis žodžio, mažyli, taip ir žinok, jei ne —

pasigailėsi. Tu gausi daug mano įsakymų ir jiems paklusi, puikių įsakymų, malonių įsakymų, tau bus vienas malonumas jiems paklusti. Ir pagaliau, Hari, tu įvykdysi ir paskutinį mano įsakymą.

— Įvykdysiu,— tariau lyg koks bevalis.— Koks bus paskutinis tavo įsakymas?

Bet aš jau jį nujaučiau, Dievas težino kodėl.

Ji pasipurtė, tarsi jai būtų truputį šalta, ir, regis, iš lėto atbudo iš savo susimąstymo. Jos akys manęs nepaleido. Staiga ji dar labiau paniuro.

— Būtų. protingiau tau šito nesakyti. Bet aš nenoriu būti protinga, Hari, šiuokart nenoriu. Aš noriu kažko visiškai kito. Būk atidus, paklausyk! Tu tai išgirsi, vėl pamirši, juoksiesi iš šito, verksi. Būk atidus, mažyli! Aš noriu su tavim, broliuk, palošti iš gyvenimo arba mirties, ir, kol dar nepradėjome, noriu atidengti tau savo kortas.

Koks gražus, koks nežemiškas buvo jos veidas, kai ji taip kalbėjo! Jos vėsiose ir šviesiose akyse slypėjo nuovokus liūdesys, šios akys, rodės, jau iškentėjo visas galimas kančias ir pasakė joms „taip". Lūpos šnekėjo sunkiai, tarsi kas jomstrukdytų,— maždaug taip kalbama, kai nuo didelio šalčio sustingsta veidas; bet tarp lūpų, lūpų kampučiuose, tik retkarčiais pasirodančio liežuvio galiuko žaidime, priešingai žvilgsniui ir balsui, liejosi vien mielas, guvus geidulingumas, vidinis aistros poreikis. Ant tylios, lygios kaktos krito trumputė garbana, iš ten, iš tos kaktos pusės, kur krito garbana, kartkarčiais lyg gyvas alsavimas sklido ta panašumo į berniuką, hermafroditiškos magijos banga. Aš baimingai jos klausiausi ir vis dėlto buvau tarsi apkvaitęs, tarsi tik pusiau čia būčiau.

— Aš tau patinku,— kalbėjo ji,—- dėl tos priežasties, kurią tau jau minėjau; aš pralaužiau tavo vienatvę, sučiupau tave prie pat pragaro vartų ir vėl atgaivinau. Bet aš noriu iš tavęs daugiau, daug daugiau. Aš noriu priversti tave manė įsimylėti. Ne, neprieštarauk, leisk man kalbėti! Aš tau labai patinku, tai jaučiu, ir tu man dėkingas, bet tu manęs neįsimylėjęs. Aš noriu padaryti taip, kad tu mane įsimylėtum, tai mano profesija; aš juk iš to gyvenu, kad vyrus priverčiu mane įsimylėti. Bet gerai žinok, tai darysiu ne todėl, kad man atrodai toks žavus. Aš neįsimylėjus tavęs, Hari, kaip ir tu manę. Bet man reikia tavęs taip pat,

4caip tau reikia manęs. Tau reikia manęs dabar; šią akimirką, nes tu esi nusiminęs ir tau reikia postūmio, kuris tave {mestų į vandenį ir vėl padarytų gyvą. Tau reikia manęs, kad išmoktum šokti, išmoktum juoktis, išmoktum gyventi. O man tavęs reikės, ne šiandien, vėliau — taip pat vienam labai svarbiam ir gražiam dalykui. Kai mane įsimylėsi, aš tau duosiu paskutinį savo įsakymą, ir tu paklusi, ir tai bus naudinga tau ir man.

Ji truputį pakėlė stiklinėje vieną orchidėją, rudai violetinę su žaliomis gyslelėmis, akimirką palenkė prie jos veidą ir ėmė žiūrėti į gėlę.

— Tau nebus lengva, bet tu tai padarysi; Tu išpildysi mano įsakymą *ir mane nužudysi.* Štai kas. Nebeklausinėk daugiau!

Vis dar žvelgdama į orchidėją, ji nutilo, veide išnyko įtampa, jis išsiskleidė kaip sprogstantis gėlės pumpuras, ir staiga lūpose atsirado žavi šypsenėlė, nors akys dar kokią akimirką sustingusios žvelgė į vieną tašką. O paskui ji papurtė galvą su "mažute berniuko garbana, išgėrė gurkšnelį, vandens, staiga prisiminė, kad mes vakarieniaujame, ir su džiugiu apetitu kibo į valgį.

Aiškiai girdėjau kiekvieną jos kraupios kalbos žodį, net atspėjau jos „paskutinį įsakymą", dar nė neištartą, ir jau nebeišsigandau tų žodžių „tu mane nužudysi". Viskas, ką ji sakė, man skambėjo įtikinamai ir lemtingai, aš priėmiau tai ir nesipriešinau, ir vis dėlto, nors ir ,su kokiu šiurpiu rimtumu ji kalbėjo, visa tai man atrodė ne visiškai realu ir rimta. Viena mano sielos pusė gėrė jos žodžius ir jais tikėjo, kita mano sielos pusė raminamai linksėjo ir dėjosi į galvą, kad vis dėlto ir ši, tokia protinga, sveika ir tvirta Hermina turi savų fantazijų ir jai kartais aptemsta sąmonė. Vos ji pasakė paskutinį savo žodį, ir visą sceną apgaubė nerealumo ir netikrumo šydas.

Vis dėlto aš negalėjau su tokiu pačiu ekvilibristiniu lengvumu, kaip Hermina, šokti atgal į tikrovę ir realybę.

— Vadinasi, aš tave kada nors nužudysiu? — paklausiau, dar kaip reikiant neatsipeikėjęs, nors ji ir vėl juokėsi, uoliai pjaustydama paukštieną.

— Žinoma,— linktelėjo ji atsainiai,— užtenka apie tai, dabar valgome. Hari, būk geras, užsakyk man dar truputį žaliųjų salotų! Tu neturi apetito? Aš manau, tau reikia pirmiausia išmokti viso to, kas kitiems žmonėms savaime suprantama, net

valgymo džiaugsmo. Nagi pažvelk, mažyli, štai Čia anties kulšytė, ir kai nuo. kaulo atskiri šviesią puikią mėsą,— tai šventė, ir čia žmogus turi jausti apetitą, širdyje patirti susijaudinimą ir dėkingumą tarsi įsimylėjėlis, pirmą kartą padedantis savo mergaitei nusivilkti palaidinukę. Supratai? Ne? Tu tikras avinas. Palauk, duosiu kąsnelį šios gražios anties kulšelės, pamatysi. Štai taip, išsižiok!.. O, koks tu pabaisa! Dievaži, jis dabar pašnairavo į kitus žmones, ar jie nemato, kaip jis gauna kąsnį nuo mano šakutės! Nesirūpink, sūnau palaidūne, aš nepadarysiu tau gėdos. Bet jei tavo malonumui dar būtinas kitų žmonių leidimas, tada tu iš tiesų esi tikras vargšelis.

Vis nerealesnė darėsi ankstesnė scena, vis neįtikimiau atrodė, kad šios akys vos prieš keletą minučių žvelgė taip sunkiai ir šiurpiai. O, čia Hermina buvo kaip pats gyvenimas: visuomet tik akimirka, kurios iš anksto neapskaičiuosi. Dabar ji valgė ir į anties kulšelę, ir į salotas, tortą ir likerį žiūrėjo kaip į rimtus dalykus, kaip į-džiaugsmo ir svarstymo, pokalbio ir fantazijos objektą. Kai tik nuneša lėkštę, prasideda naujas skyrius. Ši moteris, matanti mane kiaurai, žinanti apie gyvenimą, rodos, daugiau, negu visi išminčiai, elgėsi kaip vaikas, gyveno trumpute akimirka taip meistriškai, jog aš iš karto pasidariau jos mokiniu. Gal tai buvo didelė išmintis ar paprasčiausias naivumas, bet kas taip mokėjo gyventi šia akimirka, kas taip gyveno dabartimi, kas taip džiugiai ir rūpestingai vertino kiekvieną mažą pakelės gėlę, kiekvieną mažiausią žaismingos akimirkos galią, tam gyvenimas niekuo negalėjo pakenkti. Ir šis patenkintas vaikas su savo geru apetitu, žaismingu smaguriavimu kartu buvo svajotoja ir isterikė, norinti savo mirties, arba budri kalkuliatorė, kuri sąmoningai ir šalta širdim nori pasiekti, kad ją įsimylėčiau ir būčiau jos vergas? Tai buvo neįtikėtina. Ne, ji tiesiog taip visa atsiduodavo akimirkai, kad visokį linksmą sumanymą lygiai taip pat atvira širdimi sutikdavo ir išgyvendavo, kaip ir kiekvieną nykų siaubą, šmėstelėjusį tolimose sielos gelmėse.

Šitoji Hermina, kurią šiandien pamačiau antrą kartą, žinojo apie mane viską, man atrodė, jog neįmanoma nuo jos ko nors paslėpti. Galimas daiktas, kad ji ne visai suprato mano dvasinį gyvenimą; tikriausiai ji nebūtų įstengusi įsigilinti į mano santykius su muzika, Gete, Novaliu ar Bodleru, bet ir dėl to dar reikėtų labai paabejoti, ko gero, ir tai jai pavyktų nesunkiai.

O jei ir nepavyktų — kas gi jau ten belikę iš mano „dvasinio gyvenimo"? Negi viskas nesubyrėjo į druzgus ir neprarado savo prasmės? Bet kitas, grynai asmenines mano problemas ir kitus rūpesčius — ji visus juos suprastų, tuo neabejoju. Tuoj pakalbėsiu su ja apie Stepių Vilką, apie traktatą, apie viską, viską, kas ligi šiol egzistavo tik mari vienam, apie ką niekada jokiam žmogui nepratariau nė žodžio. Aš negalėjau atsispirti pagundai pradėti tuoj pat.

— Hermina,— tariau,— man neseniai atsitiko keistas dalykas. Kažkoks nepažįstamasis davė spausdintą knygute, tarytum kokią turgaus brošiūrėlę, o joje tiksliai aprašyta visa mano istorija ir viskas, kas susiję su manim. Sakyk, ar tai ne keista?

— Kaipgi vadinasi ta knygiūkštė? — paklausė ji lyg tarp kitko.

—r „Traktatas apie Stepių Vilką."

— O, stepių vilkas — tai puiku! Ir stepių vilkas — tai tu? Tau atrodo, kad tai tu?

— Taip, tai aš. Aš esu pusiau žmogus ir pusiau vilkas, arba taip save įsivaizduoju.

Ji nieko neatsakė. Tiriamai ir įdėmiai pažvelgė man į akis, pažvelgė į mano rankas, ir vieną akimirką jos žvilgsnyje ir veide vėl šmėstelėjo, kaip anksčiau, gili rimtis ir niūrus geidulingumas. Jeigu man pavyko atspėti jos mintis, tai ji galvojo, ar aš pakankamai esu vilkas, kad galėčiau įvykdyti jos „paskutinį įsakymą".

— Tai, žinoma, tavo fantazija,— tarė ji, vėl pralinksmėjusi, — arba, jei nori, poetinė išmonė. Bet kažko čia yra. Šiandien tu ne vilkas, bet tąkart, kai įžengei į salę, tarsi nukritęs iš mėnulio, tavyje iš tiesų buvo kažkas žvėriška, kaip tik tai man ir patiko.

Staiga ji užsikirto, susizgribo ir lyg sumišusi tarė:

— Kaip kvailai skamba šie žodžiai „žvėris", „plėšrūnas"! Apie gyvulius taip nereikėtų kalbėti. Žinoma, jie dažnai būna baisūs, bet vis dėlto jie daug natūralesnį negu žmonės.

— Ką reiškia „natūralesni"? Kaip tu tai supranti?

— Na, žvilgtelk į kokį gyvulį, katę, šunį, paukštį ar net į gražius didelius gyvulius zoologijos sode — į pumą arba žirafą! Ir pamatysi, kad jie visi natūralūs, kad nerasi gyvulio, kuris suglumtų ar nežinotų, ką daryti ir kaip elgtis. Jie nenori tau imponuoti. Jokios vaidybos. Jie tokie, kokie yra, kaip akmenys ir gėlės arba kaip žvaigždės padangėje. Supranti?

— Aš supratau.

— Dažniausiai gyvuliai būna liūdni,— kalbėjo ji toliau. — Ir kai žmogus labai liūdnas, ne todėl, kad jam skauda dantį ar kad pametė pinigus, o todėl, kad staiga valandėle pajunta, kaip viskas yra, visas gyvenimas, ir jo liūdesys tikras, tuomet jis visada būna truputį panašus į gyvulį,— tuomet jis atrodo liūdnas, bet būna daug natūralesnis.ir gražesnis, negu paprastai. Taip jau yra, ir tu taip atrodei, Stepių Vilke, kai pirmąkart tave pamačiau.

— Na, o ką tu, Aermina, manai apie aną knygą, kurioje aš aprašytas?

— Ak, žinai, aš nemėgstu visą laiką galvoti. Pakalbėsim apie tai kitą kartą. Gali duoti man ją paskaityti. Arba ne, jei kada nors vėl imčiau skaityti, duosi man vieną iš tų knygų, kurias pats parašei.

Ji paprašė kavos ir atrodė akimirką neatidi ir išsiblaškiusi, paskui staiga nušvito ir, matyt, pasiekė kažkokį savo mąstymų tikslą.

— Ei,— sušuko džiaugsmingai,— pagaliau prisiminiau!

— Ką gi?

— Fokstrotą, aš visą laiką turėjau tai galvoje. Sakyk, ar turi kambarį, kuriame retkarčiais galėtume dviese kokią valandą pašokti? Kad ir mažytį, nesvarbu, kad tik apačioje nebūtų gyventojo, kuris užlipęs pakeltų triukšmą, kai virš jo imtų šiek tiek linguoti lubos. Tai gerai, labai gerai! Tuomet galėsi namuose mokytis šokti.

— Taip,— droviai tariau,— tuo geriau. Bet manau, kad tam reikia ir muzikos.

— Žinoma, reikia. Na, muziką nusipirksi, tai kainuoja daugių daugiausia tiek, kiek kursas pas šokių mokytoją. Už mokytoją sutaupysi, aš ja pabūsiu. Ir muzikos turėsime, kada panorėsime, o, be to, mums dar liks patefonas.

— Patefonas?

— Aišku. Tu nusipirksi tokį nediduką aparatą ir keletą šokių plokštelių...

— Puiku,— sušukau aš,— ir jeigu tau iš tikrųjų pavyks mane išmokyti šokti, tuomet honoraro gausi patefoną. Sutinki?

Aš tai pasakiau labai guviai, bet ne iš širdies. Negalėjau įsivaizduoti tokio man visiškai nesimpatingo aparato savo kabinetuke, pilname knygų, o ir šokti aš neturėjau jokio ūpo. Progai

pasitaikius, pamaniau, galėčiau kokį kartą pamėginti, nors buvau įsitikinęs, jog esu per senas ir surambėjęs ir šokti jau nebeišmoksiu. Bet šitaip stačia galva pulti — tai buvo perdaug skubu ir smarku, ir aš jutau, kaip manyje kyla seno, išlepinto muzikos žinovo pasipriešinimas visiems tiems patefonams, džiazui ir šiuolaikinei šokių muzikai. Ir kad dabar mano kambaryje greta Novalio ir Žano Polio, mano vienutėje, kur atsiduodavau mintims, mano prieglobstyje skambėtų amerikietiški šlageriai, o aš pagal juos šokčiau — ne, joks žmogus iš tikrųjų šito niekaip negali iš manęs reikalauti. Bet juk šito reikalavo ne „kažkoks žmogus", o Hermina, ir ji galėjo įsakinėti. Aš paklusau. Žinoma, paklusau.

Kitą dieną po pietų mes susitikom kavinėje. Kai atėjau, Hermina jau ten sėdėjo; gėrė arbatą ir šypsodamasi parodė laikraštį, kuriame aptiko mano vardą. Tai buvo vienas iš tų reakcingų mano tėvynės laikraštpalaikių, kuriuose visuomet kartkartėmis prieš mane pasipildavo aršūs, plūstantys straipsniai. Karo metu aš buvau jo priešininkas, po karo raginau būti taikiems, kantriems, žmoniškiems ir savikritiškiems ir priešinausi kasdien aštrėjančiam, kvailam ir laukiniam nacionalistiniam kurstymui. Tai buvo vėl toks pat išpuolis, prastai parašytas, perpus sukurtas paties redaktoriaus, perpus pasivogtas iš daugelio panašių jam artimos spaudos rašinių. Niekas, kaip žinia, nerašo taip prastai, kaip senstančios ideologijos gynėjai, niekas neparodo tiek mažai valyvumo ir rūpestingumo savo amatui, kaip jie. Hermina perskaitė šį straipsnį ir iš jo sužinojo, kad Haris Haleris — kenkėjas ir betautis valkata ir kad, natūralu, tėvynės reikalai tol prastai klostysis, kol bus pakenčiami tokie žmonės ir tokios mintys, ir jaunimas bus auklėjamas sentimentalia vieningos žmonijos idėja, o ne kovinga keršto amžinam priešui dvasia.

— Tai tu? — paklausė Hermina ir parodė mano pavardę.— Na, ir prisigyvenai priešų į valias, Hari. Tave tai piktina?

Aš perskaičiau keletą eilučių — viskas buvo kaip paprastai, kiekvienas šio stereotipinio plūdimosi žodis man jau daugelį metų buvo žinomas tiesiog kokčiai.

— Ne,— pasakiau,— manęs tai nepiktina. Seniai prie to pripratau. Aš ne kartą pasakiau savo nuomonę, kad, užuot liūliavus save melagingais politiniais klausimais „kas kaltas?"

kiekviena tauta, net kiekvienas žmogus, turi pasirausti savyje, suprasti, kiek jis pats per savo klaidas, aplaidumą ir blogus įpročius yra kaltas dėl karo ir kitokių pasaulio negandų, kad tai vienintelis galbūt kelias išvengti kito karo. Šito man jie neatleidžia, nes jie patys — kaizeris, generolai, stambieji pramonininkai, politikai, laikraščiai — žinoma, visiškai nekalti, nei vienas nė kiek sau nepriekaištauja, nei vienas nejaučia nė mažiausios kaltės! Gali pamanyti, kad viskas pasaulyje puikiai klostosi, tik žemėje guli koks dešimt milijonų nužudytų žmonių. Supranti, Hermina, nors tokie paskviliai manęs jau daugiau nebepiktina, tačiau kartais vis dėlto liūdna. Du trečdaliai mano tautiečių skaito šitokius laikraščius, skaito kiekvieną rytą ir vakarą šiuos žodžius, kiekvieną dieną žmonės yra veikiami, mokomi, kurstomi, daromi nepatenkinti ir pikti, o viso šito tikslas ir baigtis — vėl karas, kitas, ateinantis karas, kuris tikriausiai bus dar baisesnis, negu šis. Visa tai aišku ir paprasta, kiekvienas žmogus galėtų tai suvokti, galėtų, valandėlę pamąstęs, padaryti tą pačią išvadą. Bet niekas Šito nenori, niekas nenori išvengti kito karo, niekas nenori apsaugoti savęs ir savo vaikų nuo naujų masinių skerdynių, jeigu tai bent nekainuoja pigiau, negu valandėlę pagalvoti. Valandėlę pagalvoti, truputį nugrimzti į save ir paklausti, kiek tu pats dalyvauji ir kiek esi kaltas dėl netvarkos ir blogio, viešpataujančio pasaulyje — šito, matai, niekas nenori! Vadinasi, viskas taip bus ir toliau, ir tūkstančiai žmonių dienų dienom uoliai ruoš kitą karą. Nuo to laiko, kai šitai žinau, visa tai mane paralyžiuoja ir kelia neviltį, man jau daugiau nebeegzistuoja nei „tėvynės", nei jokių idealų,— visa tai juk tėra vien dekoracija ponams, ruošiantiems naujas skerdynes. Nėra jokios prasmės žmoniškai galvoti, kalbėti, rašyti, nėra jokios prasmės puoselėti galvoje geras mintis — dviem trim žmonėm, kurie tai daro, dienų dienom tenka tūkstančiai laikraščių, žurnalų, kalbų, viešų ir slaptų posėdžių, kuriuose siekiama priešingo dalyko ir jis pasiekiamas.

Hermina klausėsi susidomėjusi.

— Taip,— tarė ji dabar,— čia tavo teisybė. Aišku, karas vėl bus, nereikia net laikraščių skaityti, kad tai žinotum. Dėl to, aišku,»galima liūdėti, bet neverta. Visa tai tėra lygiai tas pat, kaip liūdėti dėl to, kad, nors ir kaip stengsiesi, nors ir kaip suksiesi, nuo mirties vis viena neišsisuksi. Kova su mirtimi, mielas

Hari,— visada gražus, taurus, nuostabus ir kilnus dalykas, lygiai kaip ir kova prieš karą. Bet juk tai visada tėra beviltiškas donkichotiškumas.

— Gal tai ir tiesa,— karštai sušukau,— bet nuo tokių tiesų, kaip ta, kam mes juk visi greitai mirsim ir kad, vadinasi, į viską mums nusispjaut, visas gyvenimas pasidaro lėkštas ir kvailas. Vadinasi, mes turėtume viską mesti, atsisakyti viso proto, visokių siekimų, visokio žmoniškumo, leisti viešpatauti garbėtroškai ir pinigams ir prie bokalo alaus laukti naujos mobilizacijos.

Keistas buvo žvilgsnis, kurį dabar Hermina metė į mane; žvilgsnis, kupinas pajuokos, ironiškas, šelmiškas, bičiuliškai supratingas ir kartu sunkus, kupinas žinojimo ir begalinio rimtumo.

— Šitaip nereikia,— tarė ji visai motiniškai.— Tavo gyvenimas nepasidarys banalus ir kvailas, net jei ir žinai, kad tavo kova nebus sėkminga. Daug banaliau, Hari, jei, kovodamas dėl gėrio ir idealo, manai, kad privalai jį pasiekti. Argi idealai yra tam, kad juos pasiektume? Argi mes, žmonės, gyvename dėl to, kad pašalintume mirtį? Ne, mes gyvename, kad jos bijotume, o paskui vėl mylėtume, ir kaip tik jos dėka trumpas gyvenimas kartais valandėlei taip gražiai sužėruoja. Tu vaikas, Hari. Dabar būk klusnus, ir eime su manim, mums šiandien reikia daug nuveikti. Šiandien aš nebegalvosiu apie karą ir laikraščius. O tu?

Žinoma, aš irgi buvau linkęs apie juos negalvoti.

Mes išėjome kartu — tai buvo pirmas bendras mūsų pasivaikščiojimas po miestą — į muzikos reikmenų parduotuvę ir ten ėmėme žiūrinėti patefonus, juos atidarinėjome ir uždarinėjome, klausėme, kaip groja, ir kai vienas iš jų mums pasirodė labai tinkamas, puikus ir nebrangus, aš norėjau jį nupirkti, bet Hermina neskubėjo. Ji mane sulaikė, ir aš turėjau su ja nueiti dar ir į kitą parduotuve ir ten apžiūrėti ir paklausyti visokių tipų ir visokio dydžio patefonų, nuo brangiausių ligi pigiausių, ir tik po to ji sutiko grįžti į pirmąją parduotuvę ir nupirkti ten apžiūrėtą aparatą.

— Na, matai,— tariau aš,— galėjome tai padaryti paprasčiau.

— Manai? O rytoj galbūt tą patį aparatą būtume pamatę kitoje vitrinoje, tik dvidešimčia frankų pigesnį. O be to, pirkimas — malonumas, o. kas malonu, tuo reikia mėgautis. Tau dar daug ko reikia išmokti.

Pasiuntinio padedami, nunešėme mūsų pirkinį į mano butą. Hermina atidžiai apžiūrėjo mano svetainę, pagyrė krosnį ir sofą, pasėdėjo ant kėdžių, pakilnojo knygas, ilgai pastovėjo prie mano mylimosios nuotraukos. Patefoną pastatėme ant komodos tarp knygų šūsnių. Ir dabar prasidėjo mano mokslas. Ji uždėjo fokstrotą, parodė pirmuosius žingsnius, paėmė mano ranką ir ėmė mane vedžioti. Aš klusniai tripinėjau, kliudydamas kėdes, klausiau jos įsakymų, nesupratau jos, mindžiojau jai kojas ir buvau toks pat nerangus, kaip ir uolus. Po antrojo šokio ji krito ant sofos ir ėmė juoktis kaip vaikas.

— Dieve mano, koks tu nepaslankus! Vaikščiok paprastai, tarsi išėjęs pasivaikščioti! Įsitempti visiškai nereikia. Tu net, rodos, sukaitai? Gerai, pailsėkime penketą minučių! Matai, šokti, kai moki, taip pat paprasta, kaip galvoti, o išmokti šokti daug lengviau. Dabar tu labiau pakęsi tai, kad žmonės nenori įprasti mąstyti, o verčiau poną Halerį vadina tėvynės išdaviku ir ramiai laukia naujo karo.

Po valandos ji išėjo, patikinusi mane, kad kitą kartą viskas daug geriau seksis. Aš laikiausi kitokios nuomonės ir buvau labai nusivylęs savo kvailumu ir nerangumu; man atrodė, kad per šią valandą aš ničnieko neišmokau, ir netikėjau, kad kitą kartą išeis geriau. Ne, šokiui reikia gabumų, kurių aš visiškai neturėjau: lankstumo, nekaltumo, lengvabūdiškumo, polėkio. Ką gi, aš juk seniai taip maniau.

Bet še tau, kitą kartą man iš tiesų geriau sekėsi ir net ėmė patikti, o baigiantis pamokai Hermina pareiškė, jog šokti fokstrotą jau išmokau. Bet kai ji padarė išvadą, kad rytoj turiu su ja eiti šokt į restoraną, aš labai išsigandau ir ėmiau smarkiai spirtis. Ji šaltai priminė mano pasižadėjimą jos klausyti ir liepė rytoj ateiti arbatos į „Balanso" viešbutį.

Tą vakarą sėdėjau namie, norėjau skaityti, bet negalėjau. Aš bijojau rytdienos: baisu buvo ir pagalvoti, kad aš; senas, baikštus ir jautrus keistuolis, ne tik apsilankysiu viename iš tų nuobodžių šiuolaikinių restoranų, kuriuose skamba džiazo muzika ir sukasi poros, bet ir pasirodysiu tarp svetimų žmonių kaip šokėjas, dar visiškai nieko nemokėdamas. Ir prisipažįstu, jog pats iš savęs juokiausi ir pats savęs gėdijausi, kai vienas ramiame savo kabinete įjungiau patefoną ir tyliai, vienomis kojinėmis parepetavau fokso žingsnius.

Kitą dieną „Balanso" viešbutyje grojo nedidelė kapela, ant stalo stovėjo arbata ir viskis. Aš mėginau Herminą papirkti, siūliau' pyragaičių, bandžiau pavaišinti geru vynu, bet ji buvo nepermaldaujama.

— Tu atėjai čia ne dėl malonumo. Tai šokių pamoka.

Aš turėjau su ja pašokti du tris kartus, ir kol mes ilsėjomės, ji supažindino mane su saksofonistu, tamsiu, gražiu, ispanų ar pietų amerikiečių kilmės jaunu vyru, kuris, kaip ji pasakė, moka groti visais instrumentais ir kalbėti visomis pasaulio kalbomis. Šis senjoras, rodos, Herminą labai gerai pažinojo ir buvo su ja susidraugavęs, prieš jį stovėjo du nevienodo didumo saksofonai, kuriuos jis pakaitomis pūtė, juodomis blizgančiomis akimis įdėmiai ir linksmai studijuodamas šokėjus. Mano paties nustebimui, aš pajutau šiam atviraširdžiam žaviam muzikantui lyg kokį pavydą, ne meilės pavydą,— juk apie mano ir Herminos meilę negalėjo būti nė kalbos,— bet daugiau dvasinį draugystės pavydą, nes man neatrodė, kad jis tikrai būtų vertas to dėmesio ir nepaprastos atidos, net pagarbos, kurią ji jam reiškė. Keistos pažintys manęs čia laukia, pagalvojau apmaudžiai.

Paskui Herminą keletą kartų pakvietė šokti kiti, o aš, likęs vienas prie stalo, klausiausi muzikos, tos muzikos, kurios lig šiol negalėjau pakęsti. Dieve, galvojau, štai dabar, vadinasi, man reikia čia apsiprasti ir prisitaikyti prie šio man tokio svetimo ir grasaus, prie šio anksčiau taip rūpestingai vengto, taip niekinto lėbautojų ir malonumo ieškotojų pasaulio, prie šio vienodo, standartinio marmurinių staliukų, džiazo muzikos, kokočių, komivojažierių pasaulio! Paniuręs siurbčiojau arbatą ir spoksojau į pusiau elegantišką publiką. Mano žvilgsnį patraukė dvi gražios mergaitės, abi gerai šoko, grožėdamasis ir pavydėdamas žiūrėjau, kaip jos lanksčiai, gražiai, linksmai ir tvirtai šoko.

Čia vėl pasirodė Herminą, ji buvo manim nepatenkinta. Aš čia atėjęs ne tam, barėsi ji, kad, nutaisęs tokią fizionomiją, sėdėčiau kaip prikaltas prie stalo, aš turįs dabar pagyvėti ir eiti šokt. Kaip, aš nieko nepažįstąs? Tai visai nebūtina. Argi čia visai nesą mergaičių, kurios man patiktų?

Aš jai parodžiau vieną iš tų dviejų, gražesniąją, kuri kaip tik stovėjo netoli mūsų, ji segėjo gražiu aksominiu sijonėliu, vešlūs gelsvi jos plaukai buvo trumpai nukirpti, putlios, moteriškos rankos buvo puikios. Herminą spyrėsi, kad tučtuojau prie

jos prieičiau Ir pakviesčiau ją šokti. Aš kaip išmanydamas priešinausi.

— Juk aš negaliu,— tariau, jausdamasis nelaimingas.— Kas kita, jei būčiau gražus jaunas vaikinas! O dabar toks senas nerangus kvailys, kuris net nemoka šokti,— juk ji mane išjuoks!

Hermina niekinamai pažvelgė į mane.

— O jeigu aš tave išjuoksiu, tau, žinoma, nė motais. Koks tu bailys! Kiekvienas, kuris artinasi prie mergaitės, rizikuoja būti išjuoktas; taip jau yra. Taigi, Hari, rizikuok, o blogiausiu atveju tegu tave išjuokia — šiaip aš nustosiu tikėjusi tavo paklusnumu.

Ji nenusileido. Aš prislėgtas atsistojau ir priėjau prie gražios mergaitės, vos tik vėl pasigirdo muzika.

— Po teisybei nesu laisva, — tarė ji ir smalsiai pažvelgė į mane didelėmis, guviomis akimis,— bet mano partneris, rodos, užkliuvo bare. Na, ką gi, eime!

Aš ją apkabinau ir žengiau pirmus žingsnius, vis dar tebesistebėdamas, kad manęs nepayarė, bet ji jau suprato, kokie mano reikalai, ir ėmė mane vedžioti. Ji šoko puikiai, ir aš įsitraukiau, laikinai pamiršau visas man perteiktas šokio taisykles, tik plaukiau su ja, jaučiau standžias mano partnerės šlaunis, greitus, lanksčius kelius, žiūrėjau į jos jauną, švytintį veidą, prisipažinau, kad šiandien šoku pirmą kartą savo gyvenime. Ji nusišypsojo ir mane padrąsino, atsakydama į mano susižavėjusius žvilgsnius ir malonius žodžius nuostabiai lanksčiai, bet ne žodžiais, o tyliais kerinčiais judesiais, kurie mus vis labiau ir žaviau artino. Tvirtai laikydamas dešiniąją ranką ant jos liemens, laimingas uoliai sekiau jos kojų, rankų, pečių judesius, mano nuostabai, nė karto nenumyniau jai kojų, ir kai muzika nutilo, mes sustojome ir plojome, kol vėl pradėjo groti, ir aš dar kartą uoliai, su įsimylėjusio įkarščiu ir pagarbiai atlikau šį ritualą.

Kai šokis pasibaigė — o jis baigėsi perdaug greitai,— mano aksominė mergaitė pasišalino, ir staiga šalia manęs atsidūrė Hermina, kuri .visą laiką mus stebėjo.

— Jau šį tą pastebėjai?— pagyrė ji juokdamasi.— Pamatei, kad moters kojos — tai ne stalo kojos? Na, bravo! Foksą tu, ačiū Dievui, jau išmokai, rytoj pradėsime bostoną, o po trijų savaičių „Globuso" salėse bus kaukių balius.

Buvo šokių pertrauka, mes atsisėdome, ir priėjo tas žavus

jaunas saksofonistas, ponas Pablas, linktelėjo mums ir atsisėdo šalia Herminos. Jis, rodos, buvo geras jos draugas. Bet man, prisipažinsiu, per tą pirmąjį susitikimą šis ponas visiškai nepatiko. Jis buvo gražus, šito nepaneigsi, gražiai nuaugęs ir gražaus veido, bet kitų pranašumų aš jame neaptikau. O ir kalbėti daugeliu kalbų jam buvo lengva, nes jis visiškai nekalbėjo, išskyrus tik tokius žodžius, kaip „prašom", „ačiū", „žinoma", „aišku", „alio" ir panašius, kuriuos jis iš tikrųjų mokėjo keliomis kalbomis. Taip, tas senjoras Pablas nieko nekalbėjo, ir, matyt, šis gražusis kabaljero ne taip jau daug ir galvojo. Jo darbas buvo pūsti saksofoną džiazo kapeloje, ir šiai profesijai jis, rodos, buvo karštai ir su meile pasišventęs, grodamas jis kartais staiga suplodavo rankomis arba kitaip išreikšdavo savo entuziazmo protrūkius, pavyzdžiui, garsiai pratisai išrėkdavo žodžius, kaip: „O-o-o-o, cha-cha, alio!" Bet apskritai jis, matyt, gyveno pasaulyje vien tam, kad būtų gražus, patiktų moterims, nešiotų paskutinės mados apykakles, kaklaraiščius ir daug žiedų ant pirštų. Prie pašnekesio jis prisidėjo tik tiek, kad su mumis sėdėjo, mums .šypsojosi, žvilgčiojo į savo laikrodėlį ir suko cigaretes, o tai darė labai vikriai. Jo tamsios, gražios kreolo akys, jo juodos garbanos neslėpė jokios romantikos, jokių problemų, jokių minčių — iš arčiau žiūrint, šis gražus egzotiškas pusdievis tebuvo patenkintas ir šiek tiek išlepintas malonių manierų jaunuolis, štai ir viskas: Aš ėmiau kalbėti apie jo instrumentą ir apie džiazo tembrą, jis turėjo suprasti, kad esu senas muzikos mėgėjas ir žinovas. Bet apie tai jis visai nesileido į šnekas, ir kai aš, iš mandagumo jam ar, greičiau, Herminai, pamėginau šiek tiek pateisinti džiazą muzikos teorijos požiūriu, jis atsikratė manimi ir mano pastangomis nuoširdžia šypsena ir tikriausiai visiškai nežinojo, kad prieš džiazą ir be džiazo dar būta ir kažkokios kitokios muzikos. Jis buvo simpatingas ir mandagus, žaviai šypsojosi didelėmis tuščiomis akimis; bet tarp jo ir manęs, rodos, niekio nebuvo bendra — viskas, kas jam buvo svarbu ir šventa, negalėjo manęs jaudinti, mes atėjome iš skirtingų žemės dalių, mūsų kalbose nebuvo" nė vieno bendro žodžio. (Bet vėliau Hermina man papasakojo keistą dalyką. Ji papasakojo, kad po ano pokalbio Pablas jai apie mane pasakęs, kad ji rūpestingiau elgtųsi su šiuo žmogum, juk jis esąs toks nelaimingas. Ir kai ji paklaususi, kodėl jis taip manąs, jis taręs: „Vargšas, vargšas žmogus. Pažvelk į jo akis! Nemoka juoktis!"

Kai juodaakis atsisveikino ir vėl pasigirdo muzika, Hermina pakilo.

— Dabar galėtum vėl su manim pašokti, Hari. O gal nebenori?

Ir su ja aš dabar šokau lengviau, laisviau ir linksmiau, nors ir ne taip nerūpestingai ir ne su tokiu atsidavimu, kaip su ana, kita. Leidusi man vedžioti, Hermina prisitaikė švelniai ir lengvai tarsi gėlės lapas, ir joje aš dabar radau ir pajutau visas tai priartėjančias, tai nutolstančias grožybes, ir ji kvepėjo moterim ir meile, ir jos šokis švelniai ir jausmingai dainavo meilią viliojančią lyties dainą — ir vis dėlto į visa tai aš negalėjau visai laisvai ir linksmai atsakyti, negalėjau visai užsimiršti ir atsiduoti. Hermina man buvo perdaug artima, ji buvo mano bičiulė, mano sesuo, ji buvo tokia, kaip aš, ji buvo panaši į mane ir į mano jaunystės draugą Hermaną, svajotoją, poetą, liepsningą mano dvasinių pratybų ir paleistuvysčių draugą.

— Žinau,— tarė ji vėliau, kai apie tai prašnekau,— puikiai žinau. Aš tave vis dėlto priversiu mane įsimylėti, bet tas neskubu. , Kol kas mes bičiuliai, mes — žmonės, kurie viliasi tapti draugais, nes mes pažinome vienas kitą. Dabar abu vienas iš kito mokysimės ir kartu žaisime. Aš parodysiu tau savo nedidelį teatrą, išmokysiu tave šokti ir būti trupučiuką patenkintam ir kvailam, o tu man parodysi savo mintis ir šį tą iš savo žinių.

— Ak, Hermina, čia nėra ko daug rodyti, tu juk daug daugiau žinai, negu aš. Koks tu keistas žmogus, mergaite! Tu visur mane supranti ir visur pranoksti. Argi aš tau ką nors reiškiu? Argi nesu tau nuobodus?

Ji nuleido apsiblaususi žvilgsnį.

— Man nepatinka, kai taip kalbi. Prisimink vakarą, kai, sugniužęs ir nusiminęs dėl savo kančios ir vienišumo, man perbėgai kelią ir tapai mano bičiuliu! Kaip tu manai, kodėl gi tuomet sugebėjau tave pažinti ir suprasti?

— Kodėl, Hermina? Pasakyk!

— Todėl, kad aš esu tokia pat, kaip ir tu. Todėl, kad aš tokia pat vieniša, kaip tu, ir taip, kaip tu, negaliu mylėti ir laikyti rimtu dalyku gyvenimo, žmonių ir savęs pačios. Juk visada yra keletas tokių žmonių, kurie iš gyvenimo reikalauja maksimumo ir negali apsiprasti su jo kvailybe ir grubumu.

— Ak, tu! — sušukau, baisiai nustebęs. Aš suprantu tave,

drauguže, niekas tavęs taip nesupras, kaip aš. Ir vis dėlto tu man mįslė. Tu juk taip lengvai susidoroji su gyvenimu, jauti tokią nuostabią pagarbą mažiems daiktams ir malonumams, tu tokia gyvenimo menininkė. Kaip gali kentėti nuo gyvenimo? Kaip gali nusiminti?

— Aš nenusimenu, Hari. Bet kentėti nuo gyvenimo — o taip, čia aš turiu patyrimo. Tu stebiesi, kad aš nelaiminga: juk moku šokti ir taip gerai susigaudau gyvenimo paviršiuje. O aš, drauguži, stebiuosi, kad tu taip nusivylęs gyvenimu: juk išmaniai gražiausius ir giliausius dalykus, sielą, meną, mąstymai Todėl mes vienas kitą patraukėme, todėl mes brolis ir sesuo. Aš išmokysiu tave šokti, žaisti ir šypsotis ir vis dėlto nebūti patenkintam. O iš tavęs išmoksiu galvoti ir žinoti ir vis dėlto nebūti patenkintai. Ar žinai, kad mes abudu — velnio vaikai?

— Taip, mes jo vaikai. Velnias — tai dvasia, o mes — jos nelaimingi vaikai. Mes iškritome iš gamtos ir kybome tuštumoje. Bet štai ką aš prisiminiau: tame traktate apie Stepių Vilką, apie kurį tau pasakojau, kažkas apie tai pasakyta, kad tai tėra vien Hario iliuzija, jei jis mano, jog turi vieną ar dvi sielas, jog jį sudaro viena ar dvi asmenybės. Kiekvieną žmogų sudaro dešimt, šimtas, tūkstantis sielų.

— Tai man labai patinka,— sušuko Hermina.— Tavyje, pavyzdžiui, labai smarkiai išsivystęs dvasinis pradas, bet todėl tu labai atsilikęs įvairiose nedidelėse gyvenimo gudrybėse. Mąstytojui Hariui — šimtas metų, o šokėjui Hariui — vos pusė dienos. Mes dabar toliau lavinsim jį ir visus jo mažus broliukus, tokius mažus, kvailus ir neužaugusius, kaip ir jis.

Šypsodamasi ji pažvelgė į mane. Ir paklausė tyliai, pasikeitusiu balsu:

— O kaip tau patiko Marija?

— Marija? Kas ji?

— Tai ta, su kuria šokai. Graži mergaitė, labai graži mergaitė. Tu buvai ją truputį įsimylėjęs, kaip mačiau.

— Argi tu ją pažįsti?

— O taip, mes labai geros pažįstamos. Ar ji tave labai domina?

— Man ji patiko, ir aš apsidžiaugiau, kad ji tokia atlaidi mano šokimui.

— Ir tik tiek! Tu turėtum truputį apie ją pasisukti, Hari.

Ji labai graži ir taip gerai šoka, o tu ją jau įsimylėjai. Manau, tau pasiseks.

Ak, to aš netrokštu.

Dabar truputį sumelavai. Aš juk žinau, kad kažkur pasaulyje yra tavo mylimoji, ir tu ją aplankai kartą per pusmetį, kad vėl su ja susipyktum. Labai gražu, žinoma, kad nori išlikti ištikimas tai keistai draugei, bet leisk man visa tai nepalaikyti rimtu dalyku! Aš apskritai įtariu, kad tu meilę laikai baisiai rimtu dalyku. Na ir daryk taip, na ir mylėk idealiai, kiek patinka, čia tavo reikalas, aš tuo nesirūpinsiu. O rūpintis man reikia, kad tu šiek tiek geriau išmoktum mažų, lengvų gyvenimo menų ir žaidimų, šioje srityje aš būsiu tavo mokytoja, ir būsiu geresnė mokytoja, negu tavo ideali mylimoji, patikėk! Tau būtų tikrai ne pro šalį vėl pagulėti su kokia nors gražia mergaite, Stepių Vilke.

Hermina,— sušukau skausmingai,— pažvelk į mane, aš juk senas žmogus!

Mažas berniukas — štai kas tu. Ir kaip tingėjai mokytis šokti, kol jau pasidarė vos ne per vėlu, lygiai taip pat tingėjai mokytis mylėti. Idealiai ir tragiškai mylėti, drauguži, tu, žinoma, moki puikiai, aš neabejoju, kas teisybė, tai teisybė! Dabar išmoksi mylėti dar ir paprastai, žmogiškai. Pradžia jau padaryta, greitai tave bus galima leisti į balių. Tik štai bostoną dar turėsi išmokti, rytoj pradėsime. Ateisiu trečią valandą. Tarp kitko, kaip čia tau patiko muzika?

Labai patiko.

Na matai, tai irgi pažanga, tu šio to išmokai. Iki šiol tu negalėjai pakęsti visos tos šokių ir džiazo muzikos, ji tau buvo per mažai rimta ir gili, o dabar pamatei, kad jos visai nereikia laikyti rimta, bet kad ji gali būti labai miela ir žavinga. Tarp kitko, be Pablo visa ši kapela būtų niekam tikusi. Jis juos veda, jis uždega.

Kaip patefonas gadino asketinio dvasingumo atmosferą mano darbo kambaryje, kaip amerikietiški šokiai lyg kažkas svetima veržėsi į mano kultūringą muzikinį pasaulį, drumstė jį ir naikino, taip iš visų pusių į mano lig šiol aiškiai aprėžtą ir griežtai uždarą gyvenimą veržėsi kažkas nauja, baisu, chaotiška. Traktatas apie Stepių Vilką ir Hermina buvo teisūs savo

teorija apie tūkstantį sielų, kiekvieną dieną greta visų senųjų pasirodydavo ir keletas naujų sielų, jos kėlė savo reikalavimus, triukšmavo, ir aiškiai kaip paveiksle pamačiau ligšiolinę savo asmenybės iliuziją. Pripažindamas tik keletą tų sugebėjimų ir įgūdžių, kuriuose atsitiktinai buvau stiprus, aš nupiešiau vieno Hario portretą ir gyvenau gyvenimą vieno Hario, kuris viso labo tebuvo tik labai subtiliai išsilavinęs poezijos, muzikos ir filosofijos specialistas,— o visą kitą savo asmenybės dalį visą kitą sugebėjimų, instinktų, siekimų chaosą aš jaučiau kaip naštą ir vadinau Stepių Vilko vardu.

Tuo tarpu mano išsivadavimas nuo iliuzijos, šis mano asmenybės irimas jokiu būdu nebuvo vien malonus ir linksmas nuotykis, priešingai, jis buvo dažnai karčiai skaudus, dažnai beveik nebepakeliamas. Patefonas iš tiesų dažnai velniškai skambėjo šioje aplinkoje, kur viskas buvo suderinta kitais tonais. Ir kartais, šokdamas vanstepą kokiame moderniame restorane, tarp visų tų elegantiškų bonvivanų ir avantiūristų jaučiausi tarsi išdavikas viso to, kas kažkada gyvenime man buvo garbinga *\r* šventa. Jei Hermina mane vieną būtų palikusi bent savaitei, aš tučtuojau vėl būčiau atsikratęs tų varginančių ir juokingų bonvivano eksperimentų. Bet Hermina visuomet buvo greta; nors ją ne kasdien matydavau, bet ji nuolat mane matė, valdė, saugojo, tyrinėjo,— netgi visas įtūžusias maišto ir bėgimo mintis ji šypsodamasi perskaitydavo mano veide.

Tolydžio griaudamas tai, ką anksčiau vadinau savo asmenybe, pradėjau suprasti, kodėl, nepaisydamas savo nevilties, taip baisiai bijojau mirties, pajutau, jog ir šitoji bjauri ir gėdinga mirties baimė buvo dalis mano senos, miesčioniškos, melagingos egzistencijos. Šis ligšiolinis ponas Haleris, gabus autorius, Mocarto ir Gėtės žinovas, įdomių samprotavimų apie metafiziką ir meną, apie genialumą ir tragizmą, apie žmoniškumą kūrėjas, melancholiškas atsiskyrėlis savo prigrūstoje knygų celėje pamažu pateko į savikritikos ugnį ir niekur prieš ją neatsilaikė. Šis gabus ir įdomus ponas Haleris, tiesa, skelbė protą ir žmoniškumą ir protestavo prieš karo žiaurumą, tačiau karo metu-jis nesileido pastatomas prie sienos ir sušaudomas, o tai būtų buvusi logiška jo mąstymo pasekmė, bet rado kažkokį prisitaikymo būdą, visiškai, žinoma, padorų ir kilnų, tačiau vis dėlto kažkokį kompromisą.. Jis, be to, buvo valdžios ir iš-

naudojimo priešininkas, bet banke turėjo daugelį pramonės įmonių vertybinių popierių, iš kurių procentų maitinosi be jokių sąžinės priekaištų. Ir taip buvo visur. Haris Haleris nuostabiai dėjosi esąs idealistas, niekinantis pasaulį, melancholiškas atsiskyrėlis ir įtūžęs pranašas, bet iš esmės buvo buržua, smerkė tokį, kaip Herminos, gyvenimą, širdo dėl naktų, tuščiai praleistų restoranuose, dėl ten pat iššvaistytų talerių, jautė sąžinės graužimą ir jokiu būdu netroško išsivadavimo ir tobulybės, bet, priešingai, smarkiai veržėsi atgal į patogius laikus, kai dvasiniai dalykai jam dar teikė pasitenkinimą ir šlovę. Lygiai taip pat jo nekenčiami ir išjuokiami laikraščių skaitytojai ilgėjosi idealių prieškarinių laikų, nes tai buvo patogiau, negu mokytis iš to, kas iškentėta. Tfu, velniai rautų, jis buvo koktus, tas ponas Haleris! Ir vis dėlto aš kabinausi į jį ar į irstančią jo kaukę, į jo koketavimą su dvasiniais dalykais, į jo miesčionišką netvarkos ir atsitiktinumo (čia priklausė ir mirtis) baimę ir atsirandantį naują Harį, tą baikštoką ir truputį juokingą šokių salių diletantą, pašaipiai ir pavydžiai lyginau su anuo ankstesniu, melagingai idealiu Hario paveikslu, kuriame jis tuo tarpu atrado visus fatališkus bruožus, taip labai jį sutrikdžiusius tuokart, pas profesorių, Gėtės graviūroje. Jis pats, senasis Haris, buvo lygiai toks pat miesčioniškai idealizuotas Gėtė, toks pat dvasios milžinas su pernelyg kilniu žvilgsniu, spindintis didingumu, protu ir žmoniškumu tarsi briliantinas ir kone susigraudinęs nuo savo sielos taurumo! Velniai griebtų, šis malonus paveikslas, tarp kitko, labai paseno, idealusis ponas Haleris buvo pasigailėtinai nuvainikuotas! Jis atrodė tarsi vieškelio plėšikų apgrobtas didikas sudraskytomis kelnėmis ir protingiau pasielgtų, jei dabar išmoktų driskiaus vaidmenį, bet jis nešiojo savo skarmalus, tarsi ant jų vis dar kabotų ordinai, ir verksmingai pretendavo į prarastą orumą.

Aš vis susitikdavau su muzikantu Čablu, ir savo nuomonę apie jį turėjau reviduoti jau vien todėl, kad Herminai jis labai patiko ir ji uoliai ieškojo jo draugijos. Pablas mano atmintin įstrigo kaip žavinga menkysta, tuštokas dabita, patenkintas ir nerūpestingas berniukas, džiaugsmingai pučiantis turgaus trimitą ir lengvai paperkamas pagyrimais ir šokoladu. Bet Pablas neklausė mano nuomonių, jos jam lygiai taip pat nerūpėjo, kaip ir mano muzikinės teorijos. Jis klausydavosi manęs man-

dagiai ir maloniai, nuolat šypsodavosi, tačiau niekada iš tikrųjų neatsakydavo. Tačiau man atrodė, kad vis dėlto sukėliau jo susidomėjimą, jis akivaizdžiai stengėsi man patikti ir parodyti simpatiją. Kai kartą per vieną tokį bevaisį pokalbį suirzau ir pasidariau kone grubus, jis sumišęs liūdnai pažvelgė man į. veidą, paėmė mano kairę ranką, paglostė ją ir pasiūlė iš mažos auksuotas dėžutės kažko pauostyti — tai man padėsią. Klausiamai pažvelgiau į Herminą, ji linktelėjo, aš paėmiau ir pauosčiau. Iš tikrųjų netrukus atsigavau ir pažvalėjau, į miltelius tikriausiai buvo įmaišyta kokaino. Hermina pasakė, kad Pablas turįs daug tokių vaistų, gaunąs jų slaptais keliais, retkarčiais parūpinąs jų ir savo draugams ir puikiai mokąs maišyti ir dozuoti šiuos vaistus — jie -malšiną skausmus, migdą, sukelią gražių sapnų, pralinksminą, padedą pamilti.

Kartą jį susitikau gatvėje, netoli krantinės, ir jis tuoj pat prie manęs prisidėjo. Šįkart man pagaliau pavyko jį prašnekinti.

— Ponas Pablai,— tariau jam, kai jis žaidė laibute juoda lazdele su sidabriniu bumbulu,— jūs Herminos draugas, štai dėl ko jumis domiuosi. Bet jūs, turiu pasakyti, nelabai palengvinate pašnekesį. Aš daug kartų mėginau su jumis pasikalbėti apie muziką — man būtų buvę įdomu išgirsti jūsų nuomonę, jūsų prieštaravimus, jūsų samprotavimus, bet jūs nesiteikėte man net trumpai atsakyti.

Jis nuoširdžiai nusijuokė ir, šįkart nevengdamas atsakyti, abejingai tarė:

— Matote, mano nuomone, visiškai neverta kalbėti apie muziką. Aš niekada nekalbu apie muziką. Ką gi aš galėjau atsakyti į jūsų protingus ir teisingus žodžius? Juk jūs buvote visiškai teisus visur, ką kalbėjote. Bet matote, aš esu muzikantas, 9 ne mokslininkas, aš nemanau, kad muzikoje teisumas yra bent šio to vertas. Juk muzikoje svarbu ne tai, kad tu teisus, kad turi skonį ir išsilavinimą ir visa kita.

— Na taip. O kas gi svarbu?

— Svarbu groti, ponas Haleri, svarbu kaip galint geriau, kaip galint daugiau, kaip galint intensyviau groti! Štai kaip, mesjė. Jei aš nešiojuosi galvoje visus Bacho ir Haidno kūrinius ir galiu apie juos pasakyti protingiausių dalykų, tai nuo to dar niekam nėra jokios naudos. O jeigu pasiimu savo dūdą ir pagroju

madingą šimį, ir tas šimis, ar jis bus geras, ar prastas, vis dėlto teiks žmonėms džiaugsmo, išjudins jiems kojas ir kraują. Vien tai ir. svarbu. Žvilgtelkit kada baliuje į veidus tą akimirką, kai po ilgesnės pertraukos vėl pasigirsta muzika,— kaip tuomet žiba akys, trūkčioja kojos, ima juoktis veidai! Štai dėl to groji.

— Puiku, ponas Pablai. Bet yra ne vien juslinė muzika, yra dar ir dvasinė. Be tos muzikos, kuri grojama šiuo momentu, dar yra nemirtinga muzika, kuri tebegyvuoja, nors jos niekas ir negroja šiuo momentu. Gali-vienas gulėti sau lovoje ir mintyse atkurti kokią nors melodiją iš „Užburtosios fleitos" ir „Mato pasijų", tuomet muzika skamba, nors joks žmogus nei. pučia fleitą, nei groja smuiku.

— Žinoma, ponas-Haleri. Ir „Ilgesį", ir „Valensiją" kiekvieną naktį tyliai atkartos daugelis vienišų-ir svajingų žmonių; netgi neturtingiausia mašininkė savo kontoroje prisimins paskutinį vanstepą ir barškins klavišus pagal jo taktą. Jūsų tiesa, tegu visi šie vieniši žmonės turi savo nebylią mužiką, ar tai bus „Ilgesys", „Užburtoji fleita", ar „Valensija"! Bet iš kurgi šie žmonės ima savo vienišą, nebylią muziką? Jie gauna ją iš mūsų, muzikantų, ją reikia pirmiausia pagroti ir išgirsti, ji turi įeiti į kraują, kad kas nors namuose, savo kambarėlyje, galėtų apie ją galvoti ir svajoti.

— Sutinku,— tariau šaltai.—Bet vis dėlto negalima ant vieno laiptelio dėti Mocarto ir naujausio fokstrote! Ir ne tas pat, ar jūs žmonėms pagrosite dievišką ir amžiną muziką, ar pigią vienadienę muziką.

Pajutęs mano balse susijaudinimą, Pablas nutaisė itin mielą . veidą, švelniai paglostė man petį, ir jo balsas pasidarė neįtikėtinai švelnus.

— Ak, mano mielas, apie laiptelius jus, ko gero tikrą teisybę sakote. Aš, žinoma, neprieštarauju, kad ir Mocartą ir Haidną, ir „Valensiją" dėtumėt ant kokio tik norite laiptelio! Man tai visiškai vis viena, nurodyti laiptelius — ne mano reikalas, manęs šito niekas neklausia. Mocartą galbūt dar gros ir po šimto metų, o „Valensijos" gal jau negros po dvejų — tai, manau, galime ramiai palikti ponui Dievui spręsti, jis teisingas, jis žino, kiek skirta mums visiems gyventi, taip pat kiekvienam valsui ir kiekvienam fokstrotui, jis tikriausiai pasielgs teisingai. O mes, muzikantai, turime dirbti savo darbą, atlikti savo pareigą ir už-

davinį: mes turime groti tai, ko šiuo momentu žmonės trokšta, ir groti turime kaip galint geriau, gražiau ir energingiau.

Aš atsidusęs pasidaviau. Šis žmogus buvo nepagaunamas.

Kai kuriomis akimirkomis sena ir nauja, skausmas ir linksmumas, baimė ir džiaugsmas keistai susipindavo. Aš būdavau čia danguj, čia pragare, dažniausiai abiejuose tuo pat metu. Senasis Haris ir naujasis tai aršiausiai vaidijosi vienas su kitu, tai gyveno taikoj. Kartais atrodydavo, kad senasis Haris visiškai negyvas, numiręs ir palaidotas, bet staiga jis vėl atsirasdavo, imdavo įsakinėti ir tironizuoti, dėdavosi viską geriau žinąs, o naujasis, mažas, jaunas Haris gėdydavosi, tylėdavo ir leisdavosi prispiriamas prie sienos. Kitais momentais jaunasis Haris griebdavo senąjį už gerklės ir drąsiai suspausdavo, ir tuomet prasidėdavo vaitojimai, žūtbūtine kova, kildavo minčių apie skustuvą.

Tačiau dažnai skausmas ir laimė mane užgriūdavo viena banga. Taip buvo tą akimirką, kai, kelioms dienoms prabėgus po mano pirmojo viešo pasirodymo šokių salėje, įžengiau vakare į savo miegamąjį ir, neapsakomai nustebęs, apstulbęs, nusigandęs ir susižavėjęs, savo lovoje radau gražiąją Mariją.

Iš visų staigmenų, kurias man ligi šiol suruošdavo Hermina, ši buvo didžiausia. Juk aš nė sekundės neabejojau, jog tai ji man atsiuntė šį rojaus paukštį. Tą vakarą kaip išimtį praleidau ne kartu su Hermina, o katedroje klausiausi gero senosios bažnytinės muzikos atlikimo — tai buvo graži ir liūdna iškyla į mano ankstesnį gyvenimą, į mano jaunystės laikus, į idealiojo Hario kraštus. Aukštoje gotiškojoje bažnyčioje, kurios gražūs tinkliniai skliautai, pamėkliškai atgiję, sūpavosi retų žiburių žaisme, klausiausi Bukstehudės, Pachelbelio, Bacho, Haidno pjesių, vėl vaikščiojau pamiltais senais takeliais, vėl girdėjau puikų balsą vienos Bacho atlikėjos, su kuria kažkada draugavau ir išgyvenau daug nuostabių koncertų. Senosios muzikos garsai, jos begalinis orumas ir šventumas manyje pažadino visus jaunystės polėkius, ekstazes ir susižavėjimus, liūdnas ir susimąstęs sėdėjau aukštose bažnyčios viškose, viešėjau šiame kilniame, palaimingame pasaulyje, kuris kažkada buvo mano tėvynė. Skambant vienam Haidno duetui, man staiga ištryško ašaros, aš nelaukiau koncerto pabaigos, atsisakiau susitikimo su dainininke (o, kiek džiaugsmingų vakarų kadais praleisdavau su menininkais po tokių koncertų!), tylutėliai išslinkau iš katedros

ir pavargęs ėmiau vaikščioti naktiniais skersgatviais, čia vienur, čia kitur už restoranų langų džiazo kapelos grojo dabartinio mano gyvenimo melodijas. O, kokia niūria palaima virto mano gyvenimas!

Tą naktį vaikščiodamas, ilgai galvojau ir apie savo keistą ryšį su muzika ir vėl šį tiek pat jaudinantį, kiek ir fatališką ryšį su muzika suvokiau kaip visos vokiečių inteligentijos likimą. Vokiečio sieloje vyrauja motiniška teisė, ryšiai su gamta hegemonijos forma, kurių nežino nė viena kita tauta- Mes, inteligentai, užuot drąsiai tam priešinęsi ir klausę intelekto, logoso, žodžio, visi aliai vieno svajojame apie kalbą be žodžių, kuri pasakytų tai, kas neišsakoma, pavaizduotų tai, kas nepavaizduojama. Užuot kiek galint ištikimiau ir garbingiau grojęs savo instrumentu, intelektualusis vokietis nuolat frondavo prieš žodį ir protą ir koketavo su muzika. Ir, atsidavęs muzikai, nuostabiems, palaimintiems garsiniams vaizdams, nuostabiems ir maloniems jausmams bei nuotaikoms, kurie tikrovėje niekada neįsikūnijo- vokiečio protas pražiopsojo didžiumą savo tikrųjų uždavinių. Mes, inteligentai, visiškai nepažinome tikrovės, buvom jai svetimi ir priešiški, todėl mūsų vokiškoje tikrovėje, mūsų istorijoje, mūsų politikoje, mūsų viešojoje nuomonėje intelekto vaidmuo buvo toks menkas. Taip, aš, žinoma, dažnai pagalvodavau apie šią mįslę, kartais jausdamas didelį norą kada nors susikurti tikrovę, kada nors užsiimti rimta ir atsakinga veikla, užuot visą laiką domėjęsis estetika ir dvasine dailės dirbinių gamyba. Bet tai visada baigdavosi rezignacija, pasidavimu likimui. Ponai generolai ir pramonininkai buvo visiškai teisūs: iš mūsų, „inteligentų", nebuvo nieko doro, mes buvome nereikalinga, nutolusi nuo tikrovės, neatsakinga sąmojingų plepių kompanija. Tfu, po velnių! Skustuvą!

Kupinas tokių minčių ir muzikos atgarsių, sunkia nuo liūdesio širdim iv pašėlusiai ilgėdamasis gyvenimo, tikrovės, prasmės, to, kas nesugrąžinamai prarasta, galiausiai parėjau namo, užlipau laiptais, svetainėje uždegiau šviesą ir veltui mėginau truputį paskaityti, prisiminiau susitarimą, verčiantį mane rytoj vakare nueiti į „Sesilės" barą, išgerti viskio ir pašokti, ir pajutau pyktį ir kartėlį ne tik sau, bet ir Herminai. Nors ir kokiais gerais ir nuoširdžiais norais ji vadovautųsi, nors ir kokia nuostabi būtybė būtų — geriau- jau tuomet būtų

leidusi man žūti, užuot stūmusi ir traukusi į tą painų, svetimą, spindintį žaidimo pasaulį, kuriame aš vis viena visada būsiu svetimas ir kuriame nyksta ir skursta viskas, kas manyje geriausia!

Ir aš liūdnai užgesinau šviesą, liūdnai įėjau į savo miegamąjį, liūdnai pradėjau nusirenginėti, bet Čia mane suglumino kažkoks neįprastas aromatas, truputį dvelkė kvepalais, atsigręžęs pamačiau, kad mano lovoje guli gražioji Marija, šypsodamasi, šiek tiek paukščiai, didelėmis mėlynomis akimis.

— Marija! — tariau aš. Ir pirmiausia man toptelėjo, kad šeimininkė atsakys kambarį, jei apie tai sužinos.

— Aš atėjau,— tarė ji tyliai.— Jūs ant manęs pykstate?

— Ne, ne. Žinau, Hermina jums davė raktą. Na, taip.

— O, jūs pykstate. Aš išeinu.

— Ne, gražioji Marija, pasilikite! Tik kaip tyčia šįvakar man labai liūdna, šiandien negaliu būti linksmas, bet galbūt rytoj vėl galėsiu.

Aš truputį pasilenkiau prie jos, ji apglėbė mano galvą abiem dideliais tvirtais delnais, prisitraukė prie savęs ir ilgai mane bučiavo. Paskui aš atsisėdau šalia jos ant lovos, paėmiau jos ranką, paprašiau kalbėti tyliai, kad mūsų neišgirstų, ir žvelgiau į jos gražų pilną veidą, kuris svetimas ir nepaprastas lyg kokia didelė gėlė gulėjo ant mano pagalvės. Ji lėtai prisitraukė mano ranką prie savo lūpų, pakišo po apklotu .ir padėjo ant savo šiltos, tyliai alsuojančios krūtinės.

— Gali ir nebūti linksmas,- tarė ji,— Hermina man jau pasakė, kad turi rūpestį. Tai juk supras kiekvienas. O ar aš tau dar tebepatinku, a? Tąkart, kai šokome, tu buvai įsimylėjęs.

Aš bučiavau jos akis, lūpas, kaklą ir krūtis. Ką tik galvojau apie Hermina karčiai ir priekaištingai. O dabar rankose laikiau jos dovaną ir buvau dėkingas. Marijos glamonės nekėlė skausmo įstabiajai muzikai, kurios šiandien klausiausi, glamonės buvo jos vertos ir buvo jos išsipildymas. Pamažu traukiau apklotą nuo gražios moters, kol bučiniais pasiekiau jos kojas. Kai atsiguliau šalia, jos veidas, panašus į gėlę, man šypsojosi visa žinančia ir malonia šypsena.

Tą naktį, šalia Marijos, miegojau neilgai, bet kietai ir gerai kaip vaikas. O miego protarpiuose gėriau jos gražią linksmą jaunystę ir, tyliai šnekučiuodamasis su, ja, sužinojau daugybę

įdomių dalykų apie jos ir Herminos gyvenimą. Apie tokį gyvenimą aš labai mažai težinojau, tik teatro pasaulyje anksčiau atsitiktinai susitikdavau panašių būtybių — ir moterų, ir vyrų, pusiau menininkų, pusiau ištvirkėlių. Tik dabar truputį žvilgtelėjau į šitą keistą, tą neregėtai nekaltą, neregėtai sugadintą gyvenimą. Visos šios mergaitės, dažniausiai neturtingų tėvų dukros, perdaug protingos ir perdaug žavios, kad visą gyvenimą tik dėl duonos kąsnio dirbtų kažkokį prastai apmokamą ir nuobodų darbą, gyveno čia iš atsitiktinio uždarbio, Čia iš savo patrauklumo ir meilumo. Kartais jos keletą mėnesių sėdėdavo prie rašomosios mašinėlės, kartais būdavo turtingų lėbautojų mylimosiomis, gaudavo kišenpinigių ir dovanų, retkarčiais dėvėdavo kailius, važinėdavo automobiliais ir gyvendavo prašmatniuose viešbučiuose, kitais kartais glaustydavosi palėpių kambarėliuose ir nors ištekėti ryždavosi, susiviliojusios labai geru pasiūlymu, bet vedybų anaiptol netrokšdavo. Kai kurios jų meilėje nebuvo geidulingos ir, tik pasišlykštėjusios ir išsiderėjusios didžiausią sumą, parodydavo savo malonę. Kitos, tokia buvo ir Marija, meilėje buvo nepaprastai išmoningos ir jos trokšdavo, daugumas jų turėjo patirties meilėje su abiem lytimis; jos gyvendavo vien meilei ir visada šalia oficialių ir atsilyginančių draugų dar turėdavo ir kitų meilės santykių. Stropiai ir veikliai, nerimastingai ir lengvabūdiškai, protingai ir vis dėlto nesąmoningai gyveno šios peteliškės tiek pat vaikišką, kiek ir rafinuotą gyvenimą, gyveno nepriklausomos, ne kiekvienam parsiduodančios, iš laimės ir gero oro tikėdamosi savo dalies, įsimylėjusios gyvenimą ir vis dėlto daug mažiau prie jo prisirišusios, negu miesčionys, visada sutinkančios paskui pasakų princą eiti į jo rūmus, visada pusiau sąmoningai tikros, kad jų laukia' surikus ir liūdnas galas.

Marija išmokė mane — tą keistą pirmąją naktį ir sekančiomis dienomis — daug ko, ne vien mielų, naujų jausmų žaidimų ir malonumų, bet ir naujai suprasti, naujai suvokti kai ką, naujai mylėti. Šokių ir pasilinksminimo įstaigų, kinų, barų ir arbatinių prie viešbučių pasaulis, kuris man, atsiskyrėliui ir estetui, atrodė kažkoks menkavertis, draudžiamas ir žeminantis Marijai, Herminai ir jos bičiuliams buvo tiesiog pasaulis, nei geras, nei blogas, nei geistinas, nei nekenčiamas, šiame pasaulyje pražysdavo jų trumpas, kupinas ilgesio gyvenimas, čia jos jausda-

vosi lyg namie. Jos mėgo taurę šampano ir firminį patiekalą „Gril rum" bare, kaip kuris nors iš mūsų mėgsta kompozitorių ar poetą, ir koks nors naujas šokių šlageris ar sentimentali, saldi kokio džiazo dainininko dainelė jas tiek pat žavėjo, jaudino ir graudino, kiek mus — Nyčė ar Hamsunas. Pasakodama apie aną žavų saksofonistą Pablą, Marija prašneko apie vieną amerikietišką zongą, kurį jis retkarčiais jai padainuodavo, ir ji kalbėjo su tokiu susižavėjimu, pasigėrėjimu ir meile, jog tai mane sujaudino ir paveikė daug labiau, negu kokio nors erudito ekstazės apie įmantrius ir kilnius meno pomėgius. Kad ir koks būtų tas zongas, aš buvau pasirengęs kartu su ja juo žavėtis; švelnūs Marijos žodžiai, jos aistringai degantis žvilgsnis mano estetikoje pralaužė didelių spragų. Buvo, žinoma, gražių dalykų, keletas rinktinių gražių dalykų, kurie man nekėlė jokių ginčų ir abejonių, pirmiausia Mocartas, bet kur buvo riba? Argi mes visi, žinovai ir kritikai, jaunystėje liepsningai nemylėjome meno kūrinių ir menininkų, kurie šiandien atrodo abejotini ir nemalonūs? Ar mums taip nebuvo su Listu, Vagneriu, daugeliui netgi su Bethovenu? Argi vaikiškas Marijos graudinimasis dėl amerikietiško zongo nebuvo lygiai toks pat tyras, gražus, jokių abejonių nekeliantis estetinis gėrėjimasis, kaip kokio nors mokytojo susižavėjimas Tristanu ar dirigento ekstazė, atliekant Devintąją simfoniją? Ir argi tai keistai nesutapo su pono Pablo pažiūromis ir jo nepateisino?

Šį Pablą, šį gražuolį, rodos, Marija irgi labai mylėjo.

— Jis gražus žmogus,— tariau aš,— man jis irgi labai patinka. Bet sakyk, Marija, kaip tu gali greta jo dar mylėti ir mane, nuobodų senį, kuris visai nežavus ir jau žilstelėjęs, ir negroja saksofonu, ir nedainuoja angliškų meilės dainelių?

— Nekalbėk taip bjauriai! — ėmė bartis ji.— Juk tai visiškai natūralu. Ir tu man patinki, ir tu turi kažko žavaus, mielo ir ypatingo, tau negalima būti kitokiam, negu esi. Nereikia kalbėti apie tokius dalykus ir reikalauti ataskaitos: Supranti, kai bučiuoji man kaktą ar ausį, jaučiu, kad mane myli, kad aš tau patinku; tu moki taip pabučiuoti, kažkaip lyg droviai, ir tai man sako: jis tave myli, jis tau dėkingas, kad tu graži. Man tai labai labai patinka. O kokio nors kito vyriškio man patinka priešingas dalykas — kad jis, rodos, mane laiko nieku ir taip bučiuoja, tarsi darytų man malonę.

Mes vėl užmigome. Aš vėl atsibudau, nepaleidęs iš glėbio tos savo gražios gražios gėlės.

Ir nuostabu! — ši graži gėlė vis dėlto taip ir liko dovana, kurią Hermina man padovanojo! Ji nuolat už jos stovėjo, ji buvo kaukė, kuri ją dengė! Ir staiga aš pagalvojau apie Eriką, apie mano tolimą piktą mylimąją, apie mano vargšę draugę. Grožiu ji beveik nė kiek nenusileido Marijai, nors ir nebuvo tokia žydinti ir atsipalaidavusi, tokia išradinga ir išmoninga meilėje, ir jos paveikslas, mylimas, į mano likimą giliai įsipynęs paveikslas, ryškiai ir skausmingai valandėlę stovėjo prieš mane, o paskui vėl pranyko, nugrimzdo į miegą, užmirštį, į pusiau apraudotą tolį.

Ir daugelis mano gyvenimo paveikslų iškilo prieš mane šią gražią, švelnią naktį, o juk aš taip ilgai gyvenau tuščiai ir varganai ir be paveikslų. Dabar, Eroto stebuklingai atvertas, ištryško paveikslų šaltinis, gilus ir gausingas, ir akimirką širdis sustojo iš susižavėjimo ir liūdesio, kad tokia turtinga buvo mano gyvenimo paveikslų galerija, kad tokia kupina aukštų amžinų žvaigždžių ir žvaigždynų vargšo Stepių Vilko siela. Švelniai ir skaisčiai, tarsi tolimas, begalybėje susiliejęs mėlynas kalnų ruoželis, žvelgė vaikystė ir motina, skardžiai nelyginant varis skambėjo choras mano draugysčių, prasidėjusių nuo legendinio Hermano, Herminos sielos brolio; kvapūs ir nežemiški, tarytum iš vandens gelmių iškilusios drėgnos ežerų gėlės, plaukė paveikslai daugelio moterų, kurias mylėjau, kurių troškau ir kurias apdainavau,— tik nedaugelį jų pasiekiau ir bandžiau pradaryti savomis. Pasirodė ir mano žmona, su kuria išgyvenau keletą metų, kuri mane išmokė bičiuliškumo, nesutarimų, rezignacijos, kuriai, nepaisant visų gyvenimo nemalonumų, manyje išliko gilus pasitikėjimas iki tos dienos, kai ji, pamišusi ir susirgusi, staiga pakėlė padūkusį maištą ir nuo manęs pabėgo — ir aš supratau, kaip labai ją mylėjau ir kaip. didžiai ja pasitikėjau, jei, sulaužiusi mano pasitikėjimą, ji taip smarkiai ir visam gyvenimui mane pribloškė.

Šie paveikslai —- jų buvo šimtai, su pavadinimais ir be pavadinimų — visi aliai vieno vėl sugrįžo, švieži ir nauji iškilo Iš šios meilės nakties šulinio, ir aš vėl prisiminiau tai, ką seniai per negandus buvau užmiršęs, kad jie buvo mano gyvenimo nuosavybė ir vertybė, neišdildomi tebegyvavo šie žvaigždėmis

tapę įvykiai, kuriuos galėjau užmiršti, bet negalėjau_ sunaikinti, jų virtinė buvo mano būties legenda, jie spindėjo it žvaigždės ir buvo nesunaikinama mano gyvenimo vertybė. Mano gyvenimas buvo_ sunkus, klaidus ir nelaimingas, jis vertė išsižadėti ir neigti, jis buvo kartus nuo druskos, įmaišytos į visos žmonijos, likimą, bet jis buvo turtingas, išdidus ir turtingas, net varguose tai buvo karališkas gyvenimas. Nors ir kaip graudžiai švaistomas kelio likutis iki paskutinės pražūties, šio gyvenimo branduolys buvo taurus, turėjo savo veidą ir temperamentą, jame viskas buvo daroma ne dėl skatikų, o dėl žvaigždžių.

Tai buvo gana seniai, ir nuo to laiko daug kas atsitiko ir pasikeitė, aš tegaliu prisiminti tik keletą anos nakties smulkmenų, pavienius mūsų žodžius, pavienius, kupinus gilaus švelnumo gestus ir prisilietimus, šviesias kaip žvaigždės akimirkas, kai nubusdavom iš sunkaus meilės nuovargio sapno. Bet kaip tik tą naktį pirmą kartą nuo smukimo pradžios mano paties gyvenimas vėl pažvelgė į mane nenumaldomai spindinčiomis akimis, ir aš vėl supratau, kad atsitiktinumas — tai likimas, o mano būties griuvėsiai — dieviški fragmentai. Mano siela vėl alsavo, mano akys vėl regėjo, ir akimirkomis-aš suliepsnodavau iš nuojautos, jog tereikia tik surinkti išmėtytus paveikslus, tereikia tik sutaurinti tarsi paveikslą mano, Hario Halerio, vilkiško gyvenimo visumą, ir aš pats įeisiu į paveikslų pasaulį ir būsiu nemirtingas. Argi ne šio tikslo siekė kiekvienas-žmogus gyvenime, argi tai nebuvo jo įsibėgėjimas ir bandymas tikslą pasiekti?

Rytą, pasidalijęs su Marija pusryčius, turėjau Slapčiom ją išvesti iš namų, ir tai pavyko. Dar tą pačią dieną jai ir sau išsinuomojau gretimoje miesto dalyje kambarėlį tik mūsų pasimatymams.

Mano šokių mokytoja Hermina atėjo, kaip sutarta, ir aš turėjau mokytis bostono. Ji buvo griežta ir nepermaldaujama ir nepraleido nė vienos pamokos, nes buvo nuspręsta, kad su ja eisiu į artimiausią kaukių balių. Ji paprašė mane pinigų savo kostiumui, tačiau koks jis bus, man neprasitarė nė vienu žodžiu. Ją aplankyti arba bent jau sužinoti, kur gyvenanti, man vis dar buvo uždrausta.

Šis laikas prieš kaukių halių, maždaug trys savaitės, buvo nepaprastai gražus. Marija, kaip man atrodė, buvo pirma tikra mylimoji mano gyvenime. Iš moterų, kurias mylėjau, aš visuomet

reikalavau proto ir išsilavinimo, ne visada kaip reikiant pastebėdamas, kad net ir labai protinga ir palyginti labai išsilavinusi moteris niekada neatitiko mano kūrybinio proto poreikių, o nuolat jiems prieštaravo; aš ateidavau pas moteris su savo problemom ir mintim, ir man atrodė visiškai beįmanoma ilgiau kaip valandą mylėti mergaitę, kuri tėra perskaičiusi vos vieną knygą, beveik nežino, kas yra skaitymas, ir negalėtų atskirti Čaikovskio nuo Bethoveno, Marija neturėjo jokio išsilavinimo, jai nereikėjo šių aplinkkelių ir surogatinių pasaulių, visos jos problemos tiesiogiai kildavo iš jutimų. Gamtos duotais jutimais, ypatinga savo figūra, spalvom, plaukais, balsu, oda, savo temperamentu iškovoti kiek galint daugiau juslinės laimės ir meilės, kiekvienai savo galiai, kiekvienam savo linijų vingiui, kiekvienam švelniausiam savo kūno išlinkiui atrasti ir išgauti iš mylinčiojo atsaką, supratimą ir gyvą, laimę nešantį atliepiamąjį žaidimą — tai buvo jos menas ir uždavinys. Jau tada, pirmą kartą nedrąsiai šokdamas su ja, tai pajutau, užuodžiau šį genialaus, žavaus, rafinuoto jutimingumo aromatą ir. bu vau pakerėtas. Ir, žinoma, neatsitiktinai Hermina, ta visažinė, man atvedė šią Mariją. Jos aromatas ir visa išvaizda buvo vasariška, dvelkė rožėmis.

Aš neturėjau laimės būti vienintelis ar privilegijuotas Marijos mylimasis, aš buvau vienas iš daugelio. Dažnai ji neturėdavo man laiko, kartais kokią valandą po pietų, kai kada — naktį. Ji nenorėjo imti iš manęs pinigų, matyt, dėl Herminos. Bet dovanas ji mielai priimdavo, ir kai jai dovanodavau, pavyzdžiui, naują mažytę raudonai lakuotos odos piniginę, ten galima buvo įdėti ir dvi ar tris auksines monetas. Tarp kitko, už šią raudoną piniginėlę ji mane labai išjuokė! Piniginėlė buvo žavi, bet tai buvo užsigulėjusi, nebemadinga prekė. Apie šiuos dalykus, kuriuos lig šiol žinojau ir apie kuriuos nutuokiau kur kas menkiau, negu apie kokią eskimų kalbą, aš daug ko išmokau iš Marijos. Pirmučiausiai išmokau, kad visi šie maži niekučiai, visi šie mados ir prabangos dalykai nėra vien menkniekiai, neskoningi mažmožiai ir gobšių fabrikantų ir pirklių išmonė, o teisėtas, gražus, įvairus, mažas arba, veikiau, didelis pasaulis daiktų, turinčių vieną vienintelį tikslą — tarnauti meilei, tobulinti jausmą, gaivinti negyvą aplinką ir stebuklingai -ją apdovanoti naujais meilės organais —- nuo pudros ir kvepalų iki balinio

batelio, nuo žiedo iki portsigaro, nuo diržo sagties iki rankinuko. Rankinukas buvo ne rankinukas, piniginė — ne piniginė, gėlės — ne gėlės, vėduoklė — ne vėduoklė, viskas buvo plastinė meilės, magijos, žavėjimo medžiaga, buvo pasiuntinys, kontrabandininkas, ginklas, kovos šūkis.

Dažnai galvodavau, ką Marija iš tikrųjų myli. Labiausiai, maniau, ji myli Pablą, jaunąjį saksofonistą, pasiklydusiomis juodomis akimis ir ilgomis, blyškiomis, tauriomis ir melancholiškomis rankomis. Šį Pablą laikiau, šiek tiek mieguistu, išlepintu ir pasyviu meilėje, bet Marija man laidavo, kad nors jis ir pamažu įsiliepsnoja, bet paskui būna daug stamantresnis, tvirtesnis, vyriškesnis ir reiklesnis, negu koks boksininkas ar raitininkas. Ir šitaip aš sužinojau slaptų dalykų apie vieną ar kitą žmogų, džiazo muzikantą, aktorių, apie kai kurias moteris, apie mūsų aplinkos merginas ir vyrus, sužinojau visokių paslapčių, po paviršiaus plėvele įžvelgiau ryšius ir nesantaikas, po truputį pasidariau (aš, tasai šiame pasaulyje visiškai neturintis ryšių svetimkūnis) patikimas ir savas. Taip pat ir apie Herminą daug ko sužinojau. Bet ypač dažnai dabar susitikdavau su ponu Pablu, kurį Marija labai mylėjo. Kartais ir ji griebdavosi slaptų jo vaistų, o ir man kartkarčiais parūpindavo šių malonumų, ir visuomet Pablas stengdavosi man ypač uoliai pasitarnauti.

Kartą apie tai jis man atvirai pasakė:

— Jūs labai nelaimingas, tai negerai, nereikia taip. Man gaila. Surūkykite silpno opiumo pypkutę.

Mano nuomonė apie šį linksmą, protingą,, vaikišką ir kartu neperprantamą žmogų nuolat keitėsi, mes tapome draugais, neretai aš truputį pasivaišindavau jo vaistais. Jį šiek tiek linksmino, kad aš įsimylėjęs Mariją. Kartą jis suruošė „šventę" savo kambaryje, kažkokio priemiesčio viešbučio mansardoje. Ten buvo tik viena kėdė, Marija ir aš turėjome sėdėti ant lovos. Jis davė mums išgerti kažkokio supilstyto iš trijų buteliukų paslaptingo, nuostabaus likerio. O paskui, kai man labai pasitaisė nuotaika, jis spindinčiomis akimis pasiūlė trise suruošti meilės orgiją. AŠ griežtai atsisakiau, man tai buvo neįmanoma, tačiau vis dėlto skersa akim dirstelėjau į Mariją, norėdamas sužinoti, kaip ji į tai reaguos, ir nors ji tuoj pat pritarė mano atsakymui, vis dėlto pamačiau užsiplieskusias jos akis ir pajutau ją apgailestaujant, kad nieko neįvyks. Pablas nusivylė mano atsakymu, bet neįsižeidė.

—Gaila,— tarė jis,— Haris tūri per daug moralinių abejonių. Nieko nepadarysi. O juk būtų buvę taip puiku, labai puiku! Bet aš žinau pakaitalą.

Mes keletą kartų truktelėjome opiumo ir, nejudamai sėdėdami atmerktomis akimis, trise išgyvenome jo sugestijuotą sceną, Marija virpėjo iš susižavėjimo. Kai aš po to truputį nekaip pasijutau, Pablas mane paguldė į lovą, davė keletą lašelių vaistų ir, keletui minučių užsimerkęs, pirma ant vieno, paskui ant kito voko pajutau labai trumpą, vos dvelktelėjusį bučinį. Dėjausi manąs, kad pabučiavo Marija. Bet gerai žinojau, kad pabučiavo jis.

O vieną vakarą Pablas mane nustebino dar labiau. Jis pasirodė mano bute, pasakė, kad jam reikia dvidešimties frankų ir kad prašo mane ši6s sumos. Ir pasiūlė už tai šią naktį vietoj jo naudotis Marija.

— Pablai,— tariau išsigandęs,— jūs pats nežinote, ką kalbate. Dėl pinigų perleisti savo mylimąją kitam — tai pas mus laikoma didžiausia niekšybe. Aš negirdėjau jūsų pasiūlymo, Pablai.

Jis pažvelgė į mane užjaučiamai.

— Jūs nenorite, ponas Hari. Gerai. Jūs visada, pats sau pridarote sunkumų. Ką gi, tuomet šią naktį miegokite ne su Marija, jei jums tai maloniau, ir taip duokite man pinigų, aš jums grąžinsiu. Man jie būtini.

— Kam gi?

— Agostinui — žinote, tai tas nedidukas muzikantas, antrasis smuikas. Jis serga jau savaitę, ir niekas jo neprižiūri, pinigų jis neturi nė skatiko, o kaip tyčia ir aš visus išleidau.

Iš smalsumo, o šiek tiek norėdamas ir save nubausti, su juo nuėjau pas Agostiną, kuriam į palėpės kambarėlį, iš tiesų skurdų kambarėlį, jis nunešė pieno ir vaistų, išpurtė pagalvę, išvėdino kambarį, ant karščiuojančios galvos uždėjo gražų, pagal visas meno taisykles paruoštą kompresą — visa tai jis. darė greitai, švelniai ir išmaningai tarsi gera gailestingoji sesuo. Tą patį vakarą mačiau, kaip jis iki pat ryto grojo „Sičio" bare.

Su Hermina dažnai ilgai ir dalykiškai kalbėdavausi apie Mariją, apie jos rankas, pečius, šlaunis, apie tai, kaip ji juokiasi, bučiuojasi, šoka.

— O šitai, ar ji tau jau parodė? — kartą paklausė Her-

mina ir apsakė ypatingą liežuvio žaismą bučiuojantis. Aš paprašiau, kad pati tai parodytų, bet ji rimtai atsisakė.— Dar ne laikas,— tarė ji,— aš dar nesu tavo mylimoji.

Aš paklausiau, iš kur jai žinomas Marijos bučiavimosi menas ir kitos slaptos jos gyvenimo ypatybės, kurias turėtų žinoti tik mylintis vyras.

— O,— sušuko ji,— mes juk draugės. Nejaugi manai, kad turėtume kažką slėpti viena nuo kitos? Aš gana dažnai su ja miegodavau ir žaisdavau. Taip, tu nučiupai gražią mergaitę, ji moka daugiau, negu kitos.

— Vis dėlto, Hermina, aš manau, kad ir jūs tarp savęs dar turite paslapčių. O gal tu jai irgi papasakojai apie mane viską, ką žinai?

— Ne, tai kiti dalykai, kurių ji nesuprastų. Marija nuostabi, tau pasisekė, bet tarp tavęs ir manęs yra dalykų, apie kuriuos ji nieko nenutuokia. Aš, žinoma, jai daug ką papasakojau apie tave, daug daugiau, negu tau tuomet būtų patikę,— aš juk turėjau tau ją suvedžioti! Bet, drauguži, suprasti taip, kaip aš tave suprantu, nei Marija, nei kuri kita nesupras. Aš taip pat šio to iš jos išmokau — apie tave žinau viską, ką žino apie tave Marija. Aš tave pažįstu kone taip, tarsi daug sykių būtume kartu gulėję.

-

Kai vėl susitikau su Marija, man buvo keista ir nesuprantama, kad ji Herminą lygiai taip pat, kaip ir mane, glaudė prie savo krūtinės, kad ji taip pat, kaip ir mane, lytėjo, bučiavo, glamonėjo ir bandė jos kūną, plaukus ir odą. Man atsiskleidė nauji, netiesioginiai, sudėtingi santykiai ir ryšiai, naujos meilės ir gyvenimo galimybės, ir aš galvojau apie tūkstančius sielų iš traktato apie Stepių Vilką.

Per tą trumpą laiką, tarp mano susipažinimo su Marija ir didžiojo kaukių baliaus, aš buvau tiesiog laimingas ir vis dėlto niekada nejutau, kad tai kažkoks išsigelbėjimas, kažkokia pasiekta palaima, o labai aiškiai suvokiau, kad visa tai — prologas ir pasiruošimas, kad viskas smarkiai veržiasi į priekį, kad tai, kas svarbiausia, laukia ateityje.

Aš taip išmokau šokti, jog .dabar atrodė įmanoma dalyvauti baliuje, apie kurį kiekvieną dieną buvo vis daugiau šnekos. Hermina turėjo paslaptį, ji taip man ir neišdavė, kokiu maskaradiniu rūbu pasirodys. Aš jau kaip nors ją atpažinsiąs,

sakė ji, o jei neatpažinčiau, ji padėsianti, bet iš anksto nieko neturiu žinoti. Be to, ji visiškai nesmalsavo, kokią planuoju kaukę, ir aš nusprendžiau visai nepersirengti. Marija, kai ėmiau ją kviesti į balių, paaiškino, kad šiai šventei jau turinti kavalierių, ji iš tiesų jau turėjo bilietą, ir aš-truputį nusivyliau, supratęs, kad į šią šventę teks eiti vienam. Kaukių balius, kasmet meno žmonių rengiamas „Globuso" salėse, buvo aristokratiškiausias mieste.

Tomis dienomis Herminą mažai matydavau, bet baliaus išvakarėse ji buvo trumpam pas mane užsukusi — atėjo bilieto, kurį jai nupirkau. Ji ramiai sėdėjo mano kambaryje, ir čia prasidėjo keistas pokalbis, palikęs man didelį įspūdį.

— Dabar tau apskritai gana gerai sekasi,— tarė ji,— šokiai tau eina į gera. Kas nematė tavęs keturias savaites, vargu ar bepažintų.

— Taip,— prisipažinau,— jau daugelį metų taip gerai nesisekė. Visa tai — tavo nuopelnas, Hermina.

— O, argi ne tavo gražiosios Marijos?

— Ne. Juk ją irgi tu man padovanojai. Ji nuostabi.

— Ji — ta mylimoji, kurios tau reikėjo, Stepių Vilke. Žavi, jauna, visada geros nuotaikos, meilėje labai protinga ir ne kiekvieną dieną pasiekiama. Jei nebūtų reikėję dalytis jos su kitais, jei ji nebūtų buvusi pas tave vien skubantis svečias, nebūtų taip gerai klojęsi.

Taip, ir šitai aš turėjau pripažinti.

— Vadinasi, dabar tu iš tikrųjų turi visko, ko reikia?

— Ne, Hermina, taip nėra. Aš turiu kažką labai gražaus ir puikaus, didelį džiaugsmą, mielą paguodą. Aš tiesiog laimingas...

— Na, štai! Tad ko gi dar nori? ,

— Aš noriu daugiau. Aš nepatenkintas tuo, kad esu laimingas, aš ne tam sukurtas, tai ne mano pašaukimas. Mano pašaukimas yra priešingas.

— Vadinasi, būti nelaimingam? Na, bet šito juk ir anksčiau turėjai į valias, tada, kai dėl skustuvo nebegalėjai eiti namo.

— Ne, Hermina, ne tai svarbu. Prisipažįstu, tuomet buvau labai nelaimingas. Bet tai buvo kvaila nelaimė, nevaisinga.

— Kodėl gi?

— Todėl, kad šiaip nebūčiau bijojęs mirties, kurios aš juk

troškau! Nelaimė, kurios man reikia ir kurios trokštu,— kitokia; ji yra tokia, kad 4eis man kentėti godžiai ir mirti geismingai. Štai kokiom nelaimės ar laimės aš laukiu.

— Suprantu tave. Čia mes esame brolis ir sesuo. Bet ką gali pasakyti prieš tą laimę, kurią radai dabar, su Marija? Kodėl nepatenkintas? -

— Aš nieko neturiu prieš tą laimę, o ne, aš myliu tą laimę, aš jai dėkingas. Ji graži tarsi saulėta lietingos vasaros diena. Bet aš juntu, kad ji neilgai truks. Ši laimė taip pat nevaisinga. Nuo jos esi patenkintas, bet būti patenkintam — ne man skirta. Tai užliūliuoja Stepių Vilką, jį pasotina. Bet tai ne ta laimė, dėl kurios numirtum.

— Tai, vadinasi, reikią mirti, Stepių Vilke?

— Manau, kad taip! Aš labai patenkintas savo laime, galiu dar ilgokai ją pakęsti. Bet kai laimė man kartais palieka kokią valandą kitą, kad atsibusčiau ir imčiau ilgėtis, tuomet visas mano ilgesys siekia ne išlaikyti visada šią laimę, o vėl kentėti, tik gražiau ir ne taip apgailėtinai, kaip anksčiau. Aš ilgiuosi kančių, kurios mane paruoštų mirti.

Hermina švelniai pažvelgė man į akis. tuo tamsiu žvilgsniu, kuriuo retkarčiais taip netikėtai pažvelgdavo. Puikios, baisios akys! Iš lėto, po vieną rinkdama ir dėliodama žodžius, ji tarė taip tyliai, jog turėjau ištempti ausis, kad išgirsčiau:

— Šiandien noriu tau kai ką pasakyti, kažką tokio, ką jau seniai žinau, o ir tu jau žinai, bet galbūt pats sau dar to nepasakei. Dabar pasakysiu, ką žinau apie save ir tave, ir apie mūsų likimą. Tu, Hari, buvai menininkas ir mąstytojas, žmogus, kupinas džiaugsmo ir tikėjimo, visuomet siekei didingumo ir amžinumo, niekada nesitenkindavai gražumu ir mažumu. Tačiau kuo labiau gyvenimas tave žadino ir grąžino sau pačiam, tuo labiau didėjo tavo vargas, tuo giliau, iki pat kaklo, grimzdai į kančias, baimę ir neviltį, ir viskas, kas gražu ir šventa, ką tu kažkada žinojai, mylėjai ir gerbei, visas ligšiolinis tavo tikėjimas žmonėmis ir mūsų aukšta paskirtimi — visa tai tau nė kiek nepadėjo, neteko vertės ir sudužo į šipulius. Tavo tikėjimas nebeturėjo daugiau kuo kvėpuoti. O uždusimas — žiauri mirtis. Ar ne tiesa, Hari? Argi tai ne tavo likimas? '

Aš linksėjau, linksėjau, linksėjau.

— Tu turėjai kažkokį gyvenimo vaizdą, kažkokį tikėjimą,

kažkokių reikalavimų, tu buvai pasiruošęs žygdarbiams, kančioms ir aukoms — o paskui pamažu pastebėjai, kad pasaulis nereikalauja iš tavęs jokių žygdarbių, aukų ir panašių dalykų, kad gyvenimas — ne herojinė poema su herojų rolėmis ir panašiais dalykais, o miesčioniškas svečių kambarys, kur visiškai tenkinamasi valgiu ir gėrimu, kava ir kojinės mezgimu, taroku ir radijo muzika. O kas nori kitko ir turi savyje ką kita, herojiškumą ir grožį, gerbia didžius poetus ir gerbia šventuosius, tas kvailys ir riteris Don Kichotas. Taigi. Ir *man* taip buvo, drauguži! Aš buvau gabi mergaitė, sukurta gyventi pagal didelį pavyzdį, kelti sau didelių reikalavimų, atlikti kilniems uždaviniams. Aš galėjau imtis didžiulės misijos, būti karaliaus žmona, revoliucionieriaus mylimąja, genijaus seseria, kankinio motina. O gyvenimas man teleido būti tik pusėtinai gero skonio kurtizane, bet ir tai gana sunkiai pavyko! Tai šitaip man klojosi. Vienu metu aš buvau nusiminusi ir ilgai ieškojau kaltės pačioje savyje. Juk gyvenimas, galvojau aš, iš esmės visada teisus, ir jeigu gyvenimas išjuokė mano gražias svajones, vadinasi, galvojau sau, tos svajonės buvo kvailos ir netikusios. Bet tai visiškai nepadėjo. O kadangi mano buvo geros akys ir ausys, be to, buvau smalsoka, gana gerai įsižiūrėjau į šį vadinamąjį gyvenimą, pažįstamus ir kaimynus, daugiau kaip penkiasdešimt žmonių ir likimų, ir tuomet, Hari, pamačiau: mano svajonės buvo teisios, tūkstantį kartų teisios, kaip ir tavo. O gyvenimas, o tikrovė buvo neteisi. Jeigu tokiai moteriai, kaip aš, nebuvo jokio kito pasirinkimo, kaip skurdžiai ir beprasmiškai senti prie rašomosios mašinėlės, tarnaujant kokiam nors pinigų pelnytojui, arba ištekėti už jo dėl jo pinigų, arba pasidaryti savotiška prostitute, tai lygiai taip pat neteisinga, kaip ir tai, kad toks žmogus, kaip tu, turi iš vienatvės, baimės ir nevilties griebtis skustuvo. Mano bėda galbūt buvo daugiau materialinė ir moralinė, tavo — daugiau dvasinė, bet kelias buvo tas pats. Negi manai, kad nesuprantu, kodėl tu bijai fokstroto, kodėl bjauriesi barais ir šokių salėmis, kodėl priešiniesi džiazo muzikai ir visiems tiems niekams? Aš viską pernelyg gerai suprantu, kaip ir tai, kodėl tu taip šlykštiesi politika, sielojiesi dėl partijų, spaudos tauškalų ir neatsakingos, betikslės bruzdos, kodėl tave taip varo į neviltį karas, tas, kuris buvo, ir tas, kuris bus, šiandieninis mąstymas, skaitymas, statyba, muzikos darymas, švenčių šventimas, išsi-

lavinimo siekimas! Tu teisus, Stepių Vilke, tūkstantį kartų teisus, ir vis dėlto tu tūri žūti. Tu perdaug alkanas ir reiklus šiam paprastam, patogiam šiandieniniam pasauliui, kuris tenkinasi mažais dalykais, jis tave išspjauna, tu turi vienu matmeniu daugiau, negu jam reikia. .Kas šiandien nori gyventi ir džiaugtis savo gyvenimu, tas neturi būti toks žmogus, kaip tu ir aš. Kas reikalauja ne plerpimo, o muzikos, ne malonumo, o džiaugsmo, -ne pinigų, o sielos, ne bindzinėjimo, o tikro darbo, ne žaidimo, b tikros aistros, tam šis žavus mūsų pasaulis — ne tėvynė... Ji nuleido akis ir susimąstė.

— Hermina,— sušukau švelniai,—sesute, kokios geros tavo akys! Ir vis dėlto tu. mane išmokei fokstroto! Bet kaip tau atrodo: ar tokie žmonės, kaip mes, žmonės, turintys vienu matmeniu daugiau, čia negali gyventi? Nuo ko tai priklauso? Ar tik mūsų laikais taip? Ar visada taip buvo?

— Nežinau. Pasaulio garbei norėčiau manyti, kad dėl to kalti vien mūsų laikai, kad tai tėra vien liga, staigi nelaimė. Vadai išsijuosę ir sėkmingai pluša, rengdami naują karą, o mes tuo tarpu šokame fokstrotą, užsidirbame pinigų ir valgome šokoladinius saldainius.— juk tokiais-laikais pasaulis turi atrodyti gana kukliai. Tikėkimės, kad kiti laikai buvo geresni ir vėl bus geresni, turiningesni, erdvesni, gilesni. Bet mums tai nepadės. O gal visada taip buvo...

— Visuomet taip, kaip šiandien? Visuomet pasaulis vien politikams, spekuliantams, kelneriams ir lėbautojams, o žmonėms — jokio oro?

— Na, taip, aš to nežinau, niekas to nežino. O juk tai vis tiek. Bet aš, drauge mano, dabar galvoju apie tavo numylėtinį, apie kurį kartkarčiais man pasakodavai ir skaitei laiškus, apie Mocartą. O kaipgi jam buvo? Kas jo laikais valdė pasaulį, griebė grietinėlę, davė toną ir šį tą reiškė: Mocartas ar verteivos, Mocartas ar lėkšti žmoneliai? O kaip jis mirė ir kaip buvo palaidotas? Ir, manau, taip tikriausiai buvo ir bus visada, ir tai, ką jie mokyklose vadina „pasaulio istorija" ir kurią išsilavinimo dėlei reikia išmokti atmintinai, visus, tuos herojus, genijus, didžius žygdarbius ir jausmus — tai tėra vien apgavystė, mokytojų sugalvota lavinimo tikslams, kad tam tikro amžiaus vaikai vis dėlto būtų šiuo tuo užimti. Visuomet taip buvo ir visuomet taip bus, kad laikas ir pasaulis, pinigai ir valdžia priklausys smul-

kiems ir lėkštiems, o kitiems, tikriems žmonėms, nepriklausys nieko. Nieko, tik mirtis.

— Ir daugiau nieko?

— Ne, dar amžinybė.

— Tu turi galvoje vardą, šlovę palikuonių tarpe?

— Ne, vilkeli, ne šlovę — argi ji ko verta? Ir negi tu manai, kad visi iš tiesų tikri žmonės, žmonės tikrąja šio žodžio prasme išgarsėjo ir yra žinomi palikuonims?

— Ne, aišku, ne.

— Vadinasi, ne šlovę! Šlovė egzistuoja vien šiaip, išsilavinimui, tai mokytojų reikalas. Ne šlovę, o ne! Bet tai, ką aš vadinu amžinybe. Tikintieji tai vadina dievo karalyste. Aš manau, mes, žmonės, mes visi, reiklesnieji, pažįstantys ilgesį, turintys vienu matmeniu daugiau, mes visiškai negalėtume gyventi, jei kvėpuoti, be šio pasaulio oro, nebūtų dar ir kito oro, jei, be laiko, neegzistuotų dar ir amžinybė, o ji ir yra tikrumo karalystė. Čion priklauso Mocarto muzika ir tavo didžiųjų poetų eilėraščiai, čion priklauso šventieji, darę stebuklus, mirę kankinio mirtimi ir žmonėms parodę didelį pavyzdį. Bet amžinybei taip pat priklauso kiekvieno tikro žygdarbio paveikslas, kiekvieno tikro jausmo jėga, net jeigu ir niekas apie tai nežino ir jų nemato,' neužrašo ir neišsaugo palikuonims. Amžinybėje nėra palikuonių, tėra amžininkai.

— Tavo teisybė,— tariau aš.

— Tikintieji,— kalbėjo ji susimąsčiusi,— vis dėlto žinojo apie tai daugiausia. Todėl jie įvedė šventuosius ir tai, ką jie vadina „šventųjų bendrija". Šventieji — tai tikri žmonės, jaunesnieji Išganytojo broliai. Pas juos mes einame visą savo gyvenimą — kiekvienu geru poelgiu, kiekviena drąsia mintimi, kiekviena meile. Šventųjų bendriją ankstesniais laikais dailininkai pavaizdavo auksiniame danguje, spinduliuojančią, gražią ir taikią — jis ir yra ne kas kita, o tai, ką pirmiau pavadinau „amžinybe". Tai karalystė anapus laiko ir regimybės. Ten mūsų vieta, ten mūsų tėvynė, į ten, Stepių Vilke, veržiasi mūsų širdis, ir todėl mes ilgimės mirties. Ten tu vėl atrasi savo Gėtę, ir savo Novalį, ir Mocartą, o aš savo šventuosius, Kristupą, Pilypą Nerį ir visus kitus. Yra daug šventųjų, kurie iš pradžių buvo dideli nusidėjėliai, nuodėmė taip pat gali būti kelias į šventumą, nuodėmė ir yda. Tu juokiesi, bet aš dažnai galvoju, kad galbūt

ir mano draugas Pablas — slaptas šventasis. Ak Hari, mes turime išklampoti tiek purvo ir absurdo, kad pareitume namo! Ir mes nieko neturime, kas mus vestų, vienintelis mūsų vedlys — namų ilgesys.

Paskutinius savo žodžius ji vėl ištarė visiškai tyliai, ir dabar kambaryje pasidarė tyku ir ramu, saulė buvo arti laidos, ir auksinės raidės ant daugelio mano bibliotekos knygų nugarėlių žibėjo jos spinduliuose. Delnais suėmiau Herminos galvą, pabučiavau į kaktą ir prigludau skruostu prie jos skruosto, kaip brolis ir sesuo, taip mes sėdėjome akimirką. Aš mielai būčiau likęs taip sėdėti ir niekur nėjęs šiandien. Bet šią naktį, paskutinę prieš didįjį balių, Marija žadėjo būti su manimi.

Tačiau, eidamas pas ją, galvojau ne apie Mariją, o vien apie tai, ką pasakė Hermina. Visa tai, kaip man atrodė, buvo tikriausiai ne jos, o mano mintys, kurias, perskaičiusi ir susiurbusi į save, ši aiškiaregė man vėl perteikė taip, kad jos dabar įgavo formą ir iškilo prieš mane nauju pavidalu. Už tai, kad ji išsakė mintį apie amžinybę, aš jai tą valandą buvau ypač dėkingas. Man reikėjo šios minties, aš be jos negalėjau gyventi ir negalėjau numirti. Šventą nežemišką gyvenimą, nepriklausantį nuo jokio laiko, amžinų vertybių, dieviškosios substancijos pasaulį šiandien man vėl padovanojo mano draugė ir šokių mokytoja. Nejučiomis prisiminiau, kaip tada sapnavau Gėtę, prisiminiau paveikslą senojo išminčiaus, kuris juokėsi tokiu nežmonišku juoku ir krėtė su manim nemirtingus pokštus. Tik dabar supratau Gėtės juoką, nemirtingųjų juoką. Jis buvo abstraktus, tas juokas, jis buvo vien šviesa, vien vaiskumas, jis buvo tai, kas lieka, kai tikras žmogus, perėjęs per žmogiškas kančias, klaidas, aistras ir nesusipratimus, prasiveržia į amžinybę, į visatą. O „amžinybė" buvo ne kas kita, kaip laiko išganymas, tam tikras jo grįžimas į nekaltumą, atgalinis jo persikūnijimas į erdvę.

Aš paieškojau Marijos ten, kur mes paprastai valgydavome mūsų vakarais, bet ji dar nebuvo atėjusi. Aš sėdėjau ir laukiau prie padengto stalo tylioje priemiesčio smukliukėje, vis galvodamas apie mūsų pokalbį. Visos šios mintys, iškilusios tarp Herminos ir manęs, man atrodė tokios artimos, taip seniai žinomos, tarsi paimtos iš slėpiningiausios mano mitologijos ir vaizdų pasaulio! Nemirtingieji, gyvenantys belaikėje erdvėje, atitrūkę, tapę vaizdais ir kristalinės amžinybės tarsi eterio užlieti, ir vė-

sus, žvaigždelėmis spinduliuojantis šio nežemiško pasaulio skaidrumas — iš kurgi visa tai man taip žinoma? Aš susimąsčiau, ir man dingtelėjo galvon pjesės iš Mocarto „Kasacijų", iš Bacho „Gerai temperuoto klavyro", ir visur šitoje muzikoje, atrodė, švietė šis vėsus, žvaigždėtas skaidrumas, tvyrojo šis eterinis vaiskumas. Taip, kaip tik taip, ši muzika buvo nelyginant sušalęs, erdve pavirtęs laikas, o virš jo begaliniai pleveno antžmogiškas skaidrumas, amžinas dieviškas juokas. O, juk ir senasis mano sapno Gėtė čion taip gerai tiko! Ir staiga aplink save išgirdau šį nepaaiškinamą juoką, išgirdau juokiantis nemirtinguosius. Aš pakerėtas sėdėjau, pakerėtas išsiėmiau iš liemenės kišenėlės pieštuką, akimis paieškojau popieriaus, pamačiau priešais gulintį vynų kainoraštį, apverčiau jį ir ėmiau rašyti kitoje pusėje, rašyti eiles, kurias tik rytojaus dieną radau kišenėje. Štai jos:

N e m i r t i n g i e j i

Ir vėl, ir vėl iš žemės klonių, iš žemų,
Gyvenimas į dangų kyla toks veržlus,
Laukinės negandos ir siautulys svaigus,
Raudonas kvaitulys nuo kruvinų klanų,
Aistros mėšlungis, begalinis troškulys, trauka,
Palūkininko, maldininko, budelio ranka,
Aistrų ir baimės čaižoma minia
Paskleidžia tvankų, dūlu, šiltą tvaiką,
Alsuoja, pasitenkinus aistra, beprote, laukine, Save
žiaumoja, o paskui išspjauna klaikiai,
Karus ji išperi ir palaimingą meną,
Papuošia beprotybe suliepsnojusį linksmybės namą,
Vėl ryja, sotinasi, ištvirkauja lig aušrų
Ryškiais vaikystės jomarkų džiaugsmais,
Vėl kyla dėl kiekvieno iš bangų,
Vėl virsta dėl kiekvieno pelenais.

O mes jau apsipratom iš tiesų
Žvaigždžių nutviekstam eterio lede,
Nežinom valandų jau ir dienų,
Nesiskiriam lytim, jaunyste, senatve.
Ir jūsų nuodėmės, ir jūsų baimės,

Žudynės jūsų ir gašli palaima
Atrodo mums tarsi besisukančios saulės,
Neišmatuojamai ilga mums kiekviena diena pasaulio.
Mes jūs buvimui tyliai linksim,
Žvaigždžių sukimąsi palydi mūsų žvilgsniai,
Giliai kvėpuojam kosmoso žiema,
Dangaus drakonai pavaduoja mums draugus,
Šalta sustingusi būtis mūs amžina,
Ir amžinas mūs juokas šaltas ir vaiskus.

Paskui atėjo Marija, ir po linksmos vakarienės nuėjau su ja į mūsų kambarėlį. Šį vakarą ji- buvo gražesnė, šiltesnė ir nuoširdesnė, nei kada nors, ir jos švelnumuose ir žaidimuose aš pajutau visišką atsidavimą.

— Marija,— tariau aš,— tu šiandien dosni lyg dievaitė. Nenualsink mudviejų mirtinai, juk rytoj kaukių balius. Kas toks bus rytoj tavo kavalierius? Bijau, mano miela gėlyte, kad tai bus pasakų princas, jis tave pagrobs, ir tu niekada daugiau pas mane nesugrįši. Tu šiandien myli mane kone taip, kaip geri mylimieji tai daro atsisveikindami, paskutinį kartą.

Ji lūpomis gluste prigludo man prie ausies ir sušnibždėjo:

— Nekalbėk, Hari! Kiekvienas kartas gali būti paskutinis. Kai Hermina tave pasiims, tu daugiau pas mane nebeateisi. Galbūt ji tave pasiims rytoj.

Niekada taip smarkiai nejutau būdingo tų dienų jausmo, tos keistai dvilypės, karčiai saldžios nuotaikos, kaip tą naktį prieš balių. Ką aš jutau, tai buvo laimė: Marijos grožis ir atsidavimas, valandos, kai galėjau prisiragauti, prisisiurbti, prisikvėpuoti subtilių ir mielų juslinių žavesių, kuriuos pažinau taip vėlai, jau: sendamas, prisipliuškenti švelnioje, liulančioje malonumo vilnyje. Ir vis dėlto tai buvo tik kevalas: viduje viskas buvo kupina reikšmės, įtampos, likimo, ir, meiliai ir švelniai įsitraukęs į saldžias, jaudinančias meilės smulkmenas, tarsi plūduriuodamas drungnoje laimėje, širdyje jutau, kaip mano likimas galvotrūkčiais veržiasi pirmyn, link prarajos, link bedugnės, lekia ir spardosi tarsi baikštus žirgas, pagautas baimės, ilgesio, atsidavimo mirčiai. Ir nors dar visai neseniai nedrąsiai ir baimingai priešinausi maloniam juslinės meilės lengvabūdiškumui, nors bijojau besijuokiančio, paruošto išdovanoti Marijos grožio, bet da-

bar jaučiau mirties baimę — ir tokią baimę, kuri, žinojau, greit pavirs atsidavimu ir išsigelbėjimu.

Tuo metu, kai tylėdami buvome pasinėrę į veiklius mūsų meilės žaidimus ir vienas kitam priklausėme nuoširdžiau, negu bet kada, mano siela atsisveikino su Marija, atsisveikino su viskuo, kas ji man buvo. Jos dėka aš dar kartą prieš galą vaikiškai atsidėjau paviršiaus žaidimui, ieškojau trumpučių džiaugsmų, tapau nekaltos lyties vaiku ir gyvuliu,— ši būsena ankstesniajame mano gyvenime buvo vien reta išimtis, nes visa tai, kas susiję su geidulingumu ir lytimi, man beveik visada turėjo kartų kaltės prieskonį, saldų, bet baugų skonį uždrausto vaisiaus, kurio turi saugotis dvasinis žmogus. Dabar Herminą ir Marija man parodė šį sodą su visu jo nekaltumu, aš buvau dėkingas jo svečias, bet atėjo laikas keliauti toliau, perdaug gražu ir šilta buvo šiame sode. Man buvo skirta vėl siekti gyvenimo vainiko, vėl atgailauti už begalinę gyvenimo kaltę. Lengvas gyvenimas, lengva meilė, lengva mirtis — ne man.

Iš merginų užuominų sprendžiau, kad rytdienos baliui ar tuoj po jo planuojami kažkokie nepaprastai ypatingi malonumai ir ištvirkavimai. Gal tai ir yra pabaiga, gal Marijos nuojauta nemeluos, ir šiandien mes gulime paskutinįkart drauge, gal rytoj prasidės naujas likimo vingis? Aš buvau kupinas deginančio ilgesio, kupinas dusinančios baimės ir, padūkusiai kabindamasis į Mariją, dar kartą nerimastingai ir godžiai apibėgau visus jos sodo takus ir tankmes, dar kartą suleidau dantis į saldų rojaus medžio vaisių.

Už miegą, kurio stigo šiąnakt, aš atsiėmiau dieną. Rytą nuvažiavau į pirtį, mirtinai pavargęs grįžau namo, aptemdžiau miegamąjį, nusirengdamas kišenėje radau savo eilėraštį, vėl jį pamiršau, tuoj pat atsiguliau, užmiršau Mariją, Herminą ir kaukių balių ir išmiegojau kiaurą dieną. Vakare atsikėlęs, tik skusdamasis vėl prisiminiau, kad jau po valandos prasidės kaukių balius ir reikia išsirinkti marškinius prie frako. Gerai nusiteikęs, susiruošiau ir išėjau pirmiausia pavalgyti.

Tai buvo pirmas kaukių balius, kuriame turėjau dalyvauti. Ankstesniais laikais aš, tiesa, retkarčiais lankydavausi tokiose šventėse, retkarčiais jos man patikdavo, bet aš nešokau ir buvau vien žiūrovas, ir susižavėjimas, su kuriuo apie jas pasakodavo ir jų laukdavo kiti, man visada atrodydavo juokingas. O šian-

dienai?-man balius buvo įvykis, kurio laukiau susidomėjęs ir baugiai Kadangi neturėjau damos, ryžausi ten nueiti vėliau, o ir Hermina man taip patarė.

„Plieno šalmą", ankstesnį savo prieglobstį, kur, siurbčiodami vyną ir dėdamiesi viengungiais, praleisdavo savo vakarus nusivylę -vyrai, pastaruoju metu retai teaplankydavau, jis jau nebeatitiko .dabartinio mano gyvenimo stiliaus. Bet šiandien vakare mane savaime ten traukė; pagautam baugščios ir kartu džiaugsmingos likimo ir išsiskyrimo nuotaikos, visos mano gyvenimo. Stotys ir atmintinos vietos dar kartą įgavo skausmingai gražų praeities blizgesį, taip pat ir šitoji nedidukė prirūkyta smuklė, kurioje neseniai nuolat lankiausi, kur neseniai man pakakdavo -primityvaus narkotiko —- butelio vietinio vyno, kad vėl galėčiau dar vienai nakčiai atsigulti į vienišą savo lovą, kad galėčiau dar vieną dieną pakęsti gyvenimą. Nuo to laiko prisiragavau kitų, labiau stimuliuojančių vaistų, prisiurbiau saldesnių nuodų. Šypsodamasis įžengiau į seną smuklę, šeimininkė mane pasitiko sveikinimo žodžiais, o nuolatiniai lankytojai linktelėjimu. Man rekomendavo ir atnešė keptą viščiuką, šviesia srove į storą kaimišką stiklą liejosi jaunas elzasietiškas vynas, meiliai į mane žiūrėjo švarūs balti mediniai stalai, seni geltoni .paneliai. :Ir kai valgiau ir gėriau, manyje stiprėjo šis vytimo ir atsisveikinimo šventės jausmas, šis saldus ir skausmingai gilus, dar ne visiškai išnykęs, bet dabar jau pasirengęs išnykti suaugimo su visomis ankstesnio mano gyvenimo vietomis ir daiktais jausmas. „Šiuolaikinis" žmogus tai vadina sentimentalumu; jis nustoja mylėjęs daiktus, net švenčiausius, net savo automobilį, kurį tikisi pirma proga pakeisti nauju, geresnės markės. Tas šiuolaikinis žmogus yra vikrus, sumanus, sveikas, šaltas ir pasitempęs, labai puikus tipas, naujame kare jis pasakiškai pasirodys. Man buvo tas pat, aš nebuvau nei šiuolaikinis žmogus, nei senamadis, aš buvau iškritęs iš laiko ir kažkur judėjau, arčiau mirties, pasiruošęs mirti. Aš nebuvau prieš sentimentalumą, aš buvau patenkintas ir dėkingas, kad galiu savo perdegusioje širdyje jausti kažką panašaus į jausmus. Ir aš atsidaviau smuklės prisiminimams, savo prisirišimui prie šių senų gremėzdiškų kėdžių, atsidaviau dūmų ir vyno kvapui, tam įpratimo, šilumos, panašumo į tėvynę dvelksmui, kurį čia visur jutau. Atsisveikinimas — gražus dalykas, jis švelniai nuteikia. Man buvo miela

mano kieta kėdė, mano kaimietiškas stiklas, mielas vėsus vaisinis elzasietiškojo vyno skonis, mielas pasitikėjimas viskuo ir visais šioje salėje, mieli susisvajoję sėdinčių gėrovų veidai, nusivylusiųjų veidai, ilgai buvau jų brolis. Aš čia jutau miesčionišką sentimentalumą, lengvai pagardintą senamadės smuklės romantikos kvapu, iš tų vaikystės laikų, kai smuklė, vynas ir cigaras dar buvo uždrausti, nežinomi puikūs daiktai. Tačiau joks Stepių Vilkas nepakilo, neiššiepė dantų ir nesudraskė į skutus mano sentimentų. Aš ramiai ten sėdėjau, nutviekstas praeities, apšviestas silpnos jau nusileidusiu žvaigždyno šviesos.

Įėjo gatvių prekiautojas su keptais kaštonais, nusipirkau visą saują, įėjo senutė su gėlėmis, ir aš nupirkau keletą gvazdikų ir padovanojau juos šeimininkei. Tik ruošdamasis mokėti ir neradęs įprastos švarko kišenės, vėl pastebėjau, jog dėviu fraką. Kaukių balius! Hermina!

Bet buvo dar labai anksti, aš negalėjau ryžtis jau dabar eiti į „Globusą". Be to, kaip man atsitikdavo per visus šiuos pastarojo meto pasilinksminimus, aš jutau kažkokį vidinį pasipriešinimą ir varžymąsi, kažkokį nenorą įžengti į dideles, perpildytas, triukšmingas sales, kažkokį mokinišką drovėjimąsi svetimos atmosferos, lėbautojų pasaulio, šokių.

Besibastydamas gatvėmis, praėjau pro kažkokį kino teatrą, žvilgtelėjau į sublizgėjusius šviesos pluoštus ir spalvotus milžiniškus plakatus, dar žengiau kelis žingsnius toliau, vėl grįžau ir įėjau. Čia galėjau kuo ramiausiai pasėdėti tamsoje iki kokios vienuoliktos valandos. Lydimas berniuko su žibintuvėliu prasibroviau pro užuolaidas į tamsią salę, susiradau vietą ir netikėtai atsidūriau Senajame testamente. Filmas buvo vienas iš tokių, kurie ne dėl pinigų, bet kilniais ir šventais tikslais esą kuriami su didžiulėmis išlaidomis ir rafinuotumu ir į kuriuos po pietų tikybos mokytojai veda net savo mokinius. Čia buvo vaidinama Mozės ir izraelitų istorija Egipte — begalė žmonių, arklių, kupranugarių, rūmų, faraonų prabangos ir žydų kančių karštame dykumos smėlyje. Mačiau Mozę, susišukavusį truputį panašiai į Voltą Vitmeną, prabangų teatrinį Mozę, ilga lazda ugningai ir niūriai žingsniuojantį Votano žingsniu per dykumą žydų priekyje. Mačiau, kaip jis meldžiasi Dievui prie Raudonosios jūros, mačiau, kaip Raudonoji jūra prasiskyrė ir davė kelią, tarpeklio kelią tarp užtvenktų vandens kalnų (apie tai, kokiu

būdu kino kūrėjams pavyko tai padaryti, galės ginčytis konfirmantai, pastoriaus atvesti į šį religinį filmą), mačiau, kaip žengia per vandenį pranašas ir baiminga liaudis, mačiau, kaip už jų iškyla faraono kovos vežimai, mačiau, kaip egiptiečiai ant jūros kranto iš pradžių stebisi ir baiminasi, o paskui drąsiai šoka pirmyn, mačiau, kaip virš puošnaus, aukso šarvus dėvinčio faraono ir visų jo vežimų ir karių susilieja vandenų kalnai, ir prisiminiau nuostabųjį Hendelio duetą dviem bosams, kur šis įvykis puikiai apdainuotas. Paskui mačiau, kaip Mozė, niūrus herojus niūrioje uolėtoje dykumoje, kopia į Sinajų, ir-mačiau, kaip Jehova, pasinaudodamas vėtra, audra ir šviesos signalais, jam ten pranešė dešimt įsakymų, o jo niekinga liaudis tuo metu kalno papėdėje iškėlė Aukso veršį ir leidosi į gana smarkias linksmybes. Man buvo taip keista ir neįtikėtina visa tai matyti, žiūrėti, kaip šventosios istorijos, jų herojai ir stebuklai, kažkada vaikystėje davę mums pirmą miglotą kito pasaulio, kažkokio antžmogiškumo supratimą, čia buvo rodomi už pinigus dėkingai publikai, kuri tyliai valgė atsineštas bandeles,—puikus nedidelis paveikslėlis, atskleidęs, kokie baisiai netikę šie laikai, kokia menka jų kultūra. Dieve mano, kad nebūtų šios kiaulystės, tegu tuomet būtų žuvę, be egiptiečių, ir žydai, ir visi kiti žmonės, žuvę smurtine ir padoria mirtim, o ne šia kraupia, tariama ir pusine mirtimi, kuria mirštame šiandien. Iš tiesų, tegu!

Mano slaptą varžymąsi, mano neprisipažintą būgštavimą dėl kaukių baliaus ne sumažino kinas ir jo sukelti jausmai, bet nemaloniai padidino, ir aš turėjau, pagalvojęs apie Herminą, prisiversti pagaliau nuvažiuoti į „Globusą" ir įžengti į sales. Buvo jau vėlu, balius jau seniai buvo pačiame įkarštyje, blaivus ir drovus, aš' išsyk, dar nespėjęs nusirengti, patekau į didžiulį kaukių knibždyną, man familiariai kumšnojo į pašonę, mergaitės reikalavo, kad pavaišinčiau jas šampanu, klounai tapšnojo per petį ir sakė man „tu". Aš nesileidau įkalbinėjamas, per sausakimšas sales vargais negalais prasispraudžiau prie rūbinės ir, gavęs rūbinės numeriuką, kuo rūpestingiausiai įsikišau jį kišenėn, pagalvojęs, kad galbūt tuoj jo prireiks, kai įkyrės visa ši sumaištis.

Visose didžiulio pastato patalpose šėlo Šventė, visose salėse žmonės šoko net rūsio aukšte, visi koridoriai ir laiptai buvo užtvindyti kaukių, šokių, muzikos, juoko ir lakstymo. Apkvai-

tęs broviausi per spūstį — nuo negrų, kapelos prie kaimiečių muzikos, iš didelės spinduliuojančios didžiosios salės į koridorius, laiptus, barus, prie bufetų, į šampano kambarius. Sienos buvo daugiausia nukabinėtos pašėlusiai linksmais jauniausių dailininkų paveikslais. Čia buvo susirinkę visi — dailininkai, žurnalistai, mokslininkai, verteivos ir, žinoma, visi miesto lėbautojai. Viename orkestre sėdėjo misteris Pablas ir susižavėjęs pūtė riestą savo triūbą; mane pažinęs, garsiai padainavo savo sveikinimą. Minios nešamas, ėjau tai į vieną, tai į kitą salę, kopiau laiptais, leidaus laiptais; viename rūsio aukšto koridoriuje menininkai pavaizdavo pragarą, ten šėlo velnių orkestras. Pamažu ėmiau dairytis Herminos, Marijos, leidausi jų ieškoti, daug kartų mėginau prasiskverbti į didžiąją salę, bet kiekvienąkart iš-klysdavau iš kelio arba patekdavau į priešinį minios srautą. Vidurnaktį aš vis dar nieko nebuvau radęs; nors nešokau, bet man jau buvo karšta ir sukosi galva, aš sudribau į pirmą pasitaikiusią kėdę tarp visiškai nepažįstamų žmonių, paprašiau vyno ir padariau išvadą, kad tokiam seniui, kaip aš, nėra ko vaikščioti į tokias triukšmingas šventes. Nusivylęs išgėriau stiklą vyno, spoksojau į nuogas moterų rankas ir nugaras, mačiau pro šalį plastančias groteskiškas kaukes, leidausi kumšnojamas ir tylėdamas nuvijau, kelias merginas, panorusias atsisėsti man ant kelių arba su manim pašokti. „Senas niurzga!" — sušuko man viena iš jų ir buvo teisi. Nutariau truputėlį išgerti dėl drąsos ir ūpo, bet ir vynas nebuvo skanus, vos ne vos įveikiau antrą stiklą. Ir pamažu pajutau, kaip Stepių Vilkas stovi už nugaros, iškišęs liežuvį. Man nieko neišėjo, aš čia buvau ne savo vietoje. Juk atėjau kupinas geriausių norų, bet įsilinksminti čia negalėjau, ir šis garsus, audringas džiaugsmas, šis juokas ir visas tas dūkimas aplinkui man atrodė kvailas ir dirbtinis.

Todėl jau apie pirmą valandą nakties, nusivylęs ir piktas, aš vėl ėmiau sėlinti prie rūbinės, ketindamas apsivilkti paltą ir išeiti. Tai buvo pralaimėjimas, grįžimas pas Stepių Vilką, ir Hermina man tai vargu ar beatleis. Bet kitaip pasielgti negalėjau. Sunkiai braudamasis per grūstį prie rūbinės, dar kartą atidžiai pasidairiau aplinkui, ar neišvysiu kurios bičiulės. Veltui. Ir štai aš jau stovėjau prie langelio, mandagus vyriškis už kabyklos jau tiesė ranką mano numeriuko paimti, aš kyštelėjau pirštus į liemenės kišenę — numeriuko ten nebuvo! Po velnių, to be-

trūko. Liūdnai vaikštinėdamas po sales, sėdėdamas prie neskanaus vyno, aš daug kartų, kovodamas su savo ryžtu pasišalinti, kišau pirštus į kišenę ir visada apčiuopdavau apvalų plokščią skrituliuką. O dabar jis dingo. Viskas buvo prieš mane.

— Pametei numeriuką? — paklausė kažkoks mažutis pusiau raudonas, pusiau geltonas velnias šalia manęs šaižiu balsu.— Še, bičiuli, imk mano,— ir jis jau atkišo man savąjį. Kai jį mechaniškai paėmiau ir pradėjau vartyti tarp pirštų, vikrus mažas nutrūktgalvis jau buvo dingęs.

Norėdamas pamatyti numerį, pakėliau mažą kartoninį skridinuką prie akių, bet jame nebuvo jokio numerio, o kažkas prikeverzota smulkiu braižu. Aš paprašiau rūbininką palaukti, priėjau prie artimiausio šviestuvo ir perskaičiau. Mažomis, šleivomis, sunkiai įskaitomomis raidėmis buvo pakeverzota:

Šiąnakt ketvirtą valandą magiškasis teatras
— tik bepročiams —
mokėti už įėjimą protu.
Hermina pragare.
Įeiti leidžiama ne visiems.

Kaip marionetė, kurios virvelė akimirką išslysta iš lėlininko rankų, vėl atgyja po trumpo, negyvo ir buko sustingimo, vėl įsijungia į žaidimą, šoka ir gestikuliuoja, taip ir aš, truktelėjus magiškąją virvelę, elastingu, jaunu ir sparčiu žingsniu nuskubėjau atgal į grūstį, iš kurios ką tik buvau pasprukęs tarsi pavargęs, paniuręs senis. Nė vienas nusidėjėlis taip skubiai nesiveržia į pragarą. Man ką tik spaudė lakiniai batai, kėlė pasibjaurėjimą slogus prikvėpintas oras, alsino karštis; o dabar aš vikriai ir lengvai vanstepo ritmu bėgau per visas sales į pragarą, dabar oras buvo pilnas kerų, mane supo ir nešė šita šiluma, visa ta tranki muzika, spalvų raibuliavimas, moterų pečių aromatas, minios triukšmas, juokas, šokių ritmas, karščiuojančių akių spindesys. Kažkokia ispanė šokėja puolė man į glėbį: „Pašok su manim!" — „Negaliu,— tariau aš,— man reikia į pragarą. Bet mielai pasiimsiu kartu tavo bučinį. Raudonos lūpos po kauke priartėjo, ir tik iš bučinio pažinau Mariją. Aš ją tvirtai apkabinau, jos putlios lūpos žydėjo tarsi noki vasaros rožė. Ir štai mes jau šokome, vis dar neatitraukdami lūpų, šokome pro Pablą, kuris įsimylė-

jęs linksojo virš savo švelniai vaitojančios triūbos, mus apglėbė spindintis ir pusiau išsiblaškęs, gražus žvėriškas jo žvilgsnis. Bet, nespėjus mums padaryti nė dvidešimties pa, muzika nutrūko, aš nenoriai paleidau Mariją iš rankų. -

— Mielai .pašokčiau su tavim dar kartą,— tariau aš, apsvaigęs nuo jos šilumos,— palydėk mane truputėlį, Marija, aš įsimylėjęs tavo gražų petį, palik man jį dar akimirką! Bet supranti, Hermina mane šaukia. Ji pragare.

— Taip ir maniau. Lik sveikas, Hari, aš visada tave su meile prisiminsiu.— Ji atsisveikino. Tai buvo atsisveikinimas, tai buvo ruduo, tai buvo likimas, štai kuo taip kvepėjo šita prinokusi, visai išsiskleidusi vasaros rožė.

Aš nubėgau toliau ilgais koridoriais, pilnais švelnios spūsties, laiptais žemyn, į pragarą. Ten prie juodų lyg derva sienų degė ryškios piktos lempos, karštligiškai grojo velnių kapela. Ant aukštos taburetės prie baro sėdėjo kažkoks žavus jaunuolis, be kaukės, su fraku, jis trumpai nužvelgė mane pašaipiu žvilgsniu. Aš buvau šokančiųjų prispaustas prie sienos, šioje labai ankštoje patalpoje šoko koks dvidešimt porų. Godžiai ir baugščiai stebėjau visas moteris, daugelis jų buvo dar su -kaukėmis, kai kurios man juokėsi, bet nė viena iš jų nebuvo Hermina. Pašaipiai žvilgčiojo gražusis jaunuolis ant aukštos taburetės. Per kitą šokių pertrauką, pagalvojau, ji ateis ir mane pakvies. Šokis baigėsi, bet niekas nepriėjo prie manęs.

Aš nuėjau prie baro, įsispraudusio į mažos, žemos salės kampą. Atsistojęs prie jaunuolio taburetės, paprašiau viskio. Aš gėriau ir mačiau šio jaunuolio profilį, jis pasirodė man pažįstamas ir labai žavus, tarsi paveikslas iš labai tolimų laikų, brangus dėl tylaus praeities dulkių apnašo. O, čia aš krūptelėjau: juk tai Hermanas, mano jaunystės draugas!

— Hermanai! — tariau neryžtingai.

Jis nusišypsojo.

— Hari? Tu mane radai?

Tai buvo Hermina, tik truputį kitaip susišukavusi ir kiek pasidažiusi, nepaprastas ir blyškus atrodė jos protingas veidas virš madingos stačios apykaklės, nuostabiai mažutės jos rankos kyšojo iš plačių juodo frako rankovių ir baltų rankogalių, akį traukė nuostabiai dailios jos kojos, išlindusios iš ilgų juodų kelnių, apmautos juodomis su baltais dryželiais šilkinėmis vyriškomis kojinėmis.

— Tai tas kostiumas, Hermina, su kuriuo nori mane priversti tave įsimylėti?

— Kol kas,— linktelėjo ji,— tik keletą damų priverčiau mane įsimylėti. O dabar tavo eilė. Bet pirmiausia išgerkime po taurę šampano.

Mes gėrėme, sėdėdami ant aukštų taburečių, o greta toliau vyko šokiai ir tvino karšta smarki styginė muzika. Ir, nors Hermina, regis nedėjo kokių pastangų, aš labai greitai ją įsimylėjau. Kadangi ji vilkėjo vyriškais drabužiais, aš negalėjau su ja šokti, negalėjau jai parodyti savo švelnumo, jos atakuoti, ir nors šiuo vyrišku apdaru ji atrodė tolima ir neutrali, jos žvilgsniai, žodžiai, gestai gaubė mane visu jos moteriškumo žavesiu. Net jos nepaliesdamas, pasidaviau jos kerams, ir patys šie kerai priklausė jos rolei, buvo hermafroditiški. Juk ji kalbėjosi su manim apie Hermaną ir vaikystę, mano ir savo, apie tuos metus prieš lytinį brendimą, kai jauna meilės galia apima ne vien abi lytis, bet apskritai viską, jutiminius ir dvasinius dalykus, ir viską apdovanoja tais meilės kerais ir tuo pasakišku sugebėjimu keistis, kuris tik išrinktiesiems ir poetams retkarčiais atgyja ir vėlesniais gyvenimo metais. Ji visiškai vaidino jaunuolį, rūkė cigaretes, plepėjo lengvai ir protingai, dažnai truputį pašaipiai, bet viskas alsavo erotika, viskas pakeliui į mano jausmus virto mielu suvedžiojimu.

Kaip gerai ir nuodugniai, rodės, pažinojau Herminą ir kaip visiškai naujai ji man atsiskleidė šią naktį! Kaip švelniai ir nepastebimai ji apie mane traukė geidžiamą tinklą, kaip žaismingai lyg kokia undinė girdė saldžiais nuodais!

Mes sėdėjome, šnekučiavomės ir gėrėme šampaną. Mes klaidžiojome, žvalgydamiesi po sales, ieškodami nuotykių, išsirinkdami poras ir slapčiomis klausydamiesi jų meilės žaidimo. Ji rodė man moteris, kurias turėjau kviesti šokti, ir mokė gundymo būdų, tinkančių vienai ar kitai. Mes dėjomės esą varžovai, sukomės apie tą pačią moterį, šokome su ja pakaitomis, abu stengėmės ją laimėti. Bet visa tai tebuvo vien kaukių žaidimas, žaidimas tarp mūsų abiejų, visa tai mus glaudžiai jungė, traukė vieną prie kito. Viskas buvo pasaka, viskas buvo vienu matmeniu daugiau, viena reikšme giliau, buvo žaidimas ir simbolis. Pamatėme kažkokią labai gražią jauną moterį, kuri atrodė truputį kenčianti ir nepatenkinta. Hermanas

pašoko su ja, privertė ją pražysti, dingo su ja vienoje šampano pavėnėje, o paskui papasakojo, kad pavergė šią moterį ne kaip vyras, o kaip moteris, lesbietiškais kerais. O man visas šis aidintis namas, pilnas bildančių šokių Salių, šis apsvaigęs kaukių pulkas pamažu virto kažkokiu pašėliškų, fantastišku rojum, vienas po kito masino savo aromatu žiedai, vieną po kito glamonėjau vaisius tyrinėjančiais pirštais, iš žalios lapijos ūksmės gundomai į mane žvelgė gyvatės, lotoso žiedas šmėkščiojo virš juodo liūno, stebuklingi paukščiai viliojo šakose, ir viskas vedė mane prie geiste geisto tikslo, vis iš naujo kilo tos vienintelės ilgesys. Pašokau su nepažįstama mergaite; liepsnodama, viliodama, ji svaigo iš susižavėjimo ir, kai mes skriejome nerealybėje, staiga nusijuokus tarė: „Tavęs pažinti negali. Šį vakarą tu buvai toks kvailas ir gražus." Ir aš pažinau tą, kuri prieš keletą valandų pavadino mane „senu niurzga". Dabar ji tarėsi jau turinti mane savo rankose, bet per kitą šokį aš liepsnojau šalia kitos. Šokau be perstojo dvi valandas ar ilgiau, kiekvieną šokį, net tuos, kurių niekada nesimokiau. Hermanas, šypsantis jaunuolis, nuolat išnirdavo netoli manęs, linktelėdavo man, dingdavo knibždėlyne.

Vieną pojūtį, kurio nepažinau per penkiasdešimt metų, nors jį pažįsta kiekviena mergiščia ir kiekvienas studentas, aš patyriau šią baliaus naktį: šventės pojūtį, bendrą šventiškos minios svaigulį, asmenybės žuvimo masėje, unio mistica* džiaugsmo paslaptį. Ne sykį esu girdėjęs apie tai šnekant, tai žinojo kiekviena tarnaitė, ir ne sykį esu matęs spindint pasakojančiųjų apie tai akis, o pats visuomet tik iš dalies pranašiai, iš dalies pavydžiai šypsojausi. Šimtus kartų esu matęs gyvenime, kaip šitaip spindi visą pasaulį užmiršusios, nuo pačios savęs išsigelbėjusios būtybės girtos akys, kaip šitaip šypsosi žmogus, pusiau beprotiškai nugrimzdęs į bendrą svaigulį, šimtus kartų esu tai matęs iš kilnių ir žemų pavyzdžių — iš pasigėrusių rekrūtų ir jūreivių, kaip ir didelių artistų, pagautų šventiškų pastatymų entuziazmo, taip pat ir jaunų kareivių, išeinančių į karą, o dar ir visai neseniai su meile, pašaipa ir pavydu grožėjausi šiuo spindesiu ir laimingo užsimiršimo šypsena savo bičiulio Pablo veide, kai jis, apsvaigęs nuo grojimo orkestre, palaimos

* Mistinės sąjungos *(lot.)*.

apimtas, palinkdavo virš savo saksofono arba susižavėjęs, ekstaziškai žvelgdavo į dirigentą, būgnininką, muzikantą su bandža. Taip šypsotis, taip vaikiškai spinduliuoti, galvodavau kartais, gali tik visai jauni žmonės arba tautos, neleidžiančios pavieniams asmenims smarkiai individualizuotis ir diferencijuotis. Bet šiandien, šią palaimingą naktį, aš, Stepių Vilkas Haris, pats spinduliavau šia šypsena, pats nardžiau šioje gilioje, vaikiškoje, pasakiškoje laimėje, pats alsavau šia saldžia bendrumo, muzikos, ritmo, vyno ir lyties aistros svaja ir kvaituliu, kuriuo kadaise girdavosi koks nors apie balių pasakojantis studentas, o aš taip dažnai klausydavausi jo su pašaipa ir varganu pranašumu. Aš jau nebebuvau aš, mano asmenybė ištirpo šventiniame kvaituly, kaip druska vandenyje. Aš šokau su viena ar kita moterim," bet laikiau apkabinęs ne vien tą, kurios plaukai mane lietė, kurios aromatu-kvėpavau, taip pat ir visas, visas kitas moteris, kurios plaukė toje pačioje salėje, tame pačiame šokyje, toje pačioje muzikoje ir kurių spinduliuojantys veidai pleveno prieš mane tarsi didžiulės fantastiškos gėlės,- visos priklausė man, visoms priklausiau aš, visi mes buvome vienas kito dalis. Čion priklausė ir vyrai, aš buvau ir juose, ir jie buvo man nesvetimi, jų šypsena buvo mano šypsena, jų vilionės buvo mano vilionės, o mano — jų.

Tą žiemą pasaulį užkariavo naujas šokis, fokstrotas, pavadintas „Ilgesiu". Šis „Ilgesys" buvo ne kartą grojamas ir vis iš naujo pageidaujamas, visi mes buvome jo kupini, juo apsvaigę, visi niūniavome jo melodiją, pritardami orkestrui. Aš šokau be perstojo, "šokau su kiekviena moterim, kuri pasimaišydavo mano kely, su visiškai jaunomis mergaitėmis, su žydinčiomis jaunomis moterimis, su vasariškai subrendusiomis, su liūdnai nužydinčiomis — visomis žavėdamasis, juokdamasis, laimingas, švytintis. Ir kai Pablas pamatė mane šitaip švytint, mane, kurį. visada laikė labai apgailėtinu vargšeliu, jo akys sužibo laime, jis susižavėjęs pakilo nuo kėdės, užtrimitavo energingiau, užlipo ant kėdės ir, stovėdamas ant jos, kupinas palaimos, kartu su savo instrumentu padūkusiai suposi „Ilgesio" taktu, o aš ir mano šokėja siuntėme oru bučinius ir garsiai pritarėme jam. Ak, galvojau, kas bus, tas bus, nors kartą aš juk irgi buvau laimingas, švytintis, išsivadavęs nuo savęs, buvau Pablo brolis, vaikas.

Praradęs laiko jausmą, nežinojau, kiek valandų ar akimirkų truko ši kvaitinanti laimė. Taip pat nepastebėjau, kad šventė, kuo liepsningesnė ji darėsi, tuo į ankštesnę patalpą susitelkė. Didžiuma svečių jau išsiskirstė, koridoriuose pasidarė tylu, daugelis šviesų užgeso, laiptinė apmirė, viršutinėse salėse vienas po kito tilo ir skirstėsi orkestrai; tik pagrindinėje salėje ir apačioje, pragare, tebesiautėjo, vis labiau įsiliepsnodamas, margas šventės svaigulys. Kadangi su Hermina, kaip jaunuoliu, negalėjau šokti, mes tik prabėgomis susitikdavome ir sveikindavome vienas kitą per šokių pertraukas, o galų gale ji man visiškai dingo, dingo ne vien iš akių, bet net iš minčių. Minčių nebebuvo. Ištirpęs plaukiau svaigioje šokių maišaty, mane lietė malonūs kvapai, garsai, atodūsiai, žodžiai, sveikino ir kurstė svetimos akys, supo svetimi veidai, lūpos, skruostai, rankos, krūtys, keliai, mane tarsi bangą ritmingai sūpavo muzika.

Netikėtai, akimirką kiek atitokęs, pamačiau tarp paskutinių, dar pasilikusių svečių, dabar užplūdusių vieną mažųjų salių, galinę, kurioje dar tebeskambėjo muzikai— staiga pamačiau kažkokią juodaplaukę pjeretą nubaltintu veidu, gražią, gaivią mergaitę, vienintelę kauke pridengtu veidu žavią figūrą, kurios per visą šią naktį dar niekur nebuvau matęs. Žvelgdamas į visus kitus, į jų raudonus, įkaitusius veidus, suglamžytus kostiumus, subliūškusias apykakles ir žabo, matei, kad metas vėlus, o ši juodaplaukė pjereta stovėjo šviežia ir nauja, baltu veidu po kauke, nesusilamdžiusiu kostiumu, nepaliestu žabo, baltutėliais mezginių rankogaliais ir nauja šukuosena. Mane traukė prie jos, aš ją apkabinau, išvedžiau šokti, jos kvepiantis žabo kuteno man pasmakrę, jos plaukai lietė man skruostą švelniau ir nuoširdžiau, nei bet kurios kitos šios nakties šokėjos, jos stamantrus jaunas kūnas skatino mano judesius, lenkėsi jų, vertė ir gundė vis iš naujo prisiliesti. Ir staiga, kai šokdamas pasilenkiau ir ėmiau ieškoti lūpomis jos lūpų, šios lūpos nusišypsojo išdidžia ir labai pažįstama šypsena, aš pažinau tvirtą smakrą, laimingas pažinau pečius, alkūnes, rankas. Tai buvo Hermina, jau nebe Hermanas, persirengusi, gaivi, truputį pasikvėpinusi ir pasipudravusi. Liepsnodamos mūsų lūpos susitiko, akimirką visas jos kūnas ligi pat kelių, godžiai ir atsidavęs prigludo prie manęs, paskui ji nusuko nuo manęs savo lūpas ir šoko santūriai, atitolusi. Kai nutilo muzika, mes sustojome apsikabinę, visos

įkaitusios poros aplink mus plojo; trypė, šaukė, ragino pavargusią kapelą pakartoti „Ilgesį". Ir staiga visi pajutome rytą, pamatėme blyškią" šviesą už užuolaidų, jautėme greitą linksmybių pabaigą, jutome artėjantį nuovargį ir dar kartą aklai, juokdamiesi ir nusiminę puolėme į šokį, į muziką, į šviesos srautą, pašėlusiai ėmėme žingsniuoti į taktą, pora prie poros, dar kartą palaimos kupini pajutome, kaip mus užplūsta ta didžiulė banga. Šio šokio metu Hermina atsisakė savo išdidumo, savo pašaipumo, savo šaltumo — ji žinojo, jog nieko nebereikia daryti, kad priverstų mane įsimylėti. Aš priklausiau jai. Ir ji atsidavė — šokiu, žvilgsniu, bučiniu, šypsena. Visos šios karštligiškos nakties moterys, visos, kurios mane uždegė, visos, apie kurias sukausi, visos, visos, kurias lydėjau akimis, meilės ilgesio pagautas, visos susiliejo išvien ir pavirto ta vienintele, kuri žydėjo mano glėbyje.

Ilgai truko šis vestuvinis šokis. Dukart, triskart tilo muzika, trimitininkai švarino savo instrumentus, pianistas kilo nuo rojalio, pirmasis smuikininkas pavargęs purtė galvą, ir kiekvienąkart, vėl uždegti maldaujamo paskutiniųjų šokėjų įkarščio, grojo dar kartą, grojo greičiau, grojo pasiutiškiau. Paskui — mes dar testovėjome apsikabinę ir sunkiai alsavome po paskutinio godaus šokio — rojalio dangtis trinktelėjęs nukrito, mūsų rankos nusviro pavargusios, kaip trimitininkų ir smuikininkų rankos, fleitininkas markstydamasis įsidėjo fleitą į futliarą, atsidarė durys, įsiveržė šalto oro, pasirodė tarnai su paltais, ir baro kelneris užgesino šviesą. Kažkoks vaiduokliškas ir kraupus buvo šis skirstymasis, ką tik liepsnote liepsnoję šokėjai nušiurpę vilkosi paltus ir statėsi apykakles. Hermina stovėjo išblyškusi, bet šypsojosi. Ji pamažu pakėlė rankas ir persibraukė plaukus, jos pažasties duobutė sužibo prieš šviesą, plonas, be galo švelnus šešėlis nubėgo nuo ten link uždengtos krūtinės, ir ši mažutė plastelėjusi šešėlio linija tarsi šypsena, rodos, sujungė visą jos žavesį, visus jos gražaus kūno žaidimus ir galimybes.

Mes stovėjome ir žvelgėme vienas į kitą, paskutiniai salėje, paskutiniai tuose namuose. Girdėjau, kaip kažkur apačioje trinktelėjo durys, sudužo stiklinė, nuslopo kikenimas, susimaišęs su piktu, skubiu užvedamų automobilių triukšmu. Kažkur, nenusakomame tolyje ir aukštyje, girdėjau skambant juoką,

nepaprastai skardų ir džiaugsmingą, tačiau šiurpų ir svetimą juoką, tarsi jis būtų iš krištolo ir ledo, skambus ir spindintis, bet šaltas ir nepermaldaujamas. Bet iš kur man buvo pažįstamas šis keistas juokas? Aš negalėjau prisiminti.

Mudu stovėjome ir žvelgėme vienas į kitą. Akimirką atitokau ir prablaivėjau, pajutau, kaip atgrasiai man prie kūno limpa drėgni ir vėsūs prakaito prisigėrę drabužiai, mačiau, kaip iš sulamdytų ir prakaituotų rankogalių kyšo mano raudonos ir gyslotos rankos. Bet visa tai tučtuojau praėjo, Herminos žvilgsnis visa tai užgesino. Nuo jos žvilgsnio, kuriuo, rodos, į mane žvelgė mano paties siela, suguro bet kokia tikrovė, taip pat ir mano jutiminio geismo jai tikrovė. Pakerėti žvelgėme vienas į kitą, mano vargana maža siela žvelgė į mane.

— Tu pasiruošęs? — paklausė Hermina, ir jos šypsena išnyko, kaip išnyko šešėlis ant jos krūtinės: Toli ir aukštai nutilo anas svetimas juokas nežinomuose kambariuose.

Aš linktelėjau. O taip, buvau pasiruošęs.

Tuo metu tarpduryje pasirodė muzikantas Pablas ir apšvietė mus savo džiugiomis akimis, kurios iš tikrųjų buvo gyvulio" akys, bet gyvulio akys visada rimtos, o jo visada juokdavosi, ir šis juokas jas darė žmogiškas. Jis kuo nuoširdžiausiai ir meiliausiai pamojo mums. Jis buvo apsivilkęs margu šilkiniu kambariniu švarku su raudonais atvartais, virš kurių permirkusi marškinių apykaklė ir pervargęs blyškus veidas atrodė keistai suvytę ir nublukę, bet švytinčios juodos akys tai švelnino. Jos užglaistė ir tikrovę, jos irgi kerėjo.

Mes paklausėme jo mosto, ir prie durų jis man tyliai tarė:

— Broli Hari, kviečiu jus į nedidelį atrakcioną. Įleidžiami tik bepročiai, užmokestis — protas. Ar pasiruošęs?

Aš vėl linktelėjau.

Mielas vaikinas! Švelniai ir rūpestingai jis paėmė mus už parankių, Herminą iš dešinės, mane iš kairės, ir nuvedė laiptais į nedidelį apvalų kambarį, melsvai apšviestą iš viršaus ir beveik visiškai tuščią, jame nieko nebuvo, tik mažutis apskritas stalas ir trys krėslai, į kuriuos mes ir susėdome.

Kur mes buvome? Ar aš miegojau? Ar buvau namie? Ar sėdėjau automobilyje ir važiavau? Ne, aš sėdėjau melsvai apšviestame apvaliame kambaryje, praretintam ore, kažkokiame labai netankiame tikrovės sluoksnyje. Kodėl Hermina buvo

tokia išblyškusi? Kodėl' Pablas taip daug kalbėjo? Galbūt tai aš verčiau jį kalbėti, kalbėjau jo lūpomis? Argi nežvelgė į mane iš jo juodų akių mano paties siela, šis pasiklydęs baugštus paukštis, lygiai taip pat, kaip iš pilkų Herminos akių?

Bičiulis Pablas žvelgė j mus geraširdiškai, gal net perdėtai meiliai ir kalbėjo, kalbėjo daug ir ilgai. Tas, kurio aš niekada nebuvau girdėjęs rišliai kalbant, kurio nedomino joks disputas, jokia formuluotė, tas, kuris, rodės, nelabai gali ir mąstyti, dabar kalbėjo savo geru, šiltu balsu sklandžiai ir be klaidų.

" — Bičiuliai, aš jus pakviečiau į atrakcioną, kurio Haris jau seniai nori, apie kurį jau seniai svajojo. Dabar gerokai vėlu, ir tikriausiai mes visi truputį pavargę. Todėl čia pirmiausia truputį pailsėsim ir pasistiprinsim.

Iš nišos sienoje jis išėmė tris taureles ir kažkokį juokingą buteliuką, išėmė kažkokią egzotišką dėžutę iš spalvotų lentelių, sklidinai pripylė iš butelio tris taureles, iš dėžutės išėmė tris plonas, ilgas, geltonas cigaretes, iš šilkinio švarko išsitraukė žiebtuvėlį ir pasiūlė mums ugnies. Atsilošę foteliuose, pamažu rūkėme cigaretes, kurių dūmas buvo tirštas lyg smilkalai, ir mažais lėtais gurkšneliais gėrėme aitriai saldų, keistai nepažįstamą, nepatirto skonio skystį, kuris iš tikrųjų veikė be galo gaivinamai ir maloniai, tarsi būtum pripildytas dujų ir praradęs savo svorį. Taip mes sėdėjome, rūkėme, truputį užsitraukdami, ilsėjomės, girkšnojome iš taurelių, jutome lengvumą ir linksmumą. O Pablas negarsiai kalbėjo šiltu savo balsu:

— Džiaugiuosi, mielas Hari, galėdamas jus šiandien truputį pavaišinti. Jums dažnai labai įkyrėdavo jūsų gyvenimas, jūs stengėtės iš čia ištrūkti, ar ne? Jūs trokštate palikti šį laiką, šį pasaulį, šią tikrovę ir įeiti į kitą, jums tinkamesnę tikrovę, į pasaulį be laiko. Padarykite tai, mielas bičiuli, kviečiu jus tai padaryti. Juk jūs žinote, kur slepiasi tas kitas pasaulis, kurio ieškote, kad tai jūsų paties sielos pasaulis. Tik jūsų paties viduje gyvena ta kita tikrovė, kurios ilgitės. Aš tegaliu jums duoti tai, kas jumyse jau egzistuoja, negaliu jums atidaryti kitos paveikslų salės, kaip tik jūsų sielos paveikslų salę. Aš nieko jums negaliu duoti, tik progą, akstiną, raktą. Aš padėsiu jums išvysti savo paties pasaulį, štai ir viskas.

Jis vėl įsikišo ranką į savo margo švarko kišenę ir išsitraukė apvalų kišeninį veidrodėlį

— Pažiūrėkite: taip iki šiol jūs matėte pats save!

Jis prikišo man prie akių veidrodėlį (aš prisiminiau vaikišką eilėraštį: „Veidrodėli, veidrodėli, pasakyk"), ir aš, nelabai ryškiai ir miglotai, pamačiau klaikų, viduje judantį, viduje smarkiai verdantį ir kunkuliuojantį paveikslą — save patį, Harį Halerį, o šio Hario viduje -r- Stepių Vilką, baikštų, gražų, bet pasimetusį ir baimingai žvelgiantį vilką, kurio akyse žybčiojo čia pyktis, čia liūdesys, ir šie vilko kontūrai nepaliaujamai sruvo per Harį—taip upę drumsčia ir rausia kitos spalvos intakas, kai abi srovės skausmingai kovoja, ryja viena kitą, apimtos nenumaldyto formos ilgesio. Liūdnai liūdnai žvelgė į mane srūvantis, pusiau-susiformavęs vilkas gražiomis baugščiomis akimis.

— Tai tokį jūs matėte pats save,— pakartojo Pablas švelniai ir vėl įsikišo veidrodėlį į kišenę, Aš dėkingai užsimerkiau ir gurkštelėjau eliksyro.

— Dabar pailsėjome,— tarė Pablas,— pasistiprinome ir truputį paplepėjome. Jei nebesijaučiate pavargę, nuvesiu jus į savo panoramą ir parodysiu savo. mažą teatrą. Sutinkate?

Mes atsistojome, Pablas šypsodamasis nuėjo priekyje, atidarė kažkokias duris, atitraukė kažkokią portjerą, ir mes atsidūrėme apvaliame pasagos formos teatro koridoriuje, pačiame viduryje, ir į abi puses ėjo lenktas takas pro daugybę, neįtikėtiną daugybę siaurų durų, už kurių buvo ložės.

— Tai mūsų teatras,— paaiškino Pablas,— linksmas teatras, tikiuosi, jums čia bus iš ko pasijuokti.

Jis garsiai nusijuokė, paleisdamas tik keletą garsų, bet jie mane persmelkė kiaurai, tai buvo vėl tas skardus, keistas juokas, kurį aš jau anksčiau buvau girdėjęs iš viršaus.

— Mano teatrėlyje yra tiek ložių, kiek panorėsite, dešimt, šimtas, tūkstantis, ir už kiekvienų durų laukia tai, ko jūs kaip tik ieškote. Tai puiki paveikslų galerija, mielas bičiuli, bet jums nebus jokios naudos, jei apžiūrėsite ją toks, koks esate. Jus varžys ir akins tai, ką esate įpratęs vadinti savo asmenybe. Jūs, be abejonės, seniai atspėjote, kad įveikti laiką, išsivaduoti iš tikrovės, ar dar kaip kitaip pavadinsite savo ilgesį, reiškia ne ką kita, kaip norą atsikratyti vadinamosios savo asmenybės. Ji — kalėjimas, kuriame jūs sėdite. Ir jeigu įžengsite į teatrą toks, koks esate, viską matysite Hario akimis, pro senus Stepių Vilko

akinius. Todėl esate kviečiamas atsikratyti šių akinių ir teiktis palikti šią labai gerbiamą asmenybę čia, rūbinėje, kur bet kuriuo metu galėsite vėl atsiimti. Puikus šokių vakaras, kuriame dalyvavote, traktatas apie Stepių Vilką, pagaliau ir lengvai stimuliuojantys vaistai, kurių mes ką tik paragavome, turėjo jus pakankamai paruošti. Atidavęs savo gerbiamą asmenybę, jūs, Hari, turėsite savo žinioje kairiąją teatro pusę, Hermina — dešiniąją, viduje galite susitikti bet kuriuo metu. Hermina, būk maloni, užeik kol kas už portjeros, aš norėčiau pirmiau įvesti Harį. • Hermina dingo dešinėje, praėjusi pro didžiulį veidrodį, kuris dengė galinę sieną nuo grindų iki. pat skliauto.

— Na, Hari, dabar eikit ir būkit geros nuotaikos. Viso šio renginio tikslas — suteikti jums gerą nuotaiką, išmokyti juoktis,— tikiuosi, man nebus sunku šitai padaryti. Juk jūs gerai jaučiatės? Taip? Ar tik nebijote? Tai gerai, labai gerai. Dabar be baimės ir kupinas širdingiausio pasitenkinimo įžengsite į mūsų tariamą pasaulį, kaip čia priimta, atlikęs nedidelę tariamą savižudybę.

Jis vėl išsitraukė kišeninį veidrodėlį ir prikišo man prie veido. Vėl į mane žvelgė sutrikęs, miglotas Haris, per kurį sroveno besigrumiantis Stepių Vilkas,— gerai žinomas ir iš tikrųjų nesimpatingas paveikslas, kurio sunaikinimas negalėjo kelti man kokių rūpesčių.

— Šį jau nebereikalingą veidrodžio atvaizdą, mielas bičiuli, jūs dabar užgesinsite, jis, jau nebereikalingas. Pakaks, kai leis jūsų nuotaika, šį paveikslą apžiūrinėti su nuoširdžiu juoku. Jūs čia esate jumoro mokykloje, turite Išmokti juoktis. Na, o bet koks aukštesnis jumoras prasideda tuomet, kai į savo asmenį liaujiesi rimtai žiūrėti.

Aš įdėmiai pažvelgiau į veidrodėlį („veidrodėli-, pasakyk"), kuriame mėšlungiškai trūkčiojo Haris vilkas. Akimirką kažkas manyje krūptelėjo,, giliai viduje, tyliai, bet skaudžiai, tarsi prisiminimas, tarsi namų ilgesys, tarsi atgaila. Paskui kiek slogią nuotaiką pakeitė kitas jausmas, panašus į tą, kurį jauti, kai iš kokainu apmarinto žandikaulio ištraukiamas nesveikas dantis,— giliai atsidūsti su palengvėjimu ir kartu nustembi, kad visiškai neskaudėjo. O su šiuo jausmu sumišo kažkoks žvalus linksmumas ir jukumas, kuriam negalėjau atsispirti ir prapliupau išganingu juoku.

Blausus veidrodėlio paveikslas krūptelėjo ir užgeso, mažas apvalus veidrodžio paviršius staiga tarsi apdegė, pasidarė pilkas, šiurkštus ir nepermatomas. Pablas juokdamasis nusviedė šukę, ji nusirito ir pradingo kažkur ant nesibaigiančio koridoriaus grindų.

— Gerai juokeisi, Hari,— sušuko Pablas,— dar išmoksi juoktis kaip nemirtingieji. Pagaliau užmušei Stepių Vilką. Skustuvais čia nieko nepadarysi. Žiūrėk, kad jis liktų negyvas! Tuoj galėsi palikti kvailą tikrovę. Artimiausia proga išgersime bruderšaftą, tu niekada, mielasis, man taip nepatikai, kaip šiandien. Ir jeigu tau paskui tai dar turės kokios reikšmės, galėsime mudu ir filosofuoti, ir diskutuoti, ir kalbėti apie muziką, ir apie Mocartą, ir apie Glinką, ir apie Platoną, ir apie Gėtę, kiek tik norėsi. Dabar suprasi, kodėl anksčiau šito padaryti negalėjome. Tikėkimės, kad tau pasiseks, ir tu šiai dienai atsikratysi Stepių Vilko. Juk tavo savižudybė, žinoma, nėra galutinė; mes čia esame magiškam teatre, čia tėra vien paveikslai, o ne tikrovė. Išsirink gražius ir linksmus paveikslus ir parodyk, kad iš tiesų jau nebesi įsimylėjęs savo abejotinos asmenybės! Tačiau jeigu vis dėlto norėsi ją susigrąžinti, tereiks vėl pažvelgti į veidrodį, kurį dabar parodysiu. Tu juk žinai seną išmintingą patarlę: geriau vienas veidrodėlis rankoj, negu du ant sienos. Cha cha! (Jis vėl nusijuokė taip gražiai ir baisiai.) Taigi, o dabar tereikia atlikti vieną nedidelę, linksmą ceremoniją. Dabar numetei savo asmenybės akinius, tad eikšen ir žvilgtelk į tikrą veidrodį! Tau tai patiks.

Juokdamasis ir komiškai glostydamas, jis mane taip apsuko, kad aš atsidūriau priešais milžinišką sieninį veidrodį. Jame pamačiau save.

Trumputę akimirką pamačiau man pažįstamą Harį, bet nepaprastai gerai nusiteikusiu pragiedrėjusių, besijuokiančiu veidu. Bet vos spėjau jį atpažinti, ir jis subiro, nuo jo atsiskyrė antra figūra, trečia, dešimta, dvidešimta, ir visas milžiniškas veidrodis buvo pilnas vien Hariu ir Hario gabalų, nesuskaičiuojamų Hariu, kiekvieną jų aš įžvelgiau ir pažinau kažkokią blykstelėjusią akimirką. Kai kurie iš šių daugybės Hariu buvo tokio pat amžiaus, kaip aš, kiti vyresni, kiti seni seni, kiti visiškai jauni, jaunuoliai, berniukai, mokiniai, vaikėzai, vaikai. Penkiasdešimtmečiai ir dvidešimtmečiai Hariai bėgo ir šoko vienas

per kitą, trisdešimtmečiai ir penkiamečiai, rimti ir linksmi, orūs ir juokingi, gerai apsirengę ir apdriskę ir net visai nuogi, beplaukiai ir ilgaplaukiai, ir visi buvo aš, ir kiekvieną žaibo greitumu pamačiau ir pažinau, ir kiekvienas išnyko, jie bėgo į visas šalis, į kairę, į dešinę, į veidrodžio gilumą, iš veidrodžio. Vienas jų, jaunas elegantiškas vaikinas, juokdamasis puolė Pablui ant krūtinės; apkabino jį ir nubėgo su juo. O kitas, kuris man ypač patiko, žavus, puikus šešiolikos ar septyniolikos metų berniukas it žaibas nulėkė koridorium, ėmė godžiai skaityti užrašus ant visų tų durų, aš pasileidau iš paskos, prie vienų durų jis sustojo, ant jų perskaičiau užrašą:

Visos mergaitės — tavo!
įmesk pro plyšį vieną markę

Šis mielas berniukas pašoko, atkišęs galvą į priekį, puolė pats į plyšį ir dingo už durų.

Pablas irgi dingo, ir veidrodis, rodos, dingo, o su juo ir visos šios nesuskaičiuojamos Hario figūros. Aš pajutau, kad dabar esu paliktas pačiam sau ir teatrui, ir smalsiai žengiau nuo durų prie durų, ant kiekvienų skaitydamas užrašą, vilionę, pažadą.

Užrašas

Visi į linksmą medžioklę!
Medžiojami automobiliai

mane suviliojo, aš atidariau siauras duris ir įėjau.

Mane iš karto įtraukė į kažkokį triukšmingą ir sujudusį pasaulį. Gatvėmis švilpė automobiliai, kai kurie šarvuoti, ir medžiojo pėsčiuosius, ratais malė juos į košę, traiškė prie namų sienų. Aš išsyk supratau: tai buvo kova tarp žmonių ir mašinų, seniai ruošta, seniai laukta, seniai bauginusi ir pagaliau įsiplieskusi. Aplinkui gulėjo lavonai ir sudraskyti į gabalus kūnai, visur — sulaužyti, sulankstyti, apdegę automobiliai, o virš šio baisaus chaoso suko ratus lėktuvai, ir net į juos taip pat šaudė iš šautuvų ir kulkosvaidžių nuo daugybės stogų ir pro langus.

Klaikus, nepaprastai ugningi plakatai ant visų sienų milžiniškomis raidėmis, liepsnojančiomis lyg deglai, šaukė tautą kovoti už žmones, prieš mašinas, išmušti riebius, gražiai apsirengusius, išsikvėpinusius turtuolius, kurie mašinomis spaudė iš kitų prakaitą, o kartu sunaikinti ir jų didelius, kosinčius, piktai urzgiančius, velniškai burzgiančius automobilius, pagaliau padegti fabrikus ir mažumėlę ištuštinti ir apvalyti nuo žmonių žemę, kad vėl galėtų augti žolė, kad apdulkėjęs cementinis pasaulis vėl pavirstų mišku, pieva, stepe, upeliu ir pelke. O kiti plakatai, nuostabiai nupiešti, puikiausiai stilizuoti, švelnių, ne tokių vaikiškų spalvų, sukurti nepaprastai protingai ir talentingai, priešinga}, įsakmiai įspėjinėjo visus savininkus ir apdairiuosius apie gresiančios anarchijos chaosą, iš tiesų graudinamai vaizdavo tvarkos, darbo, nuosavybės, kultūros, teisės palaimą ir garbstė mašinas kaip aukščiausią ir paskutinį žmonių išradimą, kurio dėka jie tapsią dievais. Susimąstęs ir žavėdamasis skaičiau plakatus, raudonus ir žalius, pasakiškai mane veikė jų liepsninga gražbylystė, jų geležinė logika, jie buvo teisūs, ir giliai įtikintas stabtelėdavau tai prie vieno, tai prie kito, nors man vis dėlto labai trukdė smarkokas susišaudymas aplinkui. Ką gi, esmė buvo aiški: tai buvo karas, nuožmus, prašmatnus, labai simpatingas karas, kuris vyko ne dėl kaizerio, respublikos, šalies sienų, ne dėl vėliavų, partijų ir panašių, daugiau dekoratyvinių ir teatrinių dalykų, iš esmės menkniekių, bet kuriame kiekvienas, kam trūko oro ir atsipyko gyvenimas, savo apmaudą reiškė stulbinančiu būdu ir stengėsi visiškai sunaikinti skardinį civilizuotą pasaulį. Mačiau, kaip skambiai ir atvirai visų akyse juokiasi niokojimo ir žudynių aistra, ir manyje tarpiai pražydo šios raudonos laukinės gėlės ir juokėsi ne ką tyliau. Aš džiaugsmingai įsijungiau j kovą.

Bet visų gražiausia buvo tai, kad greta manęs staiga išdygo mano mokyklos draugas Gustavas, kažkada padūkiausias, stipriausias ir labiausiai troškęs gyventi iš visų mano ankstyvos vaikystės bičiulių, apie kurį dešimtmečius nieko nebuvau girdėjęs. Man širdis pralinksmėjo, kai pamačiau, kad jis man vėl pamerkė savo šviesiai mėlynomis akimis. Jis pamojo, ir aš tuojau džiaugsmingai nusekiau paskui jį.

— Dieve mano, Gustavai,— sušukau džiaugsmingai,— tai bent susitikimas. Kuo gi tu tapai?

Jis piktai nusijuokė, visai kaip vaikystėje.

— Asile, negi iš karto būtina klausinėti ir pliurpti. Teologijos profesorium — štai kuo aš tapau, tai va, ir sužinojai, bet dabar, berneli, man teologija ne galvoj, dabar karas. Eime!

Jis nušovė vairuotoją nedidelio automobilio, kuris kaip tik pūkšdamas važiavo į mus, vikriai tarsi beždžionė įšoko į mašiną, sustabdė ją, įsodino mane, paskui velnišku greičiu tarp kulkų ir apvirtusių mašinų leidomės tolyn, išvažiavome iš centro ir priemiesčių.

— Ar tu fabrikantų pusėje? — paklausiau savo draugą.

— Nesvarbu, tai skonio dalykas, apie tai pagalvosime, išvažiavę už miesto. Bet jie, palauk, aš labiau už tai, kad pasirinktume kitą partiją, nors iš esmės tai, žinoma, visiškai tas pat. Aš esu teologas, o mano pirmtakas Liuteris kitados padėjo kunigaikščiams ir turtuoliams kovoti prieš valstiečius, mes dabar tai truputį pakoreguosime. Prasta mašina, tikėkimės, ji išlaikys dar keletą kilometrų.

Greitai it vėjelis, dangaus sūnelis, mes nutratėjome tolyn, į žalią ramią vietovę, daug mylių pravažiavome plačia lyguma, lėtai pakilome į didžiulius kalnus. Čia sustojome ant lygaus blizgančio kelio, kuris, drąsiai vingiuodamas tarp stačių uolų sienos ir žemos apsauginės tvorelės, kilo aukštyn, aukštai virš mėlynuojančio ežero.

— Graži vieta,— tariau aš.

— Labai žavi. Galim ją pavadinti Ašies keliu, čia nulūš ne viena ašis, Hariuk, pamatysi!

Prie kelio stovėjo didelė pinija, o pinijoje pamatėm kažkokią iš lentų sukaltą būdelę, sekyklą. Gustavas skambiai nusijuokė, gudriai pamerkė savo mėlynomis akimis, mes greitai išlipom iš 'mašinos, sunkiai šnopuodami, užsliuogėme kamienu ir pasislėpėme sekykloje, kuri mums labai patiko. Ten radome šautuvų, pistoletų, diržų su šoviniais. Ir vos spėjome truputėlį atsipūsti ir įsikurti medžioklės bokštelyje, nuo artimiausio posūkio pasigirdo kimūs ir valdingi didelės prabangios mašinos signalai, ji urgzdama dideliu greičiu artėjo tvaskančiu kalnų keliu. Mes jau laikėme rankose šautuvus. Buvo nepaprastai įdomu.

— Taikyk į šoferį! — greitai įsakė Gustavas, sunki mašina kaip tik lėkė pro mus.. Ir štai *aš* jau nusitaikiau ir šoviau — į

mėlyną vairuotojo kepurę. Jis sudribo, mašina nušvilpė tolyn, atsitrenkė į .uolą, atšoko, sunkiai ir įnirtingai lyg didelė, stora kamanė atsimušė į žemą tvorą, apsivertė ir, trumpai tyliai pokštelėjusi, persivertė per ją, nugarmėjo į bedugnę.

— Sutvarkyta! — nusijuokė Gustavas.— Kito imsiuosi aš. Štai ir vėl čion lėkė mašina, nugrimzdę minkštose sėdynėse, sėdėjo trys ar keturi keleiviai, virš vienos moters galvos plaikstėsi šviesiai mėlyno šaliko galas, man iš tiesų buvę jo gaila, kas žino, gal-po juo juokėsi gražiausias moters veidas. Dieve, jei jau žaidėme plėšikus, tai tikriausiai geriau ir gražiau būtų pasekti didžiaisiais pavyzdžiais ir neatgręžti šaunios mūsų žudynių aistros prieš gražias damas. Bet Gustavas jau iššovė. Vairuotojas krūptelėjo, sukniubo, mašina pašoko prie statmenos uolos, atšoko atgal ir ratais aukštyn šleptelėjo ant kelio. Mes luktelėjome, niekas nesujudėjo, žmonės be garso, tarsi sugauti spąstų, gulėjo po savo mašina. Mašina dar burzgė ir tarškėjo, ir juokingai sukosi ore ratai, bet staiga ji baisiai pokštelėjo ir paskendo skaisčiose liepsnose.

— *„Fantas",— tarė Gustavas.— Reikia leistis* žemyn ir nuvalyti kelią. .

Mes išlipome ir apžiūrėjome degančią krūvą. Ji labai greitai sudegė, tuo tarpu iš jaunų medelių pasidarėme dalbas, pakėlėme, pastūmėme ją į šalį ir per kelio tvorą nuvertėme į bedugnę, po to dar ilgai kažkas traškėjo krūmuose. Beverčiant mašiną, iškrito du lavonai, dabar jie gulėjo ant kelio, apdegusiais drabužiais. Vieno švarkas dar buvo beveik sveikas, aš apieškojau jo kišenes, tikėdamasis sužinoti, kas jis buvo. Aptikau odinę piniginę, joje buvo vizitinių kortelių. Aš paėmiau vieną ir perskaičiau žodžius: „Tat tvam asi"*.

— Labai sąmojinga,— tarė Gustavas.— Tačiau iš esmės nesvarbu, kaip vadinasi žmonės, kuriuos dabar žudome. Jie tokie pat vargšai, kaip ir mes, vardai neturi reikšmės. Šis pasaulis turi žūti, ir mes kartu su juo. Palaikyti jį dešimt minučių po vandeniu būtų neskausmingiausią išeitis. Na, kibkim į darbą!

Mes numėtėme lavonus ten, kur ir mašiną, jau girdėjom kito automobilio tutavimą. Jį sušaudėme čia pat prie kelio. Pašėlusiai svaigiai sukdamasis, jis dar truputį palėkė į priekį, paskui

* Tai tu *(sanskr.).*

parvirto ir taip gulėjo pūškuodamas, vienas keleivis liko tyliai sėdėti viduje, o nesužeista, nors išblyškusi ir visa drebėdama, išlipo jauna graži mergaitė. Mes ją pasveikinome maloniai-ir pasiūlėme savo paslaugas. Ji buvo labai išsigandusi, negalėjo kalbėti ir spoksojo į mus valandėlę tarsi pakvaišusi.

— Ką gi, pirmiau pažiūrėkime, kokie senojo pono reikalai,— tarė Gustavas ir pasuko link keleivio, kuris vis dar kybojo sėdynėje už_ mirusio šoferio. Tai buvo žmogus trumpais žilais plaukais, jis žvelgė protingomis šviesiai pilkomis akimis, nors, atrodo, smarkiai buvo sužeistas," bent jau kraujas veržėsi jam iš burnos, o kaklas buvo kraupiai persuktas ir pastiręs.

— Leiskite prisistatyti, senasis pone, mano vardas Gustavas. Mes leidome sau nušauti jūsų vairuotoją. Ar galime paklausti, su kuo turime garbę?

Senis žvelgė šaltai ir liūdnai mažomis pilkomis akimis.

— Aš esu vyresnysis prokuroras Lioringas,— tarė jis lėtai.— Jūs nužudėte ne tik mano vargšą šoferį, bet ir mane, jaučiu, artėja galas. Kodėl gi jūs į mus šovėte?

— Per greit važiavote.

— Mes važiavome normaliu greičiu.

— Kas vakar buvo normalu, šiandien jau nebenormalu, ponas vyresnysis prokurore. Šiandien mes manome, kad bet koks greitis, kuriuo gali važiuot automobilis, yra per didelis. Dabar daužome visus automobilius, taip pat ir kitas mašinas.

— Ir savo šautuvus?

— Ir jiems ateis eilė, jei mums dar tam liks laiko. Tikriausiai rytoj ar poryt mes visi žūsime. Juk jūs žinote, mūsų pasaulio dalis buvo bjauriai tankiai gyvenama. Na, o dabar bus daugiau oro.

— Negi jūs šaudote kiekvieną , be pasirinkimo?

— Žinoma. Kai kurių, be abejo, gaila. Pavyzdžiui, man būtų buvę gaila šios jaunos gražios damos — ji, matyt, jūsų duktė?

— Ne, ji mano stenografistė.

— Tuo geriau. O dabar prašom išlipti, arba leiskite jus ištraukti iš mašinos, nes mašina bus sunaikinta.

— Norėčiau būti sunaikintas kartu su ja.

— Kaip norite. Leiskite paklausti dar vieno dalyko! Jūs — prokuroras. Man visada buvo nesuvokiama, kaip žmogus gali

būti prokuroru. Jus iš to gyvenate, kad kaltinate ir smerkiate bausmei kitus žmones, dažniausiai tikrus vargšus. Ar ne?

— Taip. Aš atlikinėjau savo pareigą. Tai mano tarnyba. Lygiai tokia pat, kaip budelio — žudyti mano nuteistus. Jūs pats juk parėmėte tokią pačią tarnybą. Jūs juk irgi žudote.

— Iš tikrųjų. Tik mes žudome ne iš pareigos, o iš malonumo arba, veikiau, iš nepasitenkinimo, iš nevilties, sukeltos pasaulio. Todėl žudymas mums teikia tam tikrą malonumą. Argi žudymas jums niekada neteikė •malonumo?

— Jūs man nusibodote. Būkite malonūs, atlikite savo darbą iki galo. Jei neturite supratimo, kas yra pareiga...

Jis nutilo ir perkreipė lūpas, tarsi norėdamas nusispjauti. Bet tepasirodė tik truputis kraujo, kuris prilipo prie smakro.

— Palaukite! — mandagiai tarė Gustavas.— Aš nežinau, tiesa, kas yra pareiga, jau nebežinau. Anksčiau tarnyboje dažnai su ja susidurdavau, aš buvau teologijos profesorius. Be to, buvau kareivis ir dalyvavau kare. Iš to, kas man atrodė pareiga ir ką man kadais įsakydavo autoritetai ir viršininkai, nieko gero nebuvo, aš visada mieliau būčiau daręs priešingai. Bet jeigu nebeturiu supratimo, kas yra pareiga, tai vis dėlto žinau, kas yra kaltė, galbūt tai visai tas pat. Kadangi mane pagimdė motina, aš esu kaltas, pasmerktas gyventi, įpareigotas priklausyti kažkokiai valstybei, būti kareiviu, žudyti, mokėti ginklavimosi mokesčius. O dabar, šią akimirką, gyvenimo kaltė mane vėl privertė žudyti, kaip kažkada kare. Tik šįkart aš žudau be pasibjaurėjimo, aš apsipratau su savo kalte, nieko prieš neturiu, kad šis kvailas, prisikimšęs pasaulis byra į šukes, aš mielai jam padedu ir mielai pats žūsiu.

Prokuroras įsitempė, stengdamasis truputį šyptelėti sulipusiomis nuo kraujo lūpomis. Jam ne per daug tas pavyko, bet galėjai pastebėti jo gerą norą.

— Puiku,— tarė jis.— Vadinasi, mes kolegos. O dabar prašom atlikti savo pareigą, gerbiamas kolega.

Žavi mergaitė tuo tarpu susmuko šalikelėj ir apalpo.

Tą akimirką vėl sutūtavo mašina, artėjanti visu greičiu. Mergaitę patraukėme truputį į šalį, prisispaudėme prie uolų ir leidome atvažiuojančiai mašinai įlėkti į kitos nuolaužas. Smarkiai sustabdyta, ji atsistojo piestu, bet sustojo nenukentėjusi. Greitai čiupom šautuvus ir nusitaikėme į naujuosius.

— Išlipkit! — sukomandavo Gustavas.— Rankas aukštyn!

Trys vyriškiai išlipo iš mašinos ir klusniai pakėlė rankas.

— Ar tarp jūsų yra gydytojas? — paklausė Gustavas.

Jie paneigė.

— Tuomet būkit malonūs ir atsargiai nukelkite nuo sėdynės šį poną, jis sunkiai sužeistas. O paskui nuvežkite jį savo mašina iki artimiausio miesto. Pirmyn, čiupkite!

Greitai senąjį poną paguldė į kitą mašiną, Gustavas sukomandavo, ir jie nuvažiavo.

Mūsų stenografistė tuo tarpu vėl atsigavo ir stebėjo įvykius. Man patiko, kad mums atiteko šis gražus laimikis.

— Panele,— tarė Gustavas,— jūs praradote darbdavį. Tikiuosi, kad šis senas ponas jums niekuo daugiau nebuvo artimas. Aš jus priimu į tarnybą, būkite mums gera bičiulė! Taip, o dabar truputį paskubėkime. Netrukus čia bus nejaukus Ar mokate sliuogti į medžius, panele? Taip? Taigi pirmyn, ropškite pas mūs, mes jums padėsime.

Kaip begalėdami greičiau visi trys įsikorėme į medinę būdelę. Viršuje panelei pasidarė bloga, bet davėme konjako, ir netrukus ji tiek atsipeikėjo, jog ėmė grožėtis nuostabiu ežero ir kalnų vaizdu ir pasakė, kad jos vardas Dora.

Tuoj po to apačioje vėl pasirodė mašina, nesustodama ji atsargiai apvažiavo apvirtusį automobilį, o paskui staigiai padidino greitį.

— Tinginiai! — nusijuokė Gustavas ir nušovė vairuotoją. Mašina kiek pasišokėjo, davėsi į tvorą, pralaužė ją ir įstrižai pakibo virš bedugnės.

— Dora,— tariau aš,— ar mokate naudotis šautuvais?

Ji nemokėjo, bet iš mūsų išmoko, kaip užtaisyti šautuvą. Iš pradžių ji buvo negrabi ir iki kraujų persidrėskė pirštą, ėmė žliumbti ir pareikalavo angliško pleistro. Bet Gustavas jai paaiškino, kad dabar karas ir ji turinti parodyti, kad yra šauni, drąsi mergaitė. Tai padėjo.

— Bet kas bus mums? — paklausė ji po to.

— Nežinau,— tarė Gustavas.— Mano draugui Hariui patinka žavios moterys, jis, bus jūsų draugas.

— Bet jie ateis su policija, kareiviais ir nužudys mus.

— Policijos ir panašių dalykų nebėra. Mes turime pasirinkti, Dora. Arba tyliai liekame čia, viršuje, ir šaudome į visas

pravažiuojančias mašinas. Arba patys sėdame į kokią mašiną, išvažiuojame iš čia ir leidžiame, kad kiti į mus šaudytų. Visiškai tas pat, katrą pusę palaikysim. Aš už tat, kad pasiliktume čia. Apačioje vėl pasirodė mašina, iki mūsų atsklido garsus jos signalas. Greitai ją sutvarkėme, ir ji liko gulėti ratais į viršų.

— Juokinga,— tariau aš,— kad šaudymas gali teikti tokį didelį malonumai Aš juk anksčiau buvau karo priešininkas!

Gustavas nusišypsojo.

— Matai, pasaulyje per daug žmonių. Anksčiau šito nepastebėdavom. Bet dabar, kai kiekvienas nori ne vien kvėpuoti, bet ir turėti automobilį, dabar imame tai pastebėti. Žinoma, tai, ką čia darome, neprotinga, tai vaikiška, o ir karas buvo grynas vaikiškumas. Ilgainiui žmonija turės išmokti protingomis priemonėmis riboti savo veisimąsi. Kol kas mes gana neprotingai reaguojame į šią nepakenčiamą padėtį, bet elgiamės iš esmės teisingai: mes redukuojame.

— Taip,— tariau aš,— ką mes darome, ko gero, beprotiška ir vis dėlto tikriausiai gera ir reikalinga. Negerai, kai žmonija per daug įtempia protą ir bando protu tvarkyti daiktus, kurie protui visiškai neprieinami. Tuomet atsiranda idealų... Jie yra nepaprastai protingi ir vis dėlto baisiai prievartauja ir plėšia gyvenimą, nes labai jau naiviai jį supaprastina. Žmogaus paveikslas, kažkada aukštas idealas, virsta stereotipu. Mes, bepročiai, galbūt jį vėl sutaurinsime.

Juokdamasis Gustavas atsakė:

— Vyruti, tu nuostabiai protingai kalbi, klausytis šio išminties šaltinio džiugu ir naudinga. Ir galbūt tu net šiek tiek teisus. Bet būk toks geras ir vėl užsitaisyk šautuvą, tu, rodos, truputį užsisvajojai. Kiekvieną akimirką gali vėl atlėkti vienas kitas stirninas, filosofija jų nepatiesi, vamzdyje vis dėlto turi būti kulkų.

Atvažiavo automobilis ir iš karto sudužo, kelias buvo užverstas. Išlikęs gyvas storas raudongalvis žmogus padūkusiai mostagavo prie nuolaužų, spoksojo aukštyn ir žemyn, pastebėjo mūsų slėptuvę, suriaumojęs puolė mūsų pusėn ir kelis kartus šovė į mus iš revolverio.

— Nešdinkitės, arba šausiu,— sušuko Gustavas. Žmogus nusitaikė į jį ir šovė dar kartą. Tuomet mes jį nupylėme dviem šūviais.

Mes sudorojome dar dvi pravažiuojančias mašinas. Po to kelias pasidarė tylus ir tuščias, matyt, pasklido žinia, kad jis pavojingas. Turėjome laiko pasigėrėti gražiu vaizdu. Anapus ežero, slėnyje buvo kažkoks miestelis, ten kilo dūmai, ir netrukus pamatėme, kaip ugnis bėga stogais. Girdėjosi šūviai. Dora ėmė verkšlenti, aš pagloščiau jos drėgnus skruostui

— Negi, mes visi turime mirtį? — paklausė ji. Niekas neatsakė. Tuo tarpu apačioje pasirodė pėstysis, pamatė gulint sudaužytus automobilius, apšniukštinėjo iš visų pusių, pasilenkęs įlindo į vieną, ištraukė margą saulės skėtį, odinį moterišką rankinuką, butelį vyno, taikiai atsisėdo ant tvoros, gurkštelėjo iš butelio, išsitraukęs iš kišenės suvalgė kažką, suvyniotą į foliją, išgėrė butelį iki dugno, patenkintas nuėjo tolyn, po pažastim pasibrukęs saulės skėtį. Jis taikiai žingsniavo pirmyn, ir aš tariau Gustavui:

' — Ar galėtum dabar šauti į šį šaunų vaikiną ir prakiurinti jam galvą? Dievaži, aš negalėčiau.

— Niekas šito ir nereikalauja,— burbtelėjo mano draugas. Bet ir jam pasidarė nejauku. Tereikėjo išvysti žmogų, kuris dar elgėsi nežalingai, taikiai ir vaikiškai, kuris dar tebegyveno nekaltumo būklėje, ir visas mūsų girtinas ir naudingas darbas staiga pasidarė kvailas ir bjaurus. Po velnių, šitiek kraujo! Mums pasidarė gėda. Bet sakoma, kad ir generolai kare retkarčiais taip jausdavęsi.

— Einam iš čia,— ėmė aimanuoti Dora,— leidžiamės žemyn, mašinose tikriausiai rasime ko nors valgomo. Negi jūs neišalkote?

Apačioje, degančiame mieste, ėmė skambėti varpai — susijaudinę ir išsigandę. Mes pasiruošėme išlipti. Padėdamas Dorai perlipti per turėklus, pabučiavau jos kelius. Ji skardžiai nusijuokė. Bet čia lentos neišlaikė ir mes abu nukritome į tuštumą...

Aš vėl atsidūriau apvaliame koridoriuje, dar neatitokęs nuo medžioklės nuotykio. Ir visur, ant visų nesuskaičiuojamų durų, masino užrašai:

Mutabor
Pavirtimas kiekvienu gyvuliu ir augalu

Kamasutram
Mokoma indų meilės meno
Kursas pradedantiems: 42 skirtingi meilės būdai

Maloni savižudybė!
Tu numirsi iš juoko

Ar norite pavirsti dvasia?
Rytų išmintis

O, kad turėčiau tūkstantį liežuvių!
Tik vyrams

Europos saulėlydis
Kainos sumažintos. Vis dar neprilygstama

Meno esmė
Laikas pavirsta erdve
per muziką

Besijuokianti ašara
Jumoro kabinetas

Atsiskyrėlių žaidimai
Pilnavertis bet kokio bendravimo pakaitalas

Užrašai ėjo be galo. Vienas skelbė:

Nurodymai asmenybei sukurti
Sėkmė garantuota

Tai man pasirodė verta dėmesio, ir aš įžengiau pro šias duris.

Patekau į apytamsį, tylų kambarį, ten nebuvo kėdės, rytietišku įpročiu ant grindų sėdėjo žmogus, priešais jį gulėjo kažkas panašaus į didelę šachmatų lentą. Pirmą akimirką man pasirodė, kad tai mano bičiulis Pablas, tas žmogus bent jau vilkėjo panašiu margu šilkiniu švarku, ir jo akys buvo tokios pat tamsiai spindinčios.

— Ar jūs Pablas? — paklausiau aš.

— Aš esu niekas,— paaiškino jis maloniai.— Mes čia neturime vardų, mes čia ne asmenys. Aš esu šachmatininkas. Ar norite pamokos apie asmenybės sukūrimą?

— Taip, labai.

— Tada būkite malonus ir duokite man keletą tuzinų savo figūrų.

— Mano figūrų?..

— Tų figūrų, į kurias, kaip matėte, suskilo vadinamoji jūsų asmenybė. Be figūrų aš juk negaliu žaisti.

Jis prikišo man veidrodį, aš vėl jame pamačiau kaip vieninga mano asmenybė suskyla į daugelį „aš", jų skaičius, rodės, dar padidėjo. Bet figūros dabar buvo labai mažos, maždaug kaip paprastos šachmatų figūros, ir žaidėjas tyliais, patikimais pirštais atrinko keletą tuzinų ir sustatė ant grindų greta šachmatų lentos. Statydamas jis kalbėjo monotoniškai, tarsi žmogus, kartojantis dažnai sakytą kalbą arba skaitytą paskaitą:

— Jums yra žinoma klaidinga ir nelaimes nešanti pažiūra, kad žmogus esąs pastovi vienybė. Jums taip pat yra žinoma, kad žmogus sudarytas iš daugybės sielų, iš labai daug „aš". Suskaldyti tariamą asmenybės vienybe į šią daugybę figūrų laikoma beprotišku dalyku, mokslas išgalvojo tam pavadinimą — šizofrenija. Mokslas čia tiek teisus, kad negalima daugybės suvaldyti be vadovavimo, be tam tikros tvarkos ir grupavimo. Tačiau jis neteisus tuo, kad mano, jog esanti galima tik vieną kartą duota, privaloma daugelio „aš" porūšių tvarka, nesikeičianti visą gyvenimą. Ši mokslo klaida turi keletą nemalonių pasekmių, vertinga ji tėra tik tuo, kad valstybinę tarnybą turintiems mokytojams ir auklėtojams supaprastina darbą ir atleidžia juos nuo reikalo galvoti ir eksperimentuoti. Dėl šios klaidos daugelis žmonių laikomi „normaliais", net socialiai vertingais, nors jie yra neišgydomi bepročiai, ir, atvirkščiai, kiti laikomi bepro-

čiais, nors yra genijai. Todėl netobulą mokslinę psichologiją mes papildysime sąvoka, kurią vadiname kūrimo menu. Tam, kuriam suskilo jo „aš", mes rodome, kad tuos gabalus jis kiekvienu metu ir visokia tvarka gali nustatyti iš naujo ir tuo gyvenimo žaidime pasiekti begalinį įvairumą. Kaip rašytojas iš saujos figūrų sukuria dramą, taip ir mes iš mūsų suskaldyto „aš" figūrų kuriame vis naujas grupes su naujais žaidimais ir įtampomis, su amžinai naujomis situacijomis. Žiūrėkite!

Tyliais, protingais pirštais jis ėmė mano figūras, visus tuos senius, jaunuolius, vaikus, moteris, visas tas linksmas ir liūdnas, stiprias ir gležnas, vikrias ir nerangias figūras, ir greitai rikiavo ant lentos partijai, kur jos tučtuojau sustojo grupėmis, šeimomis žaidimams ir kovoms, draugystei ir nesantaikai, sudarydamos miniatiūrinį pasaulį. Prieš mano susižavėjusias akis jis privertė tą gyvą ir vis dėlto gerai sutvarkytą mažą pasaulį valandėlę judėti, žaisti ir kovoti, sudarinėti sąjungas ir kautis mūšiuose, vienas kitam piršti s, vesti, daugintis; tai buvo iš tiesų daugiapersonažė, audringa ir įdomi drama.

Paskui jis linksmai mostelėjo ranka virš lentos, atsargiai apvertė visas figūras, sustūmę jas į vieną krūvą ir susimąstęs tarsi išrankus menininkas iš tų pačių figūrų sudėliojo visiškai naują partiją, su visai kitomis grupėmis, kitokiais santykiais ir kitaip susipynusiomis aplinkybėmis. Antroji partija buvo panaši į pirmąją: tai buvo tas pats pasaulis, sukurtas iš tos pačios medžiagos, bet tonacija buvo kita, tempas pasikeitęs, kitaip akcentuoti motyvai, kitokios situacijos.

Ir šitaip tas protingas statytojas iš figūrų, kurių kiekviena buvo dalis manęs paties, statė vieną partiją po kitos, visos jos iš tolo atrodė panašios, visos aiškiai priklausė tam pačiam pasauliui, buvo tos pačios kilmės, tačiau kiekviena buvo .visiškai nauja.

— Tai ir yra gyvenimo menas,— kalbėjo jis pamokomai.— Jūs pats galėsite ateityje kaip norėdamas toliau kurti ir gaivinti, painioti ir turtinti savo gyvenimo žaidimą, tai jūsų rankose. Kaip beprotybė, aukščiausia prasme, yra visos išminties pradžia, taip šizofrenija yra viso meno; visos fantazijos pradžia. Net mokslininkai tai beveik pripažino, apie tai, pavyzdžiui, galima pasiskaityti ir „Stebuklingajame princo rage", toje žavioje knygoje, kur daug triūso reikalaujantis ir stropus mokslininko dar-

bas sutaurinamas genialiai bendradarbiaujant daugeliui išprotėjusių ir į beprotnamius uždarytų menininkų. Šekit, pasiimkite savo figūrėles, šis žaidimas dar dažnai teiks jums džiaugsmo. Figūrą, kuri šiandien išaugo į nepakenčiamą baidyklę ir gadina partiją, rytoj jūs padarysite nepavojinga antrine figūra. O vargšę mielą figūrėlę, pasmerktą, rados, jau vien nesėkmei ir piktai lemčiai, kitoje partijoje padarysite princese. Linkiu linksmai praleisti laiką, gerbiamasis.

Aš žemai ir dėkingai nusilenkiau šiam talentingam šachmatininkui, susikišau figūrėles į kišenę ir išėjau pro siauras duris.

Iš tiesų pamaniau, kad iš karto atsisėsiu koridoriuje ant grindų ir valandų valandom, visą amžinybę žaisiu savo figūromis, bet vos grįžau į šviesų apvalų teatro koridorių, mane ėmė nešti naujos srovės, kurios buvo už mane stipresnės. Prieš mano akis ryškiai plykstelėjo plakatas:

Stepių vilkų dresūros stebuklai

Šis užrašas man sukėlė įvairiausių jausmų, visokių baimių ir prievartų, atėjusių iš mano buvusio gyvenimo, iš paliktos tikrovės, skausmingai suspaudė širdį. Drebančia ranka atidaręs duris, įėjau į kažkokį turgaus balaganą, ten pamačiau įrengtas geležines grotas, kurios mane skyrė nuo skurdžios scenos. O scenoje pamačiau stovintį žvėrių tramdytoją, truputį šarlatališkai atrodantį, pasipūtusį poną, kuris, nepaisant didelių ūsų, galingų muskulų ir dabitiškų cirko drabužių, kažkaip klastingai, gana bjauriai buvo panašus į mane. Šis stiprus žmogus vedėsi už pavadžio tarsi šunį,— graudus vaizdas! — didelį, gražų, bet baisiai perkarusį ir vergiškai baugščiai žiūrintį vilką. Ir buvo lygiai taip pat koktu, kaip ir įdomu lygiai taip pat šlykštu, kaip ir slapčiom smagu stebėti, kaip šis brutalus tramdytojas serija triukų ir sensacingų scenų demonstruoja tokį kilnų ir vis dėlto taip gėdingai paklusnų plėšrūną.

Savo vilką šis žmogus, prakeiktas mano karikatūrinis dvynys, buvo fantastiškai išdresiravęs. Vilkas tiksliai klausė kiekvieno įsakymo, reagavo kaip šuo į kiekvieną šūktelėjimą, rimbo kirtį, jis puolė ant kelių, dėjosi negyvas, tarnavo, klusniai ir mandagiai nasruose nešė tai duonos kriaukšlę, tai kiaušinį, tai ga-

balėlį mėsos, tai pintinėlę, negana to, jis turėjo pakelti ir atnešti tramdytojo numestą rimbą, nepakenčiamai, meilikaujamai vizgindamas uodega. Prie vilko atnešė triušį, o paskui baltą ėriuką, ir nors žvėris šiepė dantis, nors jam bėgo seilės ir jis virpėjo iš godulio, tačiau nelietė nei vieno, nei kito, o, elegantiškai atsispyręs, pagal įsakymą peršoko per abu gyvulėlius, kurie drebėdami gūžėsi prie žemės, paskui jis atsigulė tarp triušio ir ėriuko, apkabino abu priekinėmis letenomis, sudarydamas su jais jaudinančią šeimyninę grupę. Po to iš žmogaus rankos jis suėdė plytelę šokolado. Kančių kančia buvo žiūrėti, kaip fantastiškai šis vilkas išmoko išsižadėti savo prigimties, ir man plaukai ant galvos pasišiaušė.

Tačiau už šią kančią ir susijaudinusiam žiūrovui, ir pačiam vilkui antroje pastatymo dalyje buvo atlyginta. Pasibaigus tai rafinuotai dresūros programai ir po to, kai tramdytojas triumfuodamas nusilenkė su saldžia šypsena virš ėriuko-vilko grupės, rolės pasikeitė. Į Harį panašus tramdytojas, žemai nusilenkęs, staiga padėjo savo rimbą prie vilko kojų ir ėmė lygiai *taip pat drebėti, gūžtis* ir pasidarė *toks pat* varganas, kaip anksčiau žvėris. O vilkas juokdamasis apsilaižė, dingo jo nenatūralumas ir apsimetimas, jo žvilgsnis žibėjo, visas jo kūnas įsitempė ir pražydo vėl atgautu laukinumu.

Dabar įsakinėjo vilkas, ir žmogus turėjo paklusti. Įsakytas žmogus puolė ant kelių, vaidino vilką, kaišiojo liežuvį; plombuotais dantim plėšė nuo savęs drabužius. Vaikščiojo taip, kaip įsakinėjo žmonių tramdytojas, dviem kojom arba keturiomis, tarnavo, dėjosi negyvas, davėsi vilkui jodinėjamas, nešiojo paskui jį rimbą. Talentingai ir šuniškai jis sutiko su kiekvienu pažeminimu ir perversija. Į sceną išėjo graži mergaitė, prisiartino prie dresiruoto žmogaus, paglostė jam pasmakrę, pasitrynė skruostu į jo skruostą, bet jis tebestovėjo keturpėsčias, tebebuvo žvėris, kratė galvą ir ėmė rodyti gražuolei dantis, galiausiai taip grėsmingai ir vilkiškai, jog ši pabėgo. Jam pasiūlė šokolado, kurį jis niekinamai apuostė ir pastūmė. O pabaigoje vėl buvo atneštas baltas ėriukas ir riebus margas triušis, ir pagaulus žmogus parodė viską, ką galėjo, taip suvaidino vilką, kad net gražu žiūrėti. Pagriebęs rėkiančius gyvulėlius pirštais ir dantim, draskė gabalus jų kailio ir mėsos, viepdamasis žiaumojo gyvą jų mėsą ir užsimiršęs, apkvaitęs, užsimerkęs iš malonumo, čiulpė šiltą jų kraują.

Pasibaisėjęs išbėgau pro duris. Šis magiškasis teatras nebuvo, kaip pamačiau, tyras rojus, po jo gražiu paviršium slypėjo visos pragaro kančios. O Dieve, negi ir čia nebuvo išsigelbėjimo?

Pagautas baimės, bėgiojau iš vieno galo į kitą, burnoje jaučiau kraujo ir šokolado skonį, vienodai bjaurų, visa širdimi troškau pabėgti nuo šios drumzlinos bangos, karštai stengiausi išgauti iš savęs pakenčiamesnius, malonesnius paveikslus. „O broliai, gana jau to skausmo!" — dainavo manyje, ir, apimtas siaubo, prisiminiau tas bjaurias fronto fotografijas, kurias kartais matydavau karo metu,— krūva netvarkingai suverstų lavonų, kurių veidus dujokaukės buvo pavertusios vypsančiais velnių snukiais. Koks dar kvailas ir naivus tuomet buvau, kai man, žmones mylinčiam karo priešininkui, šie vaizdai kėlė siaubą! Šiandien žinojau, kad joks tramdytojas, joks ministras, joks generolas, joks pamišėlis savo protu nesugalvos minčių ir paveikslų, kurie nebūtų manyje gyvenę, tokie pat laukiniai ir pikti, tokie grubūs ir kvaili.

Lengviau atsidusęs, prisiminiau užrašą, kuris, kaip mačiau spektaklio pradžioje, sukėlė tokį entuziazmą tam gražiam jaunuoliui:

Visos mergaitės tavo

ir man pasirodė, kad apskritai nieko daugiau iš tikrųjų negalima taip trokšti, kaip šito. Džiaugdamasis, kad ištrūkau iš prakeikto vilkiško pasaulio, aš įėjau.

Keistas daiktas — taip pasakiškai ir kartu taip pažįstamai, jog net sudrebėjau,— į mane čia padvelkė mano jaunystės aromatas, mano vaikystės ir paauglio laikų atmosfera, ir mano širdyje ėmė tekėti anų laikų kraujas. Visa, ką neseniai dariau ir galvojau, ir viskas, kuo ką tik buvau, nukrito nuo manęs, aš vėl buvau jaunas. Dar prieš valandą, dar prieš akimirką maniau, jog gana gerai žinau, kas yra meilė, troškimas, ilgesys, bet tai buvo seno žmogaus meilė ir ilgesys. Dabar aš vėl buvau jaunas, ir tai, ką savyje jutau, ši kaitri srūvanti ugnis, šis galingai traukiantis ilgesys, ši tirpdanti aistra tarsi drėgnas kovo vėjas buvo jauna, nauja ir tikra. O, kaip vėl suliepsnojo pamirštos ugnys, kaip stipriai ir dusliai suskambėjo praeities garsai, kaip gyslose

prašneko kraujas, kaip sušuko ir uždainavo sieloje! Aš buvau vaikas, penkiolikos ar šešiolikos metų, mano galva buvo kimšte prikimšta lotyniškų, graikiškų žodžių, poetų puikių eilėraščių, mano mintys kupinos troškimų ir ambicijų, mano fantazijos pilnos svajonių apie meną, bet daug giliau, stipriau ir baisiau, negu visos šios liepsnojančios ugnys, manyje degė ir tvyksčiojo meilės ugnis, lyties alkis, sekinanti malonumo nuojauta.

Aš stovėjau ant uolingos kalvos virš mano gimtojo miestuko, kvepėjo drėgnu vėju ir pirmomis žibuoklėmis, apačioje, miestelyje, blizgėjo upė ir mano gimtųjų namų langai, visas tas vaizdas, visi tie garsai ir kvapai buvo tokie siautulingai sodrūs, nauji ir pirmapradžiai, taip tviskėjo spalvomis, ir tokia nežemiška palaima visa tai alsavo pavasario vėjyje, kaip buvau matęs pasaulyje kitados, turtingiausiomis mano pirmosios jaunystės kūrybinėmis valandomis. Aš stovėjau ant kalvos, vėjas draikė ilgus mano plaukus; pagautas svajingo meilės ilgesio, išsiblaškęs nuskyniau nuo ką tik pradėjusio žaliuoti krūmo jauną, vos prasivėrusį pumpurą, pakėliau jį prie akių, pauosčiau (ir jau vien nuo šio kvapo mane vėl nusvilino anų laikų prisiminimai), paskui paėmiau šį mažą, žalią daiktelį lūpomis, kurios dar nebuvo bučiavusios mergaitės, ir ėmiau kramtyti. Ir, vos tik pajutęs šį aitrų, aromatingai kartų skonį, staiga aiškiai supratau, kas man darosi, viskas vėl sugrįžo. Iš naujo išgyvenau vieną valandą iš paskutinių savo paauglystės metų, ankstyvo pavasario sekmadienio popietę, tą dieną, kai, vienas išėjęs pasivaikščioti, susitikau Roza Kreisler ir su ja taip droviai pasisveikinau, ir ją taip svaigiai įsimylėjau.

Tuomet su baugščių lūkesčiu žvelgiau į šią gražią mergaitę, kuri, dar manęs nepastebėjusia viena svajingai kopė į mano pusę, mačiau jos plaukus, supintus į storas kasas ir vis dėlto paleidus palei skruostus, kur vėjyje plasteno ir plaukė neklusnios sruogos. Pirmą kartą savo gyvenime pamačiau, kokia graži ši mergaitė, koks gražus ir žavus šis vėjo žaismas švelniuose jos plaukuose, kaip gražiai ir ilgesingai apgulusi jauną kūną plona mėlyna jos suknelė, ir lygiai taip pat, kaip nuo karčiai aitraus sukramtyto pumpuro skonio mane persmelkė visas baugščiai saldus pavasario džiaugsmas ir baimė, taip, pamačius šią mergaitę, mane užliejo visa mirtina meilės nuojauta, moters nuojauta, šiurpi nuovoka, kiek tai žada galimybių, neapsakomos

palaimos, neįsivaizduojamų sąmyšių, baimės ir kančių, nuoširdžiausio išsivadavimo ir giliausios kaltės. O kaip degė šis kartus pavasario skonis ant- mano liežuvio! O kaip sruvo žaisdamas vėjas pro jos plaukus, besiplaikstančius apie rausvus skruostus! Paskui ji priartėjo prie manęs, pakėlė akis ir mane pažino, akimirką truputį nuraudo ir nusuko žvilgsnį; paskui aš su ja pasisveikinau, nusiėmęs konfirmanto skrybėlę, ir Roza tučtuojau susivaldė, šypsodamasi ir beveik kaip tikra dama atmetusi galvą, pasisveikino ir lėtai, tvirtai ir išdidžiai nuėjo toliau, apraizgyta tūkstančių meilės troškimų, reikalavimų ir liaupsių, kuriuos siunčiau jai įkandin.

Taip buvo kitados, vieną sekmadienį prieš trisdešimt penkerius metus, ir viskas, kas buvo tuomet, šią akimirką sugrįžo: kalva ir miestas, kovo vėjas ir pumpurų aromatas, Roza ir jos kaštoniniai plaukai, tvinkstantis ilgesys ir saldi smaugianti baimė. Viskas buvo kaip anuomet, ir man atrodė, kad niekada daugiau savo gyvenime taip nemylėjau, kaip tuomet mylėjau Roza. Bet šiuokart man buvo skirta ją kitaip susitikti, negu aną kartą. Mačiau, kaip ji nuraudo, mane pažinusi, mačiau, kaip stengiasi paslėpti raudonį, ir tučtuojau supratau, kad jai patinku, kad jai šis susitikimas reiškia tą pat, ką ir man. Ir, užuot vėl nusivožęs skrybėlę ir iškilmingai pastovėjęs su Skrybėle rankoje, kol ji praeis, šį kartą, nepaisydamas baimės ir varžymosi, padariau tai, ką liepė padaryti mano kraujas, aš sušukau: „Roza! Ačiū Dievui, kad atėjai, tu graži graži mergaitė. Aš tave taip myliu." Tai nebuvo galbūt sąmojingiausia, ką galima būtų pasakyti šią akimirką, bet čia nė nereikėjo sąmojo, to visiškai užteko. Roza neatmetė galvos kaip tikra dama ir nepraėjo pro šalį, Roza sustojo, pažvelgė į mane ir, dar labiau nuraudusi, negu pirma, tarė: „Sveikas, Hari, negi aš tau iš tiesų patinku?" Jos rudos akys spindėjo tvirtame veide, ir aš pajutau: nuo tos akimirkos, kai tą sekmadienį leidau Rozai nueiti sau, visas mano praėjęs gyvenimas ir meilė buvo netikri, painūs ir kvailai nelaimingi. Bet dabar klaida buvo atitaisyta, ir viskas pasikeitė, viskas buvo gerai.

Mes padavėme vienas kitam ranką ir, susikibę rankomis, lėtai nuėjome toliau, neapsakomai laimingi, labai sumišę, nežinojome, ką sakyti ir ką daryti, iš susijaudinimo paspartinome žingsnį ir pasileidome bėgti, kol uždusome ir turėjome sustoti,

bet rankų nepaleidome. Mes abu dar tebebuvome vaikai ir gerai nežinojome, ką vienam su kitu daryti, tą sekmadienį mes net nepriėjome prie pirmo bučinio, bet buvome nepaprastai laimingi. Mes stovėjome ir alsavome, paskui atsisėdome į žolę, ir aš glosčiau jos ranką, o ji kita ranka droviai braukė man per plaukus, o. paskui vėl atsistojome ir pamėginome pasimatuoti, kuris mudviejų didesnis, ir iš tikrųjų aš buvau per pirštą didesnis, bet to nepripažinau, o pareiškiau, kad mes visiškai lygūs, kad Dievas mus skyrė vieną kitam ir kad vėliau susituoksime. Čia Roza pasakė, kad kvepia žibuoklėmis, ir, keliais vaikščiodami po žemą pavasario žolę, ieškojome ir radome keletą žibuoklių trumpais koteliais, ir kiekvienas padovanojome savąsias kitam, o kai pasidarė vėsiau ir šviesa jau įžambiai krito virš uolų, Roza pasakė, kad jai metas namo, ir mudviem pasidarė labai liūdna, nes aš nedrįsau jos palydėti, bet dabar mes turėjome bendrą paslaptį, ir tai buvo visų mieliausia, ką turėjome. Aš likau viršuje, tarp uolų, kvėpinau Rozos žibuokles, atsiguliau virš skardžio ant žemės, veidu į bedugnę, ir ėmiau žiūrėti žemyn į miestą, ir tol žiūrėjau, kol jos miela maža figūrėlė pasirodė giliai apačioje ir nubėgo pro šulinį ir per tiltą. Žinojau, kad ji priėjo savo tėvo namus ir vaikščioja po kambarius, o aš gulėjau čia, viršuje, toli nuo jos, bet nuo manęs į ją ėjo gija, tekėjo srovė, skrido paslaptis.

Mes susitikdavome visą tą pavasarį, tai šen, tai ten, ant uolų, prie sodo tvorų, ir kai ėmė žydėti alyvos, pirmą kartą baugščiai pasibučiavome. Mes, vaikai, mažai ką tegalėjome vienas kitam duoti, ir mūsų bučinys dar buvo be kaitros ir pilnatvės, o palaidas garbanėles aplink jos ausis aš teišdrįsau tik atsargiai paglostyti, bet visa meilė ir džiaugsmas, kiek, žinoma, mes sugebėjome mylėti ir džiaugtis, buvo mūsų, ir, kiekvieną sykį droviai prisiliesdami vienas kito, tardami kiekvieną nebrandų meilės žodį, kiekvienąsyk baugščiai laukdami kits kito, mes mokėmės naujos laimės, dar viena pakopėle kilome meilės kopėčiomis. > Taip, pradėjęs nuo Rozos ir žibuoklių, dar kartą pergyvenau visą savo meilės gyvenimą, bet po laimingesnėmis žvaigždėmis. Roza dingo, atsirado Irmgarda, ir saulė pasidarė kaitresnė, žvaigždės — girtesnės, bet nei Roza, nei Irmgarda netapo mano, aš turėjau kilti nuo pakopos prie pakopos, daug patirti, daug išmokti, vėl netekti ir Irmgardos, taip pat ir Anos. Kiekvieną

mergaitę, kurią kažkada savo jaunystėje mylėjau, dabar vėl mylėjau, bet kiekvienai sugebėjau įlieti meilės, kiekvienai kažko duoti, būti kiekvienos apdovanotas. Norai, svajonės ir galimybės, kurios kažkada gyveno tik mano fantazijoje, dabar pavirto tikrove ir buvo išgyventos. O, visos jūs, gražios gėlės, Ida ir Lora,— visos, kurias kažkada mylėjau nors vieną vasarą, nors vieną mėnesį, nors vieną dieną!

Supratau, jog dabar buvau tas puikus, karštas jaunuolis, kurį prieš tai mačiau taip uoliai besiveržiantį prie meilės vartų, supratau, kad dabar gyvenau ir auginau tą dalelę savęs, tą tik dešimtąją, tūkstantąją išsipildžiusią dalelę mano esybės ir gyvenimo, kad manęs neslėgė kitos manojo „aš" figūros, netrikdė mąstytojas, nekankino Stepių Vilkas, nesiaurino poetas, fantastas, moralistas. Ne, dabar aš nebuvau niekas kitas, kaip tik mylintis, nealsavau jokia kita laime ir jokia kita kančia, kaip tik meilės. Jau Irmgarda išmokė mane šokti, Ida — bučiuotis, o visų gražiausioji, Ema, buvo pirmoji, kuri rudenio vakarą po plazdenančiais guobos lapais davė pabučiuoti savo rusvas krūtis ir išgerti džiaugsmo taurę.

• Daug ką išgyvenau mažučiame Pablo teatre, ir nė tūkstantosios dalies neapsakysi žodžiais. Visos mergaitės, kurias kažkada mylėjau, dabar buvo mano, kiekviena davė man tai, ką tik ji viena tegalėjo duoti, kiekvienai aš daviau tai, ką tik ji viena tegalėjo iš manęs pasiimti. Daug meilės, daug laimės, daug malonumų, taip pat daug painiavos ir kančios teko man paragauti, visa niekais nuėjusi mano gyvenimo meilė šią svajų valandą nuostabiai pražydo mano sode,— nekaltos, švelnios gėlės, ryškios, liepsnojančios gėlės, tamsios, greitai vystančios gėlės, žybčiojanti aistra, nuoširdžios svajonės, deginantis liūdesys, baimingas mirimas, spinduliuojantis atgimimas. Aš sutikau moterų, kurias galima buvo laimėti tik skubomis ir staigiu antpuoliu, ir tokių, kurioms ilgai ir rūpestingai meilintis buvo laimė; vėl kilo kiekvienas miglotas mano gyvenimo kampelis, kur kažkada, gal vos akimirką, mane šaukė lyties balsas, viliojo moters žvilgsnis, masino baltos mergaičių odos žibėjimas, aš atgavau viską, ko buvau netekęs. Kiekviena buvo mano, kiekviena savaip. Atsirado moteris keistomis tamsiai rudomis akimis po šviesiai lininiais plaukais, Šalia kurios kažkada ketvirtį valandos stovėjau prie lango greitojo traukinio koridoriuje ir kuri vėliau

daug kartų pasirodė mano sapnuose,— ji nepasakė nė žodžio, bet išmokė netikėto, gąsdinančio, mirtino meilės meno. Ir glotni, tyli, šypsanti stikline šypsena kine iš Marselio uosto lygiais juodais it anglis plaukais ir plaukiojančiomis akimis — ji taip pat žinojo negirdėtų dalykų. Kiekviena turėjo savo paslaptį, kvepėjo savo žemės karalyste, savaip bučiavo, juokėsi, buvo savaip, ypatingai drovios, savaip, ypatingai begėdės. Jos ateidavo ir nueidavo, srovė jas atnešdavo prie manęs, nuplukdydavo mane prie jų ir nuo jų, tai buvo žaismingas, vaikiškas plaukimas lyties tėkmėj, kupinas žavesio, kupinas pavojaus, kupinas netikėtumų. Ir aš stebėjausi, kaip gausu buvo mano gyvenime, mano tariamai tokiame .varganame ir meilės nepažįstančiame stepių vilko gyvenime įsimylėjimų, progų, vilionių. Aš juos kone visus praleidau, beveik nuo visų bėgau, ties kai kuriais suklupdamas, aš juos kuo greičiau užmiršdavau — bet čia jie visi buvo išsaugoti, visi aliai vieno, šimtais. Ir dabar aš juos mačiau, jiems atsidaviau, buvau jiems atviras, grimzdau j rausvą jų požemio karalystės sutemą. Grįžo ir ta pagunda, kurią man kažkada siūlė Pablas, ir kitos, ankstesnės, kurias aš tuo metu netgi ne visai suvokiau, fantastiški žaidimai dviese ir trise,— visi jie šypsodamiesi priiminėjo mane į savo ratelį. Daug dalykų čia dėjosi, daug žaidimų buvo žaidžiama, ir žodžiais jų neapsakysi.

Iš begalinio vilionių, ydų, kolizijų srauto aš vėl išnirau tykus, tylintis, pasiruošęs, susikaupęs žinių, išmintingas, didžiai patyręs, subrendęs Herminai. Kaip paskutinis personažas mano tūkstantveidėje mitologijoje, kaip paskutinis vardas begalinėje virtinėje iškilo ji, Hermina, ir kartu man vėl grįžo sąmonė ir padarė galą mano meilės pasakai, nes su Hermįna nenorėjau susitikti čia, stebuklingo veidrodžio prieblandoje, jai priklausė *ne tik viena mano šachmatų figūra, jai priklausė visas Haris.* O, dabar aš taip pertvarkysiu savo figūras, kad viskas imtų suktis tik apie ją ir išsipildytų.

Srovė išplovė manę į krantą, aš vėl stovėjau nebyliame teatro koridoriuje. Kas dabar? Aš siekiau figūrėlių, gulinčių mano kišenėje, bet šis impulsas tuoj praėjo. Nesibaigiantis buvo durų, užrašų, magiškų veidrodžių aplink mane pasaulis. Nejučiomis perskaičiau artimiausią užrašą ir krūptelėjau:

Kaip-nužudoma meilė

buvo ten parašyta, Akimirką mano atmintyje blykstelėjo paveikslas: Hermina prie restorano staliuko, staiga pamiršusi vyną ir valgius ir pasinėrusi į paslaptingą pokalbį, kai baisiai rimtu žvilgsniu man sakė, jog vien dėl to privers mane ją įsimylėti, kad mirtų nuo mano rankos. Sunki baimės ir tamsos banga užplūdo man širdį, staiga vėl viskas iškilo prieš mane$_4$ staiga vėl sielos gelme pajutau bėdą ir likimą. Nusiminęs kyštelėjau ranką į kišenę, norėdamas ištraukti figūras, truputį užsiimti magija ir pakeisti mano šachmatų lentos tvarką. Figūrų ten nebebuvo. Vietoj figūrų iš kišenės išsitraukiau peilį. Mirtinai persigandęs, puoliau koridoriumi, pro duris, netikėtai atsidūriau prieš milžinišką veidrodį ir pažvelgiau į jį. Veidrodyje stovėjo mano ūgio didžiulis gražus vilkas, stovėjo tyliai, baugščiai žiburiuodamas neramiomis akimis. Jis man mirkčiojo, truputį juokėsi, ir akimirką nasrai prasišiepė, pasimatė raudonas liežuvis.

Kur buvo Pablas? Kur buvo Hermina? Kur buvo tas protingas vaikinas, kuris taip žaviai paistė apie asmenybės kūrimą?

Dar kartą pažvelgiau į veidrodį. Matyt, man pasimaišė. Jokio vilko, vartančio nasruose liežuvį, už aukšto stiklo nebuvo. Veidrodyje stovėjau aš, stovėjo Haris, pilku veidu, netekęs visų žaidimų, pavargęs nuo visų ydų, bjauriai išblyškęs, bet vis dėlto žmogus, vis dėlto kažkas, su kuo galėjai kalbėtis.

— Hari,— tariau aš,— ką tu čia veiki?

— Nieko,— atsakė tas iš veidrodžio,— tiesiog laukiu. Laukiu mirties.

— O kurgi mirtis? — paklausiau aš.

— Ateis,— tarė anas.

Ir iš tuščių kambarių teatro viduje išgirdau sklindančią muziką, gražią ir baisią muziką, tą muziką iš „Don Žuano", kuri lydi .akmeninio svečio pasirodymą. Kraupiai po vaiduoklišką namą aidėjo lediniai garsai, ateinantys iš ano pasaulio, iš nemirtingųjų.

„Mocartas!" — pagalvojau, ir šie žodžiai lyg koks užkeikimas man sukėlė mieliausius ir kilniausius mano vidinio gyvenimo paveikslus.

Čia man už nugaros pasigirdo juokas, aidus ir Šaltas kaip ledas juokas, pagimdytas žmogui negirdėtų ano pasaulio kančių, ano pasaulio dieviško jumoro. Aš atsigręžiau, nušiurpęs ir laimingas nuo šio juoko, ir čia pasirodė Mocartas, juokdamasis

praėjo pro-mane, ramiai patraukė prie vienų ložės durų, atidarė jas ir įėjo, ir aš godžiai nusekiau paskui jį, mano jaunystės dievą, amžiną mano meilės ir garbinimo tikslą. Muzika vėl suskambėjo. Mocartas stovėjo prie ložės turėklų, teatro nebuvo matyti, beribį kambarį pripildė prieblanda.

— Matote,— tarė Mocartas,— galima apsieiti ir be saksofono. Nors aš, žinoma, nenorėčiau įžeisti šio Šaunaus instrumento.

— Kur mes? — paklausiau aš.

— Paskutiniame „Don Žuano" veiksme, Leporelas jau klūpo. Puiki scena, o ir muzika, žinoma, nebloga. Nors joje dar ir labai daug žmogiško, vis dėlto jau juntamas anas pasaulis, juokas — ar ne?

— Tai paskutinė didelė muzika, kuri buvo parašyta,— tariau iškilmingai kaip koks mokytojas.— Žinoma, po to dar buvo Šubertas, dar buvo Hugas Volfas, neturėčiau užmiršti nė vargšo puikaus Šopeno. Jūs raukiate kaktą, maestro — o taip, dar yra ir Bethovenas, jis taip pat nuostabus. Bet visa tai, nors ir kaip *būtą gražu, jau turi kažkokio* fragmentiškumo, kažkokio irimo elementų, tokio tobulos vienybės kūrinio nuo „Don Žuano" laikų nesukūrė joks žmogus!

— Nesistenkite,— nusijuokė Mocartas baisiai ironiškai.— Jūs, ko gero, pats muzikantas? Tai štai, aš mečiau šį užsiėmimą, pasitraukiau nuo viso to! Tik dėl pramogos retkarčiais pasižiūriu į tą šurmulį.

Jis pakėlė rankas, tarsi diriguodamas, ir kažkur patekėjo lyg mėnuo ar koks kitas balsvas šviesulys, virš turėklų žvelgiau į neišmatuojamas erdvės gelmes, ten plaukė rūkas ir debesys, dunksojo kalnai ir jūros krantas, po mumis plytėjo bekraštė lyguma, panaši į dykumą. Šioje lygumoje pamatėme kažkokį garbingos išorės seną poną, ilgabarzdį, skausmingu veidu, vedantį milžinišką kelių dešimčių tūkstančių juodai apsirengusių vyrų vorą. Jis atrodė susisielojęs ir nusiminęs, ir Mocartas tarė:

— Matote, tai Bramsas. Jis siekia išsivadavimo, bet iki tol praeis dar nemažai laiko.

Sužinojau, kad juodieji tūkstančiai —. tai vis atlikėjai tų balsų ir natų, kurie, dieviškuoju požiūriu, buvo nereikalingi jo partitūroms.

— Per sodri instrumentuotė, per daug išeikvota medžiagos,— linktelėjo Mocartas.

Ir tuoj po to tokios pat didelės armijos priekyje pamatėme žingsniuojantį Richardą Vagnerį ir pajutome, kokia varginanti našta visi tie sunkūs tūkstančiai. Jis taip pat, kaip matėme, vilkosi kankinio žingsniu.

— Mano jaunystės laikais,— pasakiau liūdnai,— abu šie muzikantai buvo laikomi didžiausiomis priešingybėmis.

Mocartas nusijuokė.

;— Taip, šitaip yra visada. Žvelgiant iš šiokio tokio nuotolio, tokios dvi priešingybės darosi vis panašesnės. Sodri instrumentuotė, tarp kitko, nebuvo nei Vagnerio, nei Bramso asmeninė klaida, tai jų laiko klaida.

— Kaip? Ir už tai jie dabar turi taip sunkiai atgailauti?— sušukau aš priekaištingai.

— Savaime suprantama. Tai kelias po instancijas. Tik po to, kai jie išpirks laiko kaltę, paaiškės, ar dar liko tiek daug asmeninių skolų, kad vertėtų už jas atsiskaityti.

— Bet juk jie abu dėl to nekalti!

— Žinoma, ne. Jie irgi nekalti, kad Adomas suvalgė obuolį, o atgailauti už tai vis dėlto turi.

— Bet juk tai baisu.

— Žinoma, gyvenimas visada baisus. Mes nekalti ir vis dėlto esame atsakingi. Gimei — ir jau kaltas. Keistai jus mokė per tikybos pamokas, jei šito nežinote.

Aš pasijutau labai nesmagiai. Aš mačiau save, mirtinai pavargusį piligrimą, traukiantį ano pasaulio dykuma, apsikrovusį gausybe nereikalingų knygų, kurias parašiau, visais tais straipsniais, visais tais feljetonais, O paskui mane sekė minia rinkėjų, kurie turėjo tai surinkti, minia skaitytojų, kurie turėjo visa tai praryti. Dieve mano! O juk, be viso to, dar buvo Adomas ir obuolys, ir "visa pirmoji nuodėmė. Visa tai, vadinasi, reikėjo išpirkti, pereiti begalinę skaistyklą, ir tik tuomet iškils klausimas, ar po viso to dar yra kas nors asmeniška, kas nors savita, o gal visas mano triūsas ir jo pasekmės tebuvo vien tuščia jūros puta, vien beprasmiškas žaidimas įvykiu, upėje!

Mocartas ėmė garsiai juoktis, pamatęs ištįsusį mano veidą. Nuo juoko jis persivertė ore ir ėmė tankiai trypti kojomis. Be to, man šūkčiojo:

— Ei mielas bernužėli, tau panižo liežuvėlį, sužnybo kepenėles? Ar galvoji apie savo skaitytojus, nedorėlius, paviršių

graibytojus, ir apie savo rinkėjus, erezijų skleidėjus, prakeiktus šmeižėjus, kalavijų dirbėjus? Na ir prijuokinai, drakone, baisiai prijuokinai, nevidone, vos išturėjau, vos į kelnes nepridėjau! O tu lengvatikis žmogelis, toks ir tas tavo spausdintas žodelis, tavo sielos skausmelis, aš tau uždegsiu žvakutę, kad būt juoko bent truputį. Prišnekėjai pritauškei, priplepėjai pripliauškei, liežuviu pritabalavai, uodega primakalavai. Dievas tave nubaus, velnias pasigaus, nieko nedovanos, gerai kailį išvanos už visus tavo rašinius, sielos kratinius, ne paties sugalvotus, o iš kitų nujotus.

Bet šito jau man buvo per daug, iš pykčio nebeliko kada nė nuliūsti. Aš čiupau Mocartą už kasos, jis pakilo į orą, kasa vis tįso ir įso, tarsi kometos uodega, ir aš, kabodamas jos gale, lėkiau per pasaulį. Po velnių, na ir šaltis buvo tame pasauly! Šie nemirtingieji pamėgo baisiai praretintą ledinį orą. Bet jis linksmino, tas ledinis oras, tai pajutau tą trumpą akimirką, po kurios netekau sąmonės. Mane persmelkė aštrus, žvilgantis tarsi plienas, ledinis linksmumas, noras lygiai taip pat skambiai, pašėlusiai ir nežemiškai juoktis, kaip juokėsi Mocartas. Bet tuo metu man užėmė kvapą ir aš netekau sąmonės.

Atsipeikėjau suglumęs ir sudaužytas, balta koridoriaus šviesa atsispindėjo blizgančiose grindyse. Aš nebuvau pas nemirtinguosius, dar ne. Aš vis dar tebebuvau šiame paslapties, kančių, Stepių Vilkų, skausmingų kolizijų pasaulyje. Nekokia vieta, būti joje nepakenčiama. Šitam reikėjo padaryti galą.

Dideliame sieniniame veidrodyje priešais mane stovėjo Haris. Jis atrodė prastai, jis atrodė ne ką kitaip, kaip aną naktį po apsilankymo pas profesorių ir baliaus „Juodajame erelyje". Bet tai buvo seniai, prieš daug metų, prieš šimtmečius; Haris paseno, jis išmoko šokti, apsilankė magiškuose teatruose, iš-girdo juokiantis Mocartą, jis daugiau nebebijojo nei šokių, nei moterų, nei skustuvų. Net vidutinių gabumų žmogus subręsta, perbėgęs keletą šimtmečių. Ilgai žvelgiau į Harį veidrodyje: aš vis dar jį gerai pažinojau, jis vis dar buvo truputį panašus į penkiolikmetį Harį, kuris vieną kovo sekmadienį tarp uolų susitiko Roza ir nusikėlė prieš ją konfirmanto skrybėlę. Ir vis dėlto dabar jis paseno keliais šimtais metų, jis jau buvo domėjęsis muzika ir filosofija ir ganėtinai jų prisisotinęs, „Plie-

no šalme" gėręs elzasietiškojo ir diskutavęs su padoriais mokslininkais apie Krišną, mylėjęs Eriką ir Mariją, tapęs Herminos draugu, šaudęs į automobilius ir gulėjęs su glotnia kine, susitikęs su Gete ir Mocartu, praplėšęs įvairiose vietose laiko ir tariamos tikrovės tinklą, kuriuo vis dar buvo apraizgytas. Ir nors- jis pametė savo žavias šachmatų figūras, bet kišenėje tebeturėjo puikų peilį. Pirmyn, senas Hari, senas pavargęs vaikine!

Tfu, po velnių, koks kartus gyvenimo skonis! Aš spjoviau į Harį veidrodyje, spyriau jam koja, sudaužiau jį į šukes. Lėtai ėjau aidinčiu koridorium, atidžiai apžiūrinėdamas duris, kurios žadėjo tiek daug žavių dalykų: nė ant vienų dabar nebuvo užrašo. Lėtai apėjau tuos šimtus magiškojo teatro durų. Argi ne šiandien buvau kaukių baliuje? Šimtas metų nuo to praėjo. Greitai nebebus jokių metų. Kažką dar reikėjo padaryti, Hermina dar laukė. Keistos tai bus vestuvės. Mane nešė kažkokia drumsta banga, aš niūriai kažkur plaukiau, vergas, Stepių Vilkas. Tfu, po velnių!

Prie paskutinių durų sustojau. Mane ten nunešė drumsta banga. O Roza, o tolima jaunyste, o Gete ir, Mocartai!

Aš atidariau duris. Už jų atsivėrė paprastas ir gražus paveikslas. Ant kilimų, dengiančių grindis, gulėjo du nuogi žmonės, gražioji Hermina ir gražusis Pablas, šonas prie šono, saldžiai miegojo, saldžiai išsekinti meilės žaidimo, kuris atrodo toks nepasotinamas ir vis dėlto taip greitai sotina. Gražūs, gražūs žmonės, nuostabūs paveikslai, žavūs kūnai. Po kairiąja Herminos krūtimi buvo šviežia apvali tamsoka mėlynė, meilės žymė, žibančių Pablo dantų pėdsakas. Ten, kur buvo mėlynė, aš suvariau savo peilį per visą geležtę. Kraujas sruvo balta švelnia Herminos oda. Šį kraują būčiau nuvalęs bučiniais, jei viskas būtų kiek kitaip buvę, kiek kitaip susiklostę. Dabar aš to nedariau; tik žiūrėjau, kaip srūva kraujas, ir pamačiau, kaip jos akys trumpą akimirką atsimerkė, skausmingai ir labai nustebusios. „Kodėl ji nustebusi?"—pagalvojau aš. Paskui pagalvojau, kad turiu užspausti jai akis. Bet jos pačios vėl užsimerkė. Viskas buvo atlikta. Ji tik truputį pasivertė ant šono, aš pamačiau, kaip nuo pažasties iki krūtinės nuplastėjo lengvas, švelnus šešėlis, kuris man kažką priminė. Užmiršau! Paskui ji nebepajudėjo.

Ilgai į ją žiūrėjau. Pagaliau krūptelėjau tarsi nubusdamas ir norėjau eiti. Tuomet pamačiau, kaip Pablas išsitiesė, pamačiau, kaip atmerkė akis ir pasirąžė, pamačiau, kaip palinko prie gražios numirėlės ir nusišypsojo. Sis vaikinas niekada nesurimtės, pagalvojau, viskas kelia jam šypseną. Pablas atsargiai atvertė kilimo kampą ir užklojo Herminą iki krūtinės, kad nesimatytu, žaizdos, po to negirdimai išėjo iš ložės. Kur jis išėjo? Nejaugi visi mane paliks? Aš likau vienas su pusiau užklota numirėle, kurią mylėjau ir kurios pavydėjau. Ant jos blyškios kaktos sviro vaikiška garbana, lūpos raudonai spindėjo baltut baltutėliam veide ir buvo truputį praviros, pro švelniai kvepiančius plaukus švietė maža vingriai išraityta ausis.

Štai ir išsipildė jos noras. Aš nužudžiau savo mylimąją, nors ji dar nebuvo visai mano. Aš padariau neįsivaizduojamą dalyką ir dabar klūpojau ir spoksojau, nežinodamas, ką reiškia šis poelgis, aš net nenutuokiau, ar geras jis ir teisingas, ar negeras ir neteisingas. Ką pasakytų apie tai protingasis šachmatininkas, ką pasakytų apie tai Pablas? Aš nieko nebežinojau, aš nebegalėjau galvoti. Vis raudoniau užgesusiame veide liepsnojo dažytos lūpos. Tai toks buvo visas mano gyvenimas, tai toks buvo trupinėlis mano laimės ir meilės — kaip šitos sustingusios lūpos: truputis raudonų dažų negyvame veide.

Ir nuo šio negyvo veido, nuo negyvų baltų pečių, nuo negyvų baltų rankų, lėtai sėlindamas, dvelkė siaubas, žiemiška nykuma ir vienišumas, lėtai lėtai didėjantis šaltis, nuo kurio man ėmė grubti rankos ir stingti lūpos. Nejaugi užgesinau saulę? Nejaugi nužudžiau įvairialypio gyvenimo širdį? Nejaugi čion veržėsi mirtinas visatos šaltis?

Baisėdamasis žvelgiau į suakmenėjusią kaktą, į sustingusią garbaną, į blyškiai vėsų ausies kriauklelės žibesį. Šaltis, kuris nuo jų plūdo, buvo mirtinas ir vis dėlto gražus: jis skambėjo, jis nuostabiai vibravo, jis buvo muzika!

Argi kažkada, praeityje, kartą nesu jutęs šio siaubo, kuris tuo metu buvo nelyginant laimė? Argi jau kartą nesu girdėjęs šios muzikos? Taip, pas Mocartą, pas nemirtinguosius.

Aš prisiminiau eilėraštį, kurį kažkada, praeityje, kažkur esu radęs:

> O mes jau apsipratom iš tiesų
> Žvaigždžių nutviekstam eterio lede,

Nežinom valandų jau ir dienų,
Nesiskiriam lytim, jaunyste, senatve...
Šalta sustingusi būtis mūs amžina,
Ir amžinas mūs juokas šaltas ir vaiskus...

Čia atsidarė ložės durys, ir įėjo — jį pažinau, tik antrąkart žvilgtelėjęs,— Mocartas, be kasos, be kelnių iki kelių ir batų su sagtelėmis, apsirengęs kaip mūsų laikų žmogus. Jis atsisėdo visai šalia manęs, aš jo vos nepaliečiau ir nesulaikiau, kad nešusio teptų krauju, pritekėjusiu ant grindų iš Herminos krūtinės. Jis atsisėdo ir ėmė susikaupęs knebinėti kažkokius aplink sustatytus mažučius aparatus ir instrumentus, labai susirūpinęs kažką sukaliojo ir spaudė, ir aš gėrėdamasis žvelgiau į jo vikrius, guvius pirštus, kuriuos mielai nors kartą norėčiau išvysti skambinant fortepijonu. Aš žiūrėjau į jį susimąstęs, iš tikrųjų ne susimąstęs, o užsisvajojęs, ir pakerėtas «jo gražių, protingų rankų, sušildytas ir truputį įbaugintas jo artumo jausmo. Aš, teisybę sakant, visai nekreipiau dėmesio, ką jis ten sukalioja ir knyburiuoja.

O jis sunarstė ir nustatė radijo aparatą, dabar įjungė garsiakalbį ir tarė:

— Klausotės Miuncheno, transliuojame Hendelio „Concerto grosso" F-dur.

Ir iš tiesų neapsakomai mano nuostabai ir pasibaisėjimui velniškas skardinis piltuvas dabar išspjovė tą bronchų gleivių ir sukramtytos gumos mišinį, kurį gramofonų savininkai ir radijo abonentai vieningai vadina muzika,— o per drumzlinas gleives ir švargždimą lyg pro storą purvo luobą galima buvo atskirti iš tikrųjų seną puikų paveikslą, pajusti šios taurios dieviškos muzikos struktūrą, karališkąjį jos stotą, vėsų, gilų jos alsavimą, platų, sodrų jos styginių skambesį, _

— Dieve mano,— sušukau pasibaisėjęs,— kas jums užėjo, Mocartai? Negi rimtai sau ir man darote šią, kiaulystę? Negi rimtai leidžiate šį bjaurų aparatą, mūsų laikų triumfą, paskutinį pergalingą naikinamąjį ginklą kovoje su menu? Nejaugi negalima be šito apsieiti, Mocartai?

O, kaip nusijuokė šis kraupus žmogus, kaip šaltai ir vaiduokliškai nusijuokė begarsiu, bet kartu viską griaunančiu juoku! Su nuoširdžiu pasitenkinimu jis stebėjo mano kančias,

sukaliojo prakeiktus varžtelius, judino skardinį piltuvėlį. Juokdamasis leido smelktis į erdvę sudarkytai, bedvasei ir apnuogytai muzikai, juokdamasis man atsakė:

— Nereikia patoso, gerbiamas kaimyne! Ar jūs, tarp kitko, atkreipėte dėmesį į šį ritardando? Idėja, a? Na štai, o dabar įsileiskite į save, nekantrusis žmogau, šio ritardando idėją,— girdite bosus? Jie žingsniuoja lyg dievai — ir tegul ši senojo Hendelio idėja įsismelkia į neramią jūsų širdį ir ją nuramina! Paklausykite, žmogeli, be patoso ir pašaipos, kaip už šio juokingo aparato, už šio iš tiesų beviltiškai idiotiško dangalo šmėžuoja tolimas šios dievų muzikos vaizdas! Klausykitės, čia galima šio to išmokti. įsidėmėkite, kaip šis pamišėliškas garsintuvas daro, atrodytų, kvailiausią, nereikalingiausią ir draustiniausią dalyką pasaulyje ir kaip be atrankos, kvailai ir grubiai, pasibaisėtinai iškreipdamas sviedžia kažkur atliekamą muziką į svetimą, jai netinkamą vietą — ir kaip vis dėlto negali sunaikinti pirmapradės šios muzikos dvasios, o tegali įrodyti tik savo technikos bejėgiškumą ir bedvasį vertelgiškumą! Gerai įsiklausykite, žmogeli, jums tai būtina! Taigi atsikimškite ausis! Šitaip. O dabar girdite juk ne vien radijo išprievartautą Hendelį, kuris, nepaisant šio bjauraus pavidalo, vis dėlto dar tebėra dieviškas, jūs girdite ir matote, gerbiamasis, kartu ir puikią viso gyvenimo alegoriją. Klausydamasis radijo, jūs girdite ir matote nuo amžių nykstančią kovą tarp idėjos ir jos pasireiškimo, tarp amžinybės ir laiko, tarp to, kas dieviška, ir to, kas žmogiška. Lygiai taip, mano mielas, kaip radijas dešimtį minučių be atrankos svaido puikiausią pasaulio muziką į neįmanomiausias vietas, į miesčioniškus salonus ir palėpių kamarėles, blokšdamas ją plepantiems, ryjantiems, žiovaujantiems, miegantiems abonentams, kaip vagia iš šios muzikos jutiminį jos grožį, kaip ją gadina, darko ir seilėja ir vis dėlto negali visiškai nužudyti jos dvasios,— taip ir gyvenimas, vadinamoji tikrovė, švaistosi puikiausiais pasaulio paveikslais, po Hendelio transliuoja pranešimą apie vidutinių pramonės įmonių balanso paslaptis, stebuklingus orkestro garsus paverčia (šleikščiom gleivėm, visur tarp radijo ir tikrovės, tarp orkestro ir ausies bruka savo techniką, savo vertelgiškumą, savo chaotišką poreikį ir tuštybę. Visas gyvenimas yra toks, mažyli mano, ir mes čia nieko negalime padaryti, o jeigu nesame asilai', tai juokiamės iš to. Tokiems žmonėms, kaip jūs, visiškai

nedera kritikuoti radijo ar gyvenimo. Geriau pirmiausia iš-į mokite klausytis! Išmokite rimtai suvokti tai, ką verta laikyti | rimtu dalyku, ir juokitės iš viso kito! O argi jūs pats elgiatės bent kiek geriau, kilniau, protingiau, skoningiau? O ne, mesjė Hari, jūs taip nesielgėte. Jūs savo gyvenimą pavertėte kažkokia šlykščia ligos istorija, savo gabumus — kažkokia nelaime. Ir su tokia puikia, žavia jauna mergaite jūs, kaip matau, nesugalvojote ką veikti ir suvarėte jai peilį ir ją nužudėte! Negi jūs manote, kad taip ir reikia?

— Taip ir reikia? O ne! — sušukau nusiminęs.— Dieve mano, juk viskas taip neteisinga, taip velnioniškai kvaila ir bjauru! Aš gyvulys, Mocartai, kvailas, piktas gyvulys, liguistas ir sugedęs, čia jūs tūkstantį kartų teisus. Bet mergaitė pati taip norėjo, aš tik išpildžiau jos norą.

Mocartas be garso nusijuokė, bet vis dėlto teikėsi išjungti radiją.

Mano gyvenimas, nors ką tik juo nuoširdžiai tikėjau, staiga man pačiam nuskambėjo gana kvailai. Kai kartą Hermina — netikėtai prisiminiau — kalbėjo apie laiką ir amžinybę, aš išsyk buvau pasiruošęs laikyti jos mintis savo paties minčių atspindžiu. O kad ši mintis, jog ją nužudyčiau, buvo pačios Herminos sumanymas ir noras, ir neturėjo nė jokios mano įtakos,— tai aš laikiau savaime suprantamu dalyku. Bet kodėl gi tuomet priėmiau šią tokią baisią, tokią stebinančią mintį, kodėl ja patikėjau ir net iš anksto ją nuspėjau? Galbūt todėl, kad ji buvo mano paties? Ir kodėl nužudžiau Herminą kaip tik tą akimirką, kai užtikau nuogą kito glėbyje? Su patyčiomis skambėjo begarsis visažinis Mocarto juokas.

— Hari,— tarė jis,— jūs juokdarys. Nejaugi iš tikrųjų ši graži mergaitė nenorėjo iš jūsų nieko daugiau, kaip tik peilio dūrio? Pasakokite tai kam nors kitam! Na, jūs bent jau smeigėte kaip reikiant, vargšas kūdikis visiškai negyvas. Jums tikriausiai būtų pats laikas išsiaiškinti savo galantiškumo šiai damai pasekmes. O gal norite išsisukti nuo pasekmių?

— Ne,— sušukau aš.— Negi jūs visiškai nieko nesuprantate? Išsisukti nuo pasekmių! Aš juk nieko daugiau netrokštu, kaip tik atgailauti, atgailauti, atgailauti, padėti galvą po kirviu, save nubausti ir būti sunaikintas.

Mocartas pažvelgė į mane, kupinas nepakenčiamos ironijos.

— Koks jūs visada patetiškas! Bet jūs dar išmoksite jumoro, Hari. Jumoras — visada pakaruoklio jumoras, ir prireikus jo išmoksite kaip tik kartuvėse. Ar jūs tam pasiruošęs? Taip? Gerai, tuomet eikite pas prokurorą ir kantriai iškęskite visą nejumoristinę teisėjų mechaniką, kol kalėjimo kieme anksti rytą jums šaltai nukirs galvą. Vadinasi, jūs tam pasiruošęs?

Staiga prieš mane plykstelėjo užrašas:

Hario egzekucija

ir aš linktelėjau galva. Plikas kiemas tarp keturių sienų, su mažais grotuotais langais, švariai parengta giljotina, koks dešimt ponų su togomis ir surdutais, o viduryje aš, pašiurpęs nuo pilko ankstaus rytmečio oro, iš baimės gailiai susitraukusia širdim, bet pasiruošęs ir sutinkantis. Pagal įsakymą žengtelėjau į priekį, pagal įsakymą atsiklaupiau. Prokuroras nusiėmė kepurę ir atsikosėjo, ir visi kiti ponai taip pat atsikosėjo. Jis išvyniojo kažkokį iškilmingą popierių ir, laikydamas jį priešais save, ėmė skaityti: :

— Gerbiamieji, prieš jus stovi ponas Haleris, apkaltintas ir pripažintas kaltu dėl tyčinio piktnaudžiavimo mūsų magiškuoju teatru. Haleris Tie tik įžeidė didįjį meną, sumaišęs gražią mūsų paveikslų galeriją su vadinamąja tikrove ir su atspindėtu peiliu nudūręs atspindėtą mergaitę, jis net nejumoristiškai pamėgino pasinaudoti mūsų teatru kaip savižudybės mechanizmu, Dėl to mes skiriame Haleriui amžino gyvenimo bausmę ir dvylikai valandų atimame teisę įžengti į mūsų teatrą. Kaltinamasis taip pat negali būti atleistas nuo bausmės būti vieną kartą išjuoktas. Ponai, pradėkite: viens, du, trys!

Ir, suskaičiavus iki trijų, visi egzekucijos dalyviai kuo sutartiniausiai prapliupo juoku, dangiškojo choro juoku, baisiu, žmogui vos pakeliamu ano pasaulio juoku.

Kai atsipeikėjau, Mocartas, sėdėjęs greta manęs, kaip ir anksčiau, patapšnojo man per petį ir tarė:

— Jūs išgirdote savo nuosprendį. Taigi turėsite priprasti ir toliau klausytis gyvenimo radijo muzikos. Tai jums bus naudinga. Jūs, mielas kvailiuk, esate nepaprastai negabus, bet dabar vis dėlto pamažu suvoksite, ko iš jūsų reikalaujama. Jūs

turite išmokt juoktis, štai ko iš jūsų reikalaujama. Jūs turite suprasti gyvenimo jumorą, šio gyvenimo pakaruoklių jumorą. Bet jūsų reikalaujama! Jūs pasiruošęs nudurti mergaitę, jūs pasiruošęs iškilmingai žengti prie ešafoto, jūs taip pat tikriausiai būtute pasiruošęs šimtą metų marinti savo kūną ir plaktis. Gal ne?

— O taip, visa širdimi pasiruošęs,— sušukau karčiai.

— Žinoma! Jus, taurusis pone, galima sugundyti bet kokiai kvailai ir nejumoristinei pramogai, viskam, kas patetiška ir nesąmojinga! Na, o manęs tam nesugundysite, už visą jūsų romantinę atgailą aš neduočiau nė skatiko. Jūs norite, kad jums įvykdytų mirties bausmę, jūs norite, kad jums nukirstų galvą, padūkėli! Dėl šio kvailo idealo jūs linkęs padaryti dar dešimt žmogžudysčių. Jūs norite mirti, baily, o ne gyventi. O juk jūs, velniai rautų, turite kaip tik gyventi! Reikėtų jums skirti pačią sunkiausią bausmę.

— O kokia tai būtų bausmė?

— Mes, pavyzdžiui, galėtume vėl atgaivinti šitą mergaitę ir apvesdinti su jumis.

— Ne, tam aš nepasiruošęs. Atsitiktų nelaimė.

— Tarsi dar nebūtų pakankamai nelaimių, kurių jūs pridarėte! Bet patetikai ir žudynėms dabar turi būti galas. Susiprotėkite pagaliau! Jūs turite gyventi ir turite išmokti juoktis. Jūs turite išmokti klausytis prakeiktos gyvenimo radijo muzikos, turite gerbti už jos slypinčią dvasią, turite išmokti juoktis iš nereikalingų priemaišų joje. Štai ir viskas, daugiau nieko iš jūsų nereikalaujama.

Tyliai, pro sukąstus dantis, paklausiau:

— O jeigu atsisakysiu? O jeigu aš, ponas Mocartai, atimsiu jums teisę tvarkyti Stepių Vilką ir kištis į jo likimą?

— Tuomet,— taikiai tarė Mocartas,— pasiūlyčiau tau surūkyti dar vieną puikią mano cigaretę.

Ir kol jis taip kalbėjo *i%* davė man cigaretę, stebuklingai ištrauktą iš liemenės kišenės, staiga pasidarė nebe Mocartas: tamsiomis egzotiškomis akimis šiltai žvelgė į mane mano draugas Pablas; kartu panašus lyg dvynys j aną žmogų, kuris mane išmokė žaisti figūromis.

— Pablai,— sušukau krūptelėjęs.— Pablai, kur mes?

Pablas davė man cigaretę ir ugnies.

— Mes,— nusišypsojo jis,— esame mano magiškajame teatre, ir jeigu nori išmokti tango arba tapti generolu, arba pasikalbėti su Aleksandru Didžiuoju, tai kitą kartą viskas bus tavo paslaugoms. Bet turiu pasakyti, Hari, kad mane šiek tiek apvylei. Tu visiškai pametei galvą, pažeidei mano mažo teatro jumorą ir padarei kiaulystę, badei peiliais ir teršei žavų mūsų paveikslų pasaulį tikrovės dėmėm. Tu negražiai pasielgei. Tikėkimės, kad taip padarei bent jau iš pavydo, kai pamatei mane su Hermina gulint. Su šia figūra, tu, deja, nesupratai, kaip elgtis,— maniau, kad esi geriau išmokęs žaidimą. Na, bet tai galima pataisyti.

Jis paėmė Herminą, kuri jo rankose tuoj pat sumažėjo iki šachmatų figūrėlės, ir įsikišo ją į tą pačią kišenę, iš kurios pirmiau ištraukė cigaretę.

Maloniai kvepėjo salsvas sunkus dūmas, aš pasijutau tuščias ir pasiruošęs miegoti nors ir ištisus metus.

O, aš viską supratau, supratau Pablą, supratau Mocartą, girdėjau kažkur už nugaros jo baisų juoką, žinojau, kad visi šimtai tūkstančių gyvenimo žaidimo figūrų guli mano kišenėje, sukrėstas nujaučiau žaidimo prasmę, sutikau dar kartą pradėti žaidimą, dar kartą paragauti jo kančių, dar kartą sudrebėti nuo jo absurdo, dar kartą ir dar daug kartų išvaikščioti savo sielos gelmių pragarą.

Kada nors aš geriau žaisiu šį figūrų žaidimą. Kada nors išmoksiu juoktis. Pablas laukė manęs. Mocartas laukė manęs.